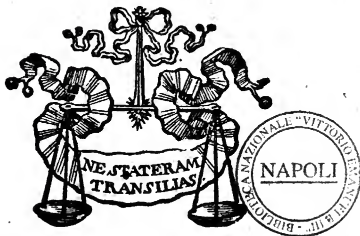
OBSERVATIONUM SELECTARUM

AD

REM LITTERARIAM SPECTANTIUM

TOMUS VI.

HALAE MAGDEBURGICAE Ao. 1702.

Proſtat in officina Libraria Rengeriana.

OBSERVATIO I.
De
HISTORIA SECTAE MACHIAVELLISTARVM ET MONARCHOMACHORVM.

SVMMARIA.

DOctrina Machiauellistarum & Monarchomachorum. Vtriusque finis §. I. Machiauelli secta tam quoad theoriam, quam praxin, antiquior Machiauello §. II. Varia de Machiauello iudicia. Ab aliis culpatus. Ab aliis defensus. Ab aliis atheismi accusatus. §. III. Scripta eius parum vtilia. Infelix exitus autorem legentium §. IV. Propagatio & fata sectæ §. V. Semina Sectæ Monarchomachicæ vetustiora. §. VI. Eorum aperta secta post nuptias Parisinas. Varii Scriptores huius sectæ §. VII. Scriptores alii. §. VIII. Ortus nouus Machiauellistarum ex odio Monarchomachorum, §. IX. Comparatio vtriusque sectæ, §. X.

§. I.

DVo sunt in doctrina politica scopuli quasi vitandi, hinc Machiavellistarum, inde Monarchomachorum doctrina:

Vtraque enim rebus publicis valde periculosa est & damnosa. Machiauellismi primũ principium est, imperantibus pro supremo fine propositum esse debere commodum priuatum, h. e. imperantium, tametsi illud cum bono publico subditorum minime sit coniunctum. Monarchomachorum vero: in qualibet Republica summam potestatem ad extremum esse populi.

§. II. Machiauelli secta, certe si praxin inspicias, non cum eo demum cœpit, sed cum ipsis Tyrannis, quem primum Nimrodum quidam fuisse existimant. Vtique Aristotelis æuo Machiauellistas fuisse, tum in theoria, tum in praxi, doceri potest. Quoad theoriam e *lib. VII. Polit. c. 2.* (vbi imprimis lege textum *p. 431. & 432. edit. Conring.*) quoad praxin e *lib. V. c. 11.* vbi vtriusque generis tyrannorum & manifestorum & occultorum artes deteguntur. Apud Romanos Augustus, Tiberius, Nero, tales fuere Principes, quales describit Machiauellus. Tacitus enim (notante Conringio *præf. in Machiauelli principem*) curiose adeo describens Tiberii ac Neronis actus omnes, vt & Augusti extrema, quid aliud quam viuam imaginem Principum ex Machiauelli schola prodeuntium exhibuit? *Machiauellus nempe* (verba sunt Scioppii *p. 21. de stilo Hist.*) *male agendi præcepta seu regulas, Tacitus*

citus exempla tradit. Itaque & Machiauellus fingitur a Boccalino *lib. II. Relat. c. 39.* se excusans, quod ea scripserit, quæ alii egissent.

§. III. Vtut autem hæc ita sint, famam tamen maxime secta hæc demum a Nicol. Machiauello Florentinæ Reipubl. scriba, cuius libri passim versantur in manibus, sub exitum seculi a nato Chr. XV. auspicata est. Porro de hoc homine varia sunt iudicia. Plerique eum accusant, quod nullo discrimine nefaria consilia probis atque vtilibus miscens, ad tyrannidem potius quam bonum principatum facem prætulisse visus fuerit. *vid. Conring. Introd. in Polit. p. 583.* Leunclauius *apud* Keckermannum *Tom. II. system. p. 1250.* Confer fictionem Ioh. Val. Andreæ de nodo Machiauelli *p. 42. Apologor.* Alii id culpant, quod tacenda in rebus politicis propalauerit. vid. Heinsius *p. 276. Oration.* Huc refer fictionem Harsdörfferi de Politica a Machiauello constuprata *part. II.* Jonathan *n. 93. p. 151.* Vicissim alii eum defendunt, quod Tyrannorum arcanis palam factis populo eos nudos & conspicuos exhibuerit. Vide Albericum Gentilem apud Keckermannum *d. l.* Atqui hoc ipso nomine traducere eum Boccalinus videtur, *d. l.* quasi qui oues caninis dentibus armare & talpis visum restituere voluerit. Aduocationem quoque Machiauelli pollicetur

Scioppius *p. 22. de stilo Histor.* Aliter eum excusant alii, quod peruersa illa consilia ipse non ad alios, quam ad dominatum seu tyrannidem instituere cogitantes pertinere voluerit. Vid. Cyriac. Lentulum *in arcanis Regnor. p. 71.* & Conring. *praef. in eius Principem.* Atque hi interim nihilominus inconstantiam eius, parum honestos de Deo & Religione sensus, & alia vitia notant. Vid. Conring. *d. l. p. 20. 21. 23. 27.* Keckermann. *loc. supra cit p. 1251.* Atheismum quidem multi sunt, qui ei obiiciant, Iouius *in elogiis f. 163.* Albericus Gentilis *de Actoribus fabularum p. 113.* Petrus Gregorius *de Republ. p. 936.* Raynaudus *p. 27. Erotemat.*

§. IV. Quodcunque Scriptori isti propositum fuit consilium; Scripta eius certe plus damni quam commodi pepererunt. Et siue nocens ipse, siue innocens hic fuerit, caput scholæ nefariæ ac tyrannicæ, (vt Epicurus olim scholæ voluptuariæ) habitus fuit, adeo vt in totam Florentinorum nationem ex hoc homine crimen istud propagetur. Conf. Languetum *p. 75. Epistol. ad Sidnaeum* Et omnino consiliis nefariis absque antidoto & cautione propinatis plenissimi sunt eius libri. Itaque non alii fere Machiauellum in sinu gestarint, quam qui Tyrannum gestarunt in pectore; sed & plerique exitu infeliciſſimo. Ioh. Aloysius Viscus (qui postea in coniuratione Ge-

nuensi

nuensi. A. 1547. de qua Thuanus *Lib. III.* periit) Neronis vitam & Catilinæ coniurationem & Machiauelli Principem persæpe legebat, teste Bonfadio *in ea coniuratione p. 19.* De misero exitu Cæsaris Borgiæ, (quem in exemplum Principis prudentis a Machiauello propositum testantur Conring. & Keckermann) item Sfortiæ, videndus Danæus, *præf. in Polit. Christianam.*

§. V. In Galliam propagata Machiauellistarum secta exiit tandem in sceleratas illas totique orbi notas nuptias Parisienses, quæ in A. Chr. 1572. incidunt. Vid. hac de re Thuanus *lib. 57. Histor. f. 50.* Cui adde Conringium *præfat. in Principem Machiavelli, p. 20.* Quanquam autem ab Alexandro VI. Pontifices XVII. Machiavellum legi non vetuerunt, tamen eum damnavit tandem Clemens VIII. teste Coringio *d. l. p. 11.* Clemens hic Pontifex factus est Anno 1592. Obiit Anno 1608. Machiavellistas etiam catalogo Hæreticorum inseruit Petrejus *p. 126.* Hæc de Machiavellistis.

§. VI. Ad Monarchomachos ut veniamus, semina quædam hujus sectæ observo jam sparsa fuisse tempore Ludovici Bavari a Marsilio Demenandrino, qui Patavinus cognominari solet *in defensore pacis*: postea tempore Leonis X. Papæ a Mario Salamonio *libris de principatu*: denique tempore obsidionis Magdeburgensis,

burgensis, & quod hanc præcessit belli Smalcaldici, a quibusdam seculo superiore severioribus Theologis.

§. VII. Sed in apertam veluti sectam res demum erupit post Parisienses nuptias. Etenim exacerbati illa crudelitate, tyrannide ac perfidia multorum animi, & Gallorum quidem præcipue, cum intelligerent, se non aliis, quam Machiavellicis artibus fuisse circumventos, Monarchomachicam sectam, quæ videlicet Machiavellismo & Regum sceleribus obicem poneret, enixi sunt. Ab eo sane tempore magno agmine eruperunt scriptores hujus sectæ partim veris, partim adscititiis nominibus. Ac placet heic scripta quædā hujus commatis commemorare adscriptis annis, quibus primum lucem adspexere. Ao. 1573. (qui fuit ab illis nuptiis proximus,) *Francisci Hottomanni Franco-Gallia* prodiit, teste Spagio *p. 522. Bibliothec. conf. Thuanus lib. 57. f. 49.* Ao. 1576. prodiit liber *de jure Magistratuum* (qui Magdeburgensibus vulgo adscribitur) *vide editionem eius Francofurtensem in dedicatione & conf. Thuan. d. l. f. 50.* Eodem Anno dedicatur *Anti-Machiauellus*, cuius libri Autorem constat fuisse Innocentium Gentiletum. Prodiit autem Gallice, postea & latine versus. Ao. 1579. Edimburgi (si credimus) excusæ sunt *Stephani Junii Bruti Vindiciæ contra Tyrannos* : cu-

cui 9 editionis exemplū penes me habeo. Spagius *p. 671.* testis est, Ao. illius seculi 80. & 81. latine & gallice prodiisse. Nomen fictum est. Verum autorem alii Hubertum Languetum, alii Phil. Mornæum, alii Theodorum Bezam (omnes hi fuere Galli) fuisse autumant. Bezæ quidem adscripsit nouissima editio, quæ ante annos non ita multos in Belgio excusa est. Eodem Ao. 79. Georgius Buchananus *Dialogum suum de iure Regni* dedicauit. Minus bene Garthius *p. 206.* von den Puritanern/ assignat annum 1585. Ao. 1596. prodiit Geneuæ *Politica Christiana Lamberti Danæi Galli.*

§. VIII. Sunt & alii Monarchomachi Scriptores Ioh. Puscherius, Rossæus, Phil. Henonius, Ioh. Althusius. De quibus vide Naamanis Benscnii *disputat. de subiecto Maiestatis habitam sub præsidio D. Conringii, & eius defensionem contra Figlouium,* B. Hulsemannum *in extensione Breuiarii p. 422.* Barclaium, *præf. Libb. contra Monarchomachos*, Arnisæum, *de authoritate Principum p. 2.*

§. IX. Iam vt Machiauellistarum flagitia occasionem dederunt sectæ Monarchomachicæ: Sic Regicidia Monarchomachorum vicissim ingeniis ansam dedere sectam Machiauellisticam denuo incrustandi. Fecit hoc nostro æuo Thomas Hobbesius *in libris de Ci-*

ae. Fuit is Caroli II. cum eum Angli, decollato parente ipsius, Carolo I. pepulissent, in exilio comes: videturque adeo indignatione aduersus Monarchomachos in Machiauellismum abreptus fuisse. Machiauellica eius dogmata legi possunt vel apud Gisbertum Cockium (Monarchomachum recentem) *in vindiciis pro lege & imperio, praefat. ad lectorem.* Ac videtur Deus Machiauellistas veteres punire voluisse per Monarchomachos; hos vicissim per Machiauellistas nouos: vti solet alias sceleratum unum alio scelerato tanquam instrumento vocare ad poenam.

§. X. Nunc utriusque sectae comparationem instituemus. 1) Machiavellismus aperit fenestram Atheismo, Monarchomachia Polytheismo seu multitudini & confusioni religionum. 2) Machiavellismus Reges facit Tyrannos, Monarchomachia populum Regicidam. 3) Machiavellistae supparasitantur Regibus, Monarchomachi populo 4) Machiavellistae tollunt Reipubl. divisionem moralem in rectam & aberrantem: Monarchomachi numericam in Monarchiam, Aristocratiam, Democratiam. 5.) Machiavellismus e subditis, Monarchomachia e Regibus facit mancipia. 6.) Machiavellismus civibus servitutem parat, Monarchomachia

machia omnium rerum licentiam introducit. Venenum Machiavellistarum crassius; Monarchomachorum subtilius.

OBSERVATIO II.
DE POLYGAMIA FOEMINARUM, LOCUS BODINI EXPENSUS.

SUMMARIA.

Bodini hypothesis de polygamia, ubi plures sunt fœminæ. Sed an ubique æqualis fœminarum copia detur? §. I. Notatur error Besoldi in citandis locis Bodini, §. II. An ejusmodi Polygamia sit lege Naturæ licita? Ea abundantiâ fœminarum minime legitimatur. §. III. Lapsus Bodini in exponendo loco Cæsaris de Matrimonio Britannorum; hinc illius genuina explicatio §. IV. Quæ ulterius illustratur per locum Lactantii & Bessarionis. §. V. De Polygamia Britannorum locus Clementis Ro dini, §. VI.

§. I.

Besoldus *c. 1. de tribus domesticæ societatis speciebus no 7. p. m. 9.* Bodinum ait statuere, Polygamiam juris esse naturalis, iis in locis, ubi plures sint fœminæ quam mares. Citat eum ex *lib. V. de Republ. c. 1. f. 506. & Meth. Hist. c. 5.* Non dubito eum respexisse ad hunc Bodini loc. *lib. 5. de Republ. c. 1. §. 2. qui legitur mihi f. 507. & 508.* (nam folio

506. de Polygamia nihil reperio:) *illud etiam*, inquit, *incredibile, verum tamen ſit, ad ſeptentrionem aut parem aut majorem eſſe marium quam fœminarum ubique copiam: ad auſtrum multo plures eſſe in omni genere animantium fœminas, quam mares. Nam quod Cæſar Britannos duodecim una uxore ſæpe contentos ſcribit, Indos vero ſingulos greges uxorum habere compertum ſit, heic copiam, illic inopiam fœminarum arguit.* Hæc quidem in libris de Republ. invenio.

§. II. In *cap.* vero 5. *Methodi Hiſtor.* & ſi *p.135. & 136.* ea reperio, quæ *f.506.* & *507. lib. de Republ.* tantum non de verbo reſpondeant, tamen locum de Polygamia ſimilem offendere non licuit. Aberravit ergo in locis Bodini citandis Beſoldus: Iam ſententiam ipſam videamus. Bodinus eo, quem adſcripſi, loco manifeſte non loquitur de jure, ſed de facto. Aut igitur alium è Bodino locum proferat Beſoldus, aut agnoſcat injuriam ſe illi feciſſe.

§. III. Quicquid interim ſit de Bodino, ſi quis nihilominus exiſtimet lege naturæ licere Polygamiam, ubi largior fœminarum quam virorum annona eſt: videamus de hac opinione quid ſit ſentiendum. Si præſupponamus ipſo jure naturæ prohiberi Polygamiam, quæ quorundam eſt ſententia, ferri iſta opinio prorſus non poteſt. Facile enim eſt negata univerſaliter theſi, negare hypotheſin cuius

cujuscunque circumſtantiæ. Quodſi contra putemus prohibitionem Polygamiæ non lege naturæ, ſed poſitivâ Dei factam eſſe (vt ſentit poſt alios etiam B. Hülſemannus *c. 21. Breviar. Theol. n. 3. & 8.*) ferri quidem ea ſententia vteunque poteſt, ſed ſic tantum ut ſenſus ſit ſimpliciter, in iſtis terris jure naturæ licitam eſſe Polygamiam, niſi prohibitio divina interveniat, (quod perinde etiam in omnibus terris valebit) non vero, quaſi illa fœminarum abundantia ſit cauſa, unde viris naturali lege naſcatur jus Polygamiæ. Falſum enim, abundantiam ſexus ſupra ſexum dare jus ſexui deficienti ad Polygamiam. Sequeretur alias, iis in locis, ubi major eſt Maſculorum copia, fœminis a natura Polygamiam permitti, id quod omni rationi repugnat.

§. IV. Redeo ad Bodinum. Labitur ille, dum ait: ætate Cæſaris Britannos duodecim una vxore contentos fuiſſe. Id vero ex Cæſare nunquam probabit. Locus ejus eſt *lib. V. de Bel. Gal. c. 14. p. 146. Edit. Francof. Anno 1606. vxores habent deni duodenique inter ſe communes, & maxime fratres cum fratribus & parentes cum liberis. Sed ſi qui ſunt ex his nati, eorum habentur liberi, a quibus primum virgines quæque ductæ ſunt.* Senſus eſt; non duodecim viris eſſe uxorem unam, & illa una duodecim omnes eſſe ſola contentos: ſed duodecim con-

iugum

jugum paribus conjugia solere esse communia. Atque sic intellexit etiam Græcus Cæsaris interpres priora sic reddens: Καὶ ἄνθρωποι δέκα ἢ δυώδεκα κοινὰς ἀλλήλοις τὰς σφῶν γυναῖκας ἔχουσι.

§. V. Ad eum porro locum Joh. Brantius *p. m. 449.* verba Lactantii advocat *ex lib. 4. c. 4. Matrimonium dici non potest, ubi mulier una multos viros habet, sed hæc aut meretrix, aut adultera nominabitur.* Habuit sane eo pacto mulier una apud Britannos multos viros, sed sic, ut iidem multi viri multas quoque haberent uxores: quæ jam non Polygamia, sed fœminarum & maritorum communio est Platonica. Neque aliter intellexit Bessarion *f. 71. contra calumniatorem Platonis:* dum illam fœminarum communionem Platonicam hoc de Britannis exemplo illustrat.

§. VI. Ex Cæsare ergo Polygamiam istam non probabit Bodinus. Potuisset eam rectius fortasse confirmare ex Clemente Romano, *qui lib. 9. recognit. f. m. 47.* sic loquitur: *in Britanniæ partibus plures viri unam habent uxorem: In Parthia multæ mulieres unum habent virum.* Quorum sane verborum, quod ad Britannos attinet, is plane sensus esse videtur, quem Bodinus e Cæsare profert, secus enim frigeret ista Britannorum & Parthorum oppositio. Verum Clementis illius seu quicun-

cunque recognitiones illas scripsit, non adeo magna est apud eruditos autoritas.

OBSERVATIO III.
DE DEMOCRATICA LEGE EPHESIORUM

SUMMARIA.

Lex Democratica Ephesiorum Nemo de nobis unus excellat. §. *I. Eodem modo explicanda illa Lex Sybaritarum aut Milesiorum quamvis a multis exagitata: nemo nostrum frugi esto.* §. *II. Præprimis cum Lex Ephesiorum eodem modo proponatur a quibusdam, ac Lex Sybaritarum* §. *III. Et Ephesii etiam luxui fuerunt dediti,* §. *IV.*

I.

Democraticis præcipue rebus publicis accommodata est illa Lex, qua nemo unus permittitur reliquis omnibus excellere; quod si contingat tamen, Exostracismus inventus est illi rei remedium. Talis illa Ephesiorum fuit, quam Cicero nominat *lib. V. Tusculan. p. 248. Nemo de nobis unus excellat.* Quem vide, & adde, vel confer potius aut examina Scherbium *in thesibus Philosoph. p. 100.* Forstnerum *not. ad Tacitum p. 136.* Cœl. Rhodiginum *Lib. II. Antiqv. Lect. c. 57. f. m. 103.* Arnisæum *in Politic. p. m. 537. & 542.* Camerarium *ad lib. V. Tusculan. p. 87. & 88.*

Eber-

Eberlinum *de Origine Juris p. 33. 34.* Henr. Stephanum *Poeſ. Philoſoph. p. 135.* Bodinum *de Republ. p. 493.* & Septalium *de Ratione ſtatus p. 241.*

§ II. Jam autem diu ſuſpicor, eiusdem commatis fuiſſe illam Sybaritarum in hæc verba [ſic enim citari ſolet] conceptam: *nemo noſtrum frugi eſto :* quam multi exagitant, tanquam extremæ ignaviæ indicinam, quod facit Chriſtianus Matthiæ *Syſtem. Ethic. p. 290. & Syſtem. Polit. 374.* Jacobus Martini *p. 926. Politic.* Itterus *Synopſi Philoſ. Moral. p. 200.* Quanquam enim non ignoro, ignaviſſimam hanc, & luxui deditiſſimam gentem fuiſſe: dubito tamen an ad vitam ſceleratam ac tam turpem lege publica ſe obligaverint. Camerarius *Cent. I. Succiſiv. c. 39. p. 171.* & David Chytræus *in Exod. f. 220.* Mileſiis eam tribuit: fuerunt autem Mileſii Sybaritis non mediocri benevolentia nexi. *Vide Leonicum lib. III. Var. Hiſt. c. 97. p. 330.*

§. III. Cauſa vero quæ me movet, ut hanc Sybaritarum legem (de qua tamen veterem autorem citari nondum comperi) ſi qua fuit, putem eandem fuiſſe cum illa Epheſiorum lege, hæc eſt. Legem illam Epheſiorum ita concipit Strabo *Lib. XIV.* cujus græca verba recitat etiam Petrus Victorius *caſtigat. in Ciceronem ad Lib. V. Tuſcul. p. m. 521.* ἡμέων ὀυδεὶς

ὀνήιςος

ὀνήϊστος ἔστω εἰ δὲ μοὶ, ἄλλῃ τε καὶ μετ' ἄλλων. Neque aliter Laërtius in vita Heracliti *p. m. 448. Edit. Græc.* Illa vero Strabonis Latinus interpres his ipsis verbis extulit, quibus Legem Sybaritarum vulgo proponunt: *nemo nostrum frugi esto*: Quod autem Ambrosius Camaldulensis in sua Laertii versione non frugi, sed inæqualis vertit, inde dicam esse, quod forte pro ὀνήϊστος legit ἄνισος.

§. IV. Cæterùm omnino ad illius Ephesiorum legis notitiam legendæ sunt quoque Græcæ Variorum epistolæ ab Aldo Manutio editæ *p. m. 291.* e quibus simul patebit, Ephesiorum quoque gentem luxui deditam fuisse. Quod quasi vitium popularibus Rebus publicis adhærere solet.

OBSERVATIO IV.

DE ORDINE ALPHABETI LITERARVM CONIECTVRA.

SVMMARIA.

Post Scaligerum & alios inquiritur in rationem ordinis literarum Alphabeti §. I. Ubi ordo literarum in Alphabeto Ebræorum supponitur pro fundamento, §. II. ad quem reliquæ gentes se composuerunt §. III. Id quod declaratur per ordinem Alphabeti Græcorum §. IV. V. VI. VII. & Latinorum §. VIII. IX. X. XI. Adiicitur Parallelismus omnium trium alphabetorum. §. XII.

§. I.

§ I.

N*Ullum esse literarum naturalem ordinem, vel apud Ebræos, vel Græcos, vel Latinos, vel alios, communis omnium, quos videre mihi obtigit, opinio est*, verba sunt Bernardi Mallincrot *c. 14. de natura literarum.* Itaque ipse, qui ordo ad præscriptum naturæ literis Alphabeti aptissimus esse videatur, *d. l.* inquirit. Quod ante eum & Hermannus Hugo, quem ipse aliquoties citat, & Scaliger *a. 38. de causis LL.* fecerunt. Mihi heic idem agere negotium non libet. De eo tantum aliquid commentabor, ut quoniam rationem ordinandi literas non ab ipsa earum natura videntur petiisse, intelligamus, quam sint ergo rationem secuti: Casui enim hunc ordinem imputare velle, ineptum sit.

§. II. Est autem hoc loco gens Hebræa, separanda a cæteris, ut ipsa quidem quamcunque tandem rationem secuta sit, hujus vero autoritatem populi reliqui habuerint, pro ratione, quod & Mallincrotio *p. 73.* videtur, sive ad Hebræos immediate, sive mediate respexerint. Ac de Ebræis, num ipsi in ordine literarum aliquid arcanæ intelligentiæ comprehenderint, aliis disceptandum relinquo. Vid. interim Mallincrot. *p. 75. 76.* & conf. Henr. Corn. Agrippa *lib. 1. de occulta Philosophia*

Philosophia c. 74. p. 115. Causinus *lib. 4. de Eloquentia c. 33. p. 170.*

§. III. Reliquæ gentes cum ad exemplum Ebræorum componere se decreuissent, nisi quod ע ו י א reliquis consonantibus prope per æqualia spatia interiectæ, vocalibus maxime affines esse credebantur, faciendum sibi putauere, vt qui harum literarum vim ac potestatem in suis linguis non reperiunt, in ipsissimos prope horum locos vocales substituerent suas, certe inter consonantes quasi dispergerent eas: qua in re & rationem possent videri secutæ, vt consonantes illa vocalium mixtura pronunciabiles quodammodo fierent.

§. IV. Iam cum ita quatuor tantum vocalibus pateret locus, quas tamen 5. Græci haberent α ε ι ο υ (vocales enim longæ η & ω demum a Simonide feruntur additæ, vide Scaligerum *cap. 6. de caus. LL. p. 12.* & Victorinum Grammaticum *p. 2458. Edit. Butschii*) commodissimum videbatur, vt quinta illa vocalis esset literarum vltima & eo pacto alphabetum a vocali initium pariter & finem caperet. Cæterum, neque hoc ignorandum, priscum Græcorum Alphabetum non modo vocalibus longis, η & ω, sed & consonantibus duplicibus ζ ξ & ψ, item aspiratis φ χ θ caruisse, fuisseque adeo literarum tantum sedec-

cim, quæ his reiectis remanent. Vid. Scaliger *d. l.* Sylburgius *in alphabeto Græco p. 8.* Victorinus Gramm. *p. 2468.* qui hinc corrigendus. Atque in iis si obserues, quæ diximus; & præterea omittas eas Ebræorum literas, quarum potestatem Græci ignorarunt, ipsissimum Ebræi Alphabeti ordinem agnoscas hac ratione :

אבגדהוזחטיכלמנסעפצקרשת.

α β γ δ ε ι κ λ μ ν ο π ς σ τ υ.

Vbi hoc vnum obserua adhuc dubium esse posse, num *ε* litera subiicienda sit Ebræorum ה an ו, de quo obseruatione sequente dicendum. Quæres, cur in locum τȣ̃ ו substituerunt *ε* & non potius *υ* vel etiam *ο*? Credo quia semel decreuerant vocalibus hunc ordinem dare : *α. ε. ι. ο. υ.* quæ apud Latinos postea fuerunt a. e. i. o. u. Quem etiam maxime naturalem esse assentior Mallincrotio *p. 75. c. 14.* quicquid aduersus ordinem receptum argutetur Scaliger *c. 38. p. 88. de Caus. LL.*

§. V. Nunc videamus cur reliquæ 8 literæ, quæ sunt *η ω*, *ζ ξ ψ*, *ϑ χ φ*, hunc quem in Alphabeto Græcorum videmus, ordinem sint nactæ. Qua in re liceat coniecturis vti. Videtur autem & hic ratio præcipua habita fuisse

fuiſſe ordinis Ebræorum. Ac Θ quidem poſteaquam ח iam fuerat a ϝ occupatum nulli melius poterat ſubſtitui, quam τῷ ט. Z. vtrum ad ז an ad צ potius referretur, dubitari potuit. Sed cur τῷ צ potius iungeretur (ut omittam, quod vulgo notum eſt ζ nihil aliud eſſe quam δσ vel σδ, ut ideo a δ non debuerit nimium remoueri) vel hæc cauſa ſuadere poterit, quia ζῆτα & ϑῆτα ſimilem habent appellationis ſonum. Quam ob cauſam & ἦτα illis aggregare placuit: quo pacto factum eſt, vt η Græcorum occuparet locum τῦ ח Hebræorum, cui alias & quoad figuram aliquo modo accedit. Imo etiam vt ex ב Græcorum βῆτα, ſic ex ח & ט Græcorum ἦτα & ϑῆτα videtur appellatum. Adſtipulatur Sylburgius in Alphabeto Græcorum *p. 7.* contraria ratione pro Græcorum ζῆτα Latini dixerunt Zeth.

§. VI. Porro ſimilis cauſa iuſſit τὸ ξ ſubſtituere in locum τῦ ס. Nam etſi ס fortaſſe videatur eſſe potius Σ; tamen Σ iam ש occupaverat, & ita vacuum reliquerat τῦ ס locum pro vna ex literis a Σ compoſitis. Iam autem τῷ ζ ſuus erat aſſignatus locus, reliquæ erant ξ & ψ, vtraque vel ſoni nomine digna quæ iungerentur literis μῦ, νῦ. Locus tamen hic cedere potius debuit τῷ ζ, vt hoc pacto medi-

am quodammodo obtineret ſedem inter K & Σ, vnde eſt compoſitum. Nam ſi τῶ ψ locus ille datus fuiſſet minus iuſtum videbatur, vt vtramque ſimplicem π & σ ſua præcederet compoſita ψ.

§. VII. Sic igitur pleræque ex illis novitiis literis ſedes obtinuerunt ſuas. Reliquæ fuerunt χ Φ ψ ω. Ex his ω vocalis in vltimum coniecta eſt locum, vt vel ſic Alphabetum denuo vocali finiretur. Vt autem inter υ & ω duas ſcilicet vocales, intercederent conſonantes, negotium dirimendi eas vocales datum fuit τοῖς Φ Χ ψ. Hoc enim commodius videbatur, quam vt ſuccederent in locum reſiduarum apud Hebræos literarum: tametſi alias non parum affinitatis ſaltem τῶ χ cum כ vel ה vel ק intercedere videbatur. Verum & patebit ex obſeruatione ſequenti, his etiam litteris alias ſubſtitutas fuiſſe. Ex his quæ diximus, parallelismus vtriusque Alphabeti conſtruitur talis:

תשרקצפעסנמלכיטחזוהדגבא

Α Β Γ Δ Ε Ζ Η Θ Ι Κ Λ Μ Ν Ξ Ο Π - - Ρ Σ Τ Υ Φ Χ Ψ Ω

§. VIII. Nunc Latinorum Alphabetum videamus. Hi initio caruiſſe videntur literis K Q X Y Z (niſi dicas cum Victorino *p. m. 2459.* illis non K. ſed C. defuiſſe) vſum enim τῶν K & Q facile illis præbuit C. qua

plane

plane carent Græci. Græcorum vero Y iam in ipsorum V transierat: X denique & Z literas duplices non magis admittendas initio sibi putauerunt, quam ψ quod nunquam aliter nisi duabus literis pinxerunt. Adde, quod ne Z quidem in Latina vlla voce reperitur. Ac testis est Victorinus *p. 1945. 2446.* ante X literam inuentam Regs & Pics scripsisse. Habuerunt igitur has tantum 18. literas: quanquam Victorinus *p. 2468.* non alias nec plures, quam 16. Græcorum habuisse refert) A. B. G. D. E. F. C. H. I. L. M. N. O. P. R. S. T. V. Quas elegantissime potuerunt ita ordinare & diuidere in 4. ordines, vt singulis singulæ vocales tanquam duces quidam præsint, agmen omnium claudat vltima vocalium.

A	b	g	d		
E	f	c	h		
I	l	m	n		
O	p	r	s	t	V.

In vltimum ordinem 4 Consonantes coniicere, cum in cæteris nonnisi ternæ sint, coëgit necessitas.

§. IX. Collatio vero vtriusque Alphabeti hæc est:

Α Β Γ Δ Ε Ζ Η Θ Ι Κ Λ Μ Ν Ξ Ο Π Ρ Σ Τ Υ Φ Χ Ψ Ω
A B G D E F C H I - L M N - O P R S T V.

F. C. H. substituerunt Latini literis Z H Θ Græcorum moti exemplo, qui suas Hebraicis זחט similiter substituerant, vt sc. loci alias vacui explerentur, nec hiatum facerent concurrentes sibi duæ vocales E & I. Neque vero Lacuna illa videbatur aptius expleri posse, quam iis literis, quas Græcis ignoratas haberent latini. Ac videbatur quidem F debere in locum τȣ̃ χ succedere, sed ita literarum agmen clausisset consona, quod illos credibile est evitare voluisse. Atque sic vtramque exposuimus rationem, cur hanc sedem obtineat F. Aliam & fortasse meliorem suggeret obseruatio sequens, quod alias haud facile explicari posse ajebat Scaliger *c. 38. de C. LL. p. 89.* Venire & hoc alicui posset in mentem, literis Z H Θ parallelas olim tres illas fuisse hoc ordine C H F. Habet enim C, si ante e & i ponatur, sonum τȣ̃ ζ. Et H Latinum habet figuram τȣ̃ H Græcorum; Vnde pro F si cum his peregrinis literis jungi debuit, nullus alius locus quam τȣ̃ Θ vacauit.

§. X. Sed quomodo factum est, vt mutato ordine sic postea scriberetur: A B C D E F G H pro: A B G D E F C H, vel: A B G D E C H F? Nempe non faciendum videbatur, ut F separaretur a G, hoc est, Digamma à Gammate; neque tamen placebat secundæ vocali præmittere F. id enim paralle-lismum

lissimum vtriusque Alphabeti vitiasset, vt hinc patet:

Α Β Γ Δ Ε Ζ
A B G F D E

Commodius igitur videbatur, G. suo loco moueri, & permutari cum literâ tum scripturâ, tum potestate simili C. De affinitate τῶν C & G. vide Victorinū *p. 2459. cui conf. p. 2469.* Hinc ergo apparet ratio aliqua, cur Latini literæ B. proximam non G. vt Græci & Ebræi, sed C fecerint, in quo eos aliâs a natura literarum recessisse Scaliger fert ægre *d. l.* Ut autem τὸ F τῷ G præponeretur, cum contra Γ digammati debuisset præponi, siue casu factum fuerit, seu ratione eadem, qua & Græci & Hebræi τὸ Β τῷ Γ anteposuerunt. Sunt enim B. & F literæ ejusdem instrumenti.

§. XI. Porro quæ adhuc supersunt literæ latinæ, reliquis, vt apparet, recentiores K Q X Y Z sic sunt agglutinandæ, vt K plane obtineat illum locum quem K Græcorum, & Q quem ק Hebræorum (imo & κάππα Græcorum, de quo obseruatione sequenti, quæ causa Scaligerum *d. l.* latuit) X autem Y & Z longo demum post seculo accessisse dixerim, cum obliti essent mortales, pulchrum esse Alphabetum vocali claudere. Itaque fortuito

 tuito

tuito ordine has 3. literas tanquam scabiem, extrema iusserunt occupare.

§. XII. Tandem ergo Parallelismus 3. Alphabetorum hic est:

אבגדהוזחטיכלמנסעפצקרשת

Α ΒΓΔ - ΕΖΗΘΙΚΛΜΝΞΟΠ -- ΡΣΤΥΦΧΨΩ

A BCD - EFGH I KL M N - OP - QR S T V X Y Z

Acies Latini Alphabeti, si singulas vocales velis esse singulorum ordinum duces talis erit:

A	b	c	d		
E	f	g	h		
I	k	l	m	n	
O	p	q	r	s	t
U	x				
Y	z				

Germani Ordinem Latini Alphabeti plane non mutarunt, suam tantum literam W interiecerunt eo loco, qui esset commodissimus. Cum enim W sit geminatum V, proximo post hanc literam loco merito debuit poni.

OBSERVATIO V.

NOTAE GRAECORUM NUMERALES SUBSIDIARIAE, ἐπίσημον, κόππα, χαρακτήρ.

SVM-

SVMMARIA.

Literis vulgaribus Græcis in numerando tres aliæ subsidiariæ sunt additæ. §. I. Ubi quæritur 1. quæ nomina hæ notæ subsidiariæ habeant? 2. An sint literæ? 3. cur illo ordine positæ, qui §. 1. designatur? §. II. Locus eâ de re Varini. §. III. Aliorum autorum §. IV. Senarium dici Episimon, nonagenarium Koppa, nongentenarium Characterem. §. V. Senarium & nonagenarium esse literas, nongentenarium tantum notam numeralem. §. VI. Nempe nonagenarium seu Koppa esse Q Latinorum. §. VII. Interpositum autem esse inter Π & P. uti apud Latinos Q ad imitationem Hebræorum. §. VIII. Locus ex Scholiaste Aristophanis dicta illustrans §. IX. senarium seu Ϛpisimon respondere Latinorum F. §. X. Parallelimus trium linguarum §. XI. Character in ultimum locum reiectus, cum non sit litera. §. XII.

§. I.

Literæ suæ Græcis duplicem usum præbent, unum in exprimendis animi sensibus, alterum in numerando, sunt enim in iis numerorum compendia. Priori usui non nisi 24. inserviunt literæ, etiam pueris notæ. In notis autem numeralibus tres alias his viginti quatuor adiecerunt, quarum unam, quæ esset nota Senarii, interiecerunt literis E & Z; alteram quæ esset nota nonagenarii interiecerunt literis Π & P, tertiam quæ

eſſet nota nongentenarii, poſtpoſuerunt literæ ultimæ ω. Nos primam poſthac nominabimus ſenarium, alteram nonagenarium, tertiam nongentenarium. Nimirum ad tres notarum numeraliũ ordines conficiendos in quibus ſingulis eſſent characteres novem, viginti ſeptem opus erat literis, vt eo pacto ab vno ad mille progreſſio iuſta fieret hoc modo;

1 α	2 β	3 γ	4 δ	5 ε	6 ϛ	7 ζ	8 η	9 ϑ
10 ι	20 κ	30 λ	40 μ	50 ν	60 ξ	70 ο	80 π	90 ϟ
100 ϱ	200 σ	300 τ	400 υ	500 φ	600 χ	700 ψ	800 ω.	900 ϡ

Appinximus trium notarum figuras, quales reperiuntur apud Sylburgium *p. 61. Græci Alphabeti.*

§. II. Iam de eo dubium non eſt, primam ex his ſubſidiariis notis eſſe ſignum numeri 6. alteram 90. tertiam 900. quodque ex hoc prope ſequitur, primam interponendam eſſe literis E & Z, alteram π & ϱ, tertiam in finem omnium reiiciendam. Atque adeo confeſſum hoc eſt inter omnes, qui hoc argumentum

tum tractarunt, aut tabulam notarum apud Græcos numeralium nobis exhibuerunt, vid. Sylburgius *d. l. & p. 8.* Golium *in Gramm. p. 332. 333.* Camerarium *de notis numeralibus p. 33. 46.* Sed dubitationem capere quædam video. Quæret enim aliquis 1.) quæ nomina his notis fecerint Græci? 2.) an sint literæ? 3.) cur hunc quem designauimus ordinem in Alphabeto eis dederint. Antequam de his quæstionibus, quid videatur, exponam, operæ pretium est locos quosdam integros auctorum adscribere, præsertim cum iis postea, ubi corrupti videantur, medicinam afferre decreverim.

§. III. Luculenta verba sunt Varini *in* Ἀριθμός *f. 177.* Ἀριθμός. παρατηρητέον, ὅτι τάτε τὰ φωνήεντα, τότε τὰ σύμφωνα συντελοῦσιν εἰς τὸν ψηφισμὸν, καὶ ἀριθμὸν, ὡς παρὰ τοῖς ἐπισήμοσι λατίνοις ὁ λογαριασμός. Συντελοῦσι καὶ εἰς τοῦτο τρία σχήματα, ἅπερ κυρίως οὐκ εἰσὶ γράμματα, τὸ ἐπίσημον δηλονότι ϛ̄ σκόππητα, καὶ ἡ χαρακτῆρα. Πάντα γὰρ τὰ γράμματα ἀριθμὸν διασημαίνουσι. τὸ γὰρ ᾱ σημαίνη ἓν, τὸ β δύο, τὸ γ τρία καὶ τὰ ἑξῆς. καὶ τὸ ἐπίσημον τὸ οὕτω γραφόμενον ϛ ὅπερ ἐκτὸν ἐν τοῖς γράμμασι τίθεσθαι ἓξ ποιεῖ. Καὶ οὕτως ἀκολούθως ἕως τοῦ ι ὅπερ ποιῆ δέκα. Καὶ ἕκαστον ἀκολουθούμενον γράμμα δέκα προςίθησιν ἐπὶ τὸ προηγούμενον, ἕως τοῦ π̄ ὅπερ ποιεῖ ὀγ-

δοή-

δοήκοντα, ἔπειτα ἀκολουθεῖ ἡ σκόπητα ὅπερ ποιεῖ ἐννενήκοντα, καὶ μετὰ ταῦτα ἀκολουθεῖ τὸ ξ̄ ὅπερ ποιεῖ ἑκατόν. Εἶτα ἕως τοῦ ω τὸ καθέκαστον γράμμα προστίθησιν ἑκατὸν, ἐπὶ τὸ προηγούμενον. Τὸ δὲ ω ὀκτακόσια ποιεῖ, καὶ ἀκολούθως ἐπάγεται χαρακτῆρα ἥτις ποιεῖ ἐννακόσια.

§. IV. In Membranis Fuldensibus, teste Sylburgio *p. 8. Alphabeti Græci*, characterum Græcorum nomenclatura hæc legitur: Alfa, Beta, Gamma, Delta, He, Erisinen, Zeta, Heta, Theta, Iota, Kappa, Lauta, My, Ny, Xi, y, Koppin, Ro, Semma, Tau, Ioy, Fi, Sci, Psi, O. In Moguntiacensibus vero membranis eidem Sylburgio, quem vide *d. l.* a Canonicis ad S. Stephanum communicatis hæ duæ literæ Alphabeto Græco inseruntur, sed nominibus paulum mutatis: nam pro Erisinen Episimon ibi legitur, & Cophæ pro Koppin. Regino Prumiensis *Lib. I. de disciplina Eccles. Sect. 426.* notam quinarii nominat ἐπη, Senarii σένον, nongenarii κόφι, nongentenarii Ennekose.

§. V. Quod igitur ad primam quæstionem attinet, Senarium Varinus τὸ ἐπίσημον, membranæ Fuldenses Erisinen, Moguntiacenses Episimon, Regino Senon appellant. Vbi non dubito Varinum verum nomen attulisse, iuxta quem cæterorum scripturæ corrigendæ

sunt

sunt. Nonagenarius Varino est ἡ σκόπητα, Fuldensibus membranis Coppin, Moguntiacensibus Cophæ, Reginoni Cophi, scribendum, quod & Sylburgio video in mentem venisse, κόππα. Ratio e sequentibus patebit. Nongentenario qui nomen inderet, neminem vidi præter Varinum & Reginonem: sed heic Varino adstipulor potius, ita tamen vt apud eum pro ἡ χαρακτῆρα malim scribere ὁ χαρακτήρ. Nam ἡ χαρακτῆρα non minus quam ἡ σκόπητα nomen esse nihili videtur. Puto autem nongentenarium ideo appellatum τὸν χαρακτῆρα, quia non esset litera Alphabeti, vt τὸ ἐπίσημον & κόππα, sed tantum Character numeralis. Quam ob caussam nec Fuldenses, nec Moguntiacenses membranæ nomen illi fecerunt, tametsi hæ figuram eius expressere. Regino autem non aliud ipsi dat vocabulum, quam eius numeri, quem exprimit ἐννεκόσια. Sic enim legendum videtur.

§. VI. Venio ad secundam quæstionem. Fuisse literas, priores saltem duas, vel hoc ipso persuadeas, quod in medio cæterarum literarum ordine eas reperimus, loco scilicet honoratiore, quam qui meris subsidiariis conueniat notis: debuissent enim alias coniici in sedem extremam. Quæ ratio & probabile facit, vltimam harum, quæ est signum non-

gen-

centenarii non literam esse, sed meram notam numeralem. Tametsi autem negat Varinus, has notas esse literas, tamen non sine causa videtur addidisse τὸ κυρίως, ἄπερ, inquit, κυρίως οὐκ εἰσὶ γράμματα. Et κόππα certe literam Græcorum olim fuisse sed in desuetudinem abiisse postea, confirmat hic locus Marii Victorini in *Grammaticis p. m. 2459. Sed nec G quidem nec Q latinus sermo introduxit. Ex quibus Q & fuisse apud Græcos & quare deserit fungi vice literæ, cognoscere potestis, si Pontificum libros legeritis. Nunc enim apud Græcos iuxta π est posita.*

§. VII. Exarauimus locum, vt omnino legendus videtur, scripsimusque *desierit* pro *desiderat*, quod est in Editione Butschii, vel *desiderit*, vt citat Sylburgius *p. 8. Alphabeti Græci.* Deceptus autem hac lectione Sylburgius hæc addit: *quæ tum Victorinus Pontificalium librorum auctoritate confirmet, mirum est apud Græcos Latinæ Historiæ scriptores, non Q in talibus inveniri, sed K constanter vsurpari. Atque apud vetustiores quidem Polybium, Dionysium, Plutarchum,* Κοΐνθος, *apud Dionem modo* Κοΐντιος, & κοϊντίλιος, *modo* κύνθος, κύντιος & κυντίλιος. Nimirum, inquam, hanc ipsam ob causam & Latinorum Scriptores Græci non per κόππα sed κάππα exprimunt, quia κόππα desierat esse litera iam iis temporibus, quibus Homeri libri

libri sunt ordinati, qui cum numero sint literis Alphabeti æquales, in iis nec τὸ ἐπίσημον, nec τὸ κόππα reperies. Et hinc vetustatem & numeri pariter vulgati & ordinis literarum in Alphabeto Græco ipse confirmauerat Sylburgius *p. 8. init.*

§. VIII. Facit huc etiam locus alius Victorini *p. 246. Scripseram autem vobis - ex adiectis nostros solum X recepisse, F vero G & Q in græcis etiam literis fuisse, & nunc esse, sed G numero sex, Q nonaginta significare.* Locum hunc cum corruptum haberet Sylburgius *p. 10.* non potuit se expedire e scrupulo quodam de contradictione Victorini. Nobis heic sufficit, quod auctoritate Victorini probauimus, Coppa Græcorum esse ipsum Q Latinorum, illisque initio inter literas vsurpatum postea in desuetudinem venisse. Hauserunt nimirum, vt iam & quæstioni tertiæ respondeamus, vtrique hanc literam ex Hebræorum Alphabeto; ad quorum Cuph alludunt nomina τῦ κόππα Græcum, & τῦ Ku latinorum. Vnde & rationem petes, cur hæc litera seu nota apud Græcos inter π & ρ locata sit. Nam sic & Ebræi τὸ פ & ר interiiciunt ק.

§. IX. Non prætereundus heic est locus egregius Scholiastæ Aristophanæi de hoc κόππα ad νεφέλας f. 99. Sed idem aliquantum

tum deprauatus, & a nobis obiter emendandus. Κοππατίας ἵππους ἐκάλουν οἷς ἐγκεχάρακτο τὸ K (lege Koppa) στοιχεῖον, ὡς σαμφόρας (malim σαμφόρους) τοὺς ἐγκεχαραγμένους τὸ Σ. Τὰ γὰρ Σ (καὶ τὸ Ν χαρασσόμενον, Hæc verba delenda videntur, orta vt apparet ex imperitia Librarii ignorantis, quod hodie Grammaticis passim vulgatum est, Σ fuisse etiam σὰν appellatum) σὰν ἔλεγον, αἱ δὲ χαράξεις αὗται, καὶ μέχρι τοῦ νῦν σώζονται ἐπὶ τοῖς ἵπποις. Συνεζευγμένου γὰρ τοῦ K καὶ Σ τὸ σχῆμα τοῦ λ ἀριθμοῦ δύναται νοεῖσθαι, οὗ προηγῆται τὸ K (lego τὸ π. Nam ante h est π) καὶ παρὰ γραμματικοῖς οὕτω διδάσκεται, καὶ καλεῖται κόππα ἐννενήκοντα. Τινὲς δὲ κοππατίαν ἐξηγήσαντο τὸν κόπτοντα καὶ κοιλαίνοντα ταῖς ὁπλαῖς τὸ ἔδαφος, οὐδὲν ὄντως (legendum e Suida οὐδεόντως) ὑποτιθέμενοι. οὐ γὰρ βουκεφάλους ἵππους καλοῦμεν διὰ τὸ μορφὴν τοιαύτην αὐτοὺς ἔχειν, ἀλλὰ διὰ τὸ οὕτως ἐγκεχάχθαι. Hunc Scholiastæ locum videntur in conspectu habuisse, quorum etiam collatio proderit, Suidas *voce* κοππατίας, Varinus *f. 1089.* Rhodiginus *Lib. IV. A. L. c. 31. f. 147.* Camerarius *Comment. utriusque Linguæ p. 372.* Scapula *in Lexico f. 717.*

§. X. De κόππα satis. Ad Ἐπίσημον venio seu senarii notam. Eam Victorinus eandem facit cum litera G Latinorum, vt supra vidi-

vidimus, quanquam in eius locis quædam est perplexitas. Mihi vero illud Græcorum παράσημον comparandum potius cum Latinorum F quam G videtur, G enim Latinorum Γ Græcorum. Iam in vtroque Alphabeto sexta litera apud Latinos quidem est F, apud Græcos vero ἐπίσημον. Vtrumque substitutum pro Hebræorum Vau, cuius & potestatem Latinorum F non male exprimit. Imo F appellatum fuisse Φᾶυ, testis est Victorinus *p. 2468*.

§ XI. Itaque trium linguarum Parallelismus ad vsque literam I constituendus videtur in hunc modum:

י ט ח ז ו ה ד ג ב א

α β γ δ ε ϛ ζ η θ ι

a b c d e f g h - i

Quo pacto & Latinorum H subiicitur Græcorum H, quod non inepte dicas substitutum fuisse iis demum temporibus, quibus adspirationem, quam plane vt Latini scribebant, H numero literarum eiecere, sic enim H & in figuram eius & locum successit. Suspiceris & hoc, adspirationem illam primitus fuisse dictam Heta ex ה Hebræorum, vt Beta ex ב postea adspiratione eiecta, vocalem illam longam appellatam fuisse Eta, quam codex Fuldensis aperte Heta vocat.

§. XII. Hæc de senario; superest Nongentenarius. Pro hoc vacabat locus adhuc in Alphabeto Hebræorum, nempe τῷ ϡ quo pacto sedem habuisset inter κόππα & Rho, verum hanc notam, opinor, nunquam pro litera habuerunt Græci, sed tantum pro signo numerali, subsidiario, ideoque in finem totius Alphabeti reiecerunt.

OBSERVATIO VI.

NATIONVM LAVS ET VITVPERIVM EX LINGVA. ETYMOLOGIAE LVBRICAE.

SUMMARIA.

Cicero laudans Latinos præ Græcis quod conuiuia dixerint quæ Græci συμπόσια appellauerint, ab aliis notatus. §. I. Vnde obseruatur nationum laudes & vituperia etiam ex lingua desumi, & Etymologias votum sæpe esse lubricas, vt argumenta inde desumi possint tam in laudem quam vituperium. De Conuiuio locus Ciceroni parallelus ex Aristotele §. II. Item Iohanne Saresberiensi. Non probabilem tamen esse, hanc Ciceronis Etymologiam. §. III. Simile exemplum in etymologia Hostis qui olim peregrinum denotauit. §. IV. Locus ea de re Ciceronis qui laudat Latinos, qui hostem vt peregrinum considerauerint, equitatis erga hostem etiam exercendæ memores.

Simi-

Similis locus Saresberiensis §. V. & B. Ambrosii §. VI. Contra ex ea etymologia vituperari etiam poterant Romani, quod peregrinum pro inimico habuerint, quod fecit Grotius & Bodinus §. VII. Notatur Ambrosius, asserens etiam Hebræis peregrinos pro hostibus sumi §. VIII. Notatur Bodinus, dum Græcis etiam synonymice hostes & peregrinos dictos fuisse statuit. §. IX. Neque id probari ex Plutarcho aut Herodoto §. X. vt qui plane de re diuersa loquantur, de Lacedæmoniis videlicet Atheniensium Legatos voce peregrini ambigua ludentibus §. XI. adeoque parum apte post Bodinum etiam ab aliis ad illustrandam Ciceronis sententiam adhibentur §. XII. Notantur & aliæ sententiæ Hadriani Iunii & Bodini. §. XIII.

§ I.

CIcero *de Senectute p. 86. & lib. IX. Epist. fam. 24.* laudat præ Græcis Latinos suos, quod accubationes epulares amicorum cum illi συμπόσια vocent ϗ σύνδειπνα, h. e. compotationes & concœnationes, hi conuiuiorum nomine honestarint: esse enim in eo genere minimum voluptatem illam, quæ edendo bibendoque percipiatur longe vero maximum illos amicorum in conuictu mutuo sermones. Græcorum caussam aduersus Ciceronem huic nationi sæpicule, parum æquum, susceperunt in hoc negotio

Henr. Stephanus *Lib. I. Schediasmat. c. 8. p. 30. seqq.* & M. Antonius Muretus *Lib. 19. var. lect. c. 4.* Quorum hic: elegantius, inquit, illi (i.e. Græci) qui aliud esse viderunt vna bibere, aliud vna viuere. Ille vero in Romanæ nationis opprobrium id vrget præcipue, quod viuere ipsis sæpe idem sit, quod genialiter viuere, genio indulgere, curare cuticulam *p. 34.* Idque prolatis Virgilii, Catulli, aliorumque locis probat *p. 37. & 38.*

§. II. Duo sunt, quæ hinc discere possis. Primum nationi alicui laudem aut vituperium conciliari posse ex ipsa loquendi aut suis nominibus res appellandi consuetudine; alterum, Etymologias interdum sic esse lubricas, vt in laudem pariter, laudisque contrarium valeant. Nam quo ex loco Cicero Latinis suis laudem quærit, ex eodem reprehendunt eos Stephanus & Muretus. Cicero conuiuium inde sic dictum esse, a maioribus suis opinatur, quod qui vna cibum capiunt, præcipuam voluptatem non ex cibo capiendo, sed ex amicis honestisque confabulationibus haurire debeant; id enim esse conuiuere, animos scil. potius pascere sermonibus, quam ventrem eduliis. Et vero, si ostendi possit latinis veteribus conuiuere id fuisse, quod iucundos vtilesque sermones sociare, nihil potuit proferri honestius, cum sit hæc ratio ex ipso Philo-

ſophiæ meditullio depromta, nec male Cicero, cum ad Poetum hæc talia ſcripſiſſet, addit, philoſophando eum ſe ad cœnas cum amicis ſumendas reuocare conari. Nam & Ariſtotelis hæc Philoſophia eſt elegantisſimo loco & heic etiam legi digno IX. Nic. 9. συναισθάνεσθαι ἄρα δεῖ καὶ τοῦ φίλου, ὅτι ἐστί. τοῦτο δὲ γένοιτ' ἂν ἐν τῷ συζῆν καὶ κοινωνεῖν λόγων καὶ διανοίας. οὕτω γὰρ ἂν δόξειε τὸ συζῆν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων λέγεσθαι, καὶ οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῶν βοσκημάτων τὸ ἐν τῷ αὐτῷ νέμεσθαι.

§. III. Ad mentem autem Ciceronis etiam Ioh. Saresberienſis reſpexit in his: *quæ apud Græcos coepulationis aut compotationis cenſentur nomine, à nobis honeſtiore nomine conuiuia nominantur. Cœtus ſiquidem conuiuentium, quam coëpulantium aut compotantium venerabilior eſt. Lib. I. Polycratici c. 6. p. 25.* Verum enim vero cum in promptu ſit oſtendere viuendi vocem Latinis veteribus ad illas corporum voluptates, quod & noſtri fecerunt Germani in verbo Wolleben / & Græci in ſuo *εὐφραίνεσθαι Luc. XVI. 19.* traductam fuiſſe: valde probabile eſt, in appellando conuiuio ipſos, rudes quippe, meliorisque, & a ſenſibus abductæ Philoſophiæ, parum peritos, eam potius vitæ ſignificationem, quæ ſenſibus placeret, ſecutos eſſe. Quis enim ſuſpi-

 cetur

cetur, indendis rerum quotidianarum vocabulis eos philosophari voluisse?

§. IV. Cæterum eorum quæ hactenus dicta sunt, exempla etiam in vocabulo *hostis* deprehendas. Certum est ea voce peregrinum antiquitus significatum fuisse, quod non suadetur autoritate solum scriptorum LL. *p. 3. 1373. & 1375. Edit. Dionys.* Gothofredii, & Laurembergii *in Antiquario p. 212.* sed insuper ex Etymologia, si cum Scaligero deducas a græco ὀςὶς pro quo Æoles dicebant ὄσπις, vt ab illo sc. esset hostis, ab hoc hospes (*vid.* Becman. *Orig. p. 201.*) qui & hodie peregrinum notat, cumque eo sœpissime coniungitur. Quanquam nec Festi Etymologia refragatur, ab hostire hostem deducentis, quod est æquare apud Buchner *in Fabro f. 460.* æquitatem enim colere inter se peregrinos conuenit.

§. V. Itaque Cicero in laudem trahit quod tam honesto mitique vocabulo inimici olim affecti fuerint. Locus eius integer hic est *Lib. I. Offic. p. 8. Equidem illud etiam animaduerto, quod qui proprio nomine perduellis (πολέμιος) esset, is hostis vocaretur, lenitate verbi tristitiam rei mitigante. Hostis enim apud maiores nostros is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus. Indicant XII. Tabulæ: AVT. STATVS. DIES. CVM. HOSTE.* itemque *ADVERSVS. HOSTEM*

STEM. AETERNA AVCTORITAS. Quid ad hanc mansuetudinem addi potest, eum quicum bellum geras, tam molli nomine appellare? Quanquam id nomen durius iam effecit vetustas, a peregrino enim recessit & proprie in eo, qui contra ferret arma, remansit. Cæterum id eo loco agit Cicero, vt in bello etiam aduersus hostem iustitia æquitateque perfungi doceat oportere. Ciceronis sententiam hac in re sequuntur Crusius *in Rhetor. p. 152.* & Vossius *Lib. V. Institut Rhetor. p. 345.* dum in hac significatione hostis ὑποκορισμὸν quendum vel μείωσιν agnoscunt. Quanquam autem Cicero non aperte ad illud hostis etymon ab hostiendo, i. e. æquando dicti alludit: factum hinc tamen dixerim, vt in hanc allusionem Saresberiensis ea interpretatus esse videatur, quæ ipsa tamen huius expositio ob verborum ambiguitatem dubium de ipsius mente reddat lectorem. Verba hæc sunt *lib. 8. Polycrat. c. 13. p. 523. auctore siquidem Cicerone ob æquitatem hospitibus exhibendam hostis dicebatur antiquitus, quem modo dicimus peregrinum. Cui quisquis fuerit inhumanus, de iure antiquo iniquus est. Declarant hoc legum tabulæ & titulus iuris: qui est statutus dies cum hoste.*

§. VI. Putes etiam B. Ambrosium *I. Offic. 29.* vbi hanc ipsam de vocabulo hostis obseruationem argumento suo accommodat, Ci-

ceronis quasi sententiam suis verbis exprimens,&noua ratione confirmans verba, quædam Ciceronis, quæ textum supra positum antegrediebantur, minus abs se intellecta in alium sensum detorsisse, cum ita scriberet: *Liquet igitur etiam in bello fidem & iustitiam seruari oportere, nec vllum decorum esse posse, si violetur fides. Denique etiam aduersarios molli veteres appellatione nominabant, vt peregrinos vocarent. Hostes enim antiquo ritu peregrini dicebantur. Quod sæpe etiam ipsum de nostris assumtum docere possumus. Aduersarios enim suos Hebræi Allophylos h. e. alienigenas latino appellabant vocabulo.* Cum his autem iunge initium dicti apud Ambrosium capitis.

§. VII. Quicquid sit de his, dubitare licet, ad laudemne magis humanitatis, an ad inhumanitatis dedecus pertineat, quod Latini vocabulum cui initio tantum hospitis vel peregrini atque externi significandi vis inesset, detorserunt ad notandum eum, quem aduersarium sibi bello petendum proposuissent? Quid enim si hoc aliquis factum esse dicat, non præ humanitate ac proposito cum inimicis quoque iura fidemque colendi, sed præ multorum quondam populorum consuetissima, & quæ iuris aliquam vim obtinuit, feritate, externum quemuis & peregrinum non alio, quam inimici loco habendi, vt adeo hæc appel-

appellatio originem traxerit a iure latrocinandi, peregrini & aduersarii discrimina vel tollente, vel ignorante. Sane huc rem trahi video a Grotio, cuius *II. de Iure Belli c. 15. n. 5. p. 264.* vbi de illa latrociniorum licentia agit, hæc sunt verba: *hinc in barbaros prædam exercere laudatum Aristoteli, & ipsa vox hostis veteri Latio nihil nisi externum significabat.* Eadem mens Besoldo *IV. Polit. VI. p. 63.* in his: *& humanæ cognationi, quæ inter homines est, repugnat, quod olim Romani peregrinum pro hoste sumebant.* Vbi quod non modo Varronem, sed & Ciceronem citat, dicas, eum Ciceronis expositionem, qui hoc ad humanitatem ex alio principio trahit, tacite refellere voluisse, nisi placeat Ciceronis & Varronis testimonia in id tantum allegata fuisse, vt de τῷ ὅτι simus certi; scil. quod hostis & peregrinus idem aliquando valuerint.

§. VIII. Sed quid Ambrosio respondebimus? Coniecturæ Ciceronianæ fulcrum supponentis ab exemplo Hebræorum hostes suos allophylos i. e. alienigenas appellantium. Locum Ambrosii dedimus supra. Si constaret prius & illam Ciceronis obseruationem recte se habere, & hostes Ebræis allophylos vocari, non improbabiliter dici posset, illam verbi mansuetudinem Romanos ab Ebræorum gente vel didicisse, vel discere

ſaltem potuiſſe. Iam cum alterum hactenus infirmatum ſit, alterum iam ſit infirmandum, nihil eſt, quod Ambroſii auctoritas heic nos detineat. Fallitur autem ignorantia ſermonis Pater Sanctiſſimus quod vel ab Ebræis putat allophylos dici, vel allophylorum voci ſimilem reperiri in fontibus per ea loca, & allophylos idem eſſe quod hoſtes. Quid de ea voce tenendum ſit nobis, locus Hieronymi *in c. 2. Eſa. Tom. V. Oper. f. 6.* euidenter oſtendit: *Pro Philiſtiim ſemper LXX alienigenas interpretati ſunt, i. e. τὲς ἀλλοφύλες, nomen commune pro proprio, quæ eſt hodie gens Palæſtinorum. Vnde & illud, quod in Pſalmis dicitur, cum enumeratione gentium cæterarum: Mihi alienigenæ ſubditi ſunt, non omnes externas nationes, ſed propriè Palæſtinas ſignificat.*

§. IX. Reſtat vt excutiamus, rectene ſcriptum fuerit a Bodino *l. de Republ. 6. f. 47.* Græcis veteribus æque atque Latinis hoſtes peregrinos appellatos fuiſſe. Vbi quidem pro Græcis Plutarchum citat in Themiſtocle. Themiſtoclem totum huius rei perlegi, ne μῦ quidem in eo eſt, quod ſententiam Bodini iuuet. Eſt aliquid in Ariſtide *f. m. 290.* Pro quo lapſu memoriæ Themiſtoclem videtur nominaſſe, quod aſſertionem Bodini ſpecie quadam iuuet, ſed in vanum abitura, ſi accurate examinaueris. Cum illo autem Plutarchi loco con-

iungendus alter Herodoti *L. IX. seu vltimo, qui Calliope inscribitur, p. m. 60.* rem eandem narrantis. Nam Laurembergius *in Antiquario p. 212.* ad Vraniam Herodoti, qui est *Lib. VIII.* nos mittens, simile quid Bodino passus est, nisi docere queat, vltimo Herodoti libro Vraniæ nomen factum esse forte ab aliis.

§. X. Primo autem Bodinus in ea re nimis generaliter (quam rectius ad Lacedæmonios restringunt Xylander *ad Plutarch. f. 90.* & Laurenberg *d. l.* nominatos scil. ab Herodoto & Plutarcho) Græcos vniuersim nominat, quasi toti genti familiare fuerit ξένυς hostes appellare. Deinde neque hoc exsculpas ex historia, apud eos loquendi quadam consuetudine ξένυς & πολεμίυς peregrinos & hostes synonyma fuisse: cum hoc tantum innuant historici, Lacedæmonios quasi αἰνιττομένυς in responso quodam Atheniensibus dato, cum de industria obscuritatẽ affectarent, pro Persis nominasse ξένυς, quod illi prope simile est, quod modo habebamus, LXX. pro Philistæis vsurpasse Allophylos. Vtrobique enim voce generis, species fuit significata.

§. XI. Res sic habet: Mardonius Persa premebat Athenienses. Hi Aristidem mittunt Lacedæmonem petitum auxilia. Lacedæmoniorum Ephori clam subsidia mittunt, palam (puto quod voluptatem quandam ex

Lega-

Legatorum anxietate captarent) incuriam prae se ferentes, vt Hyacinthia interim sua, qs. ludendi tempus esset, strenue agentes. Expostulantibus & responsum flagitantibus id tantum renunciant, copias suas iam in Orestheo esse, tendentes aduersus peregrinos. Peregrinorum nomine Persas intelligebant, sic enim expresse Plutarchus, vel Barbaros, vt habet Herodotus. Quae locutio cum sic satis esset obscura; nec enim, rebus ita hactenus dissimulatis, diuinare poterant Legati Atheniensium, quos ξένȣς seu peregrinos ipsi vellent. Itaque expresse Herodotus non intellexisse ait Athenienses quid diceretur, vt aliis & clarioribus verbis rem eandem edocendi fuerint. Itaque Aristides Atheniensium Legatus regessit alieno tempore eos ludere, h. e. in re seria ludicra verborum ambigua minime fuisse vsurpanda.

§. XII. Patet ex his, nihil esse in hac narratione, quod ad Ciceronis sententiam aut illum locum communem faciat, quod hostis idem olim fuerit, qui peregrinus, quanquam ea non Bodinus tantum sed & Xylander atque Laurembergius *loc. cit.* Vossius it. *Lib. V. Instit. Orator. p. 345.* in illud argumentum vtantur. Neque enim Lacedaemonii, cum peregrinos dicerent, tam hostes volebant ea voce quam Persas aut Barbaros signare, quod affir-

affirmantibus Plutarcho ac Herodoto credendum omnino est nobis. Et hæc ipsa tamen significatio non tam popularis erat, quam ænigmatica, & studio obscuritatis quæsita: alias Athenienses in illius verbi significatione non hæsissent.

§. XIII. Herodoti locum ne Hadrian. Iunius quidem recte percepisse videtur *in Lexico* sic scribens: *Herodotus scribit ξένȣς a Laconibus peculiariter Barbaros intelligi.* Haud dubie locum Herodoti, quem heic exposuimus, respicit. Sed verba Iunii legens aliquis id innui putet, Lacedæmoniis peculiare hoc fuisse præ aliis Græciæ populis, vt Barbaros populariter appellarent ξένȣς. Id vero non est: sed illis tantum Ephoris eo tempore libebat suspensos animis Atheniensium Legatos obscuritate verborum ludificari. Itaque & Bodinus, cum scribit, mutatis verbis Græcos πολεμίȣς hostes vocasse, quia bellum aduersus eos geratur, ξένȣς vero peregrinos: Ipse viderit quomodo hanc mutationem probet, qua, si quid iudico, nulla vnquam opus fuit; cum ex communi loquentium vsu hostes semper πολεμίȣς, nunquam autem ξένȣς vocauerint. Equidem ξενίζειν apud Sophoclem in *Aiace*, (citante Porto *ad Suidam voce* ξενία) posuit pro ἀποκτείνειν, vt Suidas exponit. Vnde putes, si ξενίζειν est occidere, i. e. tractare

vt

vt hostem, ξένον quoque esse hostem. Verum ironica illa est locutio: sequitur enim apud Suidam: ξένια γὰρ ἄρεος τραύματα καὶ φοναί i. e. Xenia (dona hospitalia) Martis sunt vulnera atque cædes.

OBSERVATIO VII.

De

RITV POETAS LAVREATOS CREANDI.

SVMMARIA.

Scaliger hunc morem deducit ab Agonibus Capitolinis a Domitiano institutis; eiusque hac sententia cum aliis conciliatur ostendentibus, iam Virgilii tempore Poetas lauru coronatos fuisse. §. I. Verosimilius a temporibus ab aeuo Domitiani remotioribus, & ritibus conferendi gradus Academicos deriuatur. §. II. Hinc & jus creandi Poetas in diplomatibus Comitum Palatinorum coniungitur cum iure creandi Doctores, Magistros &c. §. III. Scilicet Poetam facere olim nil aliud erat quam creare quinta alicuius facultatis magistrum. §. IV. Igitur conuenientia saltem remotior est inter lauream Poetarum nouiorem & antiquiorem illam tempore Virgilii aut Domitiani vsitatam, §. V. magna vero discrepantia §. VI, quæ illustratur verbis priuilegii Petrarchæ, cum inter primos Poeta crearetur dati §. VII. Olim agones Capitolini

vsque

vsque ad tertium vel quartum seculum durarunt. §. *VIII. Petrarcha examinatus a Roberto Siciliæ Rege* §. *IX. Formula potestatis quam Petrarcha accepit dum Poeta coronaretur. Coniunctio artis Poeticæ & Historicæ.* §. *X. Academiis cur primitus non data sit potestas creandi Poetas laureatos,* §. *XI. & cur Imperatoribus solis ea reseruata sit, hodie vero in vsu esse desierit.* §. *XII. Ante Petrarcham Albertinus Musatus Poeta creatus. Anni determinatio, quo Petrarcha creatus est.* §. *XIII. XIV. Locus Vossii de coronatione Poetarum* §. *XV. Formula priuilegii anno 1661. Poetæ cuidam dati* §. *XVI.*

§. I.

EXistimauit Scaliger hunc ritum non aliunde quam ab Agonibus Capitolinis ad nos manasse. Verba eius *Lib. I. Ausonian. Lect. c. 10. p. m. 40. Agones Capitolini primum a Domitiano instituti sunt: & p. 42. Ceterum semper Agon ipse mansit Romæ, vt in eo Poetæ, Rhetores, aliarumque Professionum homines coronarentur ab ipso Imperatore. Neque puto aliunde Poëtarum laureatorum morem manasse. Nam & ipsi antiquitus ab ipsis Cæsaribus Romanis coronabantur, magnoque in pretio habiti semper apud Italos & Germanos, qui id honoris, virtute ingenii consecuti essent.* Heic obiter obserua, etiam ante Domitianum coronatos fuisse Poëtas, & quidem lauru, non hedera,

tan-

tantum, vt opinabantur quidam. Notauit Iac. Pontanus *ad versum Eclog. VII. Virgilii: Pastores hedera crescentem ornate poëtam:* & ad illud *Eclog. seqq. hanc, sine, tempora circum, inter victrices hederam tibi serpere laurus.* Citat autem præter alios Ouidium quoque, & ipsum Horatium. Hæc ne cum Scaligero pugnent cuius de Agone Capitolino sententiam Pontanus probat, concilianda sunt. Dici potest coronas suas Poëtis vndecunque ante Domitianum potius obuenisse, quam e manibus Imperatorum.

§. II. Virgilius sane vt audiuimus, vult Poëtam a pastoribus coronari. Neque aliud voluisse Scaligerum existimo, quam morem, vt ipsi Cæsares Germani Poëtas coronarent, a Domitiano fluxisse videri. Quod si forte ostendi possit non primum id fecisse Domitianum, satis esse pro se Scaliger dicet, si id Domitianus in eo Agone præter cæteros fecit eximium in modum: neque enim se dixisse, quod ille mos ab Agone Capitolino primum manauerit, sed tantum manauerit. Verum hoc ipsum est, quod dubito, an in huius ritus etiam nostro æuo vsitati, eruendis caussis necesse habeamus ad illam vsque Domitiani aut etiam antiquiorem ætatem recurrere: nisi velimus pariter ab eadem origine Magistros quoque ac Doctores creandi omnem ratio-

tionem repetere. Similius enim vero videtur mihi, vt Poëticam laurum pari iure cum gradibus, quos vocant, academicis, qui vt ab æuo Domitiani longe ſunt remotiores, ſic a Capitolino agone minime ſunt deriuati, cenſeamus.

§. III. Mouet me, quod in Comitibus, vt appellant, Palatii ius coronandi Poëtam intime connecti video cum iure creandi Doctores, Licentiatos, Magiſtros, Baccalaureos. Cuius rei placet heic formulam adſcribere: Weiter geben wir auch obgedachten Theodoro Securio Macht und Gewalt/ daß er in allen Facultäten/ als in der Iurisprudentia, Artzney und Philoſophia Doctores und Licentiaten/ auch der freyen Künſte Magiſtros, Baccalaureos und Poëtas Laureatos creiren und machen ſol und mag. Welche Doctores, Licentiati, Magiſtri, Baccalaurei, und Poëtæ, ſo von ernandten Theodoro Securio creiret und gemachet werden/ auff allen Vniuerſitäten zu lehren/ zu leſen/ zu diſputiren/ und andere dergleichen actus zu üben Macht und Gewalt/ auch alle Gnade/ Freyheit/ Vortheil/ Recht/ Gerechtigkeit und gute Gewohnheit haben ſollen und mögen/ als andere Doctores, Licentiaten/ Magiſtri, Baccalaurei und Poetæ, ſo auff hernach benambten Vniuerſitäten/ als nehmlich Pariß/ Bono-

nien, Padua, Perusa, Pisa, Löven/ Wien/ Ingolstadt/ Leipzig/ Wittenberg und Marpurg creiret werden/ üben/ verrichten/ haben/ gebrauchen und genießen/ von allermänniglich unverhindert. Eadem pene verba fuerunt in Diplomate Christoph Preibisii. Cæterum quod dicitur Poëtas a Comitibus creatos, dignitate pares habendos esse iis, quos Academiæ crearent, commode est interpretandum. Pleræque enim Academiæ, vt Lipsiensis nostra, nullum vsurpant ius renunciandi Poëtas Laureatos. Neque tamen desunt, quæ id exerceant iuris vel exercuerint, vt Viennennensis, vt Argentoratensis, vt Altorfina atque aliæ.

§. IV. Redeo in viam, habet summam cum aliis academicis gradibus cognationem laurus poëtica, & illi vicissim cum lauru. Vnde Salerni Doctoribus etiam Laureas coronas imponi, qui idcirco Doctores laureati dicantur, Camillus Borellus prodidit *lib. I. de Magistratuum edict. c. 8. n. 110. p. m. 144.* Itaque causam esse non existimo, cur peculiares rationes inquiramus in hoc regali, imponendæ laureæ, si expeditum habeamus, cur inter regalia locum habeat potestas creandi Doctorem vel Magistrum. Fuit enim sub initium repurgatæ a situ tot seculorum laureæ Poëticæ, nihil aliud Poëtam facere, quam quintæ

cu-

cuiusdam facultatis Magistrum. Vt adeo nulla nos ratio cogat, ad scrutandas antiquitates illius aeui, quod fuit antequam Doctoris aut Magistri axioma peculiare Christianis solenne fieret, i. e. (docente Conringio *Diss. 4. de antiqu. academ. p. 135.*) ante seculum Christianum XIII.

§. V. Sed fuerunt tamen, inquies, diu ante Petrarcham Poëtae lauru redimiti. Fateor: verum quid hi ad Petrarchã, aut nos, qui successimus Petrarchae? An nobis, vt illis, in publica panegyri quarto quoque anno celebranda decertandum fuit prius, subeundumque periculum, ne pro gloria reportaremus infamiam? Equidem non plane tollo omnem similitudinem: id solum nego, tantam eam esse vt quae huic Regali propria sunt hodie, debeant inde vsque a Capitolino agone, aut vetustioribus temporibus repeti. Concedo, in ipsius quoque Petrarchae coronatione respectum habitum fuisse ad agonem Capitolinum: maiorem autem, quam ad solennes tum temporis promotiones academicas, id vero nego.

§. VI. Enimuero multum interest inter aeuum Domitiani & tempus Ludouici Bauari, quod Petrarcham aut primum dedit Poetam nouis moribus coronatum, aut a primo quasi proximum. Sub Domitiano & ante

Poetæ propemodum erant ὡς μύρμικες ἀνάριθμοι & illi tales, qui nescio annon artes Demagogicas exercuerint: certe vel in laudandis Principibus vel denigrandis non parum potuerunt. Quæ causa Domitianum mouisse potuit, vt eos demulceret, at vero iisdem rationibus ductos eos fuisse, qui Petrarchæ Laurum vel obtulerunt vel imposuerunt, nemo credet facile. Præter Petrarcham Poeta aut nemo plane, aut nemo certe, qui cum eo posset velletue certare de Lauru. Porro qui vir erat Petrarcha? Viuebat in solitudine, neque per omnem vitam egit quicquam, nisi vt sibi & musis caneret. Itaque non studebat concionari ad populum, E. non erat, cur ab eius innocenti Musa Lycambeum carmen sibi metuerent Princi[illegible]. Quid porro? parum abest, quin probare [illegible]enter possim æuo Petrarchæ neminem fuisse, qui priscum illum morem coronandi Poetas (adeo res tota interciderat) memoria teneret, ne ipsos quidem eius coronatores excipio, antequam Petrarcha, id vt scirent, effecisset. Primus enim ipse, vt fuit antiquitatis indagator studiosissimus, rem obliuione sepultam æuo suo demonstrauit.

§. VII. Quæ hactenus dixi, confirmantur verbis ipsius priuilegii, quod ab Anguillariæ Comite datum est Petrarchæ, habeturque

Tom. III. Oper. Petrarchæ f. 6. vbi hæc verba, reperio: *hoc nempe poëticum decus ætate nostra quod dolentes referimus, incertum, qua seu ingeniorum tarditate, seu temporum malitia vsque adeo oblitum esse videmus, vt etiam quod per ipsum Poëtæ nomen importetur, pene incognitum, nostris hominibus habeatur. Sane autem Poëtas egregios in morem triumphantium accepimus in Capitolio coronari, vsque adeo & in desuetudinem nobis abiit illa solennitas, vt iam a 1300. annis nullum ibi legamus tali honore decoratum. Quod excogitans ingeniosus vir, & talium studiorum ab adolescentia scrutator ardentissimus, Franciscus Petrarcha, Florentinus, Poëta, Historicus præsertim tempore præsenti scientiæ succurrendum ratus, quo neglecta magis erat ab hominibus & deserta, post auctorum volumina, diligenti primum indagine non incognita relicta, deinde post propria proprii ingenii opera, historiarum præcipue & Poëmatum, quorum partem adhuc habet in manibus, honesto Laureæ flagrans desiderio, non tam propter gloriam, sicut idem in nostra & populi Romani præsentia professus est, quam vt ad simile desiderium studiorum omnium animos irritaret, quamuis ad hunc ipsius honorem alibi suscipiendum studiis atque vrbibus euocatus: tractus tamen memoria antiquorum Poëtarum nec non affectu atque reuerentia huius SS. vrbis, cuius eum semper constat fuisse feruidissimum amatorem,*

 post-

posthabitis aliorum precibus decreuit huc potissimum, vbi laureatos esse meminerat, se conferre.

§. VIII. Et tamen ipse quoque Petrarcha, vt æuo tam rudi necesse fuit, in hac historia lapsus erat quodammodo. Si enim sciuissent, durasse agones Capitolinos vsque ad Constantinum M. qui cum Licinio Consule sexagesimum celebrauit, vt ex Onuphrio annotat Raderus *ad Martialem f. 615.* aut saltem cum Caluisio 40. agones notos habuisset, non persuasisset suis, morem illum per annos 1300 interquieuisse. Primum agonem Capitolinum Caluisius *ad Ann. Chr. 86. p. m. 460. II. ad 90. p. 461. III. ad 94. p. 463. IV. ad 98. p. 465. V. ad 102.* habitum refert *p. 466. VI. Ao. 106. p. 467.* in quo Lucius Valerius Pudens, cum esset puer annorum 13 claritate ingenii coronatus est inter Poetas Latinos omnibus sententiis iudicum, & sic deinceps continua serie vsque ad agonem XL. *Ao. 242.* vbi hæc addit Caluisius: an vero postea temporis is celebratus sit, & quamdiu, nulla in historiis vestigia supersunt.

§. IX. Maneo igitur in sententia, quo tempore reuiresceret laurus, totam illam poëticam facultatem quæ non modo pangendi carminis sed & historiæ scribendæ peritiam, & summatim vt dicam, omnem eloquentiæ faciem

faciem ambitu suo complectebatur, habitam fuisse pro quinta quadam a cæterisque quatuor separata facultate, de cætero cum ipsis communia multa habuisse. Heic mihi duo tantum suffecerint, examen puto & ipsam privilegii formam. Vt de priore prius dicam, cum decreuisset Petrarcha laurum oblatam accipere, putauit examen præuium esse oportere. Cumque per ea tempora doctiorem, in hoc genere quidem, haberet neminem, & a quo maiori cum dignitate posset examinari, quam Robertum Siciliæ Regem, eum prius examinis causa adiit, ab eoque per totum triduum examinatus, lauru dignus est iudicatus. *Vide Epistol. Petrarchæ Operibus præfixam de Origine & vita sua.*

§. X. Quod ad formam attinet Priuilegii, eam cognosce ex ipso Diplomate Comitis Anguillariæ: *Præfatum Franciscum, tam dicti Regis* (Roberti) *quam nostri populario nomine magnum Poëtam & Historicum declaramus, præclaro Magisterii nomine insignimus, & insignum specialiter Poësis nos Vrsus Comes & Senator præfatus, pro nobis & Collega nostro Coronam lauream nostris manibus eius capiti impressimus, dantes eidem tam in dicta arte Poëtica, quam in dicta historica arte atque in omnibus spectantibus ad easdem, autoritate præfati Domini Regis, Senatus, Populique Romani, tam in hac sanctissima vr-*

be quam omnium vrbium caput esse non ambigitur, & Magistram, quam alibicunque locorum legendi, disputandi atque interpretandi veterum scripturas, & nouos a se ipso omnibus seculis, auxiliante Deo, mansuros libros & poemata componendi liberam tenore praesentium potestatem. An non mutatis mutandis hac formula aliarum quoque Facultatum Magistri creati sunt, hodieque creantur? Fuit certe olim referente Gersone hæc promotionis formula: *do tibi facultatem disputandi, docendi, legendi, heic & vbique terrarum*, vt legitur apud Gerhardum *Tom. VI. Locor. Comm. Tit. de Ministerio Ecclesiastico. n. 198. p. m. 233.* Apud Gersonem *Tom. I. f. 143.* formula sic concipitur: *Ego autoritate Apostolica* (dicit Cancellarius) *do tibi Licentiam legendi, regendi, disputandi, docendi, in sacra Theologiæ Facultate heic* & *vbique terrarum.*

§. *XI.* Porro ex his quæ dixi, iam & ratio reddi speciosa potest, cur academiis maximam partem non data sit potestas conferendæ laurus Poëticæ? Nempe quia hoc ipsum ægre ferebant, per quintam illam facultatem cæteras quasi cogi in ordinem elegantioris literaturæ, a qua illud etiam adhuc Petrarchæ & sequens seculum, cum barbariem quasi longa annorum præscriptione tuendam suscepisset, maximopere abhorruit, odio eo vsque crescente, vt Poëtæ pro hæreticis etiam

iam infamarentur: cuius rei non in epistolis modo virorum obscurorum (quarum Autor verus Vlricus Huttenus fuit) crebra sunt vestigia, sed etiam documentum suppeditat Squarza Ficus in vita Petrarchæ sic inquiens: *Fuit illa tempestate poëticum nomen ita inuisum, vt qui illa studia sequeretur, Magum, sortilegum & Hæreticum esse dicebant.*

§. XII. Inde factum dixerim, vt recusantibus academiis, saltem plerisque, illam quintam facultatem imo & persequentibus hostiliter, penes Imperatores solos ea potestas resederit: quam tamen in Comites Palatinos exonerarunt paulatim. Nostris temporibus vbi omnes facultates Eloquentiæ operam dare solent, (possunt vtique absque Magiæ vel hæreseos suspicione) atque adeo quinta illa facultas desiit esse a cæteris separata (etsi præcipue ad Philosophiam videtur pertinere, cuius est Professio poëtica, historica & oratoria, vnde apud Argentoratenses penes Philosophos est examen Poëtarum laureandorum,) non video profecto, quid referat magnopere, Poëtam seorsim creari: nisi quod mori iam inueterato obtemperatur. An etiam hæc est causa, cur extra Germaniam nostram, etsi non desunt homines eruditi, aut nulli tamen, aut paucissimi solent Poëtæ creari? Paschalii quidem *Lib. V. Coron. c. 14. p. 329.*

 Verba

verba hæc sunt: *qui mos etsi, vt dixi, antiquissimus, certe laudabilis, hodie tamen, vt multa praeclara, exolescit; Nisi forte in vna Germania, vt audio, hac ipsa corona quandoque a Cesaribus eos insigniri, qui carmina feliciter pangunt, quique peculiari & honorifica appellatione vocantur Poëtæ laureati.* Posses etiam illam rationem ex dictis afferre. Olim, cum Poëtæ & Historici tam male audirent apud Philosophos & Theologos Scholasticos, vt eos tanquam Magos & Hæreticos diffamarent, opus erat, vt autoritate Regia vel Imperatoria defenderentur ab hac rabie Theologorum. Igitur coronatione illa solenni declarabant, quod velint Poëtas a se coronatos in tutelam suam recipere aduersus calumnias scholasticorum, omnia quæ supra captum & studia eorum erant, Diabolo adscribentium, (vti hodienum adhuc facere solent eiusmodi homines.) Hodie vero cum cuilibet absque metu huius calumniæ liceat esse Poëtæ, & cum nulli etiam sit interdictum carmina pangere, quid opus est, licentiam cum impensis & sumtibus petere? Accedit abusus coronationis, cum Comites Palatini iam longissimo tempore inceperunt dignitates venales habere & asinis etiam lauream Poëticam imponere, quæ res insuper occasionem dedit elegantissimæ satyræ

Nord-

Nordhusæ 1673. typis impressæ, cui titulus. Reime dich oder ich fresse dich / oder Schellen-und Scheltens-würdige Thorheit Bœotischer Poëten in Teutschland / Hans Wursten zu sonderbahren Nutz und Ehren u. s. w. vorgestellet von Hartmann Reinholden dem Franckfurtern.

§. XIII. Quod superius dixi, Petrarcham aut primum fuisse Poëtam nouis moribus coronatum, aut a primo proximum, non sine ratione factum est. Quanquam enim vulgo vix aliter videas referri, quam primum Petrarcham fuisse, in quo vetustus ille mos, & post aliquot secula mortuus, renouaretur, aliter tamen res se habet. Prior enim ante Petrarcham, licet annis non plurimis, id honoris meruit Albertinus Musatus. Res ita habet: Franciscus Petrarcha coronatus fuit Ao. 1341. Falluntur enim, qui alium annum nominant, quanquam dissensus ille non est ita magnus. Platina in *vitis Pontificum sub Benedicto XII. p. 261.* & Nauclerus *Vol. II. grad. 45. fol. 251.* annum nominat 1338. Neque enim hi dissentiunt, secus atque Caluisius *sub anno 1339. Chronolog. p. 1219.* prodit, qui fortasse mendoso Naucleri Codice vsus est. Ac videtur mihi Nauclerus ipse de Platina transcripsisse. Verum ab vtroque dissentit Sabellicus. *Ennead. IX. f. 419.* qui annum nominat

nat 1340. Verum nemo horum verum annum attigit, quem non alium esse, quam quem nos prædiximus, monumenta coronationis Petrarchianæ conuincunt. Sed huius laurea tantum eam, quam Albertus Musatus Pataui meruit, necesse est antiquiorem fateamur, quando Musatus hic obiit Ao. 1329. Scardonio teste *lib. II. de antiquit. vrbis Patauii classe 10. f. 130.*

§. XIV. E quo illud etiam disco, coronatum fuisse ab Pagano Tarriano Antistite & ab Alberto Saxoniæ Duce, tunc Pataui Gymnasii Moderatore. Hunc Albertum suspicor esse filium Alberti II. Electoris quem Annales Ao. 1322. Passauiensem Episcopum esse factum, & Ao. 1342. obiisse confirmant. Facit ergo hanc primæ laureæ palmam, si de tempore quærimus; ambiguam Petrarchæ Musatus, quin & illam alteram, quæ Petrarchæ tribui solet, primorum in restauranda latinitate conatuum. Quanquam enim hanc ipsam Petrarchæ vindicat Epitaphium eius apud Scardonium *f. 433.* cui post alios & ipse Vossius *lib. III. de Historicis Latinis c. 1. p. 534.* calculum videtur adiecisse: Pro Musato tamen luculentum testimonium dedit Scardonius idem *f. 229.* tametsi & hoc e dicto loco intelligas, aliquid ante Musatum Arsegnino Grammatico bonas literas debuisse.

§. XV.

§. XV. Heic non possum comminisci, cur Musatum plane prætereat Vossius *c. 7. de Poëtis Latinis*, memoratum tamen sibi inter Historicos Latinos *lib. 2. c. 64. p. 509. & uberius lib. 3. c. 9. p. 792.* Omnino frustra fui, cum sperarem, in eo viri doctissimi libro aliquid me de Poëticæ lauri antiquitatibus inuenturum. Habet interim de consuetudine coronandi Poëtas aliquid in libro de artis Poëticæ natura, sed nec ibi mentio Albert. Musati. Verba hæc sunt *c. 10. §. 4. 5. p. 58. Etsi consuetudo coronandi Poëtas est perantiqua, satis tamen recens mos ille, vt a Principe aliquis Poëta fiat laureatus, vt qui non multo ante Petrarchæ tempora cœperit. Inuehitur in eum morem Lilius Gyraldus Dialog. I. Histor. Poëtar. non tamen eam consuetudinem magnopere culparo, modo abusus abfuerit; cur enim non æque in Poësi possit aliquis publico testimonio ornari, quam in Philosophia, Medicina, Iure aut Theologia; quæ consuetudo est non paulo antiquior.* Hæc Vossius, cui vides etiam in mentem venisse cognationis illius, quæ lauro Poëticæ intercedit cum aliarum gradibus Facultatum supremis. Sed obseruaui tamen egregiam dissimilitudinem: quæ tamen iuris an facti sit appellanda, disceptandum aliis relinquo. Doctorales aut Magisteriales honores nulli conferuntur fœminæ (nisi forte per nocturna coniugum commercia.)

At

At possim ego fœminam nominare, cui Poëticam laurum Comes aliquis Palatinus obtulerit. Ea est Elisabetha Ioanna Westonia quam Melissus Poëtriam creauit, vt patet ex Parthenicis eius.

§. XVI. Coronidis ergo, adiiciam verba diplomatis, quo Theodorus Securius XV. Febr. Ao. 1661. M. Beniaminem Prætorium Poëtam renunciat, vt formula, quæ antiquior mihi, quam pro genio huius æui videtur, sit in conspectu. Formula hæc est: *Nos --- Te Poëta titulo dignissimum veteri instituto, auctoritate Imperatoria, vigore nostri Priuilegii, scientes, & animo deliberato Poëtam creamus, facimus & declaramus, laureamque coronam ingeniosissimo tuo capiti imponendam omni tempore & loco pro lubitu & in ipsa etiam Romani Imperatoris præsentia, quod alias non-Poëtis piaculum esset, gestandam transmittimus, omnemque Cæsaream gratiam tibi pollicemur, dantes & concedentes Tibi insimul plenariam potestatem ac licentiam per totum Romanum Imperium, in omnibus vrbibus, ciuitatibus, communitatibus, Vniuersitatibus, Collegiis & Academiis in Arte Poëtica publice legendi, repetendi, scribendi, disputandi, interpretandi, commentandi, & omnes actus poëticos, quos alii Poëtæ laureati solenniter insigniti subire & exercere consueuerunt, suscipiendi & exercendi, omnibusque & singulis, quibus iidem Poëtæ vtun-*

tuntur, gaudent, & fruuntur, ornamentis, insignibus, priuilegiis, prærogatiuis, exemptionibus, libertatibus, concesſionibus, dignitatibus, præeminentiis, fauoribus, ac indultis vtendi, fruendi, potiundi, gaudendi, quomodolibet, de conſuetudine vel de iure.

OBSERVATIO VIII.

De
IOANNE ISACIO PONTANO ET HVIVS ORIGINVM FRANCICARVM LIBRIS SEX.

I. SCriptores Francici præcipui. §. II. Pontanus quis fuerit. §. III. Libro primo Originum Francicarum de Germaniæ antiquæ terminis & populis antiquis agitur. §. IV. Libro ſecundo de Francorum origine, ſedibus antiquis & diuiſione agitur. §. V. Libro tertio de Francorum nomine & regibus agitur. §. VI. Libro quarto de rebus Francorum ſub Imperatoribus Romanis. §. VII. Libro quinto de Childerico, Clodouæo aliisque Francorum regibus §. VIII. Libro ſexto de ritibus, moribus & inſtitutis, regimine, re militari & legibus veterum Francorum dicitur. §. IX. Pontanus ob hoc ſcriptum aduerſarios nactus eſt pontificios. §. X. Controuerſias habuit cum Philippo Cluuero. §. XI. Alios adhuc aduerſarios de eo fuit nactus.

§. I.

§. I.

INnotuerunt ab aliquo tempore ſcriptores qui Franciorum rerum hiſtoriam vel antiquitates publico tradere non fuere dedignati. Plures tamen inter hoſce habemus, qui hiſtoriam traderent; pauciores qui originem, ritus & inſtituta. Andreas & Franciſcus du Chesne quidem rerum Francicarum ſcriptores a Dagoberti temporibus, vsque ad Philippum Auguſtum, quinque tomis congeſſere. Antiquiora tempora deſcribentes in corpore Francicæ hiſtoriæ diſpoſuit Marquardus Freherus. Petrus Pithœus quidem, doctiſſimus Gallus, in annalibus ſuis Francorum ſcripta quædam proponit rariora, quæ ad hiſtoriam Francorum temporis Carolingici faciunt: ex quo plura in tomum ſuum ſcriptorum rerum Germanicarum digeſſit Schilterus. Reliqui Paulus Aemylius, Ioannes Tilius, Hadrianus Valeſius, res geſtas regum a Pharamundo potiſſimum deſcribunt. Nec defuere tamen, qui Francorum etiam origines, ſedes priſcas & mores deſcriberent. Hermannus quidem, Comes Nuenarius, de origine & ſedibus priſcorum Francorum ſingularem edidit tractatum. Ioannis Trithemii Chronica de origine Francorum nota eſt, ſed ex Hunibaldo potisſimum deſumta, ſcriptore fabuloſo. His vltimis

mis præferendi omni merito sunt Ioannis Isacii Pontani Originum Francicarum libri VI. in quibus præter Germaniæ ac Rheni chorographiam, Francorum origines ac primæ sedes, aliaque ad gentis in Gallias transitum, variasque victorias, instituta ac mores pertinentia, ordine deducuntur, Harderuici editi 1616. 4.

§. II. Auctor hic Pontanus Helsingoræ, in Seelandia Danica, Belgis natus fuit parentibus, Tychonis Brahei in Huena insula, per triennium, domesticus, Medicinæ dein Doctor, Physicæ & Matheseos in Athenæo Geldriæ Harderuiceno Professor, simulque Christiani IV. Danorum regis & Ordinum Geldriæ Historiographus. Spreta vero postea Harderuici, linguæ græcæ ac Historiarum professione, quæ cum 800. aureorum salario offerebatur *, in Gröningana academia, consenuit, & post Annam filiam Antonio Matthæi, ICto Vltraiectino elocatam ** anno 1640. demortuus est ***. Hæc atque plura de eodem docente Ioanne Mollero. **** Admi-

* *ep. ad Franc. Gomarum inter epp. ipsius, ab Ant. Matthæo Iun. editas p.* 249.

** *vid. epithalamium M. Z. Boxhornii in poem. p.* 3. 4. 5.

*** Boxhornius *in epist. p.* 113. Io. Hallervord *bibliotheca curiosa p.* 195.

**** *in hypomnem. ad Bartholinum de scriptoribus Danis.*

randæ vir induſtriæ erat Pontanus, qui ex ſcriptis pluribus, iiſdemque doctiſſimis ſatis eſt notus, & licet aduerſarios quoſdam fuerit nactus, de quibus infra dicemus, multa tamen clarorum virorum promeritus fuit elogia, quæ congeſſit dictus Mollerus. Speciale eſt quod de hoc noſtro tractatu eidem tribuit Martinus Opitius * : *omnem, inquit, Francicæ gentis notitiam, & quidquid huc facit, magno ſtudio congeſſit in originibus Francicis Pontanus.*

§. III. Dedicauit auctor tractatum hunc, ducatus Gelriæ & Comitatus Zutphaniæ Ordinibus, eundemque ſex libris abſoluit. Pri-
cap. 1 mo quidem libro Germaniæ terminos & li-
& 2. mites metitur, & quidem probat Rhenum Danubiumque ſemper manſiſſe Romanæ po-
C. 3. tentiæ terminos verſus Germanos, ita vt ſi quando Rhenus Danubiusq; congelarentur, aut alias tenui alueo fluerent, metus & ſuppli-
C. 4. cationes eſſent apud alterius ripæ accolas. Ex limite vero Rheni Germaniam diſtinctam ait in ſuperiorem & inferiorem : primam & ſecundam, ſeu, vti nos loquimur, ſuperiorem &
C. 5. inferiorem. Agit porro de Galliæ Belgicæ termino, fluuio Fleuo, & vero Batauiæ & Fri-
C. 6 ſabonum etymo. De Taciti Mattiacis, qui
C. 7. fuerint : de ripa Romanorum, ad quam ex aduer-

* *in notis ad rythmum vet. de S. Annone p.* 13.

aduersa Germanorum ripa neminem nisi inermem & sub custode admissum probat ex Taciti IV. Hist. c. LXIV. Pergit ad Germaniam transrhenanam, & de Sueuis, Vbiis ac Sicambris, Chattuariis aliisque gentibus finitimis & horum veris olim sedibus agit, de Sala fluuio Straboni memorato disquirit eamque Isalam interpretatur. Pergit porro ad Frisios, Ansuarios aliosque Straboni non nominatos, Sicambros etiam, atque eos explicat. C. 8. 9. C. 10.

§. IV. In libro secundo in Germaniæ magnæ notationem atque diuisionem, qua vsi veteres & præsertim Plinius, inquirit, dum Germani distinguantur in Ingeuones, Isteuones & Hermiones. Alteram Germaniæ diuisionem factam fuisse ait in Saxones, Alemannos & Francos, & quidem ex Engelhusio Saxones a breuioribus gladiolis, quibus vsi, ipsis dictos *Sachs* sic adpellatos probat. Progreditur vlterius ad Francos, de quibus præ ceteris agere sibi proposuit: & quidem exortos eos notosque primitus fuisse dicit eo loco, quo collocati a Cæsare Sicambri. Tacitus vero Germanos proprie sic dictos adpellauit, & quidem eo in loco, vbi Bructeri, Chamaui, Angriuarii, Tencteri, Vsipii ac Frisii, & reliquæ gentes inter occiduum Rhenum Oceanumque atque Albim: id quod a situ, vete- Cap. 1 C. 2. C. 3.

rum testimoniis, & gentium indole probat.
C. 4. Pergit & aliorum opiniones explodit: eorum primum, qui ex Ciceronis XIV. ad Atticum ep. X. Francos longe vetustiores faciunt, & populos, qui ibi memorantur, de Cæsaris veteranis intelligit, qui ipsius largitione bona Pompeii possidebant. Dein variorum refu-
C 5. tat opiniones, eorum quidem, qui a Troianis
& 6. repetunt: Ioannis Goropii Becani, qui a Mæotide palude arcessendos censet: Bodini, qui
C. 7. a Gallis ortos putat. Adducit dein opiniones aliorum, qui Francos in Franconia quærunt, vel qui gentem Italiæ Alpibus vicinam faciunt. Adriani Turnebi, qui Francos ex Scandinavia ortos putat: Francisci Hottomanni, qui Francos ea regione ortos censet, quæ inter Albim Rhenumque est interiecta. Wolfgangi Lazii, qui Francos per multiplices nominum anfractus ac metamorphoses modo Cimmerios, modo Cimbros, modo Brencos Sicambrosque facit, eosque per Pannonias e Bosporo quondam egressos, late per Europam se fudisse: Adriani Schriekii, qui Francos non propriam, sed promiscuam Germanorum gentem ac populum esse ait, qui excusso Romanorum iugo, Francorum, id est, liberorum nomen sibi adsciuerint. Tandem Adriani Iunii, qui Francos illos veteres haut alios fuisse censet, quam quos Cæsar & Taci-

tus

tus Sicambrorum Germanorumque vocabulo nominarunt, quam sententiam præ aliis probat Pontanus. Perlustrata gente pergit ad distributionem, quam ab Ammiano Marcellino fieri probat in Ansuarios & Salios. Ansuarios quidem vagum hominum genus facit, sine certis sedibus collectitium, ac Martium populum, qui se Francis postea potentia ac gloria nominisque fama paullatim inualescentibus consociauerint. Dictos autem Ansuarios siue Hansuarios putat ab Hansis, per quos Teutonum Gothorumque idiomate intelligebant, qui cæteros mortales fortuna atque opibus antecellerent: Id quod ex Iornandis lib. XVII. de rebus Geticis confirmat. Inde & Germanorum *ein groſser Hanß*, & ciuitates hansaticæ dictæ, quod potentes. Altera gens Francorum erant Salii, quos vltra Mosam Scaldim versus, sedes fixisse ait, occupatis Romanorum territoriis, sed a Iuliano exinde ad propria repulsos, teste Ammiano libro XVII. Hosque a Sala fluuio, hodierna Isala sic dictos putat. *C. 8.*

§. V. Ad vlteriora transit in libro tertio, atque inquirit, vnde Franci fuerint dicti: vbi refutatis primum aliorum sententiis Francos non a Francione, Hectoris filio, nec a Franco primo rege, nec a feritate, vel libertate, nec a censu vel alio quouis modo ita adpellatos, sed *Lib. 3. C. 1.*

a bipennibus, quas francescas dictas ex Gregorio Turonensi libro II. c. XXVII. probat, locum talem adlegans: accepit autem rex francescam eius, quæ est bipennis, vbi tamen, in editione Freheri, solum lego bipennis. Illud autem ex Isidori Origg. libro XVII. c. VI. patet, secures Hispanas ab vsu Francorum per deriuationem Franciscas vocari. Ex quo potius patescit, franciscas a Francis, non hos
C. 2. a franciscis dici. Pergit vero ad Regum Francorum successionis seriem, quam ordine Hunibaldico ex Trithemio, a Marcomiro, Bosporano rege & huius successore Priamo Troiano ad Clodouæum vsque 47. successioni-
C. 3. bus numerat: vniuersæ tamen huius Hunibaldicæ reuolutionis systema confictum & fa-
C. 4. bulosum opus esse late probat. Discusso hoc systemate de potestate regum apud veteres Germanos non libera & infinita, sed certis le-
C. 5. gibus circumscripta agit. Pergit ad stemma regum Sicambrorum, quorum adpellationes
C. 6. Germanicæ esse originis monstrat, Francorum reges antiquos ex priscis monumentis e-
C. 7. ruit, hosque Teutonicæ esse prosapiæ probat.

C. 1. §. VI. In libro quarto res Francorum sub
2. Imperatoribus Romanis gestas considerat: primamque horum sub Valeriano, Gallieno & Aureliano in historia Romana mentionem

fie-

fieri tradit. Pergit dein ad varios Francorum reges antiquos, Genebaldum, Esatech, Ascaricum, Radagisum, Malaricum, Mellobaudum, Theodemerum, Genebaldum, Marcomerum, Sunonem, Faramundum, Clodium, Meroueum horumque res Imperatorum Romanorum temporibus singulatim gestas considerat. C. 3. ad 12.

§. VII. Vlterius progreditur libro quinto ad Francorum reges in Gallia, Childericum & Clodouæum, cuius res gestas plenius persequitur: huius coniugium cum Clotilde, bella Thuringicum, Alemannicnm, Burgundicum, cum Alarico & expeditiones aliquot minores, conuersionem item ad fidem Christianam tradit, Arborichos Francis iunctos probat, accuratam temporum Clodouæi chronologiam definit. Postea imperii Francici incrementa, magnitudiuem & diuisionem stabilit. Orientalis tum Francia dicta, superatis Thuringis & Alemannis: occidua vero, quæ Galliam pene totam contineret. Hæc autem diuisa in Austrasiam, quæ & Teutonica Francia dicta, quia ibi Teutonice loquerentur indigenæ, cui in diuisione Ludouici, Rhenus, Mosa, Vosagus mons, Carbonaria sylua, Schaldis atque Oceanus ad Sequanam vsque includebatur. Et Neustriam, seu Franciam Romanam, quod ibi loquerentur C. 1. 2. C. 3. 4. C. 5. C. 6. C. 7.

Romane,hoc eſt, Romano in Gallicam Germanicamque phraſin detorto idiomate, g continebat,quidquid inter Ligerim & Sequanam ad Oceanum vſque fuit. Dein demonC.8. ſtrat, qua ratione Imperium Romanum a Francis ad Saxones fuerit deuolutum, quod ex Marſilio Patauino adducit.

C.1. §. VIII. In libro ſexto & vltimo ritus eandem & inſtituta veterum Francorum adducit,vbi primo de paganiſmo eorundem & idololatria agit & a planetarum cultu dierum adpellationem deducit: horum vero ſub Clodouæo ad Chriſtianiſmum conuerſionem exponit, & quæ ratio ſynodorum apud eos-
C.2. dem. Notabilis vero eſt locus Agathiæ li-
C.2. bro I. quo omnia Francorum inſtituta tum
C.3. ſacra tum profana explicat. Sacra autem noſter prius exponit, & quidem de monaſteriis ac locis ſacris agit, Francorumque circa eadem ſtudio ac cultu. Monaſteria quippe eadem ac nunc gymnaſia, ab Eccleſia vero & clero ſeparata fuiſſe probat, ita tamen, vt & criminoſorum eſſent ergaſtula, innocentium
C.4. refugia Eccleſiaſticarum autem perſonarum varia fuiſſe dicit vocabula & officia, hosque inter ſe præpoſitos habuiſſe atque decanos. Inter ipſos vero fuiſſe camerarios, cellarios, lectores, bibliothecarios, hoſpitarios, Cancellarios, ſcribas & Chartularios. Abbates

es vero cum dignitate, tum potestate præe-
minuisse. Episcopos autem & presbyteros, C. 5.
quos & clerus & populus elegerit, vtrumque
erudiuisse. Episcoporum, quibus adhuc v-
xores ducere licebat, erat, synodos particula-
res conuocare. Progreditur ad cæremo- C. 6.
nias baptismi & eucharistiæ, quam etiam mis-
sam fuisse adpellatam dicit. Imaginum cul- C. 7.
tum apud Francos admissum: festa ac nata- C. 8.
lia martyrum atque sanctorum celebrata; la- C. 9.
tinum in sacris idioma, quod tamen postea,
ita mutatum, vt in rusticam Romanam aut
Theotiscam linguam episcopi transferrent
singula, vti ex canone concilii Turonensis sub
Carolo M. patet. Transit dein ad politica C. 10.
instituta, & morem creandi reges considerat,
quod electione factum dicit; ita tamen vt filiis
successionis prærogatiua concederetur, qui
criniti fuerint, comamque alendi veluti ius
quoddam sibi solis vindicauerint. Comitia se- C. 11.
quuntur, quæ tribus ex generibus consta-
bant, regali, optimatium & popularium. Ho-
rum morem persequitur, qui in eo consta-
bat, vt ligno in altum porrecto, scutum su-
spendatur & rex solio resideat aureo. Pro- C. 12.
greditur ad maiores domus & horum offici-
um, quibus statim subiungit duces ac comites C. 13.
horum dignitatem & officia illustrans. Pergit & 14.
dein ad tres Francorum ordines, Adelingos C. 15.

 Fri-

Frilingos & Lassos, siue nobiles, ingenuos, &
C. 16. seruos. Principes quoque siue Reges præsentes ac ore proprio quoque ius dixisse probat. Leges Francis non multas fuisse con-
C. 17. tendit, illas tamen recenset. Legem Salicam primam facit, de qua notabilis est locus Sigeberti Gemblacensis ad ann. CDXXII. quem adducit: *Franci vti cæperunt legibus, & legem Salicam dictauerunt per quatuor gentis suæ proceres, electos de pluribus, his adpellatos nominibus: Wisogast, Bosogast, Salogast, Widogast in villis Germaniæ Salochaim, Bodochaim, Wingehaim. Hi quatuor proceres per tres mallos conuenientes caussarum origines sollicite tractantes, de singulis discutiendo, sicut lex Salica declarat, iudicare decreuerunt.* Hanc autem legem a Sala siue aula regia dictam putat, cum tamen iustior videatur sententia Henrici Coccei, a Saliis populis. Notæ porro apud Francos leges Alemannorum, Baioariorum, Ripuariorum, capitula Caroli M. Ludouici Pii & successorum, quæ congessit Lindenbrogius: e quibus aliqua adducit, inprimis de iudicio aquæ frigidæ & feruentis aquæ ac duelli agit, etiam monetæ cudendæ ius Francis fuisse
C. 18. declarat. Persequitur inde priscorum Francorum habitus speciem & vestitum, atque ea occasione de statura Caroli M. agit, integrumque Marquardi Freheri de eadem Φιλαπόνη-

πόνη-

πόνημα inserit: Eiusdem Caroli M. vestitum ex Eginhardo adducit. Vultus speciem Francis attribuit glaucam, & cœruleam, vestitum adstrictum & velut membra singula exprimentem: saga ex pellibus lupinis atque animalium, capillum longum, barbam rasam nec squallidam. Inter arma ob ferri raritatem rarae loricae, rariores equestres copiae, ensis femori & scutum sinistro lateri adpendebat: arcubus aut fundis, vel aliis telis, quae eminus iaciuntur, non vtebantur, sed ancipitibus securibus, siue bipennibus, quae postea Francescae fuerunt dictae. In oppugnandis vrbibus non tam valebant, vtebantur tamen machinis quibusdam bellicis: cingebant vrbes corona, vtebantur ariete, clitellis, Troja & machinis similibus, quas explicat Pontanus. In repugnando potissimum vtebantur lapidibus. Aciem & Stratagemata eorum ex Agathia & Gregorii Turonensis II. c. IX, describit. A Marte se vertit ad Mineruam, & gymnasia ac publica Francorum studia considerat, vbi latius adhuc probat, coenobia fuisse pro gymnasiis. Vltimo tandem capite de lingua Francorum veteri agit, & quidem contendit, Francos olim Germanico idiomate fuisse vsos, atque vt haec dilucidius probet, varia exempla ex Gregorio Turonensi adducit, quibus conuenire inter se verba Francica cum Germanis dicit

C. 19.
C. 20.
C. 21.
C. 22.
C. 24.

dicit, quod etiam appellatione mensium a Carolo M. facta ex Eginhardo, variis vocibus: vt *leudes* pro hominibus, *aert* pro terra, *cupa* pro doliis,& similibus probat.

§. IX. Sed licet adplausum multorum reperiret hoc scriptum, nactus tamen de eo etiam varios adversarios. Acerrimus enim defensor religionis reformatæ & oppugnator pontificiæ cum esset Pontanus, illã vbiq; euehere fuit conatus. Feruorẽ hunc in suam religionem non solum tribus epigrammatibus, quib9 horridiora de prædestinatione dogmata defendit, docet: quæ adlegauit Adamus Contzenius in chronologia iubilæi euangelici: sed etiam in synodo Lotharii anno 855. Valencenæ apud Hannones Belgii celebrata formulam de diuina præscientia & prædestinatione fuisse compositam probat libro VI. c. I. Quod in tantum mouit pontificios, vt non solum acerrimum censorem nactus esset Adamum Contzenium Iesuitam Moguntinum, qui in chronologia sua iubilæi euangelici hoc scriptum tanquam erroribus fœdis ac mendaciis conspurcatum censet, sed etiam edicto singulari Romæ d. 10. Maii 1619. proposito in librorum prohibitorum indicem, subscribente Roberto Bellarmino, referretur.

§. X. Alter, quem sibi ipsi fecit, aduersarius erat Philippus Cluuerus; Ediderat ille tracta-

tum

tum de tribus Rheni alueis & ostiis, ac quinque populis, quondam accolis, Lugduni 1611. 8. Cuius sententiæ cum in multis contrarius esset Pontanus, illud non solum in libro primo originum Francicarum exposuit, sed & antea singulares ediderat disceptationes chorographicas, de Rheni diuortiis atque ostiis, eorumque accolis populis, Amstelodami 1614. 8. quibus ad singula capita tractatus Cluueriani respondet. Hic cum se in Germania sua antiqua defenderet, nouã syllogen disceptationum chorographicarum edidit Pontanus, Harderuici 1617. 8. Sane si ipsam consideremus controuersiam, res dubia est & incerta, quæ vix vnquam vere indagabitur.

§. XI. Alios adhuc nactus fuit adversarios, in eadem de *originibus Francicis materia, vti Boxhornius nos docet. Hic enim apologiã pro originibus Francicis aduersus antagonistas duos, Gallum alterum, alterũ Leodiensem adlegat, quæ eidem Boxhornio inscripta & Lugdunum, vt ederet, transmissa, quæ tamen publicata non fuit. De reliquis autem Pontani scriptis egit Ioannes Mollerus, in hypomnematibus ad Alb. Bartholinum de scriptis Danorum p. 277.

* epist. p. 71. 72. 109. 110. 113.

OBSERVATIO IX.

AQVAM ET TERRAM PETERE, SIGNA DOMINII APVD GENTES.

Summaria.

§. I. *Habebant gentes sua signa dominii* §. II. *Varia veterum de hoc more testimonia.* §. III. *Curtii locus explicatur* §. IV. *Idem mos apud Assyrios fuit, & Plutarchus emendatur.* §. V. *Per aquam & terram autem ipsum petebant dominium.* §. VI. *quod per exempla probatur* §. VII. *huius ratio adseritur.*

§. I.

VAriæ inter gentes recepta domini signa, quibus illud vel probare vel sibi deberi & petere contenderent. Inter non minima erat, qui apud Persas obtinebat mos, vt Persarum reges si quas terras occupare & hostilem in modum adgredi vellent, misso prius præcone vel feciali aquam & terram peterent, de quo more prius erit dicendum, ipse dein plenius explicandus.

§. II. Varia veterum de hoc more videmus testimonia, quorum multa congesta videmus a Barnaba Brissonio, eruditi sed infelici Gallo, in suo de Persarum regno libro III. p. m. 311. Ex quo necessaria depromere & alia addere, singula vero explicare nobis licebit.

De

De Xerxe quidem narrat Diodorus Siculus ſub initium libri XI. ὡς δ' ἧκεν εἰς Σάρδεις, κήρυκας ἐξέπεμψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, προςάξας εἰς πάσας τὰς πόλεις ἰέναι, καὶ τοὺς Ἕλληνας αἰτεῖν ὕδωρ καὶ γῆν. *Statim vero ac Sardes venit, præcones miſit in Græciam, præcipiens iis, omnes vrbes circumire & a Græcis petere aquam & terram.* Venerunt iſti legati Athenas, de quo Ariſtides in Panathenaico ait: καὶ πρῶτον μὲν ἡ τῶν κηρύκων περίοδος ἡ γιγνομένη κατὰ τὴν Ἑλλάδα ὑπο ἐκείνου τε καὶ τοῦ μετ' ἐκεῖνον βασιλέως περὶ τῆς γῆς καὶ τοῦ ὕδατος, ἀπὸ ταύτης τῆς πόλεως ἤρχετο. *Prima quidem Præconum acceſſio in Græciam, quæ ſub illo, & huius ſucceſſore facta, ad petendam terram & aquam ab iſta vrbe venit.* Darius cum in Scythas bellum moueret, horum regi Indathyrſo, miſſo equite ſcripſit, ſi ad reſiſtendum par eſſet, vt prælium conferret: ſin vero ſe imparem adgnoſcat, deſiſtat fugere, addens: δεσπότῃ τῷ σῷ δῶρα φέρων γῆν τε καὶ ὕδωρ ἐλθὲ ἐς λόγους. *hero tuo munera offerens, terram atque aquam, veni in colloquium.* Ad quæ vero Indathyrſus inter alia reſpondet: σοὶ δὲ ἀντὶ μὲν δώρων γῆς τε καὶ ὕδατος, δῶρα πέμψω τοιαῦτα οἷά σοι πρέπει ἐλθεῖν *tibi autem pro terra & aqua, quæ dono poſcis, mittam quæ decet ad te venire dona.* deſcribente Herodoto lib. IV. c. CXXVII. Sic etiam Megabyzus, narrante He-

randæ vir induſtriæ erat Pontanus, qui ex ſcriptis pluribus, iiſdemque doctiſſimis ſatis eſt notus, & licet aduerſarios quosdam fuerit nactus, de quibus infra dicemus, multa tamen clarorum virorum promeritus fuit elogia, quæ congeſſit dictus Mollerus. Speciale eſt quod de hoc noſtro tractatu eidem tribuit Martinus Opitius * : *omnem, inquit, Franciciæ gentis notitiam, & quidquid huc facit, magno ſtudio congeſſit in originibus Franciciis Pontanus.*

§. III. Dedicauit auctor tractatum hunc, ducatus Gelriæ & Comitatus Zutphaniæ Ordinibus, eundemque ſex libris abſoluit. Primo quidem libro Germaniæ terminos & limites metitur, & quidem probat Rhenum Danubiumque ſemper manſiſſe Romanæ potentiæ terminos verſus Germanos, ita vt ſi quando Rhenus Danubiusq; congelarentur, aut alias tenui alueo fluerent, metus & ſupplicationes eſſent apud alterius ripæ accolas. Ex limite vero Rheni Germaniam diſtinctam ait in ſuperiorem & inferiorem: primam & ſecundam, ſeu, vti nos loquimur, ſuperiorem & inferiorem. Agit porro de Galliæ Belgicæ termino, fluuio Fleuo, & vero Batauiæ & Friſabonum etymo. De Taciti Mattiacis, qui fuerint: de ripa Romanorum, ad quam ex aduer-

cap. 1 & 2. *C. 3.* *C. 4.* *C. 5.* *C. 6* *C. 7.*

* *in notis ad rythmum vet. de S. Annone p. 13.*

aduersa Germanorum ripa neminem nisi inermem & sub custode admissum probat ex Taciti IV. Hist. c. LXIV. Pergit ad Germaniam transrhenanam, & de Sueuis, Vbiis ac Sicambris, Chattuariis aliisque gentibus finitimis & horum veris olim sedibus agit, de Sala fluuio Strabonis memorato disquirit eamque Isalam interpretatur. Pergit porro ad Frisios, Ansuarios aliosque Straboni non nominatos, Sicambros etiam, atque eos explicat. C. 8. 9. C. 10.

§. IV. In libro secundo in Germaniæ magnæ notationem atque diuisionem, qua vsi veteres & præsertim Plinius, inquirit, dum Germani distinguantur in Ingeuones, Isteuones & Hermiones. Alteram Germaniæ diuisionem factam fuisse ait in Saxones, Alemannos & Francos, & quidem ex Engelhusio Saxones a breuioribus gladiolis, quibus vsi, ipsis dictos *Sachs* sic adpellatos probat. Progreditur vlterius ad Francos, de quibus præ ceteris agere sibi proposuit: & quidem exortos eos notosque primitus fuisse dicit eo loco, quo collocati a Cæsare Sicambri. Tacitus vero Germanos proprie sic dictos adpellauit, & quidem eo in loco, vbi Bructeri, Chamaui, Angriuarii, Tencteri, Vsipii ac Frisii, & reliquæ gentes inter occiduum Rhenum Oceanumque atque Albim: id quod a situ, vete- Cap. 1 C. 2. C. 3.

rum testimoniis, & gentium indole probat.
C. 4. Pergit & aliorum opiniones explodit: eorum primum, qui ex Ciceronis XIV. ad Atticum ep. X. Francos longe vetustiores faciant, & populos, qui ibi memorantur, de Cæsaris veteranis intelligit, qui ipsius largitione bona
C 5. Pompeii possidebant. Dein variorum refu-
& 6. tat opiniones, eorum quidem, qui a Troianis repetunt: Ioannis Goropii Becani, qui a Mœotide palude arcessendos censet: Bodini, qui
C. 7. a Gallis ortos putat. Adducit dein opiniones aliorum, qui Francos in Franconia quærunt, vel qui gentem Italiæ Alpibus vicinam faciunt. Adriani Turnebi, qui Francos ex Scandinavia ortos putat: Francisci Hottomanni, qui Francos ea regione ortos censet, quæ inter Albim Rhenumque est interiecta. Wolfgangi Lazii, qui Francos per multiplices nominum anfractus ac metamorphoses modo Cimmerios, modo Cimbros, modo Brencos Sicambrosque facit, eosque per Pannonias e Bosporo quondam egressos, late per Europam se fudisse: Adriani Schriekii, qui Francos non propriam, sed promiscuam Germanorum gentem ac populum esse ait, qui excusso Romanorum iugo, Francorum, id est, liberorum nomen sibi adsciverint. Tandem Adriani Iunii, qui Francos illos veteres haut alios fuisse censet, quam quos Cæsar & Taci-

tus Sicambrorum Germanorumque vocabulo nominarunt, quam ſententiam præ aliis probat Pontanus. Perluſtrata gente pergit ad diſtributionem, quam ab Ammiano Marcellino fieri probat in Anſuarios & Salios. Anſuarios quidem vagum hominum genus facit, ſine certis ſedibus collectitium ac Martium populum, qui ſe Francis poſtea potentia ac gloria nominisque fama paullatim inualeſcentibus conſociauerint. Dictos autem Anſuarios ſiue Hanſuarios putat ab Hanſis, per quos Teutonum Gothorumque idiomate intelligebant, qui cæteros mortales fortuna atque opibus antecellerent: Id quod ex Iornandis lib. XVII. de rebus Geticis confirmat. Inde & Germanorum *ein groſſer Hanß*, & ciuitates hanſaticæ dictæ, quod potentes. Altera gens Francorum erant Salii, quos vltra Moſam Scaldim verſus, ſedes fixiſſe ait, occupatis Romanorum territoriis, ſed a Iuliano exinde ad propria repulſos, teſte Ammiano libro XVII. Hosque a Sala fluuio, hodierna Iſala ſic dictos putat. C. 8.

§. V. Ad vlteriora tranſit in libro tertio, atque inquirit, vnde Franci fuerint dicti: vbi refutatis primum aliorum ſententiis Francos non a Francione, Hectoris filio, nec a Franco primo rege, nec a feritate, vel libertate, nec a cenſu vel alio quouis modo ita adpellatos, ſed Lib. 3. C. 1.

a bipennibus, quas francescas dictas ex Gregorio Turonensi libro II. c. XXVII. probat, locum talem adlegans: accepit autem rex francescam eius, quæ est bipennis, vbi tamen, in editione Freheri, solum lego bipennis. Illud autem ex Isidori Origg. libro XVII. c. VI. patet, secures Hispanas ab vsu Francorum, per deriuationem Franciscas vocari. Ex quo potius patescit, franciscas a Francis, non hos
c. 2. a franciscis dici. Pergit vero ad Regum Francorum successionis seriem, quam ordine Hunibaldico ex Trithemio, a Marcomiro, Bosporano rege & huius successore Priamo Troiano ad Clodouæum vsque 47. successioni-
c. 3. bus numerat: vniuersæ tamen huius Hunibaldicæ reuolutionis systema confictum & fa-
c. 4. bulosum opus esse late probat. Discusso hoc systemate de potestate regum apud veteres Germanos non libera & infinita, sed certis le-
c. 5. gibus circumscripta agit. Pergit ad stemma regum Sicambrorum, quorum adpellationes
c. 6. Germanicæ esse originis monstrat, Francorum reges antiquos ex priscis monumentis e-
c. 7. ruit, hosque Teutonicæ esse prosapiæ probat.

c. 1. §. VI. In libro quarto res Francorum sub
2. Imperatoribus Romanis gestas considerat: primamque horum sub Valeriano, Gallieno & Aureliano in historia Romana mentionem fie-

fieri tradit. Pergit dein ad varios Franco- C. 3.
rum reges antiquos, Genebaldum, Esfatech, ad 12.
Ascaricum, Radagisum, Malaricum, Mello-
baudum, Theodemerum, Genebaldum, Mar-
comerum, Sunonem, Faramundum, Clo-
dium, Meroueum horumque res Imperato-
rum Romanorum temporibus singulatim ge-
stas considerat.

§. VII. Vlterius progreditur libro quinto ad Francorum reges in Gallia, Childericum & Clodouæum, cuius res gestas plenius per- C. 1.
sequitur: huius coniugium cum Clotilde, 2.
bella Thuringicum, Alemannicnm, Burgun- C. 3.
dicum, cum Alarico & expeditiones aliquot 4.
minores, conuersionem item ad fidem Christianam tradit, Arborichos Francis iunctos C. 5.
probat, accuratam temporum Clodouæi chronologiam definit. Postea imperii Fran- C. 6.
cici incrementa, magnitudinem & diuisionem C. 7.
stabilit. Orientalis tum Francia dicta, superatis Thuringis & Alemannis: occidua vero, quæ Galliam pene totam contineret. Hæc autem diuisa in Austrasiam, quæ & Teutonica Francia dicta, quia ibi Teutonice loquerentur indigenæ, cui in diuisione Ludouici, Rhenus, Mosa, Vosagus mons, Carbonaria sylua, Schaldis atque Oceanus ad Sequanam vsque includebatur. Et Neustriam, seu Franciam Romanam, quod ibi loquerentur

Romane,hoc eſt, Romano in Gallicam Germanicamque phraſin detorto idiomate; & continebat,quidquid inter Ligerim & Sequanam ad Oceanum vsque fuit. Dein demon-
C.8. ſtrat, qua ratione Imperium Romanum a Francis ad Saxones fuerit deuolutum, quod ex Marſilio Patauino adducit.

C.1. §. VIII. In libro ſexto & vltimo ritus tandem & inſtituta veterum Francorum adducit,vbi primo de paganiſmo eorundem & idololatria agit & a planetarum cultu dierum adpellationem deducit: horum vero ſub Clodouæo ad Chriſtianiſmum conuerſionem exponit, & quæ ratio ſynodorum apud eos-
C.2. dem. Notabilis vero eſt locus Agathiæ li-
C.2. bro I. quo omnia Francorum inſtituta tum
C.3. ſacra tum profana explicat. Sacra autem noſter prius exponit, & quidem de monaſteriis ac locis ſacris agit, Francorumque circa eadem ſtudio ac cultu. Monaſteria quippe eadem ac nunc gymnaſia, ab Eccleſia vero & clero ſeparata fuiſſe probat, ita tamen, vt & criminoſorum eſſent ergaſtula, innocentium
C.4. refugia. Eccleſiaſticarum autem perſonarum varia fuiſſe dicit vocabula & officia, hosque inter ſe præpoſitos habuiſſe atque decanos. Inter ipſos vero fuiſſe camerarios, cellarios, lectores, bibliothecarios, hoſpitarios, Cancellarios, ſcribas & Chartularios. Abbates

tes vero cum dignitate, tum poteſtate præeminuiſſe. Epiſcopos autem & presbyteros, quos & clerus & populus elegerit, vtrumque erudiuiſſe. Epiſcoporum, quibus adhuc vxores ducere licebat, erat, ſynodos particulares conuocare. Progreditur ad cæremonias baptiſmi & euchariſtiæ, quam etiam miſſam fuiſſe adpellatam dicit. Imaginum cultum apud Francos admiſſum: feſta ac natalia martyrum atque ſanctorum celebrata: latinum in ſacris idioma, quod tamen poſtea, ita mutatum, vt in ruſticam Romanam aut Theotiſcam linguam epiſcopi transferrent ſingula, vti ex canone concilii Turonenſis ſub Carolo M. patet. Tranſit dein ad politica inſtituta, & morem creandi reges conſiderat, quod electione factum dicit; ita tamen vt filiis ſucceſſionis prærogatiua concederetur, qui criniti fuerint, comamque alendi veluti ius quoddam ſibi ſolis vindicauerint. Comitia ſequuntur, quæ tribus ex generibus conſtabant, regali, optimatium & popularium. Horum morem perſequitur, qui in eo conſtabat, vt ligno in altum porrecto, ſcutum ſuſpendatur & rex ſolio reſideat aureo. Progreditur ad maiores domus & horum officium, quibus ſtatim ſubiungit duces ac comites horum dignitatem & officia illuſtrans. Pergit dein ad tres Francorum ordines, Adelingos

C. 5.
C. 6.
C. 7.
C. 8.
C. 9.
C. 10.
C. 11.
C. 12.
C. 13. & 14.
C. 15.

Frilingos & Lassos, siue nobiles, ingenuos, &
C. 16. seruos. Principes quoque siue Reges præsentes ac ore proprio quoque ius dixisse probat. Leges Francis non multas fuisse con-
C. 17. tendit, illas tamen recenset. Legem Salicam primam facit, de qua notabilis est locus Sigeberti Gemblacensis ad ann. CDXXII. quem adducit: *Franci vti cœperunt legibus, & legem Salicam dictauerunt per quatuor gentis suæ proceres, electos de pluribus, his adpellatos nominibus: Wisogast, Bosogast, Salogast, Widogast in villis Germaniæ Salochaim, Bodochaim, Wingehaim. Hi quatuor proceres per tres mallos conuenientes caussarum origines sollicite tractantes, de singulis discutiendo, sicut lex Salica declarat, iudicare decreuerunt.* Hanc autem legem a Sala siue aula regia dictam putat, cum tamen iustior videatur sententia Henrici Coccei, a Saliis populis. Notæ porro apud Francos leges Alemannorum, Baioariorum, Ripuariorum, capitula Caroli M. Ludouici Pii & successorum, quæ congessit Lindenbrogius: e quibus aliqua adducit, inprimis de iudicio aquæ frigidæ & feruentis aquæ ac duelli agit, etiam monetæ cudendæ ius Francis fuisse
C. 18. declarat. Persequitur inde priscorum Francorum habitus speciem & vestitum, atque ea occasione de statura Caroli M. agit, integrumque Marquardi Freheri de eadem φιλο-

πόνη-

πόνημα inserit: Eiusdem Caroli M. vestitum ex Eginhardo adducit. Vultus speciem Francis attribuit glaucam, & cœruleam, vestitum adstrictum & velut membra singula exprimentem: saga ex pellibus lupinis atque animalium, capillum longum, barbam rasam nec squallidam. Inter arma ob ferri raritatem C. 19.
raræ loricæ, rariores equestres copiæ, ensis femori & scutum sinistro lateri adpendebat: arcubus aut fundis, vel aliis telis, quæ eminus iaciuntur, non vtebantur, sed ancipitibus securibus, siue bipennibus, quæ postea Francescæ fuerunt dictæ. In oppugnandis vrbibus C. 20.
non tam valebant, vtebantur tamen machinis quibusdam bellicis: cingebant vrbes corona, vtebantur ariete, clitellis, Troia & machinis similibus, quas explicat Pontanus. In C. 21.
repugnando potissimum vtebantur lapidibus. Aciem & Stratagemata eorum ex Agathia & Gregorii Turonensis II. c. IX. describit. A C. 22.
Marte se vertit ad Mineruam, & gymnasia ac publica Francorum studia considerat, vbi latius adhuc probat, cœnobia fuisse pro gymnasiis. Vltimo tandem capite de lingua Fran- C. 24.
corum veteri agit, & quidem contendit, Francos olim Germanico idiomate fuisse vsos, atque vt hæc dilucidius probet, varia exempla ex Gregorio Turonensi adducit, quibus conuenire inter se verba Francica cum Germanis

dicit

dicit, quod etiam appellatione mensium a Carolo M. facta ex Eginhardo, variis vocibus: vt *leudes* pro hominibus, *aert* pro terra, *cupa* pro doliis, & similibus probat.

§. IX. Sed licet adplausum multorum reperiret hoc scriptum, nactus tamen de eo etiam varios adversarios. Acerrimus enim defensor religionis reformatæ & oppugnator pontificiæ cum esset Pontanus, illā vbiq; euehere fuit conatus. Feruorē hunc in suam religionem non solum tribus epigrammatibus, quib9 horridiora de prædestinatione dogmata defendit, docet: quæ adlegauit Adamus Contzenius in chronologia iubilæi euangelici: sed etiam in synodo Lotharii anno 855. Valencenæ apud Hannones Belgii celebrata formulam de diuina præscientia & prædestinatione fuisse compositam probat libro VI. c. I. Quod in tantum mouit pontificios, vt non solum acerrimum censorem nactus esset Adamum Contzenium Iesuitam Moguntinum, qui in chronologia sua iubilæi euangelici hoc scriptum tanquam erroribus fœdis ac mendaciis conspurcatum censet, sed etiam edicto singulari Romæ d. 10. Maii 1619. proposito in librorum prohibitorum indicem, subscribente Roberto Bellarmino, referretur.

§. X. Alter, quem sibi ipsi fecit, aduersarius erat Philippus Cluuerus; Ediderat ille tracta-

tum

tum de tribus Rheni alueis & oſtiis, ac quinque populis, quondam accolis, Lugduni 1611. 8. Cuius ſententiæ cum in multis contrarius eſſet Pontanus, illud non ſolum in libro primo originum Francicarum expoſuit, ſed & antea ſingulares ediderat diſceptationes chorographicas, de Rheni diuortiis atque oſtiis, eorumque accolis populis, Amſtelodami 1614. 8. quibus ad ſingula capita tractatus Cluueriani reſpondet. Hic cum ſe in Germania ſua antiqua defenderet, nouã ſyllogen diſceptationum chorographicarum edidit Pontanus, Harderuici 1617. 8. Sane ſi ipſam conſideremus controuerſiam, res dubia eſt & incerta, quæ vix vnquam vere indagabitur.

§. XI. Alios adhuc nactus fuit adverſarios, in eadem de * originibus Francicis materia, vti Boxhornius nos docet. Hic enim apologiã pro originibus Francicis aduerſus antagoniſtas duos, Gallum alterum, alterũ Leodienſem adlegat, quæ eidem Boxhornio inſcripta & Lugdunum, vt ederet, transmiſſa, quæ tamen publicata non fuit. De reliquis autem Pontani ſcriptis egit Ioannes Mollerus in hypomnematibus ad Alb. Bartholinum de ſcriptis Danorum p. 277.

* epiſt. p. 71. 72. 109. 110. 113.

Obs.

OBSERVATIO IX.

AQVAM ET TERRAM PETERE, SIGNA DOMINII APVD GENTES.

SUMMARIA.

§. I. *Habebant gentes sua signa dominii* §. II. *Varia veterum de hoc more testimonia.* §. III. *Curtii locus explicatur* §. IV. *Idem mos apud Assyrios fuit, & Plutarchus emendatur.* §. V. *Per aquam & terram autem ipsum petebant dominium.* §. VI. *quod per exempla probatur* §. VII. *huius ratio adseritur.*

§. I.

VAriæ inter gentes recepta domini signa, quibus illud vel probare vel sibi deberi & petere contenderent. Inter non minima erat, qui apud Persas obtinebat mos, vt Persarum reges si quas terras occupare & hostilem in modum adgredi vellent, misso prius præcone vel feciali aquam & terram peterent, de quo more prius erit dicendum, ipse dein plenius explicandus.

§. II. Varia veterum de hoc more videmus testimonia, quorum multa congesta videmus a Barnaba Brissonio, eruditi sed infelici Gallo, in suo de Persarum regno libro III. p. m. 311. Ex quo necessaria depromere & alia addere, singula vero explicare nobis licebit.

De

De Xerxe quidem narrat Diodorus Siculus sub initium libri XI. ὡς δ' ἧκεν εἰς Σάρδεις, κήρυκας ἐξέπεμψεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, προστάξας εἰς πάσας τὰς πόλεις ἰέναι, καὶ τοὺς Ἕλληνας αἰτεῖν ὕδωρ καὶ γῆν. *Statim vero ac Sardes venit, præcones misit in Græciam, præcipiens iis, omnes vrbes circumire & a Græcis petere aquam & terram.* Venerunt isti legati Athenas, de quo Aristides in Panathenaico ait: καὶ πρῶτον μὲν ἡ τῶν κηρύκων περίοδος ἡ γιγνομένη κατὰ τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ ἐκείνου τε καὶ τοῦ μετ' ἐκεῖνον βασιλέως περὶ τῆς γῆς καὶ τοῦ ὕδατος, ἀπὸ ταύτης τῆς πόλεως ἤρχετο. *Prima quidem Præconum accessio in Græciam, quæ sub illo, & huius successore facta, ad petendam terram & aquam ab ista vrbe venit.* Darius cum in Scythas bellum moueret, horum regi Indathyrso, misso equite scripsit, si ad resistendum par esset, vt prælium conferret: sin vero se imparem adgnoscat, desistat fugere, addens: δεσπότῃ τῷ σῷ δῶρα φέρων γῆν τε καὶ ὕδωρ ἐλθὲ ἐς λόγους. *hero tuo munera offerens, terram atque aquam, veni in colloquium.* Ad quæ vero Indathyrsus inter alia respondet: σοὶ δὲ ἀντὶ μὲν δώρων γῆς τε καὶ ὕδατος, δῶρα πέμψω τοιαῦτα ὁκοῖα πρέπει ἐλθεῖν *tibi autem pro terra & aqua, quæ dono poscis, mittam quæ decet ad te venire dona,* describente Herodoto lib. IV. c. CXXVII. Sic etiam Megabyzus, narrante He-

Herodoto lib. V. c. XVII. nuntios in Macedoniam ad Amyntam misit septem Persas, qui post eum erant in exercitu spectatissimi *αἰτήσοντες γῆν τε καὶ ὕδωρ Δαρείῳ βασιλεῖ petentes terram & aquam Dario regi.* Idem in Græciam liberam moturus, ut exploraret Græcorum animos præcones misit, *κελεύων αἰτέειν βασιλέϊ γῆν τε καὶ ὕδωρ iubens petere regi terram & aquam* Herodotus lib. VI. c. XLVIII. Sed quale fatum isti nuntii tum acceperint, idem narrat lib. VII. c. CXXXIII. alios enim in barathrum, alios in puteum coniecerunt Græci, *ἐκέλευον γῆν τε καὶ ὕδωρ ἐκ τουτέων φέρειν παρὰ βασιλέα* iubentes terram & aquam ex istis ferre ad regem quod etiam confirmat Polybius I, 32. Quare Xerxen dicit neque Athenas neque Spartam legatos terram petitum misisse: quod etiam confirmat Aristides in Panathenaico. Hinc laudatur factum Themistoclis, quod interpretem, qui hoc legationis sub Dario munere fungeretur, Græcæ Persicæque linguæ peritum plebisciti autoritate nixus, morte mulctauerit Plutarchus Themistocle *p. m. 114. edit. Xylandri.* Ipsum etiam Atheniensium hac de re plebiscitum celebrat in Panathenaico Aristides. Mitius vero Mardonii legatos excipiebant Athenienses. Hic enim ad Athenienses legatum mittebat Alexandrum, Amyntæ regis filium, petitum a-

quam

quam & terram: hunc ſeuera comminatione caſtigatum orbe excedere iusſerunt, vbi teſtatur Harpocration voce Ἀλέξανδρος.

§. III. Alexander Magnus cum diſpoſita contra Perſas acie agmen obequitaret, varia oratione vt cuiusque animis aptum erat, milites adloquens Græcos cum adiret, hos ita admonebat, *ab iis gentibus illata Græciæ bella. Darii prius, deinde Xerxis insolentia, aquam ipſam terramque poſtulantium: vt neque fontium hauſtum, nec ſolitos cibos relinquerent*, referente Curtio III c. x. n. 8. Mire hic locus Curtii torſit interpretes, cum alii, vt Modius tributo pro aqua & terra ſoluendo interpretarentur. Alii pro *poſtulantium* legunt *populantium*, & de fluuiis ab Xerxis exercitu ſic Ioannes Freinsheimius horum ſententias iuſte explodit cum Darii & Xerxis coniunctim fiat mentio: Alexander hoc adſcribat inſolentiæ, cum tamen ex neceſſitate potius ob multitudinem flumina exſiccarit Xerxis exercitus. Et ſi hoc intellexiſſet Alexander non dixiſſet fontium hauſtus. Bigarus luſt. Perſicæ lib. II. nouam plane amplectitur opinionem, dicens Perſas populatos eſſe fontes inficiendo. Sed etiam hoc contra verba eſt.

§. IV. Similem apud Asſyrios morem obtinuiſſe ex hiſtoria Iudith cap. II. v. 6. patet, vbi Nabuchodonoſo iubet Holoferni adnuntiare gentibus ἑτοιμάζειν γῆν καὶ ὕδωρ. Aliter

ter quidem Plutarchus libro *περὶ τοῦ μὴ δεῖν δανείζεσθαι* ſub initium exponit, & quod ignem atque aquam petierint, contendit, ubi ait, *Φεῦγε πολέμιον, καὶ τύραννον δανειστὴν οὐ πῦρ αἰτοῦντα καὶ ὕδωρ, ὡς ὁ Μῆδος ἀλλὰ τῆς ἐλευθερίας ἁπτόμενον καὶ προσγράφοντα ἐπιτιμίαν* fuge hoſtem & tyrannum fœneratorem: qui non ignem & aquam ſicut Medus, poſcit: ſed libertatem tentat, mulctam adſcribit. Bene tamen Briſſonius monet, loco *γῆν* facile per librariorum imperitiam ſcriptum fuiſſe *πῦρ*.

§. V. Per iſtam autem terræ & aquæ petitionem, non tantum vt ſibi commeatus pararetur, petebant, ſed ipſum terræ dominium. Docet illud Ariſtides in Panathenaico: *καὶ προὔλεγον ἃ μηδενὸς ἦν εὑρεῖν πλὴν ἐκείνου, αἰτεῖν μὲν γὰρ ἔφασκεν οὐδὲν τῶν ἀλλοτρίων ἀλλ' ἀπαρχὰς γῆς καὶ ὕδατος: πάντων δ' εἶναι τούτων κύριος: & prædixerunt quæ nemo, excepto illo poterat inuenire. Dicebant enim, ſe nihil aliud petere ac tributum terræ & aquæ ſiue ſe. velle eſſe dominos omnium.* Quare & Ariſtoteles II. Rhetor. ſcribit: *ὅτι τὸ διδόναι γῆν καὶ ὕδωρ δουλεύειν ἐστι quod dare terram & aquam idem eſt ac ſeruire.* Himerius etiam in Polemarchico, terram & aquam quam Perſarum reges poſcebant *δουλείας* ſymbola adpellat, & Stobæus ſerm. I. ex Theſeo adducit, Xerxem terram & aquam ceu *ἀπαρχίας τῆς λείας prædæ primitias* poſtulaſſe. Ad-

Adgnouerunt id Græciæ populi, qui cum de Romanorum postulatis deliberarent, hæc quoque proponebant: *initium semper per ius iniusta impetrandi fieri nisi crederent Persas cum aquam terramque ab Lacedæmoniis petierunt, gleba terræ & haustu aquæ eguisse.* Liuius XXXV c. XVII

§. VI. Hinc etiam illæ ciuitates, quæ Xerxi petenti terram & aquam negarent, in responsis testabantur τὴν περὶ τ̃ κοινῆς ἐλευθερίας σπȣδὴν Diodorus Siculus lib. XI *sub initium.* Illæ vero ciuitatis, quæ ad postulata terram & aquam cedebant, se dominio subii, ciebant: Exempla huius rei varia. Sic legati Amyntæ regis obtulerunt Dario terram & aquam Herodotus lib. V. cap. XIII. Idem fecerunt insulani, Herodotus VI c. XLIX Gelo Syracusanorum tyrannus, vbi primum Xerxem Hellespontum, traiecisse audiit, Cadmum Coum cum mandatis misit τά τε χρήματα αυτῶ διδόναι, ϗ γῆν τε ϗ ὕδωρ *Concedere ipsi omnes possessiones terram etiam & aquam*, Herodotus XII c. CLXIII

§. VII. Ratio autem cur sub aquam & terram petendo, ipsum dominium quæsiuerint sine dubio hæc erat: regiones aqua & terra constant; homines binis hisce ad quotidianam vitam vtuntur ita vt nec vini nec mortui iisdem carere posfint. Quid ergo aliud per

quam & terram petebant Persæ, quam plenum rerum dominium cum per terram & aquam omnes sibi incolas subiicerent.

OBSERVATIO IX.

De VITA ET SCRIPTIS DANIELIS CASPARI A LOHENSTEIN.

SVMMARIA.

Occasio scribendi §. I. Lohensteinii, natiuitas & parentes §. II. Educatio §. III. Studia scholastica §. IV. Studia academica & Peregrinationes §. V. Domum is redit, & matrimonium iniit §. VI. Munia obit §. VII. Sublime dicendi genus excolit. §. VIII. Arminium & Thusneldam scribit §. IX, Iudicium de eo. §. X. Encomium ejus §. XI. Apoplexia moritur §. XII. Tragœdias condidit. §. XIII. Easque notis ill ustrauit. §. XIV. Varia poemata florum nomine edidit Rosas scilicet §. XV. Hyacinthos §. XVI. Primulas Veris §. XVII. Poemata ejus sacra. §. XVIII. Orationes funebres. §. XIX. De editione operum poeticorum §. XX. De iis judicia §. XXI. De editione Arminii §. XXII Lohensteinii mores § XXIII. Amici §. XXIV. Balthasar Fridericus Baro Logauius §. XXV. Ioannes Casparus Baro Abschatzius §. XXVI. Fridericus a Roth. §. XXVII. Aliique §. XXVIII.

§. I.

§. I.

CLarorum Virorum facta moresque posteris tradere; antiquitus vſitatum, ne noſtris quidem temporibus, litteratorum cura omiſit. In illorum cenſum Lohenſteinium omnino referi poſſe, nemo inficias ibit, niſi qui ſcripta eius nunquam legit. Quamobrem præcipua vitæ eius momenta paucis hic complecti operæ fuerit pretium.

§. II. Lohenſteinius ex Sileſia ortus, in ducali arce Nimpſchii oppidi ducatus Bregenſis VIII. Calend. Februarii anno M DCXXXV. natus eſt. Patrem Ioannem Caſparum, ſenatorem patriæ, & Cæſareorum ibidem redituum Cenſitorem habuit, quem Imperator nobilitaverat, eique Lohenſteinii cognomen; ex ſaxo quodam perforato, quem Loha in agro patrio amnis interfluit, deſumtum, dederat.

§. III. Ab hoc præcautum atque proviſum eſt, vt filius doctrinis quibus puerilis ætas imperiri debet omnibus, erudiretur. Hinc is ſeptennis ex patrio ludo, in Vratislauienſe gymnaſium Maria-Magdalenæum eſt miſſus, ubi nouem annos in litterarum ſtudio conſumſit.

§. IV. Erat autem in adoleſcentulo præter oris vocisque ſuauitatem ſumma docilitas ingenii, vt non ſolum celeriter accipe̱rte quæ tradebantur ſed etiam quæ

ipse excogitauerat, excellenter pronunciaret. Cui rei testimonio sunt tragoediæ, *Ibrahim Bassa*, *Agrippina & Epicharis* dictæ, quas inter Scholasticas lucubrationes vix quindecennis condidit. At in iis tamen grande genus poematis, in eoque tristia & atrocia cædes, luctus, atque querelas decenti vehementia egregie expressit.

§. V. Ingenuis studiis artibusque delectatus, sedecennis academias petiit Lipsiensem primum, vbi Carpzouium, deinde Tubingensem vbi Lauterbachium celebres Jure Consultos docentes audiuit, huiusque sub præsidio de voluntate disputauit. His peractis reliquit academias, ingenii enim magnitudo atque celeritas, qua pollebat, extra hos cancellos egrediebatur, quos jurisprudentiæ addiscendæ Tribonianus circumdederat, vt quinque annos eo studio cupida legum juuentus tereret; idquod Lohensteinius noster biennio laudabilius peregit. Tunc peregre abiens in patria, vt ne peregrinum ageret; Electorum atque Principum Germaniæ splendidiores aulas, & ipsa comitia Ratisbonæ habita perlustrauit. Inde per Heluetiam, amœnumque Rheni tractum, adductus est in fœderatum Belgium, ubi Lugduni, Vltrajectique maximè eruditionem virorum conuersatio eum detinuit; usque dum

per

per Hamburgum Silesiam repetiturus erat. In quo itinere maris seditio tredecim naves supprimebat hac vnica seruata qua Lohensteinius vehebatur.

§. VI. Vratislauiam cum rediisset desiderio peragrandi & Italiam & Galliam tenebatur, quod earum gentium linguas vna cum Hispanica [vt Scaliger & Muretus eruditionem suam omnem] in admirationem omnium αὐτοδίδακτος ferme didicerat. Sed in Italiam tendenti, cum tutum pestilentia non permitteret iter Viennam Graciâ rediens peruenit; magnaque insimul Hungariæ parte collustrata patriam petiit. Vbi fructus diligentiæ suæ percipere inceptans anno M DCLVII. primum auspicatum iniit Connubium, ex quo filium vnicum, tres filias suscepit.

§. VII. Deinde Ducis Olsnensis Consiliariorum ordini adscriptus, demandata negotia præclare gessit. Tandem inclutæ Vratislauiensium reipublicæ capiti Silesiæ operam suam condicens, syndici spectabile munus suscepit. Hanc quam nactus erat spartam, domi forisque eximiè ornauit, & cum in curia, tum in legationibus ad Inuictissimum Leopoldum, virum semper se præstitit, opinione quam omnes de eo conceperant dignum; promeruitque simul, ut Consiliarii titulo ab Imperatore ornaretur.

§. VIII. Hæc ergo ciuilem ſtatum eius merita ſunt non mediocria: ſi autem ea conſideraturus es, quæ in litterariam rempublicam, quæ in excolendam linguam germanicā fecit prorſus excellentia reperies. Is enim primus eſt, qui ſublime dicendi ſcribendique genus ea felicitate in Germaniam introduxit, qua nec ante nec poſt eum quiſquam vſus eſt. Hinc ipſi & inuentionis & propagationis geminata gloria cedit. Nam ſi apud Gallos Balſazius, apud Hiſpanos Gratianus, ſublimis orationis inuentoress & architecti celebrantur, quidni Lohenſteinium iisdem laudibus Germani ferre debent?

§. IX. Sed Oratoris laudes excedit amplitudo eius eruditionis, Poetam enim, Hiſtoricum, Philologum, Philoſophum, & Jure-Conſultum, vno nomine verum Polyhiſtorem eum fuiſſe; inter genuinos bonarum literarum æſtimatores nemo facile inficiabitur. *Arminius & Thusnelda* inter concatenatos curiæ labores, inter frequentes arthritidis dolores, elaborati, autorem abundè probant inter Germaniæ eruditos, inſignem, quidni principem locum? eum mereri.

§. X. Hinc vir quidam præclarus qui Arminium perlegerat, ſic de eo exiſtimavit: Librum in quo ſolidæ plus eruditionis ſit cumulatum, ſe nullum adhuc reperiſſe; nec heroicum ſcriptum legiſſe, ad quod attentius cogita-

gitationes essent dirigendæ, quodque acriori perpendendum sit iudicio, non obscuritatis sed materiæ sublimitatis & scribendi generis causa; res enim in vtramque partem ventilata, in medio indecisa relinquitur. Veræ eruditionis nectarem generosæ iuuentuti, grato dicendi lepore, historiis atque politicis axiomatibus referto, tanquam condimento persperfum in eo propinasse.

§. XI. Nam id quod Franciscus Mothæus Vayerius in Gallia magnus Philosophiæ antistes, & Didacus Saauedra Politicus in Hispaniis clarissimns, summa vtrique ingenia: boni in scriptis suis spirant; id ex ipsis fontibus autoribus græcis & latinis (quos diligenter legerat) haustum, egregie in hoc opere expressit Lohensteinius; cuius nec sublimius quicquam iudicio aut rectius, nec eloquentia grauius, nec rotunditate decentius, nec vbertate fertilius Germanorum habet eruditio. Adeo non historiæ tantum dignitatem perfecit, sed mensuram omnis fermè sapientiæ, qua hominibus licet expleuit.

§. XII. Unicum hoc deplorandum restat, quod supremam manum insigni huic operi non imposuerit, nec ultima lima id prosecutus fuerit, præmatura morte ereptus. Annum enim qvadragesimum nonum agens IV. Calend. Maji inclinato in postmeridianum

tempus die anno MDCLXXXIII. apoplexia arreptus ex improuiso interiit, & III. Non eiusdem Maii in ædibus D. Mariæ Magdalenæ olim dicatis, splendido funere, quod præter celebriores Silesiæ vates, latino quoque epigrammate extemporaneo Franciscus Liber Baro de Nesselrode S. C. M. Camerarius condecorauit, humatus est. Postea germanus quidem Ioannes Christianus a Lohenstein opus Arminius insignitum, grande hoc ce fratris sui, ad finem (ut dici solet) sed forté non vbique fratris ingenio scribendique sublimitate, perduxit.

§. XIII. Præter Arminium alia adhuc exquisita scripta â Lohensteinio nostro elaborata extant; breuioris enim vitæ iacturam indefessa eius solertia compensabat. Primo loco nominandæ veniunt *Tragœdiæ* â iuuentute gymnasiorum Vratislauiensium in scenam productæ agitatæque; quarum tres priores vt supra iam monuimus, ad imitationem Andreæ Gryphii quindecennis condidit. In *Ibrabimo Bassa*, ex Scuderii descriptione Ibrahim plurima hausit. *Epicharis & Agrippina* Neronis crudelitatem, atque tyrannidem & Senecæ loquntur interitum. Hæc Ludouicæ Ascaniensi Principi Lygio-Bregensi; Illa Ottoni Baroni Nostizio inscriptæ. Has excepit *Cleopatra* anno MDCLXI. condita, Senatui Vratislauiensi oblata. Sequuntur virilis

rilis ingenii opera; tragœdiæ *Sophonisbe*, eo tempore quo Imperator cum Margaritha Hispanica, & *Ibrahim Sultan*, quo cum, Austriaca, auspicatissima concelebraret connubia, repræsentata. Illa Francisco Baroni Nesselrodio dedicata temerariam Massanissæ Regis, atque Sophonisbæ reginæ Numidiæ, coniunctionem, huiusque mortifera potione interemtæ obitum describit. Hæc Imperatori sacratæ, salacitatem Ibrahimi Sultani ad inferos relegatam damnat ; e contrario vero Augustissimi Leopoldi & Claudiæ Felicitatis castum amoris ardorem summa laude ad cœlum extollit.

§. XIV. Vt in tragœdiis versus pangendi solertiam, ita *in notis & additionibus*, his adjectis, insignem suam historiæ, & antiquitatum probauit peritiam. Ad Epicharim & Agrippinam collecta scholia, in antiqua historia Romana doctissimum ; ad Sophonisben in Hebræorum, Græcorum atque Phœnicum antiquitatibus probe versatum eum fuisse ; additiones ad Cleopatram mysteria Ægyptiorum eum intellexisse, & ad Ibrahimum Bassam, & Ibrahimum Sultanum itidem tragœdias, historiæ regni Turcici exactam notitiam habuisse, satis abunde declarant. Nec in rei nummariæ intelligentia hospitem aut rudem fuisse, Lohensteinium indicio sunt adiecta hisce scholiis illustrationis gratia rariora

numismata, imagines clarorum virorum fœminarumque in quorum mentionem ibi incidit repræſentantia, atque eleganter æri inciſa, ex theca ſua nummaria, quam bene inſtructam, ſicuti & bibliothecam, libris hiſtoricis & antiquitates inſcriptionesque explicantibus maxime refertam, ipſe habebat; pleraque deſumta, atque delineata. Sed poſt mortem vtraque vendita & diſtracta eſt. Nam venit plerumque, id uſu eruditis, ut collectos multo ſtudio, magnisque ſumptibus libros, hæredes diſſipent. Rarum ergo igitur eſt, id quod Thuanææ bibliothecæ accidit, quæ ad nepotem vsque propagata, tum vero alienata, etiam num quamuis Menarſianæ titulo Lutetiæ Pariſiorum adſeruatur.

§. XV. Præter has quas hactenus recenſui tragœdias; ſub Florum quoque nomine anno M DC LXXX. varia Carmina, iuuenilis ingenii opera, Lohenſteinius coniunctim edidit, in quibus primo loco *Roſæ*, Friderico Rothio Cancellario Bregenſi, bonarum artium æſtimatori anno M DC LXVIII. dedicatæ continentur; in iisque præter epithalamia & epigrammata quædam, nec non Colorum atque pulchritudinis & humanitatis certamina, octo epiſtolæ heroicæ, quarum prima ſoluto, reliquæ ſtylo metris allegato conditæ; in quibus tamen herbam Domino

ab

ab Hoffmanswaldau porrigit. His de coniunctione astrorum & animorum adiecta est oratio.

§. XVI. Rosas excipiunt *Hyacinthi* ex Aiacis tumulo primum progmati Salaminii, a Lohensteinio vero in clarorum virorum exequiis sparsi, i. e. Carminum funebrium collectio quibus supremi diei aliquot primatum celebrationem, imprimis Andreæ ab Assig, Syndici Vratislauiensis, & Andreæ Gryphii Ducatus Glogouiensis Syndici meliorum Silesiæ Vatum, splendidiorem reddidit. His & alia adiecit quibus secundæ fortunæ & vitæ aulicæ vanitatem delineat; nec non ad Balthasarem Fridericum Baronem Logauium idyllion, & latinam Alberti Niclassii Ecclesiastæ Petro-Paulini Gedanensis ad Bernhardum Guilielmum Nuslerum Consiliarium Bregensem, epistolam, mortem Martini Opitii exponentem, tantique Viri famam a calumniis vindicantem.

§. XVII. Sequuntur *primulæ Veris* (seu vt Germani efferre solent *Himmels Schlüssel*) anno octuagesimo post millesimum & sexcentesimum Ioanni Adamo a Posadousky Consiliario Cæsareo, Ducatusque Bregensis Capitaneo inscriptæ, Sacra continentes poemata: Scilicet miraculosam Saluatoris nostri natiuitatem; meditationem de æterna generati-

ratione & incarnatione filii Dei: & alia quædam gratiam Dei in natiuitate filii adumbrantia.

§. XVIII. Extant præterea Lohensteinii *meditationes Sacræ in Caput LIII. Prophetæ Esaiæ*, ex quibus luculenter patet, eum non tam humana sapientia obrutum, quam sacrorum quoque eloquiorum scientia fuisse praeditum. Quanto melius igitur, ingenium vocemque intendit ad honorem Saluatoris? quam ii qui Asteriæ, Syluiæ & Dorindæ laruarum histrionicarum amores cecinerunt. In versus heroicos etiam ex gallica lingua desiderio illustris cuiusdam personæ satisfacturus *Illuminatum Aulicum* transtulit. Cui oda in natalem diem Leopoldi Archiducis Austriæ & alia quædam sunt annexa.

§. XIX. Præterea cum dissertus esset, & dicendo imprimis valeret, eique tanta esset commendatio oris & orationis, vt vnus omnibus antiponeretur, quod sententiis aut accommodatior aut crebrior, verbis aut ornatior aut elegantior in Germania nemo vnquam extiterit, funebres orationes sæpe numero habuit. Ex quibus Concio in exequiis Illustris Christiani ab Hoffmanswaldau dicta, & panegyricus in præmaturum & acerbum vltimi Lygio-Bregensis Principis Georgii Wilhelmi funus, eminent.

§. XX.

§. XX. Quod ad editiones operum Poëticorum Lohensteinii attinet. Separatim prodierunt singulæ Tragœdiæ distinctis annis, Ibrahimus Bassà scilicet anno M DC LIII. Cleopatra anno M DC LXI. Ibrahimus Sultan anno M DC LXXIX. & sic reliquæ. Anno M DC LXXX. vero Sophonisbe & Cleopatra Tragœdiæ, Florumque Sparsio cum præfatione Autoris, coniunctim in 8. prodierunt. Postea anno M DC LXXXIX. & M DCCI. in eadem forma, adiectis Agrippina Epichari & Ibrahimis tragœdiis, nec non Lohensteinii manibus, hæc opera recusa sunt. Oratio in exequiis Dni ab Hoffmanswaldau huius poeticis operibus annexa; Panegyricus vero in Georgii Wilhelmi Principis Lygio Bregensis obitum Bregæ in folio typis exscriptus est.

§. XXI. De Tragœdiis hisce, magnus ille Germaniæ Polyhistor Daniel Georgius Morhofius *In dem Vnterricht zur deutschen Sprach und Poesie cap. IX. p. 391. & 392. & cap. XVI. p. 669.* iudicat; quod Lohensteinius elaborationem earum in lingua Germanica (vna cum Andrea Gryphio) omnibus numeris absolutam reddiderit, vt in hoc quoque genere habeamus, quod opponamus exteris. Nec in aliis poematum generibus hos infeliciores fuisse; subnectit; Lohensteinium enim

nim ſententioſum eſſe, idoneumque multa, paucis comprehendere tũ in tragœdiis, tũ in odis. Ita bene vero ceſſiſſe ipſis poeticen, quod veteres autores græcos pariter ac latinos imitaturi ſibi propoſuerint. Nam his remotis quid perfectũ, quid completum elaborari poteſt? Autor ſpeciminis diſſertationis hiſtorico-Criticæ de Poetis Germanicis huius ſeculi præcipuis, ſic de Lohenſteinio noſtro exiſtimat: *Celebrior Vates eſt, inquit, & maior, quam vt eius laudes pagina capiat noſtra. Omnium propè manibus teruntur poemata ipſius, Wratislauiæ in 8, diuerſis annis edita, vbi præ cæteris tragœdiarum eminet cothurnus. Dictio eius, vt facile patet grauis, ſublimis, profunda, ſententiis magnificis, ſimilitudinibusque, & omni rerum nitore, tanquam ſtellis coruſcis ſplendens, nec ulli Grajorum Quiritumve majeſtate ſtyli & exquiſito verborum apparatu ſecunda: obſcurior vero ſæpe, & plerunque in ſuavior in aures ruens. At tamen nihilominus ejusmodi umbras ingenii lumine, ſpirituum ſenſuumque ſublimitate, eruditionis haud vulgaris vbertate nusquam non caſtigat Noſter ac penſat.*

§. XXII. Arminius vt ſupra iam monuimus, â fratre, ad finem perductus, â filio Autoris, Daniele Caſparo Lohenſteinio, Potentiſſimo Friderico Boruſſorum Regi conſceratus in duob9 tomis in 4. Lipſiæ figuris ære-

re in-

re incisis ornatus, prodiit. Prior tomus anno M DCLXXXIX. alter sequenti anno excusus.

§. XXIII. Scriptis ordine hactenus recensitis Lohensteinii, nunc & ipsorum autorem eiusque mores describam, verbisque designabo. Is cum tempus posceret, splendidus erat & liberalis, patiens & laboriosus, in summas reipublicæ curas diem, in studia atque amicorum officia noctes insumens, temporibus simulando & dissimulando callidissime inseruiens. Idem simul ac se remiserat, & vt Plinius in Laurentio, Cicero in Tusculano suo, sic in villa sua Kittellau dicta rusticabatur, & inter nemorosos colles amicorum consortio laxabat animum, hospitalis, iucundus, affabilis, amicosque comparare aptus erat; quos inter clarissimos temporis sui viros numerauit.

§. XXIV. Tres hic saltem nominabo; nam si animum inducerem, singulos quorum familiaritatem coluit atque seruauit indicare, non possem quin complures Purpuratos Cæsaris, totidemque Silesiæ Proceres, Principum amicos, aliosque spectabiles doctrina, & dignitate viros, cumprimis Vratislauiensis reipublicæ antistites, recenserem atque consignarem.

§. XXV. Primo igitur loco Balthasarem

Fridericum L. B. de Logau, Silesiæ. Peirescium, cuius recentem hoc ineunte anno factam iacturam, hodie adhuc deplorant eruditi, duntaxat nuncupabo. Conuersationem quæ inter eos quorum prædia erant confinia intercesserit, eleganti Carmine expressit Lohensteinius.

§. XXVI. Logauio Ioannem Casparum L. B. ab Abschatz iungam, eiusdem dignitatis virum, ille enim Bregensis, hic Lignicensis ducatus nomine, Assessoris munere in publicis Statuum Silesiæ Conuentibus functus est. Ille Poetis amicus, hic Poetam ipse agebat elegantissimum, qualem Germania raro habuit. Id quod, me tacente, concinna eius Guarini Tragi-Comœdiæ, *Pastor fidelis* appellatæ, versio, carmenque multifaria eruditione refertum, quod Tomo primo Arminii præmissum legitur, clarius indicabunt. Hunc multorum annorum amicum, susceptoremque infantis suæ, moriens reliquit. Abschatzius enim anno MDCIC. demum, quinquagesimum tertium ætatis annum agens, vita functus est.

§. XXVII. His vnicum solum addo, Fridericum a Roth Cæsaris Consiliarium, Ducatuumque Lignicensis & Bregensis Cancellarium, cuius spectatam quanti fecerit noster amicitiam, ipse in dedicatione Rosarum

his

his verbis optime expressit: *Iucundius adhuc suauissima huius solitudinis condimentum succurrit, nempe amplexus Tui, dimidium mei, in villa mea; in qua vtrique sinceritatem primi aui & dulcedinem aurei seculi degustantes aularum vanitates, stultitias hominum, profanum vulgus, & non raro nosmet ipsos ridebamus. Non memini nos vnquam, alibi, quam hic & in hortis tuis, cum Illustri Viro Domino Posadowskio paucisque amicis, amœniore consortio fruitos fuisse. Incumbebat nobis nox, sed nulla nos poterat capere satietas amicitia nostra fruendi. O illustrem noctem! O amico amicam solitudinem! qua ad exemplum Damonis & Pythiæ ipsum etiam Dionysium exterminassemus! o ineffabilem infucatæ familiaritatis dulcedinem; quam rarius bibere contingit, ac ex poculo Regis Persarum vel ipsius Iouis! O indissolubile animorum fœdus! quo auspice, totus orbis legum carere posset vinculis; cum simul atque sibi aliquid quam alteri maluerit, amicitiæ nomen occiderit! Fruamur igitur dum vita suppetit, tam laudabili & honesta necessitudine & hoc quinto elemento, sine quo vita vitalis non est. Præstemus fide nostra posteritati exemplar pristini æui, & integræ amicitiæ, quam maleuoli nobis inuidere, sed nec inimici calumniari potuerunt.*

§. XXVIII. Facili quidem negotio hic adiicere possem Franciscum L. Baronem de Nesselrode, Cæsaris Camerarium; Ottonem

L. Baronem de Noſtitz, & Iohannem Adamum a Poſadowsky vtrumque Cæſari a conſiliis; nec non in medium proferre manes Chriſtiani ab Hoffmanswaldau, Curiæ Vratislauienſis Præſidem; quem Sileſiæ Apollinem Lohenſteinius vocat; Andreæ ab Aſſig huius in Syndici officio Collegæ, Andreæ Gryphii celebrioris Poetæ Germaniæ, aliorumque, ſed ſingulorum commemoratio ſingulas deſcriptiones mereretur.

OBSERVATIO XI.

De SIGNIFICATIONE VOCIS Ἐξουσία IN I. Cor. IX. et XI.

Synopsis.

§. I. Regulæ Criticæ ad legendos auctores commendantur. §. II. Regula Critica ignotior exhibetur. §. III. Quinam vocabula ignotiora componant, docetur. §. IV. Quotuplicia ſint illa, explicatur. §. V. VI. Exempla quædam afferuntur. §. VII. VIII. Vſus regulæ Criticæ §. II allatæ in Scriptura S. & præcipue §. IX. X. XI. XII. XIII. XIV. in Paulo intelligendo. §. XV. Iniqua & improba iudicia Auctor a ſe deprecatur.

§. I.

§. I.

AD ſcriptores intelligendos valde conducunt regulæ artis Criticæ, notiores pariter & ignotiores. Vtrasque igitur ſtudioſe attendere, &, inter legendum, in promtu habere debemus, quo felicius mentem Auctorum aſſequamur.

§. II. Inter ignotiores merito numeratur illa: *Auctores ſæpe habent vocabula quædam ex ſimplicibus analogice compoſita, quorum ſignificatio, quia vſu non frequentatur, obſcura eſt.*

§. III. Auctores horum vocabulorum ſunt illi fere, qui vnam linguam bene, ceteras minus bene callent, & nihilominus etiam hiſce aut ſcribere aut loqui coguntur.

§. IV. Ipſa hæc vocabula in duo genera deſcribi poſſunt. Alia enim componuntur ad analogiam linguæ notioris, alia ad analogiam ignotioris.

§. V. Prioris generis exempla plurima quotidie colligere poſſumus ex colloquiis Gallorum, qui apud nos verſantur. Dicunt enim **Mitwißen**, cum ſuum *conſcience*, **anwenden** cum ſuum *appliquer*, exprimere volunt. Neque etiam Caſtalio vir latine doctiſſimus, cum N. T. Græcum in Gallicam linguam transferret, analogiæ huius fallacias vitare potuit. Nam pro *prepuce* barbare, dixit *avantpeau*, pro *incirconcis* dixit *empellé*,

pro *concubine d' un homme marié* dixit *arriere-femme*, ceu dici ſolet *arriereboutique*.

§. VI. Poſterioris generis exempla ſuppeditant libri eorum, qui Latinæ linguæ imperiti latine tamen ſcribunt. Hi tales ſæpe vocabulis Latinorum affingunt ſignificationes quasdam de quibus illi nunquam cogitarunt: v. g. voci *infractus* tribuunt ſignificationem vocum *non fractus*, quia *indictus*, *inuitatus* dici ſolet pro *non dictus*, *non vocatus*.

§. VII. Harum obſeruationum vſus, etiam in Scriptura S. interpretanda, non mediocris eſt. Præſertim cum ἰδιωτικόν τι in eius ſtilo ſubinde reperiatur, & a doctiſſimis Patribus agnoſcatur. Quos prolixe allegat Vir doctiſſimus D. IO. OLEARIVS *in Tractatu Philologico-Theologico de Stilo N. T. Sect. Didact. membr. III. p. m. 79. ſeqq.*

§. VIII. Non erit ſuperuacaneum, inſigni exemplo vſum illum commonſtrare.

§. IX. Paulus linguæ Græcæ ſatis peritus erat, quippe Tarſi, vbi lingua Græca florebat, natus. Nihiloſecius analogiæ illecebram cauere & euitare non potuit. Hinc in epiſtola priori ad Corinthios vocabulo compoſito vtitur, quod nobis obſcuriſſimum eſt, quia eiusmodi vocabulorum naturam conſiderare non ſolemus.

§. X. Nouerat, nempe, Paulus, præpoſitio-

tionem ἐξ sæpe *eminentiam, abundantiam* significare, in compositione. Nouerat item nomen *οὐσία rem quamlibet* denotare. Igitur ex duabus hisce vocibus format vocabulum ἐξουσία, quod *eminentiam* seu *abundantiam rei cuiuscunque* significet.

§. XI. Si quæras, quo in loco hunc significatum habeat ea vox: ecce tibi I Cor. IX. 12. vbi Paulus ita infit: Εἰ ἄλλοι τῆς ΕΞΟΥΣΙΑΣ ὑμῶν μετέχουσιν, οὐ μᾶλλον ἡμεῖς; Ἀλλ' οὐκ ἐχρησάμεθα τῇ ἐξουσίᾳ ταύτῃ &c. h. e. *si alii abundantiæ* (opum) *vestræ consortes sunt, annon nos potius* eius consortes simus? *sed non vsi sumus ea* qualicunque *potestate.* Elegans hic ἀντανάκλησις est, & sensus manifestissimus, & toti orationi accommodatissimus.

§. XII. At vide mihi, quam insignem lucem hic locus affundat illi I. Corinth. XI, 10. Διὰ τοῦτο ὀφείλει ἡ γυνὴ ΕΞΟΥΣΙΑΝ ἔχειν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, διὰ τοὺς ἀγγέλους i. e. *Propterea mulier rem quampiam supereminentem in capite habere debet, propter nuncios,* ad ecclesias subinde mittendos.

§. XIII. Isti *nuncii* sæpissime iuuenes aut comtuli adolescentes erant. Senes enim isti muneri apti non sunt. Nec dubito, quin Paulus, voce dubia ἀγγέλους, subobscure ad Angelorum pulcritudinem, sæpe in V. Te-

 stamen-

stamento laudatam, alludat. Plenissimus est enim stilus eius allusionibus.

§. XIV. Ratio itaque legis illius Paulinae esse videtur ea, vt ne mulierculae in concione, vbi omnia modeste fieri oportebat, conspectu adolescentum exterorum ad libidinem irritarentur, & castitatem, ad quam maritis sese obligauerant, negligerent.

§. XV. Ita rem omnem claram esse existimo, quam alias quaeuis explicationes aliae obscurant. Non moror inepta istorum iudicia, qui vbiuis vocem ἄγγελος ad genus quoddam spirituum accommodant. Istos homines ego Criticae assuescere iubeo, nisi illi adsueuerint, ego cum ipsis nunquam disputabo. Nec obseruationem hanc elucubraui ideo, vt cum inepte morosis indoctisque hominibus litigare velim. Dixi ea, quae mihi diu multumque meditanti in mentem venerunt, quia Pauli sermonem egregie illustratura videbantur. Neque tamen imposterum, de hoc loco interpretando, minus cogitabo. Interim nemini hanc opinionem (quae vtinam nouitatis inuidia careat!) obtrudo. Si tamen cuipiam probabilis, apta & bona videatur, eum ego rogito, vt de eius confirmatione dispiciat. Quam facile suppeditabunt antecedentia&consequentia, exempla sacra&profana similia, stilus Pauli, qui qualis sit, nemini obscurum est.

OBS.

OBSERVATIO XII.
THEOLOGIA CHRISTIANA IN NUMERIS.

Das ist
Sonderbahre
Darstellung
Wie
Die Fürnehmsten Hauptstücke
Christlicher
Gottes-Gelahrtheit/
in dem Denario
der so genandten und allhier nach besondrer Art
reducirten
Pythagorischen Taffel
enthalten sind.

THEOLOGIA CHRISTIANA IN NUMERIS,
h. e.
SINGULARIS
DEMONSTRATIO,
quod
Præcipua Capita
Theologiæ Christianæ,
scil.
Doctrina de Deo & sacro-sancta Ipsius Trinitate, de bonis & malis Ange-

lis, de homine ad imaginem Dei condito & per peccatum corrupto, de restitutione per Christum, de Anti-Christi defectione, de consummatione in bono & malo ad salutem & damnationem, ac denique de Regno Patri tradendo ad patefactionem illius magnæ æternitatis, qua Deus erit omnia in omnibus,

IN DENARIO
vulgo sic dictæ & singulari modo
hic reductæ
Tabulæ Pythagoricæ,
siue
In Numeris Numerorum omnium
fundamentalibus,
ab vnitate vsque ad Denarium ratione
prorsus mirabili præfigurentur atque contineantur,
In gratiam amatorum Sapientiæ clare & perspicue concepta
ab
ISIDORO CHARISIO LOGOTHETA,
Philyro-Politano.
Impressa Anno MDCII. prostat
Francofurti & Lipsiæ
In 4to, 9. plagul. cum figuris æri incis.

SYNO-

SYNOPSIS.

§. I. II. Summa libri quæ sit, docetur. §. III. Libri diuisio designatur. §. IV. Varii modi numeros considerandi enarrantur. §. V. Quomodo Reductio numerorum compositorum ad simplices fiat, docetur. §. VI. Specimen illius reductionis in tabula Pythagorica. §. VII. Quid numeri monadici mystice, secundum Auctorem, in primo ordine tabulæ Pythagoricæ reductæ significent, declaratur. §. VIII. Quid iidem numeri in secundo ordine eiusdem tabulæ reductæ significent, exponitur. §. IX. Auctoris lectio commendatur. & §. X. Epilogus opusculi nostri breuiter recensetur.

§. I.

SVmma totius libri, cuius titulum modo memorauimus, hæc est, quæ in eodem titulo narratur, quæq; hic vix clarius exponi potest, quia res omnis Schematismis declaranda est, quos ex auctore huc transferre, superuacaneum foret.

§. II. Narrabimus tamen ea, quæ sine schematismis satis intelligi possunt, vt de Auctoris scopo, libri diuisione, ceterisque eius capitibus memorabilibus, paulo certiores fiamus.

§. III. Diuisit Doctissimus Auctor opusculum suum in *duas partes* præcipue: quarum *vna* complectitur fundamenta Arithmetica, quæ

quæ ad doctrinas Theologicas applicari possunt; *altera* ipsam eorum applicationem. Huic annectit *epilogum*, illi præmisit *præfationem*.

§. IV. In *Præfatione* affirmat Auctor, numeros semper Philosophis ac Theologis Ecclesiæ visibilis admiratione & ideo consideratione dignos visos esse, etsi alii aliter hac in re versati fuerint. Quosdam enim eos considerasse *mathematice seu arithmetice*: quosdam (2) *physice* seu *magice*, illos nempe, qui numerorum quantitati, proportioni, signis & characteribus vim quandam tribuerint: quosdam (3) *ethice* & quasi *emblematice*, qui regulas arithmeticas ad virtutem docendam accommodarint. Quosdam (4) *prophetice* & *diuinatorie*, qui ex numero nominum aut vocabulorum futura prædicere voluerint. Quosdam denique (5) *theologice* & *mystice*, qui conuenientiam numerorum cum articulis fidei demonstrauerint. Primum & tertium numeros considerandi genera publice probata esse, quia nihil incerti, nihil vitæ communi noxii, nihil abstrusi, habeant: cetera vero suspecta & improbata fuisse, quoniam incerta, obscura, inutilia, imo calamitosa & periculosa visa sint. Non negat Auctor, istorum abusum aliquem esse posse: Sed negat, propter abusum rerum res ipsas improbandas esse. Suam certe doctrinam innocentissimam fore, quippe cum solum

lum oſtenſurus ſit, quod *præcipuæ veritates & articuli fidei analogice ex numeris demonſtrari* queant. Pollicetur etiam, attentum lectorem intellecturum, quod *analogia* illa veritatibus iſtis valde congruat, quæ etiam confirmetur ex Sapient. XI. 22. *Deus omnia numero, menſura & pondere dimetitus eſt*; itemque enumeratione dierum creationis, vlnarum arcæ Noachiticæ & tabernaculi Moſaici, &c.

§. V. Venimus ad partem priorem opuſculi. Exhibet illa *fundamenta arithmetica ad Theologiam Chriſtianam* accommodanda. Multa hic ſubtiliter de natura numerorum diſputantur: inter ea vero præcipue notabilis eſt *Reductio numerorum compoſitorum in ſimplices*, quos vulgo *Monadicos* vocamus. Inuenit eam Auctor noſter primus, eſtque plane diverſa ab illa communi Arithmeticorum reductione. Modus eius hic eſt, vt numeri compoſiti tamdiu ſibi inuicem addantur, donec exiſtat numerus Monadicus. v. g. numerus 987 per additionem reducitur ad 24, & 24 ad 6. Vbi tamen porro notandum, quod, ſi numerus compoſitus Ziphram o. habeat, illa plane omittenda eſt. v. g. numerus 40 reducitur ad 4. omiſſa Ziphra o.

§. VI. Reduxit Auctor Tabulam Pythagoricam, cuius ſchematiſmum hic non ponemus, quia in omnibus libellis Arithmeti-

cis

cis extat. Ponemus potius ipsos numeros istius tabulæ ab Auctore reductæ:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	1
2	4	6	8	1	3	5	7	9	2
3	6	9	3	6	9	3	6	9	3
4	8	3	7	2	6	1	5	9	4
5	1	6	2	7	3	8	4	9	5
6	3	9	6	3	9	6	3	9	6
7	5	3	1	8	6	4	2	9	7
8	7	6	5	4	3	2	1	9	8
9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
1	2	3	4	5	6	7	8	9	1

§. VII. Namque, in parte altera, Auctor hos tabulæ Pythagoricæ *reducta* numeros ad mysteria seu articulos fidei, in titulo memoratos, applicat. Numeros singulos singulis articulis respondere, affirmat. 1 nempe, Deitati & præcipue Deo Patri: 2 filio Dei æterno. 3 Spiritui S. 4 spiritibus bonis f. angelis; 5 spiritibus malis f. dæmonibus. 6 creatæ

tæ & restitutæ imagini Dei i. e. homini. 7 restitutioni & Sabbato. 8 antichristo & desertioni gratiæ a Christo restitutæ. 9 consummationi omnium rerum, qua omnia opera diuina singulari modo consummantur, & ad reditum in primam vnitatem præparantur. Et sicut hi numeri ordine ex I proueniunt, ita istos articulos sese, eodem ordine, consecutos, & consecuturos esse putat.

§. VIII. Atque ita intelleximus, quid ordo primus Tabulæ Pythagoricæ *reductæ* significet. Videbimus nunc porro, quid alter ordo 2, 4, 6, 8, 1, 3, 5, 7, 9, significet. Notandum igitur primo, quod hi numeri significationem suam mysticã constanter retineant: deinde, quod propter hunc confusum situm suum varios istarũ rerum mysticarũ euentus & fata connotent, hunc in modum: 2 numerus filii Dei ex 1 patre suo, tanquã centro, gloriose adscendens procedit, & per 3 Spiritum S. super 4 angelis bonis glorificatus apparet, & ab hisce per 5 malos angelos, ad 6 homines ingreditur: tum ex 7 numero restaurationis quam singulari humilitate subter 5 subit, ad 8 Antichristum debellandum, qui seipsum super I exaltauit, triumphans euehitur, & partam gloriam in 9 tanquam mysterium consummationis infert.

§. IX. Sed hæc quidem ex schematismo sin-

ſingulari quem Auctor exhibet, longe melius intelliguntur. Nos autem nihil de ceteris eiusdem tabulæ reductæ ordinibus explicatis addemus. Quia obſcuritas ſine ſchematismis euadi non poteſt. Auctor itaque ipſe conſulendus erit.

§. X. In Epilogo occurrit auctor obiectioni cuidam. Nimirum poterat *Theologiæ huic innumeris* obiici, quod ea tota incerto fundamento nitatur, vtpote cum numeratio per Denarios, Centenarios, Millenarios, Myriades, humana inuentio ſit, & aliud numerandi genus in iſtius locum ſubſtitui poſſit. Sed reſpondet, numerationem illam non pro re fortuita habendam eſſe, quia omnibus totius terrarum orbis gentibus vſitata ſit. Sæpe inuentionibus humanis Spiritum miraculorum aliquid reuelare, quod inuentoribus ipſis, quoad arcanum fundamentum diuinum, ignotum ſit &c. Ceterum vt excellens ad profundiora abſtruſioraque rimanda ingenium in his ſatis Auctor doctisſimus omnibus probauit, Pythagoricæque philoſophiæ lucem haud contemnendam affudit, ita opportunam occaſionem ad plura eiusmodi ingenii præclara monumenta in lucem proferenda, illi adprecamur.

OBS.

OBSERVATIO XIII.

De

COLOSS. II. 17. ET I. TIMOTH. V. 13.

SYNOPSIS.

Pauli stilus habet nonnulla inusitatiora & δυςνόητα. §. I. & II. Exemplum vnum ex Coloss. II. 17. §. III. Exemplum alterum ex 1. Tim. V. 13. §. IV. V. Interpretes tamen in iis ellipsin esse malunt, §. VI. Quia malunt, Apostolos Rhetores esse, quam veraces, §. VII. quod probatur §. VIII. IX. X. Patrum de stilo Apostolico iudicium approbatur & commendatur XI.

§ I.

Sedulis Pauli lectoribus occursant subinde locutiones paulo inusitatiores obscurioresque, quae efficiunt, vt Commentatores, Paraphrastae & Metaphrastae a se dissentiant. Vnusquisque enim hac aliaue via mentem Pauli felicius se assecuturum sperat.

§. II. Ex compluribus eiusmodi locis deligemus nunc duntaxat duos, acuemusque industriam lectorum Pauli, vt eius stilo studiose attendant, nec se intelligere putent, quod non intelligunt: Quoad enim ignotum est, quare Paulus sic & non aliter loquatur, (quod vtique difficillimum dictu est)

certi esse nequimus de vero sensu eorum locorum, in quibus ab vsitata loquendi consuetudine Paulus recedit.

§. III. Vnum illorum desumemus ex Coloss. II. 17. Ἅ ἐςι σκιὰ τῶν μελλόντων, τὸ δὲ σῶμα τȣ̃ χριςȣ̃. Hic ἀνωμαλία est, si versionibus Syriacæ & Gallicæ Portus Regii credimus. Volunt enim, Paulum idem dixisse, ac τὸ δὲ σῶμα ὁ χριςός. Sed dubito; an hæc sententia omnibus probetur. Anglico certe Interpreti coniecturæ huius confidentia religioni fuit: ideo versionem suam adeo ad Græcum exemplar conformauit, vt nihil inter vtrumque discriminis intercedat, nisi soni verborum dissimilitudo. Forte igitur Hebraismum hic latitare quis putet, qualis est Iosuæ III, 14. vt sicut ibi vox ארון, sic hic vox σῶμα repetenda, sensusque sit: Olim sub V. T. nouilunia, sabbatha hominum libertatem adstringebant, vt ex eorum præscripto viuere eos oporteret: at hodie, cum Christus libertati nos vindicauit, ea tantum veluti vmbra sunt, quæ a corpore Christi, i. e. ecclesia, dependent. Sed nescio, an hæc etiam interpretatio omnino satisfactura sit omnibus. Possunt enim ingenia acuta adhuc multas alias interpretationes comminisci, ob caussam supra expositam.*

§. IV.

* *Add. Clerici Critic. Volum. I. Part. II. Sect. I. Cap. XV. de stylo figurato.*

§. IV. Alterum suppeditat 1. Tim. V. 13. vbi Apostolus diuinissimus ita infit: Ἅμα δὲ καὶ ἀργαὶ μανθάνουσι, περιερχόμεναι τὰς οἰκίας. οὐ μόνον δὲ ἀργαὶ, ἀλλὰ καὶ φλύαροι καὶ περίεργοι, λαλοῦσαι τὰ μὴ δέοντα. Volunt hic rursus aliqui, Paulum inusitatiore constructione vti, dum vocem μανθάνουσι, construat cum participiis περιερχόμεναι & λαλοῦσαι, ad morem verborum perseuerandi, desistendi, & affectionem animi significantium. Et sane sensus ita commodissimus euadit, nihilque habet a mente Pauli alienum. Nihilominus hæc interpretandi ratio Interpretibus vix placuit. Syrus enim v. 12. & 13. ita reddit: *Et iudicium earum firmum est; quoniam abiecerunt fidem suam primam, discentes vero etiam desidiam, dum circumcursitant inter domos: & non tantum desidiam, sed etiam vt multiplicent sermonem, & sectentur inania, & loquantur id, quod non decet.* Apparet hinc, (præter ea, quæ plane errata sunt) Syrum post vocem ἀργαὶ subintellexisse εἶναι vel γίνεσθαι: ceterum cum prima illa interpretatione consentire. Sed ego non video, quare vox εἶναι vel γίνεσθαι subintelligi debeat, si cetera oratio eo modo, quo Syrus fecit, interpretanda venit.

§. V. Gallicus Paraphrasta ita disserit: *S' engageant ainsi dans la condamnation par le violement de la foi, qu' elles lui avoient don-*

neé auparauant. Mais de plus, elles deviennent faineantes, & s' accoûtumont à courir par les maisons: & elles ne sont pas sentement faineantes, mais encore causeuses & curieuses, s' entretenant des choses dont elles ne devroient point parler. Vnde liquet, eum modo cum Syro facere, modo ab eo discedere, nec satis sciuisse, quid sequeretur.

§. VI. Plures versiones addere, superuacuum. Propemodum omnes sermoni Pauli, quem propter obscuritatem constructionis inusitatioris non intelligunt, aliquid addunt: &si is nequaquam mutilus & imperfectus est.

§. VII. Si quæras, cur Interpretes malint Paulum elliptice, quam inusitate loquutum esse? causa in promtu est, dummodo recorderis, eos inter eiusmodi homines viuere, apud quos Rhetorum profanorum maior auctoritas est, quam Apostolorum. Id quod diffiteri non poteris, si ego tibi demonstrauero, quod Apostoli sanctissimi, propter Rhetorum regulas, mendacii & fallacis loquentiæ accusentur. Demonstro autem ita:

§. VIII. Apostoli Sapientiam veram in amore Dei & hominum sitam esse contendunt, cetera omnia contemnunt, & ideo, ne mundana Sapientia aliquid esse videatur, ea agunt, quæ ei contraria sunt. Hinc v. g. idio-

diotarum more loquuntur, & lubenter fatentur, ſe idiotarum more loqui, qui inter loquendum aut ſcribendum ab inuſitatioribus locutionibus vix ſe abſtinent.

§. IX. Rhetores contra ſermonem terſum, comtum, planum, tanquam ſummam ſapientiam diſcipulis ſuis commendant, eosque qui ſecus faciunt, vituperant, imo hos tales magis oderunt, quam adulteros, fures, calumniatores & parricidias eloquentes. Ellipſes autem concoquunt, quin inter ornamenta ſermonis numerant.

§. X. Noſtri igitur homines, dum has Rhetorum vituperationes ab Apoſtolis auertere, & laudes eorum ipſis conciliare ſtudent, ellipticè loquutos ipſos eſſe, fatentur, non inuſitate. Et vt hæ laudes Apoſtolis plane & perpetuo deſponſatæ maneant, in detrimentum auctoritatis ac veracitatis Apoſtolicæ, varia comminiſcuntur, quæ hic vberius commemorari nequeunt.

§. XI. Nos collaudamus Sanctos Patres, qui Apoſtolis de ſe aſſeuerantibus crediderunt, & ea, quæ illi idiotico ſermone præceperunt, indefeſſo labore ac ſtudio efficere allaborarunt. Vtinam tandem & nos hiſce tantis veſtigiis inſiſtamus; imo etiam, vtinam illi, qui a nobis hic forte diſſentiunt, nec Apoſtolorum affectioni credunt, recordentur, ſe-

cum illius Paulini: μηκέτι ὦμεν νήπιοι κλυδωνιζόμενοι καὶ περιφερόμενοι παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας (maxime Rhetorum ethnicorum) ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐν πανουργίᾳ πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης. Ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ, αὐξήσωμεν, εἰς αὐτὸν τὰ πάντα, ὅς ἐστι ἡ κεφαλή, ὁ χριστός.

OBSERVATIO XIV.
PHILOSOPHVS ARTISTA.

SVMMARIA.

Varia nomina Philosophorum ex Hornio §. I. quæ in ordinem digeruntur §. II. Omissum ab Hornio nomen Artistarum §. III quod Philosophis inde datum, quia Facultas Philosophica olim appellata fuit facultas Artium §. IV. Quod uti factum ævo barbaro, ita non confundenda est hæc appellatio, cum illa Græcorum, qua quidam Philosophi τεχνικοὶ dicebantur. §. V. Sed dicebantur Philosophi Artistæ, quia in antiquissimis Academiis illorum temporum solum docebant septem artes liberales. §. VI. Differentia primarum illarum Academiarum a scholis vulgaribus & Academiis subsequentibus. §. VII. Post Aristotelem in academias introductum doctores ultimæ facultatis partim Philosophi dicti sunt, partim Artistæ §. VIII. Philosophiæ vox olim omnem eruditionem sub se comprehendit §. IX. Chymici Philosophi,

Lapis

Lapis Philosophorum. Elias Artista. §. X. Transitus ad obseruationes sequentes §. XI.

§. I.

VAria Philosophorum nomina congessit Georgius Hornius *initio libri 7. Historiæ Philos. cap. videl. I. p. 325. seq.* vnde sequentia lubet excerpere: *Magos*, inquit, vocarunt Persæ & populi illis„ contermini; Græci σοφὸς & φιλοσόφος; „ Indi Brachmanas & Gymnosophistas; Ae-„ gyptii Hierophantes, ac Sacerdotes, Roma„ ni haruspices, hariolos, augures; Germani„ Bardos; Celtæ & Galli Druidas ac Semno-„ theos. Antiqua etiam appellatio Sophistarum fuit. - Prophetarum quoque appellatio„ a nobis præterita est. Ita vero antiquissimis„ in oriente temporibus Philosophi dicti sunt.„ Latini plerumque sapientis & sapientiæ no-„ mine vsi sunt. -- Erat quoddam genus argu-„ tulorum & minutorum Doctorum, qui τε-„ χνικοὶ vocabantur. -- Neque infrequens Do-„ ctorum, Professorum Magistrorum mentio. „ Custos quoque, frequens apud Romanos „ nomen, denotabat eos, qui regendæ pueri-„ tiæ præfecti erant. -- Alio nomine ab Hora-„ tio etiam Reges dicuntur. -- Tales proprie a„ Græcis παιδώνακτες, vt ab Hesychio dicun-„ tur. -- Posterioribus seculis etiam scholastici„

„ vox obtinuit, quæ tamen fere in contemtu
„ erat, donec eam sibi Doctores Philosophiæ
„& Theologiæ vendicarent. Hactenus Hor-
„nius.

§. II. Poterunt autem varia hæc Philosophorum nomina commodissime sic digeri, vt alia dicas esse absoluta, alia relatiua. Relatiua voco, quæ respectum aliquem insinuant docentis ac discentis, absoluta, quæ ab illo respectu sunt libera. Subdiuidi absoluta possunt contemplatione variarum Gentium, quæ sunt Persæ, Græci, Indi, Aegyptii, Romani seu Latini, Germani, Celtæ, populi orientales. Hæc nomina primo loco ex Hornio excerpsimus, vbi id tamen notandum, videri quidem ac si ille a Latinis Romanos distinguat, dum ait, Romanis Philosophos dictos fuisse augures, hariolos, haruspices, latinis autem sapientes. Verum si mentem eius probe perpendas, non ita desipit, vt Romanos a Latinis separet, sed hoc vult tantum, apud Romanos idem fuisse aruspicum, atque similium officium quod apud Persas Magorum, apud Aegyptios sacerdotum, positum videlicet in re sacra: Cæterum græcam τȣ̃ σοφȣ̃ vocem (pro quo & prophetam orientales dixerint) Latinos suo sapientis nomine expressisse. Respectiua vocabula vel insinuant respectum ad discentes seu personas inferiores, qualia sunt:

Docto-

Doctoris, Magistri, Custodis, Regis, *παιδώνακτος*, aut ad locum docendi, vt nomen scholastici, aut ad formam, quæ fit profitendo, vnde appellati Professores, aut ad instrumentum, quale est artis compendiosum systema, vnde technici.

§. III. Ceterum inter illa varia Philosophorum nomina ab Hornio allata non apparet nomen Artistarum, quod miror ab eo non esse adductum. Neque enim istud nomen, etsi barbarum, illi negligendum erat, cui Scholasticorum appellationem libuisset memorare, præsertim qui iam alibi obseruasset seculi noni barbariem. Ita enim *lib. 6. c. I. p. 295.* inquit. *Circa nonum a Christo nato seculum tam indocta erant tempora, vt, qui Philosophiæ operam nauabat, vulgo magus putaretur.* Sed excusabitur tamen facile optime alias de re literaria meritus scriptor, cum ipse præsertim fateatur, se argumenti vbertatem non exhausisse, *in præfat. p. 5. Historiam Philosophicam, quam nunc tibi exhibeo, cum adhuc in rudimentis illis studia mea occuparentur, admodum iuuenis, id est, viginti annorum composui. Quo minus mirum videri debet, si neque argumenti vbertatem exhauserim, neque ea accuratione, quam res ipsa requirit, cuncta pertractarim.* Quæ omnino in excusationem eorum, quæ huic operi desunt, æquum est a nobis ad-

mitti. Quod & Ionsius facit *lib. 3. de script. hist. philos. c. 20. p. 315.*

§. IV. Cum vero & Artistarum titulus olim Philosophis sit tributus, & hodie in desvetudinem abierit, non iniucundum erit, qualemcunque huius denominationis historiam, sed breviter & quasi per indicem, recensere. Vbi principio illud constat, esse in Academiis ordinarie facultates quatuor. In his Philosophiam, quæ cæterarum quasi ministra est, & olim vix aliter appellata est, quam Facultas Artium, & hodie non infrequenter ita salutatur. Sic Vernuleius lib. 2. Acad. Louan. c. 6. p. 112. *Quinta* (cur non quarta, intelligas ex obseruat seq.) *Academiæ Facultas est artium.* Ita etiam nominant Galli, Facultatem nempe *des arts*, vt intelliges e Lansio *p. 25. de Academ.* Stephanum Pasquierium citante. Fuit etiam tempus cum Artistica Facultas ipsa vocaretur & Philosophi Artistæ, quas voces tamen eruditiores hodie, quod barbariem resipiant, subterfugere solent. Neque enim illa terminatio Latinis apta est vocabulis, sed Græcis, qualia sunt Baptista, Sophista, Sophisticus & alia. Quæ quidem obseruatio in hoc proderit nobis, vt vocabuli huius vltima origo inuestigetur.

§. V. Quæ videlicet ad barbarum seculum referenda est, non ad illa tempora, quo pueri

latinius

latinius loquebantur, quam inepto illo æuo adulti. Vnde statim erroris conuincetur, si quis forte existimet, Artistas ex eo appellatos fuisse in orbe Latino Philosophos, quia quoddam ipsorum genus, Gellio, Quintiliano, & Augustino testibus τεχνικοὶ, quod ipsum quoque Græcis ab Arte deflexum vocabulum est, fuerunt appellati. *vid. Horn. d. l. p 327.* Nam primum in orbe Latino aut vox Græca Technicorum, vt alia multa, fuit retenta seculis purioribus, aut mutata non sine indicio degenerantis linguæ in Artigraphum. Deinde nec omnes Philosophiæ Doctores Technici appellati sunt, sed ii, qui artem, non scientiam, aut aliud quid, & quidem compendiosis quibusdam libellis docere se posse profiterenrur. Accedit, quod horum memoria vel nulla, vel tenuis admodum videtur eo æuo fuisse, quo primum appellari cœperunt Artistæ. Ævo, inquam, barbaro, circa nonum a Christo nato seculum, quo Christianus orbis fatis adhuc densis literarum tenebris oppressus iacuit.

§. VI. Quo quidem ipso tempore tametsi Carolus M. Imperator tum alibi plurimas erexit scholas, tum Parisiensem Academiam instituit, nondum tamen æui præcedentis barbariem excludere plane potuit. Constat enim illo æuo, si de Philosophicis lo-

quamur

quamur disciplinis, in Academiis non nisi septem illarum artium, quas liberales vocamus, (sub quibus neque Physica est, neque Metaphysica, neque Ethica, aut Politica) doctrinam floruisse. *Vide programma nostrum de Sept. art. liber. lit. h. Conr. de Antiq. Acad. p. 44. 79. 80.* Et nondum ingressus erat Academias Aristoteles, sed regnabat in his pariter & Monasteriorum scholis (*de quibus vide Conring. d. l. p. 62.*) Augustinus, Cassiodorus atque similes septem liberalium artium tractatores. Imo in Academia Parisiensi vetustissimis temporibus ne vlli quidem superiorum facultatum erat locus, sola ibi vigente facultate Artium. Vnde factum est, vt, postea tametsi reliquæ Facultates accessissent, primas tamen partes retinerent Philosophi, & ex iis solis Rectores Academiæ legerentur. *Conr. d. l. p. 79. Besold. V. Polit. p. 169.*

§. VII. Videlicet alia plane seculis illis Academiarum facies ac scholarum fuit, quam quæ est hodie. Isto tempore vel ad Academiæ gloriam sufficiebat habere septem artium liberalium Professores; nostro æuo non pauca sunt Gymnasia, in quibus superiorum quoque facultatum Professores reperias. Quod si quis aueat scire, quid ergo discriminis fuerit olim inter talem Academiam & vulgarem scholam? illi respondebitur, in

scho-

ſchola vulgari partes, in Academia artes viguiſſe, h. e. illic in partibus Orationis Grammaticæ e Donato, hic in ſeptem artibus liberalibus inſtitutam fuiſſe iuuentutem. Ab his ergo artibus liberalibus priſco illo æuo denominati fuerunt Artiſtæ & Facultas artium.

§. VIII. Poſteaquam vero, Ariſtotelicis quoque libris in Academias inuectis, Philoſophia quoque, h.e. reales illæ, vt vocamus, diſciplinæ, ingreſſa eſt, incremento non leui aucta Facultas Philoſophica, in duplex quaſi diuiſa eſt ſtudium, quorum vnum eſſet artium, alterum Philoſophiæ, puta eius, quam Realem vocare mos eſt. *Conf. Vernul. Acad. Louan. p. 116.* Factum inde, vt in noſtra vsque tempora mos ille conſeruaretur loquendi, quo bonarum artium ac Philoſophiæ ſtudioſum aliquem, aut Baccalaureum, aut Magiſtrum pronunciamus.

§. IX. Promiſcue tamen Facultas ipſa iam Artium vel Artiſtica, iam Philoſophiæ ſeu Philoſophica fuit appellata, & Profeſſores eius modo Artiſtæ, modo Philoſophi. Placuit artium appellatio ob memoriam antiquitatis; Philoſophiæ, ob dignitatem, ſiquidem realis illa Philoſophia ſeptem illis artibus dignior habetur. Neque id iniuria. Artes enim illæ ſeptem inſtrumentales ſunt, ipſa vero Philoſophia harum comparatione diſci-

ſciplina principalis eſt. Imo Philoſophia olim apud Gentiles,cum rerum diuinarum pariter atque humanarum ſcientia haberetur, comprehendebat ipſorum Theologiam quoque fortaſſe & Iurisprudentiam ac Medicinam. *Conf. Beſold. p. 169. Part. V. Polit.* Certe tanto ponebatur in pretio, vt humanæ eruditionis culmen in ea collocarent.

§. X. Atque horum ſtilum imitatos eſſe dixeris & Chymiſtas; qui, cum neſcio quam excellentem ſapientiam aut Panſophiam quoque profiteantur,Philoſophos ſe vocant, & lapidem ſuum lapidem Philoſophorum. Porro, cum iidem ſcirent, idem valere Philoſophum & Artiſtam, Eliam quoque ſuum, cuius aduentu reſtaurandam eſſe rerum omnium ſcientiam, & aureo ſeculo aperiendas fores ſomniant, Artiſtam cognominant.

§. XI. Atque hæc ſufficiant de Philoſopho Artiſta ſummariter & in vno quaſi conſpectu tradidiſſe. Fuſius vnam & alteram aſſertionem ſupra propoſitam declarabunt Obſeruationes ſequentes.

OBSERVATIO XV.
FACVLTATES ACADEMICAE.

SVMMARIA.

IN Academiis ſunt ordinarie facultates quatuor. §. I. Extra ordinem alibi pauciores, vt olim

ſola

sola facultas Artium, in quibusdam primitus exulauit facultas Theologica, alibi Iuridica. §. II. Alibi plures §. III. vt quando alicubi Iuridica Facultas secreta fuit in facultatem Iuris Canonici & Iuris Ciuilis, §. IV. alicubi Poetica facultas fuit separata a Philosophica §. V.

§. I.

Qvatuor esse in Academiis Facultates, vt vocamus, Theologorum vnam, secundam ICtorum, Medicorum tertiam, quartam Philosophorum, nemo ignorat. Atque hoc exaudiendum est ordinarie, siue de eo, quod in plerisque obtinet hodie Academiis. Extra hunc ordinem atque raro reperies alibi pauciores, alibi plures.

§. II. Pauciores: Nam vt omittam, quod obseruatione praecedente dixi, cum Academia quondam Parisiensis fundaretur, in ea non nisi vni Facultati, quae fuit Artium seu philosophica, locum fuisse factum, memorat Thomas Lansius *p. 25. de Academiis.* Rostochiensem Academiam anno Christi 1419. a Pontifice Martino V. tantum in tribus facultatibus, Iuridica, Medica & Philosophica institutam esse: & *p. seq.* Heidelbergensem, Pragensem, & plerasque illas antiquioris notae in Germania, primitus nullos iuris ciuilis

Pro-

professores habuisse, vide apud eundem plura.

§. III. Plures autem quatuor Facultatibus alicui esse Academiæ, duobus contigit modis, puta si vel Iuridica, vel philosophica facultas fuerit. Loquor de facto, & quidem quatenus mihi sit res comperta. De possibili plures esse modo possunt: si similia tentantur in Fac. Theol. diuidendo eam, non quidem secundum diuersas Religiones, neque enim commodum hoc: fortasse tamen nec impossibile iis in ciuitatibus, vbi exercitium Religioni plusquam vni liberum est: sed secundum diuersas partes, Exegeticam, Polemicam &c. Videndum & de Medica Facultate, diuidenda fuse in Chymicam & Galenicam &c. aut similiter in partes.

§. IV. Ac in Academia Louaniensi duas esse Facultates iuris, vnam Canonici seu Pontificii, alteram Ciuilis seu Cæsarei, quarum vtraque Decanum habeat suum, testatur Nicol. Vernul. *lib.II. Acad. Louan. c.3. p.93.* qui ideo quartam illa in Academia Facultatem numerat Medicam *p. 107.* & quintam Artium, h.e. Philosophicam *p. 112.* Nempe Iuris vtriusque termini aliquando sic fuerunt vna vel altera in Academia diuulsi, vt alterum plane fuerit exclusum. *Nam* (vt hic iterum cum Lansio e *p. 25. 26. de Acad.* loquamur)

Hono-

Honorius III. (sedit hic ab anno 1216 ad 1227.) *quia Parisiensis Academia potissimum pro sacra theologia fuerat instituta, prohibuit sub pœna excommunicationis, ius ciuile illic doceri discive,* [*veritus ne studiosi curiosiores a Theologia distraherentur*] *Et in complutensi Academia Franciscus Ximenius fundator lege seuerissima cavit, ne Iuris Ciuilis Antecessoribus ibi esset locus.* Iohannes quoque Ludouicus Viues *lib. I. de caussis corr. art. p. 6.* generalia scholarum tractans, quinque agnoscere facultates videtur his verbis: *Atque hæc velut Collegiis sunt distincta, vt vnum esset septem illarum liberalium artium, quibus annumeratur philosophia, quæ est de moribus, quæque de natura: alterum Medicinæ: tertium Ciuilis Iuris; quartum Pontificii; quintum & supremum Theologiæ.*

§. V. Quod autem ad philosophicam facultatem attinet, apud nos quidem & alibi passim a philosophis Poëtæ non separantur: sed in Viennensi tamen Academia Maximilianus I. quintam Facultatem constituit, nempe Collegium Poëticum, eique Conradum Celtem, qui primus Germanorum lauream Poëticam a Friderico III. Cæsare impetrauerat, gubernatorem præfecit, hac dignitate & honore indulto, vt noui Collegii Rector, Comitis, vt vocant, Palatini potestate frueretur, laureisque poëticis, si quos dignos

haberet, exornaret. *Vide Giessensis Epistolam dedicatoriam Poëtices, Kirchner volum. II. Orat. 2. p. 40.* Lanſ. *de Academ. p. 75.* Zieglerus *diſſ. 6. de Iur. Maieſt. §. 35. 37. 38.* Cum his confer locum, quem Obſerv. ſequente deſcribemus ex Epiſtolis obſcurorum.

OBSERVATIO XVI.
ARTISTA, ARTISTICVS, VOCABVLA BARBARA.

SVMMARIA.

ORta hæc nomina a Facultate artium. §. I. De Artiſta locus ex Thoma de Kempis §. II. & de Artiſtico ex Epiſtolis obſc. vir. §. III. Legiſta, Iuriſta. Artiſtam non congruere cum Iuriſta. §. IV. Zaſius a Voſſio notatus §. V. excuſatur §. VI.

§. I.

CVm ita Facultatem artium appellari mos inoleuiſſet, barbaro æuo etiam excogitata ſunt vocabula Artiſta, Artiſticus, pro Philoſopho & philoſophico.

§. II. Artiſtæ vocem reperies (vt e tot ſcriptoribus vel vnum proferamus) apud Thomam de Kempis *cap. 4. de vita Florentii Danentrienſis Tom. III. Op. p. 48. Huius pater, Radewinus nomine, filio ſuo Florentio ad ſtudium*

Pra-

Pragense pergenti pium assensum præbuit. -- Fit cito Artista bonus, (i. e. bonus Philosophus)*qui erat ingenio clarus, & in proficiendo studiosus.*

§. III. De voce autem Artisticus iuuabit adscribere locum ex epistolis obscurorum virorum, ingeniose ab Vlrico Hutteno confictis ad viuum exemplar styli barbari: simul vt intelligas, tantam fuisse temporum illorum barbariem, vt quartæ facultati quintam Poëticam, quæ styli esset cultioris, addere, ipsa propemodum imperaret necessitas. Sic autem leges *parte II. illarum Epist. p. m. 85. Iam fecerunt* (Reuchlinistæ) *nouam facultatem vltra alias quatuor facultates, quas iam habuimus: & omnes illi laudant Reuchlin, & dicunt, quia sunt eius discipuli, & non curant amplius facultatem Artisticam, eo quod Artistæ sunt ita magni & superbi asini, quia non sciant tria aut quatuor verba latine loqui.*

§. IV. Vtraque autem vox barbara, eo quod latino vocabulo iungat terminationem non latinam, sed græcam. Idem peccant Legista, iurista, & similia eidem ætati barbaræ adeo nota vocabula, vt horum alterum inde in vernaculam quoque nostram sit transfusum. *Artistam non congruere cum Legista* dixit olim Rebuff. *cit. Lans. p. 23. de Arad.* Videndum an h. l. Artista præter philosophos comprehendat Medicos & ICtos qui vnam,

ſicut Legiſtæ, qui alteram vniuerſitatem faciunt apud Patauinos.

§. V. Itaque Voſſius *lib. III. de vit. Serm. c. 1. p. 360.* caſtigat Vdalricum Zaſium, quod Artiſtam pro Doctore artium liberalium dixiſſet, idque eo in opere, quo iuuentutem imbuat ſtudio eloquentiæ, commentariis videlicet in Rhetorica ad Herennium.

§. VI. Veniæ tamen aliquid impetrare Zaſio a nobis illud poteſt, quod nomen hoc certo ſit hominum generi ex ipſorum profeſſione impoſitum, qualia ſi in aliam plane linguam transire absque dedecore poſſunt, quod modo vidimus in vocabulo Iuriſtæ, tolerari & in ſua facilius debent.

OBSERVATIO XVII.
TECHNICI ARTIGRAPHI.

SVMMARIA.

Technicus non ſolum adiectiue ſumitur, ſed & ſubſtantiue §. I. pro artifice non practico, ſed theoretico §. II. artem liberalem compendioſe proponente, qui & Technographus dictus eſt §. III. Loca eam in rem Gellii, §. IV. Quintiliani §. V. Auguſtini §. VI. VII. VIII. Vbi Technicorum quidem nomine veniunt ſcriptores Rhetoricorū ſyſtematum, §. IX. Sed tamen eadem vox denotauit etiam Grammaticos & Dialecticos §. X. non tamen

men scriptores de scientiis, §. XI. nec interpretes autorum §. XII. Cur de iis contemptim loquantur Autores. §. XIII. Technicas etiam controuersias tractasse §. XIV. Artigraphi vsurpatio §. XV. pro Grammaticis Rhetoricis & Dialecticis §. XVI. Distinctio Artigraphorum ab Orthographis §. XVII.

§. I.

DE Voce Technicus tacent Lexicographi Latinorum: nec Græci ea, quæ hic volumus. τεχνικὸς Græca vox est, proprieque sensu adiectiuo notat id omne, quod artificiale est. Sed vt adiectiua multa, vim etiam induit substantiui, notatque hominem artificem; neque adeo male sic redditur a quodam Glossatore Augustini, de quo infra §. 7.

§. II. Iam cum artificium alii prodant elaborando, quod didicerunt opere, alii, ne secum ars pereat, fundendo quasi in alios, quos in ea erudiunt ac instituunt, quorum illos practicos, hos didacticos licebit appellare: sciendum, speciali sensu vocem Technici ad didacticos fuisse accommodatam.

§. III. Nec hos omnes tamen promiscue, sed eos imprimis, qui artium suarum scriptis libellis systematicis: (quod quidem præcipue valebit in artibus humanioribus ac literatis,

quæque contentionem animi postulant potius, quam vsum corporis, quis enim manuariam artem commode discat e libro v.gr. tonsoriam & alias?] propagare sic eas studerent. Quare & hi iidem τεχνογράφοι quoque sunt appellati, teste Vossio *lib. I. de Art. Gramm. c. 4. p. 12. & lib. III. de vit. Serm. c. 1. p. 359.* Sed Latini Technicorum vocabulum sua quoque loquentes lingua retinuerunt. Qam in rem duobus a Georgio Hornio *lib. VII. hist. Phil. c. 1. p. 327. 328.* obseruatis locis, altero Gellii, altero Quintiliani, addemus nos hic ex Augustino tres alios. Occasionem quærendi in Augustino dedit Grotius, qui *p. 263. de I. B.* tertium ex his citat.

§. IV. Gellii hæc sunt e *lib. XVII. c. 5. Cicero in Dialogo, cui titulus est Lælius - docere volens, amicitiam non spe vtilitatis colendam, sed expetendam - etiamsi nihil opis - ex ea percipi queat - his verbis vsus est:* - Vt enim benefici liberalesque sumus, non vt exigamus gratiam, (nec enim beneficium fœneramur, sed natura propensi ad liberalitatem sumus,) sic amicitiam non spe mercedis adducti, sed quia omnis eius fructꝰ in ipso amore inest, expetendam putamus. *Hoc cum legeretur in cœtu forte hominum doctorum, rhetoricus quidam sophista vtriusque linguæ callens haud sane ignobilis ex istis argutulis & minutis Doctoribus, qui τεχνικοὶ ap-*

appellantur, atque in differendo tamen non impiger, vsum esse existimabat non probo neque ἀποδεικτικῷ: *sed eiusdem quaestionis, cuius esset ea ipsa res, de qua quaereretur*: [i. e. aeque dubio] *Nam beneficos inquit & liberales sumpsit ad confirmandum id, quod de amicitia dicebat, quum ipsum illud & soleat quaeri, & debeat: quisquis liberaliter & benigne facit, qua mente, quoue consilio benignus, liberalisque sit: vtrum, quia mutuam gratiam speret -; an quia natura sit beneuolus.*

§. V. Quintilianus *lib. II. c. 14. p. 119. Cal. 13. p. 146.*) *Nolo, se iuuenes satis instructos, si quem ex his, qui breues plerumque circumferuntur, artis libellum edidicerint, & velut decretis technicorum tutos putent. Multo labore, assiduo studio, varia exercitatione, pluribus experimentis, altissima prudentia, praesentissimo consilio constat ars dicendi.*

§. VI. Augustinus *in principiis artis Rhetorices Tom. I. Op. f. 299. & seqq.* ter hac voce vtitur. Semel *capite 2. Alia subinde ex eodem verbo persuadenti* [qua in re scil. Rhetoricae finem nonnulli collocant] *calumnia nascitur inuenta sane a Platone, tractata multum in Gorgia, sed post ac multo impudentius a quibusdam technicis* [Technicis; editio sub nomine Fortunatiani *p. m. 42.* male: Graecis litteris τεχνικοῖς pingitur haec vox in ed. Rhetorum

Pithœi: sed latinis voluisse Augustinum, nisi variasse dicemus, docebit locus tertius] *obtrectantibus Hermagora frequentata. Negant quippe, proprium esse finem Oratoris persuadere, sed communem pene cum vniuersis. Nam & mathematicos de iis, quæ in notitiam ipsorum ceciderunt, persuadere, & Medicos &c.*

§. VII. Iterum *cap. 5. Rationales quæstiones sunt, quas Hermagoras λογικὰς vocat. Melius enim puto sic eas cognominari, quam verbales, quia λογικαὶ non ex verbi sed ex rationis significatione appellatæ sunt a Technicis, cum alioquin λόγος interdum verbum significet, interdum rationem.* Quo loco vetusta quædam Fortunatiani Rhetoris editio glossam textui miscuit: technicis, i. e. artificibus.

§. VIII. Denique *cap. 9.* vbi de παραδόξῳ agit: *Licet alias vulgarem illam significationem probare malimus huius nominis: tamen hoc loco vt multa noua* (mallem *noue*) *tam a technicis & mathematicis, quam a philosophis cognominantur, accipere debemus non tam pro solito vsu consuetudinis, quam pro conditione præcepti.*

§. IX. Ex his obseruanda iam sunt quædam. Primo, *Technici* his in locis Gellio, Quintiliano & Augustino vix alii sunt, quam *Rhetoricorum Systematum scriptores.* Id quod facile intelliget, qui locos eorum, quos eam ob

ob caufam fic fatis integros adfcripfimus, diligenter infpiciet, inter feque comparabit.

§. X. Secundo, quia tamen vox ipfa τῆς τέχνης, feu artis, generalis eft, (neque enim fola Rhetorica liberalium artium numerum explet, fed eodem nomine Grammatica quoque & Dialectica gaudent,) *Grammaticos* & *Dialecticos* quoq; confentaneum eft Technicorum vocabulo comprehenfos olim fuiffe. Sane Budæo cum *f. 8. Comm. Ling. Græc. in marg.* fcribit: τὰ τῶν τεχνικῶν παραγγέλματά ἐστιν ὅτε ἀμελητέα: Technicorum nomine, quos ibidem & τεχνολόγους vocat in textu, Grammatici veniunt. Quodfi Synonyma funt, vt Vosfio placet, τεχνικοὶ, τεχνογράφοι, etiam fic inter Technicos locus reperietur Grammaticis. Suidas enim in voce ἀπολλώνιος ἀλεξανδρεὸς ὁ κληθεὶς δύσκολος, Herodianum, cuius Apollonius hic pater fuit, vocat τεχνογράφον γραμματικὸν, Itaque placet expofitio Turnebi *ad Quintilianum p. 146. Ed. Lugd. A. 1665.* Technicos interpretantis illos, qui præcepta artis fcripferunt, & vniuerfales præceptiones tradiderunt.

§. XI. Tertio, dubito autem an commode extendatur ad eos, qui non de artibus, fed *fcientiis* aut aliis habitibus libros fcripferunt: Sane Auguftinus (*fupra* §. *VIII.*) diftinguit eos

tum a mathematicis, tum a philoſophis. Itaque non placet illa certe phraſis Georgii Hornii *p.327. Hiſt. Philoſ.* cum ait, illos philoſophiæ artem per præcepta & libellos exiguos ac exuccos ſe tradere profeſſos. Philoſophiæ enim vox amplior eſt, quam vt anguſtiis artium inſtrumentalium coërceatur: cum & reales diſciplinas comprehendat, de quibus quidem præcipue ab Hornio agi eo loco dixeris.

§. XII. Plane autem aberrat Cælius Rhodiginus, qui τεχνικοὺς eo ſenſu accipit, quaſi eſſent, *qui in bonos autores ſcribunt commentaria.* Aliud enim artis eſt ſcribere Syſtema, aliud exponere ſcriptorem. Locus eius eſt *lib. XIV. Antiq. Lection. c. 4. f. 757.* vbi cum Ciceronis illud *c. II. de Oratore p. 134.* de vxore cuiusdam de ficu ſe ſuſpendentis expoſuiſſet. *In hac,* ait, *diuertiſſe, non alienum iudicabit, quisquis animaduerterit, illatam a nobis lucem multam verbis M. Tullii ex II. libro de Oratore, quæ (quod ſciam) ad hanc diem nemo eſt interpretatus, etiamſi acutuli ac minuti Doctores, qui ſe* τεχνικοὺς *vocant, multa ſæpe conantur argutatores frigiduli.* Hæc aliter accipi vix poſſunt, quam de iis, qui ſcripta Ciceronis illuſtrarunt commentariis. Deceptus autem vir doctus videtur loco Gellii obiter inſpecto, (huius enim verbis loquitur) qui cum & ipſe

quo-

quoque quendam e Ciceronis Lælio locum tractaret, a quodam Technico male reprehensum, Technicos illum appellasse creditus est Autorum interpretes.

§. XIII. Quarto. Quod autem contemptim de illis loquitur Gellius, (*supra §. IV.*) argutulos vocans seu acutulos, & minutos Doctores, (quo sensu & minutos philosophos dicere amat Cicero *prope finem lib. de Senect. p.95. & lib. I. de Diuin. p.93.*) ad plerorumque Technicorum ineptias referendum est, qui credebant videlicet, vel solis libellis suis atque artium præceptis, sœpe non satis idoneis, iniici artem discipulis tanquam per infundibula quædam posse. Quem errorem etiam Quintiliani locus §. *V.* castigat.

§. XIV. Quinto, ad has ineptias forte referendum & illud est, quod quidam Technicorum miscuerint libris suis interdum controuersias, & eas quidem non modo artis, sed etiam de arte; qualis illa est, sitne Rhetoricæ finis persuadere, vt intelligimus e primo Augustini loco, *supra §. VI.*

§. XV. A Technicis venio ad Artigraphos. Cui Semigræco fingendo vocabulo haud dubie inclinante Latinitate occasionem dedit Græcorum τεχνογράφος: cum nec duabus vocibus artis scriptorem (ita Vossius reddit

reddit *p.359. de vit. Serm.)* dicere vellent, & artis scribam fortasse aures repudiarent.

§. XVI. Sic autem appellati sunt non Grammaticæ tantum, sed aliarum quoque artium scriptores. *Vide eund. Voss. p.12. & 13. Gramm.* qui pro sensu priore Seruium *e Comment. in lib. I. & II. Æn.* Cassiodorum item, *præf. Collectaneorum de orthographia*; pro posteriore Caroli M. *c.30. lib. II.* aduersus Concilium de Imaginibus citat. Cassiodorus autem Iudice Reinesio *cap.6. ις0ę. Ling. Pun.* vel paucis ante Augustinum annis scripsit, vel saltem ei fuit contemporaneus. Verba Cassiodori *l.c. p.m.493.* hæc sunt. *Antequam opus orthographiæ inchoare videamur, præfationem Phocæ artigraphi, exempli causa, iudicauimus apponendam.* Scripsit autem ille Phocas Grammaticus artem de nomine & verbo, quam habes in Grammaticis a Putschio editis *p.1687.*

§. XVII. Cæterum Cassidorus idem *in conclusione opusculi* (seu *cap.14.*) *de Orthographia* Artigraphos ab Orthographis distinguit his verbis *p.518. Meminisse debemus, frequenter Artigraphos de Orthographia tractasse;* & iterum *orthographos de partium declinatione disseruisse, cum tamen res sibi repugnare videantur. Ars enim tractat de partium declinatione: Orthographia vero, quemadmodum scribi debeat, designat &c.* Apud Boëthium quoque arthigraphi vo-

vocem reperio, sed de artis siue Rhetoricæ siue Dialecticæ scriptore vsurpatam *lib. II. Geom. tit. de Vtil. Geometriæ f. 1537. Op.* Vbi de enthymemate loquens, *qui Rhetoricus*, inquit, *est Syllogismus, quod Latine interpretantur, mentis conceptio, quem imperfectum solent artigraphi nuncupare.*

OBSERVATIO XIIX. STATVS ACADEMIARVM IN SECVLIS BARBARIS DVPLEX. ACADEMIA PARISIENSIS.

SVMMARIA.

Commendatio Conringianarum Antiquitatum Academicarum. Status primus Academiæ Parisiensis §. I. Quo tempore Artistarum & Legistarum nomen Philosophis & ICtis tribui cæperit. Status Academiarum in seculo barbaro duplex §. II. Earũ conditio seculo sexto, septimo, octauo, nono sub Carolo Magno potissimum §. III. Barbarum æuum vel nondum Academicum, vel Academicum §. IV. Academica barbaries vel nondum Aristotelica vel Aristotelica. Prior præter septem artes hiberales nihil exposuit, §. V. videlicet ex Augustino & Cassiodoro §. VI. Etiam in scholis Caroli M. præter septem artes nihil expositum fuit §. VII. & nulla tum fuit facultas superior §. IIX. Ortus professionum Theologicarum in Academia Parisiensi. Lansius emendatus §. IX.

§. I.

§. I.

De antiquitatum Academicarum historia si quis vnquam fuit meritus, is profecto est Hermannus Conringius, cuius de eo argumento sex Dissertationes editæ Helmstadii Ao. 1661. Atque hunc librum in hac & aliis Obseruationibus, quoties Celeberrimi scriptoris nomini paginam adiungemus, intelligi oportere, semel hic sufficiat prædixisse. Is ergo *p. 45.* affirmat, cis Oceanum occidentali orbi nullam pene fuisse scholam publicam vsque ad seculum vndecimum, præter vnam Parisiensem; eius vero initia stetisse intra rudem aliquam, quas vocant, artium professionem, *p. 44.* neque isto tempore reliquos siue Monasteriorum, siue Episcopales scholas habuisse quicquam præter Magistros liberalium artium *p. 79.* Theologicam certe professionem sub Capetanis demum Regibus in Academiam Parisinam accessisse, *iterum p. 44.*

§. II. Quæ cum ita sint, probabile, Artistarum nomen iis maxime celebrari temporibus cœpisse, cum in Academiarum scholis publicis, Parisiensi præcipue, Facultatum, vt vocamus, qualiscunque numerus postularet, vt Professores philosophiae, (sic hodie inprimis vocantur,) a Theologis, ICtis vel Medicis discernerentur. Id autem Artistarum præcipue

cipue vocabulo factum esse, (nondum enim sublimioris philosophiæ disciplinæ caput erexerant) vero est consentaneum: neque multum dissimilis huic est vox Legistarum, qua appellati ICti. Quæ omnia vt in clariori luce ponantur, simulque illustrentur, dicendum aliquid de seculo barbaro, & in eo Academiarum duplici statu, quorum vnus ante, alter post receptum in eas Aristotelem viguit; dicenda quoque de Parisiensi Academia, quæ huc pertinere videbuntur.

§. III. Quod ad barbariem temporum attinet, a sexto post Christum natum seculo omnes scholæ, imo tantum non omnis eruditio in tota occidentali Romani Imperii parte, per Italiam, inquam, Galliam, Hispaniam & Africam; a septimo vero per omnem orientalem regionem, Asiam nempe, Græciam & Aegyptum funditus, alibi Germanicarum Scythicarumque gentium, alibi Saracenorum, florentissimas Romani Imperii provincias occupantium barbarie deleta sunt: *Conring. p. 28. quem vide & p. 61. seqq.* Postea cum ageretur seculum nonum [vel etiam in octaui nonique seculi confinio] postliminio literarum studia, simulque cum illis scholæ publicæ in Europam, adeoque Christianum orbem reuersæ, cœpere, satagente inprimis Carolo Magno Imperatore: *Idem p. 41.* Hic vide-

delicet cum Roma tum ex Angliæ monasteriis accitis, quos illa ætas habebat, doctioribus, ex consilio Magistri sui Albini Alcuini publicum literarum Mercatum Lutetiæ Parisiorum instituit, *Id. p. 44.* circa Annum salutis 792 *Id. p. 78.* Sub eodem & in Germania plurimæ scholæ erectæ sunt, *Horn. lib. VII. hist. Phil. c. 3. p. 344.*

§. IV. E dictis ergo distinguendum nobis erit ante omnia barbarum æuum in nondum Academicum, [sic appellabimus] & Academicum. Prius illud a sexto, posterius ab ipsis noni seculi initiis vel paulo ante auspicabimur. Quod priori nondum Academici nomen indidimus, non ita capiendum, quasi ante Parisiensem nulla plane fuerit Academia, (fuerunt enim Bononiensis, Constantinopolitana & aliæ quædam *vid. Reusn. Isag. hist. p. 167.*) Sed ex eo interpretandum, quod vbi post satis profundum scholarum iuxta & Academiarum silentium qualescunque literæ Parisiis reflorescere cœpissent, pluribus paulatim Academiis Europæus Orbis exornatus est.

§. V. Academica barbaries iterum distinguenda venit in nondum Aristotelicam & Aristotelicam. Illam voco, quæ regnauit in Academiis ante Aristotelem in eas receptum: Hanc, quæ cum recepto Aristotele simul sublimio-

limiorem philoſophiam intulit, durauitque, vsque dum literæ politiores refloreſcerent. Sic enim eſt, vt ſupra memorabamus, vltra liberales artes non fuit in ſcholis & Academiis per priora tempora proceſſum, qua de re monui aliquid in Programmate Baccalaureali anni 1663. Liberales autem artes ſeptem illæ fuerunt, quarum pueris etiam innoteſcere ſolent nomina, tres ſermocinales, Grammatica, Dialectica, Rhetorica, Mathematicæ quatuor, Muſica, Arithmetica, Geometria & Aſtronomia. Quas quidem duas veluti diſciplinarũ claſſes illis temporibus Triuii atque Quadriuii vocabulis diſcernere mos erat.

§. VI. Sane non plures, quam ſeptem illas, (citius pauciores, ſi ſyſtemata, aut tractationes quæras) reperire eſt apud Auguſtinum & Caſſiodorum, quorum per ea tempora maxime in pretio erant libri quippe & latine ſcripti, & in inſtrumentalis philoſophiæ corpus aliquod complexi. Et Auguſtinus quidem *lib. II. de Ordine c. 12. 13. 14. 15.* (*Tom. I. Op. f. 487. ſeqq.*) Septem vniuerſas memorat, de ſingulis etiam peculiares libros ſcribere aggreſſum diſcimus e *lib. I. Retract. c. 6. Tom. 1. Op. f. 7.*) Sed ad nos eius nonniſi de Grammatica, de Dialectica, de Rhetorica libri ſinguli, vel potius principia quædam librorũ, de Muſica vero libri 6 peruenerunt, quos

quære *Tom. I. Op. f. 235. seqq.* Cassiodorus autem cum Monasterium condidisset, septem illas artes non commendauit modo suis Monachis *c. 27. Diuinar. Lect. p. 474.* sed & singularum quædam compendia scripsit, quæ in operibus eius *p. 519. seqq.* quanquam mutila nonnullibi & aliunde interpolata leguntur.

§. VII. Porro nec plures peruasisse artes ad æuum Caroli Magni, Academiæ Parisinæ conditoris, doceri potest ex Alcuino, Caroli Præceptore, cuius quidem de septem artibus (quanquam & in hoc præter Grammatica Rhetorica & Dialectica nihil reperias, desunt enim cætera) liber legitur *f. 1246. Operum.* De sublimiore vero Philosophia, quam postera ætas ex Aristotele tradidit, altum satis ipsius est silentium. Illud vero ipsum quoque dubitari aliquo modo video a Conringio, an non per ea tempora, excluso etiam Quadriuio, solum regnauerit Triuium. Sic enim inquit *p. 80. Liberalium ipsa illa artium disciplina arctis minutæ literaturæ limitibus circumsepta fuisse videtur, Triuio videlicet, vt tum loquebantur h. e. Grammatica, Rhetorica & Dialectica. Quadriuium tamen h. e. Arithmeticæ, Geometriæ, Musicæ & Astrologiæ rudimenta quædam ex parte accepisse non negauerim.*

§. VIII. Quicquid autem huius rei sit, idem *d. l. in præcedentibus* affirmare non dubitat, nullam tum (cum scil. nasceretur Parisiensis

ensis Academia) Theologiæ, nullam artis Medicæ, multo mimius vllam aut Romani, aut Pontificii iuris professionem fuisse: nempe, quod vt alibi *p. 44.* loquitur, captus eius temporis non esset maior, & sacra studia maluerit Imperator Episcopis demandare. Atque in huius rei memoriam Rectorem Parisiensem scholæ semper ex ordine philosophico præfici, testatur *idem p. 79. e Ioh. Filesato*, nempe quia sub primam institutionem Caroli Magni sola hæc Facultas in vsu fuisset recepta.

§. IX. Quod ergo in præcedentibus Obseruationibus e Lansio retulimus, Parisiensem Academiam potissimum pro sacra Theologia institutam fuisse, id aut reiiciendum est, ne pugnet cum historia certa, aut commoda quadam interpretatione restringendum. Hoc certum interim, Theologica professione apud Parisienses nihil aliquot seculis fuisse floridius, *Conring. p. 44.* Sed ea sub Capetanis tandem Regibus accessit, *ibid.* ac seculo imprimis XI. celeberrimis Professoribus inclaruit. Vixerunt enim ea ætate, atque in Parisiensi schola docuerunt Anselmus Laudanensis, Guilielmus Campellensis, Petrus Abelardus, (a quo Theologiæ Scholasticæ capienda videntur exordia) Gilbertus Porretanus, & Petrus Lombardus, nobilis ille sententiarum Magister, *Id. p. 45. 46.* Sorbonam

autem Lutetiæ A. 1263. Robertus quidam fundauit. *Caluiſ. Chronol. p. 999.*

OBSERVATIO XIX.

ARTES ET PARTES QVID DIFFERANT? GARZIO. DICTARE.

SVMMARIA.

Diſtinctio Artium & partium apud ſcriptores æui barbari. Locus eam in rem Alani §. I. ſenſus huius loci. §. II. Reiicitur explicatio Senftlebii de artibus & partibus §. III. Per partes intelliguntur octo partes orationis §. IV. Quod illuſtratur ex Saresberienſi. §. V. Explicatur ſenſus Epitaphii Alani Inſulenſis. §. VI. Garzio in ſeculo barbaro pro puero vel famulo §. VII. Dictare pro fingere dichten *§. VIII.*

§. I.

INuenies apud ſcriptores æui barbari, eos in re litteraria partes ab artibus interdum diſtinguere. Quod inter alios facit Alanus Inſulenſis *in Parabolis Claſſ. VI. parab. 8. p. 158. ed. quæ cum notis Andr. Senftlebii prodiit ao. 1663.* Libet hac occaſione totam hanc eius, vt vocat, parabolam ſex diſtichis conſtantem enarrare;

Vt perpendiculo paries æquetur, oportet,
Ne domus hoc ipſo deficiente ruat.

Quo-

Quomodo ſtare poteſt titubantis machina muri,
Si fundamentum debile fallat opus?
A ſimili ſi quis ſublimes, tendit ad *artes*
Principio *partes* corde, neceſſe, ſciat.
Artes poſt *partes* veteres didicere Magiſtri,
Iccirco magnum promeruere decus.
Primo dictantes & poſtea verſificantes
Tendentes ferulæ ſuppoſuere manus.
Partibus imbutos ſapientia duxit Athenas,
Quadriuium triuio continuando ſibi.

Verſu 7 *artes per partes* eſt in editione Senftlebiana, ſed magis placebat *poſt* partes, quomodo exhibet editio operum Alani Antwerpienſis Caroli de Viſch A. 1654. fol. vlt. Neque aliter citat Lexicon Fabro-Buchnerianum in Alanus.

§. II. Summa eſt, partes eſſe quaſi fundamenta quædam artium, ita vt absque partibus præuiis non poſſint commode diſci artes. Simile illud Quintiliani, etiam Senftlebio obſeruatum *in notis p. 159*. Grammaticam Rhetoricæ fundamentum conſtituentis *lib. I. c. 4. (al. 5.) Quo minus ſunt ferendi, qui hanc artem*, (Grammaticam) *vt tenuem ac ieiunam cauillan-*

lantur, quæ nisi oratori futuro fundamenta fideliter iecerit, quicquid superstruxeris, corruet.

§. III. Sed quid Alano sunt partes? quid artes? Satis quidem hoc manifestum, esse partes aliquid artibus inferius, quodque disci prius debeat, quod ille quoque Senftlebio citatus versiculus demonstrat:

Qui nescit partes, in vanum tendit ad artes.

Quem & reperies apud Neandrum *in Versib. Leoninis Ethicæ veterum adiectis p. 118.* Sed vtriusque vocabuli accuratior notio quæritur. Senftlebius artes interpretatur Sapientiam & maiores disciplinas, partes vero disciplinas inferiores & artes particulares. Quod subobscurum est. Puto autem eum Sapientiæ nomine Theologiam, maiorum disciplinarum vocabulo facultates cæteras superiores, artium denique particularium philosophiam intellexisse. Sed cum certum sit, artium vocabulo veteres illos Triuium & quadriuium (quorum & vltimo versu mentio apud Alanum) h. e. septem, quæ vocantur artes liberales intellexisse, necesse est, aliam interpretationem circumspiciamus.

§. IV. Et artes quidem quid sint, iam ita est explicatum. Partes autem intelligo partes orationis, atque adeo rudiorem illam Grammatices notitiam, qualem solent hodie haurire pueri e Donato. Ælii certe Donati

&

& nomen, & libellum in ſcholis illa quoque conſeruauit ætas barbara, & ad nos vsque ſic deduxit, vt hodie quoque libri pueriles, illa Grammaticæ artis initia continentes, cuiuscunque ſint ſcriptoris, paſſim appellentur nomine Donati. Et vero in Grammaticæ Latinæ Autoribus antiquis Aelii Donati editio ſecunda inſcriptionem habet *de partibus Orationis, p. 1743.* In eodem Volumine *de Oratione & partibus orationis* inſcribitur liber Diomedis. *p. 274.* Memini quoque puer non raro audire cantilenam, haud dubie a Monachis ad noſtra tempora deriuatam, in qua eſſet: Septem ſunt artes, octo ſunt partes.

§. V. Quid multis? ſatis clare id, quod dixi, probat diſtichon hoc, quod recitat Iohannes Saresberienſis *lib. VII. Policrat. c. 12. p. 385.*

Garzio quisque *duas* poſtquam ſcit iungere *partes*,
Sic ſtat, ſic loquitur, velut omnes nouerit *artes.*

Vbi duæ partes ſunt ex illis octo duæ præcipuæ, quaſique ceterarum, vt ab Andrea Gvarna Cremonenſi vocantur, in bello Grammaticali, Reges, nomen & verbum. Hinc & Phocæ Grammatici ars de nomine & verbo inſcribitur *in opere dicto Grammaticorum p. 1687.*

Item P. Consentii *ars de duabus orationis partibus, nomine & verbo p. 2018.* Itaque *iungere duas partes* ibi est, nomen, vt vocamus, construere verbo.

§. VI. Atque ex his iam interpretor Epitaphium Alani Insulensis, cuius hoc initium est:

Alanum breuis hora breui tumulo sepeliuit,
Qui duo, qui septem, qui totum scibile sciuit.

Sensus, Alanus ille (qui Doctoris vniuersalis titulo passim celebratur) non duas tantum partes orationis, non septem tantum artes liberales, sed omnes quoque scientias, (puta, vt erant illo tempore, mortuus autem Alanus est anno 1294. vt ex reliqua epitaphii parte, quam omisimus, docet Carolus de Visch in vita Alani) animo suo complexus est, nisi malis forte per illa duo physicam & ethicam accipere. Non igitur assentior eruditissimo Iohanni Gebhardo, *qui in vita Alani parabolis eius cum notis Senftlebii præmissa p. 9.* duorum nomine vtrumque ius intelligit, ciuile & canonicum. Multo minus Mich. Maiero, qui *lib. VI. Symbolorum Aureæ mensæ p. 261.* latere hic putat arcanum Chymicum: quia philosophi (i. e. Chymici) in turba (libro sic in-

inſcripto) meminerunt, imbibitiones faciendas iuxta proportionem duorum ad ſeptem aut vnius ad tria, vt paſſim quoque a Chymicis hæc pondera inculcentur. Fallitur autem idem Maierus in eo quoque, quod Alanum Inſulenſem, confundit cum Alano, quicunque tandem ille eſt Chymiſta.

§. VII. Porro in illo Saresberienſis diſticho Gartio vel Garcio Gallorum & Italorum ex idiotismo puer eſt, Garcon & Garzone illi vocant. Quare & γαρζονοςάσιον, locus Conſtantinopoli, vbi pueri ſtabant & γαρζȣ́νιον, puer, apud Meurſium *in Gloſſ. Græcobarb. p. 129.* Interdum etiam, vt puer ſeruum ſeu ſeruulum notat; Ingulphus in hiſtoria (*f. 688. ſcriptorum rerum Anglic.*) *habeatque clericum ſeu gartionem ſuo ſeruitio ſpecialiter attendentem.* Dauid de Hug. *c. 46. formulæ interior. hom. p. 172. pannoſus gartio vileſcit inter purpuratos.* Eundem hinc corrige *c. 17. p. 135. Sicut Magnus decepit grationem* (lege *gartionem*) *vt putet, ſe in equo ſedere, & ſedet ſuper faſciculum paleæ.* Plura de hac voce dabunt Voſſ. *lib. I. de vit. Serm. c. 1. p. 4.* Reineſ. *lib. III. Var. Lect. c. 10. p. 494.* Barthius *animadv. in Guilelm. Briton. p. 644. & 712.*

§. VIII. Redeo ad carmen Alani, in quo verſus etiam *dictantes* diſtinguuntur, a *verſificantibus.* Vbi dictantes interpretor fin-

gentes, vt sensus sit, prius fingi aliquid & excogitari oportere, quod sit carminis materia, tum demum huic materiæ formam versuum imponendam: nam elocutionem omnino præcedere debet inuentio. Dictare dichten exponunt vocabularia barbara, vt Gemma Gemmarum, & Iohannis Melberi vocabularius prædicantium. Sic dictamen ein Gedicht/ dictator ein Dichter/ vt credam, voci alioqui satis latinæ nouam esse significationem impositam e linguæ nostratis vocabulo soni non adeo diuersi. Alias non ignoro, dictamen illius æui hominibus etiam esse poëma ipsum, & dictatorem, poëtam, quo sensu & nobis ein Gedicht / ein Dichter vsurpantur, vt scilicet non solum officium inueniendi intelligatur, sed & eloquendi ratio metrica. Vetus translatio vitæ Aristotelis Auctore Ammonio scriptæ *p. 18. Aristoteles iuuenis adhuc existens doctrinam eloquentiæ docebatur, vt declarant Homerica commenta scripta ab eo, & Iliadis dictamen, quod dedit Alexandro.* Vbi Nunnesius *in notis p. 58. Poëma a barbaris vocabatur dictamen.* Vincent. Bellouacensis *lib. XX. Spec. historial. c. 108.* ex Helinando: *Hildebertus Cenomanensis Episcopus, Berengarii Turonensis discipulus, versificator & dictator egregius.* Quæ eadem leges

&

& apud Antoninum *Volum. II. historialis Tit. 16. c. 9. f. 203.*

OBSERVATIO XX.

STATVS ACADEMIARVM, ET IMPRIMIS FACVLTATIS PHILOSOPHICAE POST RECEPTVM ARISTOTELEM.

SVMMARIA.

Connexio cum preuidentibus §. I. Aristotelica Philosophia iam floruit in Academia Parisiensi seculo duodecimo, quod probatur ex loco Saresberensis §. II. In quo per Peripateticum Palatinum intelligitur Abelardus §. III. Notatur Filesacus, qui putauit, Palatini vocem esse hic titulum honoris pluribus Philosophis communem. §. IV. Ostenditur erroris origo. §. V. Abelardus *autor Theologiæ Scholasticæ §. VI. Illo tempore etiam Physica & Ethica Aristotelis floruit §. VII. Versiones duæ primæ vniuersales Operum Aristotelis. §. VIII. Probantur dicta vlterius, §. IX. Ab illo ergo tempore distinctio artium & Philosophiæ. §. X. & duplex studium, literarum & Philosophiæ. §. XI. In quibusdam Academiis alii Studiosi Grammatices, alii Studiosi Laureæ, alii Candidati Magisterii. §. XII.*

§. I.

§. I.

MOnitum iam in superiori Obseruatione, duas fuisse Barbariei Academicæ facies, vnam ante, alteram post receptum in Academias Aristotelem. Priorem simul ibi per numeros seqq. exposuimus. Hic dicendum de posteriore.

§. II. Quo seculo præcise patefacta sit Aristotelicæ philosophiæ ianua apud Parisienses, a quibus in alias Academias eam peruasisse vix dubium est, accurate demonstrare non possum. Hoc scio, circa annum 1136. eam ibi iam floruisse. Testem do Ioannem Saresberiensem, cuius *lib. II. Metalogici. c. 10. p. 84.* hæc sunt verba de se ipso. *Cum primum adolescens admodum studiorum causa migrassem in Gallias, anno altero, postquam illustris Rex Anglorum Henricus, Leo Iustitiæ rebus excessit humanis* (morti huius Caluis. Chronol. p. 918. annum Christi adscribit 1135.) *contuli me ad Peripateticum Palatinum, qui tunc in monte sanctæ Genouefæ clarus doctor & admirabilis omnibus præsidebat. – Deinde post discessum eius adhæsi magistro Alberico, qui inter cæteros opinatissimus Dialecticus enitebat, & erat reuera Nominalis sectæ acerrimus impugnator.* Si fuit Parisiis Peripateticus Doctor, si scissa Philosophia in sectas Nominalem & oppositam huic Realem, quis dubitet, Aristotelis ibi dogmata fuisse susce-

ſcepta, quorum expoſitionem conſtat his duabus ſectis occaſionem dediſſe?

§. III. Porro Nominalium ſectæ ſtuduit ille ipſe, quem hic Saresberienſis nominat, Peripateticus Palatinus. Is vero fuit Petrus Abelardus, vt clare intelligitur ex *lib. II. c. 17. p. 99.* quo loco recenſet ipſa Nominalium inter ſe diſſidia, vt paulo poſt Realium. Verba eius adſcribemus. *Alius conſiſtit in vocibus (licet hæc opinio cum Rucelino ſuo fere omnino iam euanuerit;) alius ſermones intuetur, & ad illos detorquet, quicquid alicubi de vniuerſalibus meminit ſcriptum. In hac autem opinione deprehenſus eſt Peripateticus Palatinus Abelardus noſter.* Alioqui Peripatetici Palatini ſatis crebra eſt apud Saresb. mentio. Quære præterea *lib. I. c. 5. p. 14. Lib. III. c. I. p. 129. c. 4. p. 147. c. 6. p. 156.* quibus vide in locis, certum eſſe non alium intelligi præter Abelardum.

§. IV. Fallitur Iohannes Fileſacus, exiſtimans, Peripateticum Palatinum vſurpari a Saresberienſi, tanquam commune omnibus, modo ſinceri eſſent, philoſophis elogium, non vt certo alicui propriam periphraſin. *Quoniam* (inquit, *lib. III. Select. p. 133.*) *in multorum reprehenſionem philoſophi olim venerunt, ne quis promiſcue damnatos omnes fuiſſe credat, veteres ſinceros & veros philoſophos a fucatis & falſis ſecernere conſueuerunt. Hinc nonnullos a Cice-*

Cicerone quasi Consulares appellatos refert B. Augustinus, quoniam eorum magni penderet auctoritatem. S. Ambrosius de Platonicis adeo magnifice sensit, vt Platonis Patriciam prosapiam appellet. Peripateticos Palatinos dixit Ioannes Sarisberiensis.

§. V. Decepit doctisſimum virum locus e *lib. I. Metalogici c. 5.* (quem & in margine citat) perperam intellectus, vbi hæc leguntur: *Sed & alii viri, amatores literarum (vtpote Magister Theodoricus, artium studiosisſimus inuestigator, item Wilhelmus de Conchis Grammaticus post Bernhardum Carnotensem opulentisſimus, & Peripateticus palatinus, qui Logicæ opinionem præripuit omnibus coætaneis suis, adeo vt solus Aristotelis vsus crederetur colloquio,) se omnes opposuerunt errori.* Putauit, ad Wilhelmum de Conchis pertinere, vt opulentisſimi Grammatici, sic & peripatetici Palatini titulum, & hunc quidem tanquam elogium aliquod cum quolibet illi præclaro philosopho commune. Sed collatio tot locorum, quibus Peripatetici Palatini inserta mentio est, dubitare nos non sinit, quin solum hoc elogio dignum habuerit Abelardum Saresberiensis.

§. VI. Atque hic Abelardus discipulus fuit illius Rocelini, seu Rucelini, de quo supra §. 3. Saresberiensem loquentem audiebamus, qui idem sectæ Nominalis autor primus memo-

moratur; Discipulus inquam in philosophicis. Nam in Theologia, quæ ipsa quoque iam tum caput erigebat apud Parisienses, audiuit Anselmum Laudanensem & Gvilielmum Capellensem, vt ex Ottonis Fris. *lib. I. de Gest. Frid. Imp. c. 47.* Filesaco item *lib. I. Select. p. 356.* intelligimus. Atque ab hoc Abelardi tempore, si Trithemium sequimur *p. 74. de script. Eccles.* philosophia secularis sacram Theologiam sua curiositate inutili fœdare cœpit: vt merito Scholasticam Theologiam ab Abelardo auspicemur, id quod recte fieri, pluribus ostendi *in Schediasm. histor. p. 62. 63.*

§. VII. Abelardi auditor fuit vt supra §. 2. docuimus Io. Saresberiensis, quo tempore, ne quis putet forte solos Aristotelis logicos libros, (nam in his enarrandis fere Nominalium atque Realium contentiones surrexere) publice notos fuisse, age doceamus, ex eodem Saresberiense, physicæ quoque & Ethicæ doctrinas floruisse. Sic ille *lib. I. Metal. c. 24. p. 58. Physica exploratis naturæ consiliis de promptuario suo affert multiplicem colorum venustatem. Illa autem, quæ ceteris philosophiæ partibus præeminet, Ethicam dico, sine qua nec philosophi subsistit nomen, collati decoris gratia omnes alias antecedit.* Scripsit eos libros vel certe aliquam eorum partem Saresberiensis eo anno, quo Adrianus Papa IV. mortuus est, (*vide*

de ipsum libri IV, cap. 42.) h. e. anno 1139. (*Calvis. Chronol. p. 933.*)

§. VIII. Tametsi vero iis temporibus nondum natæ erant Aristotelicorum operum versiones duæ vniuersales, quarum altera circa annum 1220. iussu Friderici II. Imperatoris partim e græco, partim ex arabico sermone (*Conring. p. 95. de Antiq. Acad.*) altera anno 1271. rogatu Thomæ Aquinatis e græco (*Auentin. lib. VII. Annal. f. 566.*) procurata est: tamen qualescunque librorum Aristotelicorum in vario philosophiæ genere translationes æuo Saresberiensis prostitisse, probatum est hactenus. Imo simul cum Aristotele Platonica quoque Philosophia euigilauit: quomodo enim alias Bernardum Carnotensem, perfectissimum inter Platonicos sui seculi memorare, potuisset idem Saresber. *lib. IV. c. 35. p. 226.* Quomodo, eundem Carnotensem cum sectatoribus suis operose egisse, vt componerent inter Aristotelem & Platonem? *lib. II. c. 17. p. 101.*

§. IX. Atque cum his, quæ diximus consentiunt etiam, quæ leguntur ap. Franciscum Patricium *Tom. I. Discuss. Perip. lib. XI. f. 144.* his verbis: *post Boëtium philosophiæ studia omnino interierunt in Italia, quæ sexcentis post annis, circa annos scil. 1140. reuirescere cœperunt.* Solet enim annus 1140. passim adscribi Abelardo

lardo, Saresberiensis præceptori, quem circa annum 1136. audiisse se fatetur ipse supra §. 2. Alstedius quoque *p. 284. Chronologiæ* Parisiensem Academiam scribit sub Ludouico VII. Rege Galliæ valde creuisse. Hunc autem ab anno 1138. vsque annum 1181. regno præfuisse, tradit idem Alstedius p. 246. Successor illi fuit Philippus II cognomine Augustus, ad quem alias a Carolo Magno infantiam Parisiensis Academiæ extendit Filesac9 *lib. I. Select. p. 351.*

§. X. Quæ dicta sunt hactenus, & imprimis §. 7. euincunt cum Aristotele physicam quoque & Ethicam, partes philosophiæ Realis, Academiæ Parisiensi se miscuisse. Quæ ita haud dubie præter illas liberales artes vulgatas Philosophiam quoque sublimiorem sparsit in auditores doctrinæ publicæ, atque hoc institutum in alias quoque transmisit Academias. Hinc ergo cœptum est in circumscribendo Facultatis nostræ studio, non modo Artium, sed insuper philosophiæ vocabulum vsurpari.

§. XI. Ac suspicari licet, ab his temporibus duplicē quasi philosophici studii cursum cœpisse vt alter esset incipientiū, alter prouectiorum: illis artium, his philosophiæ doctrinam haurientibus. Vestigia talis instituti deprehēdes in Academia Louaniensi, in qua Facul-

tatis artium h. e. philosophiæ, studium duplex memorat Vernulæus *lib. II. Acad. Louan. c. 6. p. 116.* Philosophiæ & literarum.. *Philosophiæ, inquit, studium biennio decurritur, Logicæ enim nouem circiter menses dantur, vni naturali scientiæ octo, Metaphysicæ quatuor, repetitionibus demum philosophiæ totius vltimi tres impenduntur* (Ethicæ quoque professionis mentio est *p. 123.*) De literarum vero studio *p. 122.* hæc tradit, *Literarum studium iam a condita Academia in quatuor Gymnasiis florentissimum fuit: In iis Grammaticæ Rhetoricæque Professiones quam plurimæ.* Vbi a veteri ratione illud quodammodo recedit, quod Logica non litterarum seu Artium, sed philosophiæ studio annumeratur. Sed fuisse tamen ea videtur in confinio quasi literarum & philosophiæ. Nam *p. 118.* ait, Iuuenes, Logicæ studiosos, in celebri totius Academiæ consessu de quæstione aliqua Ethica, quam Præses Professorum aliquis proponat, sententiam suam dicere: hoc modo se philosophiæ studiosos profiteri; nullum vero gradum consequi.

§. XII. Clarius a Reali philosophia Logicam diuellit Academia Rostochiensis, sed eadem tamen Grammaticam a cæteris artibus liberalibus separauit, vnde studiosorum tres ordines. Aestimari hæc possunt e sequentibus verbis Arnoldi Burenii (vixit hic superio-

re

te seculo) *oratione de disciplina in Acad. Rostochiensi: scholasticos nostræ Philosophicæ scholæ distribuimus in Auditores Grammaticos, studiosos Laureæ & Magisterii candidatos. Auditoribus Grammaticis horis antemeridianis proponimus priuatim Epistolas Ciceronis, & præcepta Etymologiæ; pomeridianis autem vel Comœdias Terentii, vel poëma aliquod - & præcepta Syntaxeos & prosodiæ - studiosis Laureæ Dialectica & Rhetoricæ præcepta priuatim traduntur - publice his elementa mathematum, vt Arithmetica, sphæricæ quæstiones, & alia eiusdem generis. - His vero, qui ad Magisterii philosophici petitionem se parant, præcepta physica ethica & politica Aristotelis, Theoricæ planetarum, Euclides, Ptolemæus publice enarrantur.*

OBSERVATIO XXI.

VOCABVLI PHILOSOPHIA MVLTIPLEX ACCEPTIO: ET AD SVPERIORES FACVLTATES ACCOMMODATIO.

SVMMARIA.

Alius significatus Philosophiæ cum quis vocatur bonarum artium & Philosophiæ studiosus, alius cum quis dicitur simpliciter studiosus Philosophiæ. §. I. & II. Scilicet Philosophia sumi-

tur vel latiſſime pro omnibus quatuor facultatibus, vel ſtricte pro quarta facultate, vel ſtrictiſſime pro ſola Philoſophia reali §. III. Latisſima acceptio probatur ex loco Beſoldi & Gumpelzheimeri, qui oſtendit, Philoſophos etiam dici Medicos & ICtos §. IV. De Theologis locus Schotani §. V. Politici & ſimiles diſciplinarum practicarum ſtudioſi modo ſub philoſophorum voce comprehenſi, modo iis oppoſiti. Elegans locus Quintiliani. §. VI. Adhuc quædam de Medicis §. VII. Significatio Philoſophiæ lata & ſtricta. §. VIII. Variatio in diuerſis temporibus circa recenſendas diſciplinas philoſophiæ, quæ principalis dicitur, & quæ inſtrumentalis. §. IX.

§. I.

CVm artium & philoſophiæ ſtudioſum aliquem vocamus, certum eſt, philoſophiæ vocabulum, ne idem bis dicatur, ſic accipi, vt notet aliquid ab artibus diſtinctum, h. e. ſenſu ſtricto pro philoſophia Reali ſeu ſublimiore. Late enim accepta comprehendit artes, quæ nullæ hic aliæ, quam liberales illæ quidem, ſed inſtrumentales intelliguntur. At vero, cum quis eodem ſenſu tantum appellatur philoſophiæ ſtudioſus, dubitare posſis, latene an ſtricte Philoſophiæ nomen vſurpetur. Vtrumque enim defen-

di

di poteſt, ſed alterum absque tropo, alterum non niſi per tropum.

§. II. Tropo non opus eſt in acceptione lata, hoc enim ſenſu philoſophiam qui dicit, inſtrumentales iuxta cum principalibus diſciplinis habet in animo. Synecdoche vero partis pro toto, ſi ſtricta notione capiens philoſophiæ nomen, h. e. pro principalibus doctrinis, nihilominus inſtrumentales quoque ſubaudiri velis. Valebit enim hic illud, ſæpe a potiori denominationem fieri. Hæc omnia rectius vt intelligi queant, varias, quæ ſunt in vocabulo philoſophiæ, acceptiones diſtinguemus, non omnes tamen, ſed ſolas eas, quæ ſupra de philoſopho Artiſta dictorum & ſequentium illuſtrationi inſeruient.

§. III. Sic autem dicemus in vniuerſum. Philoſophia capitur vel latiſſime, vel late, vel ſtricte. Latiſſime pro qualibet liberali; h. e. liberum hominem, non ſeruuum decente, & a quo ſolemus hodie doctos ab indoctis diſcernere, eruditione, ſiue ſit ea, vt nunc loquimur, Theologorum, ſiue ICtorum, ſiue Medicorum, ſiue Philoſophorum (a ſuperioribus diſtinctorum.) Late, pro quarta tantum & vltima in hodiernis Academiis Facultate, ſic tamen, vt Grammatici quoque Linguæ vtriusque profeſſores, item Dialectici & Rhetores, & ſiqui diſciplinarum inſtrumentalium

 ſunt,

sunt, alii comprehendantur. Stricte pro sola philosophia reali seu principali, in qua videlicet sunt disciplinæ philosophicæ reales, Physica, Metaphysica, Ethica, Politica, & si quas alias his adiungere mos est, quam & sublimiorem, vt hactenus factum a nobis, salutare pergemus in posterum. Atque hæc acceptio instrumentales disciplinas excludit.

§. IV. Ad latissimam acceptionem referas verba Besoldi *c. 3. de Iure Academiarum, n. 3.* [*V. Polit. p. 189.*] *Erat olim philosophia rerum diuinarum humanarumque encyclopædia; eaque comprehendebat, quicquid mens humana scire aut capere posset.* Sed digna imprimis, quæ describantur, verba sunt Georgii Gumpelzheimeri *dissertationis de Politico n. 61. p. m. 49.* quanquam Theologorum ibi specialem facere mentionem oblitus est. (cuius tamen eo in loco sententia, politicam a philosophia excludentis, cum grano multi salis capienda.) Sic autem ille: *probe notandum priscis temporibus aliquando vocabulum philosophiæ late* (nobis hoc erat latissime) *significasse omnis disciplinæ doctrinam, cum nondum specialibus distincta erant nominibus* (vera ne causa hæc sit, an alia inquirenda, nunc in medio relinquo.) *Ita enim Hippocrates l. de elegant. Medicos dixit philosophos. Ita Vlpianus in l. iuri operam 1. §. I. De iustitia & iure, Iurisprudentiam, veram, non simu-*

simulatam appellat philosophiam, *vide Marq. Freher. in parerg. lib. I. c. I. Sic Alexander laudatur ab Isocrate in quadam Epistola, quod ex studiis philosophicis non improbaret etiam illam partem, quæ versatur in litibus. Hinc Plin. Iunior in Epistolis: Nulla laudabilior philosophiæ pars est, quam agere negotium publicum, cognoscere, iudicare, promere & exercere iustitiam, quæque philosophi doceant, in vsu habere.*

§. V. Theologorum, vt dixi, nulla in his est mentio. Nos igitur defectum hunc suppleamus. Omitto ea, quæ hanc in rem iam dixi in programmate Baccalaureali Anni 1663. Iulii Mensis. Facit huc imprimis Christiani Schotani, ex quo intelliges Gentilibus pariter & Christianis Theologiam philosophiæ nomine venisse. Sic enim ille *pref. ad Lectorem Bibliothecæ Hist. Sacræ* [* 6] *Id quod olim pollicebantur apud Persas magi, apud Indos Gymnosophistæ, apud Babylonios Chaldæi, apud Aegyptios Hierophantæ, apud Gallos Druidæ, apud Græcos philosophi; id pollicetur & præstat doctrina sacrarum literarum, quam Deus e cœlo reuelauit, nos autem a Iudæis accepimus. Philosophia enim nihil aliud est, quam Theologia Græcorum, Gentilium, vt Theologia nostra est Philosophia Christiana, definierunt eam viuendi Magistram, κάθαρσιν καὶ θεραπείαν τῆς ψυχῆς, vt quæ vitia expellat, imaginem & similitudinem Dei a-*

nima induat. Theologia perfecte docet Medicinam animæ, cuius ne quidem morbos philosophi agnouerunt. &c.

§. VI. Factum hinc fortasse, vt philosophia Politicæ, & Politico Philosophus olim a gentilibus opponeretur, qua de re egi *Schediasm.* §. *6. p. 2.* Theologiam enim illi principem ponebant scientiarum speculatiuarum, philosophiæ autem nomen contrahere amabant ad solam speculatiuam partem. — Vicissim de Politico studiorum genere, in quo & Iurisprudentiam, (practicam inprimis illam intelligo) non male, opinor, colloces, ita differit Quintilianus procemio suarum institutionem, vt illi quoque philosophiæ nomen communicare, saltem ex loquendi vulgata consuetudine, videatur. *Neque enim hoc concesserim*, inquit, *rationem recte honestaque vitæ, vt quidam putarunt, ad philosophos relegandam, cum vir ille vere ciuilis & publicarum, priuatarumque rerum administrationi accommodatus, qui regere consiliis vrbes, fundare legibus, emendare iudiciis possit, non alius sit profecto, quam orator. Quare tametsi me fateor vsurum quibusdam, quæ philosophorum libris continentur: tamen ea iure vereque contenderim esse operis nostri proprieque ad artem oratoriam pertinere. — Fueruntque hæc, vt Cicero apertissime colligit, quemadmodum iuncta natura, sic officio quoque copu-*

copulata, vt iidem ſapientes atque eloquentes haberentur. Scidit deinde ſe ſtudium, atque inertia factum eſt, vt artes plures eſſe viderentur. -- Inde quidam contempto bene dicendi labore ad formandos animos, ſtatuendasque vitæ leges regreſſi, partem quidem potiorem, ſi diuidi poſſet, retinuerunt, nomen tamen ſibi inſolentisſimum arrogauerunt, vt ſoli ſapientiæ ſtudioſi vocarentur: quod neque ſummi Imperatores, neque in conſiliis rerum maximarum ac totius adminiſtratione Reip. præclariſſime verſati, ſibi vnquam vendicare ſunt auſi. -- Ac veterum quidem ſapientiæ profeſſorum multos & honeſta præcepiſſe, & vt præceperunt, etiam vixiſſe, facile conceſſerim: noſtris vero temporibus ſub hoc nomine maxima in plerisque vitia latuerunt. Non enim virtute ac ſtudiis vt haberentur philoſophi, laborabant, ſed vultum & triſtitiam, & diſſentientem a cæteris habitum peſſimis moribus prætendebant. Nunc autem quæ velut propria philoſophiæ aſſeruntur, paſſim tractamus omnes. Quis enim non de iuſto, æquo & bono, modo non vir peſſimus, loquitur?

§. VII. Merentur hæc vltima conferri cum illo Vlpiani (ſupra §. IV.) ICti Philoſophi veræ, non ſimulatæ philoſophiæ titulum Iurisprudentibus vindicantis. De quibus hic nihil addo. De Medicis autem illud, quod & Marq. Freherus *lib. I. parerg. c. c. I.* obſeruauit, a Diocle Chariſtio (rectius Caryſtium ſcri-

 bemus

bemus) Medicinam sub philosophia comprehensam. Vocat enim in Epistola ad Antigonum τὴν φιλοσοφίαν τὴν περὶ τῶν ὑγιεινῶν, interpres reddidit, *philosophiæ partem, quæ incolumitatem tueri docet.*

§. VIII. Secundum hactenus ergo dicta, nulla est facultatum superiorum, cui non fuerit aliquando philosophiæ titulus a quibusdam impositus honoris ergo, adeo sanctum hoc & venerabile nomen habitum fuit quondam: Nostris autem moribus nomen hoc velut ab aliis fastiditum resedit in Facultatem hanc nostram, quæ superioribus illis studiosam iuuentutem præparat. Atque hic iam locus est acceptionibus duabus reliquis, quas §. III. latam vocabamus & strictam. De quibus ita disseri possit: cum philosophia late dicta diuidi soleat in principalem & instrumentalem; Instrumentalis autem nomine vsurpentur artes inferiores, quæ olim liberales appellabantur: stricte dictam Philosophiam eandem esse cum principali. Verum hic monendum tum liberalium artium, tum ipsius philosophiæ late acceptæ aliam aliis temporibus diuisionem in reales & instrumentales disciplinas placuisse.

§. IX. Nam hodie quidem inde vsque ab æuo Augustini septem numerantur artes liberales, inferiores intellige, & Philosophiæ

subli-

ſublimiori famulantes, certo modo intelle-ctæ, atque in his Dialectica etiam ſeu Logica. Vetuſtiores autem Logicam artibus ancillantibus exemptam, Philoſophiæ potius dominanti adiungebant, id quod oſtendi in programmate ſæpius citato Baccalaureali. Vtram vero cunque ex his duabus opinionem retineas, quatuor Mathematicæ ſcientiæ, Arithmetica, Geometria, Muſica, Aſtronomia, ſunt & ipſæ in numero artium famulantium, vt adeo poni ſic debeant in philoſophia inſtrumentali. At nos aliter hodie, ſi vulgo receptam partitionem tuemur. Inſtrumentalis enim philoſophiæ nomine ſolum complectimur, quod veteres vocabant Triuium, Grammaticam puta, Rhetoricam, Dialecticam, cui & Poëtica iungitur. Mathematicum autem illud Quadriuium receptum eſt in ordinem philoſophiæ ſublimioris, eius, quam realem vel principalem vocamus. Sed hæc alibi accuratius perſequenda ſunt.

OBSERVATIO XXII.

CHYMICI PHILOSOPHI. LAPIS PHILOSOPHORVM.

SVMMARIA.

Philoſophorum nomen in ſpecie de Chymicis obſeruatum §. I. Locus eam in rem Sennerti. Chymi-

Chymici Philosophiam suam vitalem nominant. §. II. Et Lapidem suum Lapidem Philosophicum, cuius definitio traditur. §. III. Quamvis de eius existentia multi dubitent; Patriarchas ope lapidis Philosophici tam longævos fuisse. §. IV. Dictum ex Apocalypsi misere contortum ad Lapidem Philosophorum. §. V.

§. I.

DIctum est Observ. præced. (respice ad §. IV. & VII.) Philosophorum nomen etiam Medicis accommodatum olim fuisse. Retinet id æuo nostro secta Medicorum ea, quam Chymicam vocant & Paracelsicam. Retinet autem non modestiæ causa, quasi e stylo æui nostri, quo philosophi eruditorum infimi censentur; sed ad priscam loquendi rationem respiciens, quæ summum eruditionis fastigium in philosophia posuit.

§. II. *Sunt,* inquit Sennertus *c. 1. de Chym. cum Aristotelicis & Galenicis cons. & diss. pag. 2. qui arti huic* (Chymicæ) *Philosophiæ nomen κατ' ἐξοχὴν, sed nimis arroganter atque insolenter, attribuunt: vulgatumque iam est apud Chymicos, eos inprimis, qui circa artificium aurum conficiendi occupantur, Philosophos, Philosophorum filios, & libros hac de re scriptos libros Philosophorum appellare. Atque hinc liber, in quem*

multo-

multorum de χρυσοπυΐα sententiæ collectæ sunt, Turba Philosophorum inscribitur. Etiam hodie Chymici plerique suam Philosophiam vitalem appellant; Aristotelicos vero Elementares & materiales nominant, verba sunt eiusdem Sennerti *c. XI. dicti libri p. 268,* Quibus similia leges *c. 33. p. 387. Suam Philosophiam,* inquit, *vitalem appellant, vtpote quæ non ex materialibus elementariis & mortuis, quæ Aristoteles, Galenus & Auicennas habeant, principiis deducta sit, sed circa explicationem vitalium principiorum, seminum & potestatum versentur.*

§. III. Hinc igitur & lapidem illum suum artifices isti cognominant philosophicũ, de cuius secretis & circumferunt librum, si credimus, Hermetis Trismegisti, teste Sennerto *d. l. c. 3. p. 46. Intelligunt autem nomine lapidis philosophici nescio quam Medicinam suam uniuersalem, per quam & metalla possint transformari, & omnes morbi sanari* : Micræl. *Lex. Philos. p. 665.* Henricus Nollius, Chymistarum haud postremus, *tract. de silent. Hermet. p. 739. Phys. Herm.* ita definit : *Lapis Philosophorum est spiritus vniuersi, incubatu suo actuans aquas atque in medicinam, tam superiorum, quam inferiorum virium habitaculum, digestione philosophica deductus, eaque virtute præditus, vt imperfectis substantiis perfectionem sua ipsius communicatione generet. Et mox p. seq. Lapis,* inquit

quit, *legitime administratus metalla imperfecta in auri statum deducit, vegetabilibus maturationem, virorem & vigorem inducit, animaliaque quæcunque, siue sint bestiæ, siue rationales creaturæ, si quo morbo infecta fuerint, stupendum in... mo um ab ea minima dosi liberat. Imo hominem Angelica exornat sapientia, ita vt nihil in vniuerso fiat & inueniatur, quod non cognoscatur eius vsu legitimo.*

§. IV. Satis magnifice. Sed audiamus & Sennertum *c. 18. libri ante citati p. 565.* cui hoc monendum videtur, *non paucos quidem de Medicina vniuersali multa gloriose prædicare, paucissimos vero, imo forsan nullos, eam explicasse.* Et *p. seq.* optandum inquit, *potius hoc medicamentum, quam sperandum; nec hactenus inuentus quisquam, qui omnes sanauerit, aut ea, quæ Chymici suo lapidi Philosophico in curandis morbis attribuerunt, præstiterit &c.* Ad iactantiam vero illam etiam hoc referendum, quod enunciabimus verbis Andreæ Libauii *Histor. Panaceariæ sect. 2. c. 8. (part. IV. singularium p. 605.) iactitant absque vllo fundamento, in sacris literis extare eius* (lapidis philosophici) *fabricationem, & Patres vitam produxisse eius beneficio, atque hanc ipsam ob causam tam paucos morbos fuisse in primo mundo. Sed cum postea amissa esset eius notitia, morbos inualuisse, aliamque medicinam in-*

uen-

uentam esse, donec spagyri eum in lucem denuo protraherent.

§. V. Quo loco recordor eius, quod alibi olim legisse memini. (scil. ap. Dilherr. *lib. 3. Elect. c. 21. p. 587. seq.*) Fuit enim e Chymistis, qui crederet se lapidem illum philosophicum in Apocalypsi reperisse. Quod enim *c. 2. v. 17.* legitur: Vincenti dabo manna absconditum, & dabo illi calculum candidum, id in fontibus Graecis est: δώσω αὐτῷ ψῆφον λευκήν. Vertit aliquis germanice opinor, einen weissen Stein/ sed hoc ipse, quasi esset einen Weisen-Stein/ interpretatus est de sapientum isto lapide. Verum vim sermonis rectius assequitur versio B. Lutheri; ich will ihm geben ein gut Zeugnüß. Deducta enim phrasis est a more calculis siue lapillis edendi suffragia, quae, si bona essent, atque fauoris plena, lapilli albi iniectione prodebantur.

OBSERVATIO XXIII.

CHYMICI ARTISTAE. ELIAS ARTISTA.

SVMMARIA.

Etiam nomen Artistarum ad Chymicos applicatum. Fundamentum totius magisterii Chymici. §. I. Vaticinia Theophrasti de Elia Artium

tium excerpta ex Raphaele Eglino. §. II. Primo de Elia Artium in genere §. III. Tum de aliquo certo indiuiduo in specie §. IV. De tempore aduentus istius Heliæ Artistæ §. V. Similis assertio de Elia Artista Fraternitatis roseæcrucis. §. VI. Item Chiliastarum seculo præcedentis §. VII. Bernardi Penotti sententia, vaticinium Theophrasti de Elia Artista, exponentis de Isaaco Hollando, iocose magis, quam serio §. VIII. Fabula de Elia Artista orta haud dubie ex opinione quorundam Patrum Ecclesiæ de reditu Enochi & Eliæ ante diem extremum. Locus hanc in rem Augustini §. IX. Et alius ex tractatu eius spurio, item ex Tertulliano §. X. Quæ tamen opinio & ipsa erronea esse & vnde ortum duxerit, ostenditur §. XI. Somnium Theophrasti refutauit ipse euentus. Somnia Patrum Ecclesiæ refutarunt alii multi. Lutherus tertius Elias quo sensu. §. XII.

§. I.

QVo tempore Theophrastus Paracelsus illam aliis ex metallis aurum fabricandi artem Chymicam præter cæteros restaurare conatus est, nondum ita desuetum erat Artistæ vocabulum, quin eo ipse adhuc; non tersissimi autor stili vteretur. Ea re factum, vt artis illius peritis quemadmodum philosophorum nomen, sic & Artistarum accommodaretur tum latina, tum

tum germanica in lingua. Ac memini, me quondam rythmum legisse in hanc sententiam:

Das ist ein recht gelehrter Artist/
Der weiß/ daß das untere gleich dem obern ist.

Quæ haud dubie alludunt ad prima verba tantopere deprædicatæ Chymicis, vt quæ fundamentum totius Magisterii Chymici comprehendat, Tabulæ Smaragdinæ, cuius autorem volunt esse Trismegistum Hermetem. Sic enim ea (apud Sennertum *c. 3. de Consf. Chym. p. 44.* Nollium *c. 2. de vero Hermete p. 701. Phys. Hermeticæ* & alios passim) incipit: *Verum sine mendacio, certum & verissimum: Quod est inferius, est sicut id, quod est superius; & quod est superius, est sicut id quod est inferius ad perpetranda miracula rei vnius.*

§. II. Circumferuntur & quædam quasi vaticinia Theophrasti de Helia artium, seu Helia Artista, qui seculi aurei percursor tum alias artes ac scientias, tum illam imprimis Chryso-chymicam perfecte sit orbi reparaturus. Ea nos describemus e Raphaele Eglino, cuius de hoc Helia artium peculiaris extat disquisitio Lipsiæ A. 1606. impressa, maximam tamen partem id agens, vt conficiendi auri artem aduersus Balthasarem Hagelium, Benedictum Pererium, Iesuitas, & alios

defendat. Placet autem simul ex Eglino excerpta facere, e quibus ipsius de isto Elia sententia possit cognosci.

§. III. *Quod ad Heliam*, inquit, *artificem attinet, bifariam fere de eo in libris suis Theophrastus, semel in genere, vt cum c. 8. de Victriolo in hæc verba scribit*: Quod vilius est, Deus patefieri sinit, quod autem maioris momenti est (*nempe transmutatio in aurum*) vulgo adhuc latet vsque ad Heliæ Artistæ aduentum, (*quædam exemplaria habent, vsque ad artem Heliæ*) quando is venerit. *Quibus explicationis ergo addit*: Æque enim artes Heliam habent, ac de cætero intelligitur. *Hæc ille, quæ indefinite & generatim dicta nemo non ad periodos temporum referenda intelligit, quibus certa proportione orta crescunt, & ad suam ἀκμὴν perveniunt.*

§. IV. *Iterum Paracelsus de isto Helia artium definite & in specie loqui deprehenditur, generalius dictum ad hypothesin referens, & vni singulari homini accommodans, non vt significationem generalem tollat, sed vt doceat, collectiuum illud nomen Heliæ ad indiuiduum certum vsque propagari κατ' ἐξοχὴν. Sicut enim Ciceronis seculum aureum fuisse dicitur, quo linguæ latinæ puritas ad summum venustatis gradum peruenit, quæ tamen in vno Cicerone præ cæteris vires suas explicuit: Ita si quis Heliam Latinæ linguæ tunc emi-*

emicuisse dicat, h. e. tempore Ciceronis in quamplurimis, in ipso vero Cicerone præcipue, nihil opinor a sententia Paracelsi diuersum dixerit. Heliam igitur artium ac præcipue Chymiæ καθ' ἕνα *sic proponit libris mineralium tractatu primo -:* post me veniet, cuius magnale nondum vivit. *Hæc - cap. 4. tincturæ physicæ explicare videtur, cum inquit*: Horum arcanorum adhuc plura sunt, quæ transmutationes efficiunt, licet perpaucis ea sunt cognita. Nam etsi cuipiam a Deo patefiunt: tamen laus & præconium illorum non statim in vulgus percrebescit, Deo cum arte prudentiam alios celandi præstante, vsque ad Heliæ Artistæ aduentum. Tunc patefiet, quicquid est reconditum. *Quin imo tunc aureum & gratiæ seculum pollicetur - Mirum sane hominis vaticinium, præsertim de vno quodam singulari post ipsum venturo, cuius, vt inquit, magnale seviuente nondum viuat, h. e. qui in rerum natura nondum existat.*

§. V. - *Transeamus ad alteram nostræ disquisitionis partem, in qua tempus Helianum explicandum. - Distinguit Paracelsus seculum, quo ipse vixit, vt profitetur arcanorum Monarcha, a seculo post ipsum venturo.* - Quinquagesimo igitur octauo anno ipsius theoriam futuram in flore *ait*, quo tempore omnes ei sint adhæsuri, & in naturæ peruestigandis arcanis ipsius secu-

turi veſtigia: praxin item conſecuturam admirandam operibus & ſignis, ita vt in vulgus paſſim atque infimam plebem abeant & probentur. *Hæc ille, quæ in quinquageſimum octauum annum non ſeculi, quo vixit, ſed ſubſequentis (iſto nempe milleſimo ſexcenteſimo) euentura prædici apparet ex libris mineralium cap. de Vitriolo.* Hæc nunc ex Eglino dediſſe ſufficiat, cuius de Helia Artiſta diſquiſitio, vt & hoc obiter addam, eodem, quo Lipſiæ, anno, hoc eſt 1606. etiam Marpurgi prodiit, ſed ſub fictitio nomine Heliophili a Percis Philochemici, & ita, vt appareat, vtramque editionem a quodam tertio interpolatam fuiſſe.

§. VI. Cæterum de Helia Artiſta opinionem Paracelſi ſecuta eſt illa quoque Fratrum Roſeæ crucis lucifuga ſocietas, quæ circa annum ſeculi huius decimum ſextum vulgato Germanico libello, quem famam fraternitatis inſcripſerunt, in eoque Theophraſtum illum *p. 10.* non vulgari ornant encomio, caput exeruit. Qua de re loquentem audiemus Lucam Oſiandrum ex ea appendicula, quam de Elia poſtremi ſeculi, (quem alias *c. 3. admonitionis de quorundam vaticiniorum corruptelis p. 39.* Artiſtam fabuloſum Eliam Paracelſicum vocauerat,) ſuæ præſentium temporum conſiderationi adiecit. Sic autem ille *p. 34. Cum non parum turbarum*

barum isthoc nostro seculo homines fanatici quidam (Rosea crucis Collegio Vtopico addicti) in Ecclesia etiam inde dederint, quod Eliam quendam propediem venturum, & iam in procinctu versantem certo expectandum doceant, qui in religionis negotio omnia in melius emendaturus, vnam & certam salutis viam, huiusque (ipsorum quidem peruersa opinione) non nisi sub nube traditam paucissimisque exacte cognitam, planissime & plenissime commonstraturus, sed & omnes artes etiam abstrusiores (& inter has primario Chemica ac philosophici lapidis compendiosam compositionem) propalam revelaturus, in cæteris vero rebus omnibus reformationem orbis vniuersalem per omnes status & Hierarchias instituturus, omnesque illius asseclas ad temporalem quoque felicitatem perducturus sit: &c. Idem *p. seq. Ante biennium,* inquit, *circiter* (circa annum igitur 1621) *Germanicus quidam libellus non neminem expresso proprio nomine & cognomine, eundem Eliam, iam antea singulariter promissum orbi, commendare publicis typis fuit ausus.*

§. VII. Suaue illud de nouo quodam Elia somnium placet etiam seculi nostri (scripta est hæc obseruatio anno 1672.) Chiliastis, qui quidem e tribu Gad oriundum expectant, & ipsius ministerio Iudæos ad fidem Christi conuertendos augurantur, de quibus vide Ioh. Gerhard. *Tract. Theol. de fundamen-*

tis Chiliauiſmi p. 169. & Georgii Roſtii Heldenbuch vom Roſen Garten *Cap. III. q. 8. p. 110.* Chiliaſtis autem hic ſe aſſociant Alſtedius quoque *diatribe de mille annis Apocalypticis p. 113.* & qui Alſtedii ipſiſſimis de Elia verbis loquitur, Andreas Rollius *in Halcyoniis Eccleſiarum Euangelicarum c. 4. p. 17.* cum eoque ad Theophraſtum Paracelſum, Michaëlem Sendiuogium, Stephanum Pannonium lectores remittit ſuos.

§. VIII. Aliam tamen interpretandi illius Paracelſici Eliæ rationem Bernardus iniit Penottus, cuius verba transſcribemus huc e Sennerti eum citantis *c. 4. de conſenſu Chym. p. 93. 94. Si extarent*, inquit, *Iohann. Iſaaci Hollandi opera, & in lucem mitterentur, Paracelſi opera ſepelirentur. Hic ipſe Iſaacus Hollandus ille eſt, de quo Paracelſus vaticinatus eſt dicens: Et veniet poſt me Elias Artiſta, qui abdita rerum patefaciet. Preuidebat Paracelſus, Iſaaci opera tandem fore manifeſta, & peruentura ad manus doctisſimorum virorum.* Nempe vult Penottus, quod & ſequentia eius apud Sennertum verba declarant, præcipua Paracelſum ſua opera ſuffuratum fuiſſe ab Iſaaco iſto Hollando, alia item ex Arnoldo, Raimundo Lullio & aliis. *Quibus*, inquit Sennertus, *& ſi per omnia fidem non habeam, & Paracelſi ſcripta autoribus iſtis collata non vbique reſpondeant: omnia*

omnia tamen non sunt de nihilo, vt allegatos auctores legenti patet. Sed quæ de de Elia Artista dicit ibi Penotus, iocandi animo potius, quam quod ita sentiret, ab eo prolata crediderim. Quis enim sibi persuadeat, illo de Elia vaticinio Theophrastum sua furta prodere voluisse? Neque vero patiuntur hanc interpretationem commode illa, quæ fide Raph. Eglini e Theophrasto hac de re citauimus supra §. 3.

§. IX. Sic autem opinor, cum iam inde vsque a satis vetustorum Ecclesiæ patrum temporibus inualuisset persuasio de Elia, quem siue Antichristus, siue venturus ad iudicium Christus ipse, siue vterque præcursorem esset habiturus; facile illam suam quoque fecerunt Theophrastus, Roseæ Crucis fratres, Chiliastæ, aliique fanatici, prout commodum cuique videretur, eandem interpolantes. De Patribus vnius atque alterius testimonium sufficiat hic nobis. Augustini verba sunt *lib. XX. de Ciu. Dei c. 30. (Tom. V. Op. f. 1260.)* quibus ipse quidem paucis multa complectitur: *In illo itaque iudicio, vel circa illud iudicium has res didicimus esse futuras: Heliam Thesbiten, fidem Iudaeorum, Antichristum persecuturum, Christum venturum iudicaturum, mortuorum resurrectionem, bonorum malorumque di-*

remptionem, mundi conflagrationem, eiusdemque renouationem.

§. X. Sub eiusdem Augustini nomine legitur & *Tractatus de Antichristo* (spurius tamen procul dubio) *Tom. IX. Op.* vbi *f. 1189.* hæc legas: *Ante eius* (Antichristi) *exortum duo prophetæ mittentur in mundum, Enoch scil. & Helias, qui contra impium Antichristum fideles Dei diuinis armis præmunient. - Filios autem Israël, quicunque eo tempore fuerint, inuenti hi duo maximi prophetæ & doctores ad fidei gratiam conuertent &c.* Tertullianus *lib. de anima c. 50. Translatus est Enoch & Helias, nec mors eorum reperta est, dilata scil. cæterum morituri reseruantur, vt Antichristum sanguine suo extinguant.*

§. XI. Plura in hanc rem Patrum loca dabit Calixtus *libro de supremo iudicio sub. tit. p. 33. seq. Eliæ & Henochi reditus frustra expectatur*, qui *p. 54.* Traditionem illam e mendo græcæ versionis & incertis coniecturis ortam esse pronunciat. Videntur quoque hac in re somniis Rabbinorum nonnihil tribuisse. Nam & hos constat, ipsissimum Heliam Thesbiten, quem eundem & patres rediturum credebant, sui, quem adhuc expectant Messiæ præcursorem, ex male intellecto Malachiæ loco, imaginatos.

§. XII. Emendauit hunc errorem aliquo modo Theophrastus, & illum Thesbiten E-

liam

liam quiescere passus est. In eius autem locum excitauit nescio quem Artistam & Chrysopœam, scripturæ penitus ignotum, quæ religionem videlicet curare solet, non illas metallicas artes. Vt autem colorem induceret huic phantasmati persuasum esse voluit, Eliam suum non minus ab artibus postulari, quam a sacra religione. Respice ad eius verba supra §. 3. citata. Sed eius quidem ineptias ipse iam refutauit euentus, neque enim seculi nostri annus quinquagesimus octauus, quem ille prædixit (§. V.) vllius Eliæ Artistæ fuit ferax. Omittamus ergo nos illa de Elia siue Paracelsi, siue Chiliastarum siue denique Pontificiorum, qui a patribus quibusdam inchoatum de Elia Antichristi præcursore adhuc expectando errorem fortiter continuant, somnia, satis a nostris explosa. Vide Osiandrum, Gerhardum, Rostium, Calixtum *locis supra citatis.* (quibus iungi etiam poterit Thomas Brightmannus *c. 6. de Anti-Christo*) Qui simul scripturæ sacræ loca, quibus e Malachia inprimis & Apocalypsi solent abuti somniatores, ab horum vanis interpretamentis vindicabunt, simul docebunt, quo sensu admittendum sit, quod B. Lutherum nostrum solemus interdum tertii Eliæ titulo insignire. a)

a) Solet ille color prætendi. Elias primus purgauit Ecclesiam a Baalitis: Elias secundus seu Iohan-

nes Baptista se opposuit Pharisæis: Lutherus Papæ, tanquam AntiChristo. Potest tolerari ut simile, si modo memineris, omne simile claudicare. Neque diffitendum si fateri volumus, quod res est, nos forte non multum causæ habere, cur Pontificiis sua somnia obiiciamus, cum nostri a talibus non sint immunes. Si quis enim occasionem quærat, qua discipuli Lutheri sunt commoti, vt Lutherum cum Elia compararent, deprehendet, id magis factum esse ex odio parum laudabili erga discipulos Melanchthoris, quam ex amore Evangelicæ doctrinæ a Luthero inculcatæ. Patebit assertio, si quis consideret scripta Cyriaci Spangenbergii, qui & ipse primus videtur esse. qui Lutherum inuidioso hoc, an dicam superstitioso titulo insigniuit. Edidit enim is Mansfeldæ anno 1564. seq. nouem conciones in honorem Lutheri, in quibus ostendere intendit: Lutherum fuisse verum Equitem sacræ militiæ, verum virum Dei; magnum Prophetam & *verum Eliam*, verum Apostolum, verum Paulum, verum Iohannem Euangelistam, maximum & præstantissimum Theologum a temporibus Apostolorum, verum Angelum Domini, & illum ipsum Angelum, cuius mentio fit Apocal. XIV. Vno verbo verum Idolum Theologastrorum seculi decimi sexti.

OBSERVATIO XXIV.

De OSWALDI CROLLII SIGNATVRIS RERVM INTERNIS.

ARGVMENTVM.

§. I. C*Rollius claruit sub initium superioris seculi.* *§. II. Fuit Vir veritatis amantissimus*

mus. §. III. Multa detegit præiudicia in re medica & Theologica. §. IV. Erat pius atque deuotus. §. V. Scripsit tractatum de Signaturis rerum. §. VI. in eo volens nolensque suam confiteri debet ignorantiam. §. VII. Pauca enim sunt corpora, quæ descripsit, & in iis tamen multa, quorum signaturam omisit. §. VIII. Inepte autem supponit; Deum vnicuique plantæ ac corpori dedisse signaturam membris humani corporis analogam. §. IX. In plerisque tamen hæc ἀναλογία est valde ἀνόμαλος §. X. Nec sibi satis constant Semiologi, vnde petenda sit signatura in plantis. §. XI. Neque signatura animalium est certior. §. XII. Ea autem in inanimatis est maximam partem ἀπόκρυφος §. XIII. Probatur, artem Semioticam non fuisse imaginis diuinæ particulam. §. XIV. Nec protoplastos in statu innocentiæ habuisse rerum naturalium notitiam. §. XV. Diluitur obiectio I. de ὀνομαθεσία animalium Adamitica. §. XVI. Ostenditur, nomina animalium Hebraica nihil de essentia eorum in se comprehendere. §. XVII. Nec Adamum absoluere potuisse ὀνομαθεσίαν vno die, si signaturam animalium respicere voluisset. §. XVIII. eamque nec solo visu, nec aliis sensibus simul explorare potuisse. §. XIX. Diluitur obiectio 2 de signatura arboris Scientiæ boni & mali ab Eua perspecta. §. XX. Obiectio 3 de Adamo, quod Euam nunquam antea visam e signatura cognouerit.

§. I.

§. I.

CLaruiſſe Oswaldum Crollium ſub initium ſuperioris Seculi, & illuſtriſſimi Principis Anhaltino - Berenburgici Chriſtiani Senioris fuiſſe Ἀρχίατρον tum e dedicatione Baſilicæ eius Chymicæ, tum ex Priuilegio Cæſareo eidem præfixo conſtat.

§. II. Vt autem Vir fuit veritatis ſtudioſiſſimus, ita omnem omnino mouit lapidem, vt eam conſequeretur ipſe,& conſecutam aliis, qua fas eſt,fidelitate rurſus impertiret. Quippe non ſolum per Galliam,Italiam,Germaniam,Hungariam, Poloniam & Bohemiam peregrinatus eſt, diſcendi ſtudio; ſed & meditationi diligenti & experimentis Chymicis ſe totum tradidit,deditque operam,vt myſteria Naturæ panderet ſibique & aliis perſpecta redderet.

§. III. Atque hinc factum,vt non ſolum in re medica & Chymica complures ψευδοδοξίας Galenicorum,Scholaſticorum & Spagyricorum deprehenderet; ſed in Theologia non omnia probaret promiſcue, videretque interdum in ipſa ἀναλογίᾳ fidei receptæ quædam ἀνόμαλα.

§. IV. Cæterum Vir pius erat atque devotus; Idque tum ex ſcriptis eius vniuerſim tum imprimis e præfat. Baſilic. Chymic. liquet

quet, vbi pag. 13 ſcribit; *Vera medicina, de qua implorata prius diuini auxilii aſſiſtentia hic agere decreuimus, eſt merum Dei altiſſimi donum, non ab Ethnicis ſed a ſupremo vniuerſali Rectore, ſolo videlicet Deo, dierum antiquiſſimo & errare neſcio, Luminum patre petenda & diſcenda. Ideo non ex Creaturis, ſed ex Deo diſcenda eſt ſapientia, qui omnium arcanorum conditor ſolus ſcit, quas proprietates cuique creato indidit. Nunquam non a mortali Præceptore aut litera mortua tam recte & commode diſcitur, quam ab eo, qui omnium rerum eſt perfectus artifex - Medicus naſci debet e lumine gratiæ & naturæ ab interno & inviſibili homine, interno angelo, luce naturæ, quæ inſtar veri Doctoris hominem inſtruit, prout Spiritus S. Apoſtolos linguis igneis inſtruxit &c.*

§. V. Quod autem plerisque vſu venire ſolet Spagyricis, vt ſe Vulcani beneficio in ſinu naturæ reperiſſe autument, non *quod pueri in faba*; id noſtro Oswaldo etiam accidiſſe, ſcripra eius omnia & imprimis tractatus ille, *de ſignaturis rerum internis*, qui Baſilicæ Chymicæ in fine connexus eſt, abunde loquitur.

§. VI. Sicut tamen in eo id agit quam maxime, vt demonſtret, *omnes herbas, flores & arbores aliaque e terra prouenientia eſſe quaſi libros & ſigna Magica ab immenſa potentia Dei nobis communicata, per quorum cognitionem ad veram Medicinam, tanquam ad ſignatum peruenire quire-*

remus; Ita in omnibus fere pagellis ſuam nolens volensque confiteri debuit ignorantiam Spagyricam, tantum abeſt, vti hancce ſuam *Semioticam* indubitatam reddere, & fulcris Scientificis inædificare potuerit.

§. VII. Vt enim Oratione non attingam perpauca admodum ex infinita multitudine eſſe corporum genera, quorum Signaturam Oswaldus noſter citato libro deſcribere annisus eſt, adeoque ex iis non magis poſſe confici Syſtema Semioticum, quam ex particularibus quibusdam poteſt elici principium vniverſale; Quot quæſo in eo derelicta ſunt, quorum ipſe Signaturam reperire nondum potuit? Zingiber ventriculo conducere p. m. 22. ſcribit, ſed ſignaturam eius ne extremis quidem digitis attingit, vnde non inepte coniicimus, eam ipſi adhuc Semiotico-didaſcalo fuiſſe ἀπόκρυφον!

§. VIII. Et ſane ſi concluſiones Semioticæ cum ſuis præmiſſis eandem habent certitudinem, non poſſunt non eſſe incertisſimæ. Quid enim quæſo poteſt fingi incertius, quam iſtud principium, ex quo iuxta Crollium p. 1. Præfat. hæc ſcientia tota in ſuo cognoſci dependet; Scilicet *Deum vnicuique plantæ ac corpori dediſſe ſignaturam membris humani corporis analogam*: Quaſi vero Deus omnia creaſſet propter hominem, vel quaſi ho-

homo tanquam Microcosmus omnium Plantarum lapidum, Metallorum, Arborum, Mineralium, aliorumque corporum, quæ in hoc Macrocosmo visuntur, complecteretur imaginem ἀρχέτυπον. Imo vero eundem hanc non complecti, demonstratu est facillimum. Etenim si quædam signatura est in herbis aliisque corporibus membris corporis humani ἀνάλογος, aut Deus creauit hæc ad illorum similitudinem & effigiem, aut illa ad horum similitudinem & effigiem, aut illa ad horum: Sed neutrum est. Non enim reliqua corpora ad hominis vel membrorum humani corporis similitudinem creare potuit, quia homo post omnia creatus est; Nec hominem ad ἀνακογίαν illorum fingere. Primum, quia secundum signaturam solius Dei creatus dicitur, deinde quia rationi non videtur consentaneum, perfectum secundum signaturam imperfecti creatum esse; Ac id, quia confictæ huius signaturæ similitudo tam est dissimilis, vt dissimilius vix quicquam dari possit.

§. IX. Quæso enim te, Lector beneuole, an quicquam potest inueniri, quod guttis sanguineis sit dissimilius, quam flores Lilii Convallii? Ego sane signaturam horum florum mitræ cubiculariæ similiorem esse existimem, quam guttæ sanguineæ, & tamen Crollius l.c.

p. 27

p. 27. ſcribit; *lilii conuallii flos habet guttæ ſignaturam, quia flos quaſi gutta pendet; Ideo in Apoplexiæ morbo magnus eius vſus eſt.* Et quis in pennis pauoninis mammillarum muliebrium ſignaturam reperiſſet vnquam? Tamen Crollius l. c. pag. 21. ait *Specula pennarum Pauonis habent mammillarum & vberum formam, ideo hauſta ſanant vbera male affecta.* Taceo ſexcenta alia exempla huius commatis, vbi inter ſignum Macrocosmi & ſignatum Microcosmi eiusmodi ἀναλογία eſt, qualis apud nos in Spelunca Baumanniana inter typos & Antypos reperitur. Quippe quæ ita comparata eſt, vt niſi Hodegeta noſter eandem indicaſſet ſemper ac dixiſſet v. g. daß ſoll eine Orgel / daß ein Leichſtein ꝛc. bedeuten. Iouem iuro lapidem, me nihil minus, quam Organon Muſicum vel lapidem ſepulchralem ibi concipere potuiſſe: Et plane perſuaſum mihi habeo, non maiora in Morauienſi illa ſpelunca deliteſcere myſteria, in qua noſter Crollius præiudiciis Semioticis & Signaturis rerum ad nauſeam vsque repletus ſe mira & varia ludentis naturæ opificia reperiſſe iactitat. In Præfat. p. 5. ſcilicet

Quo ſemel eſt imbuta recens ſeruabit odorem teſta diu.

§. X. Et quid, ſi ſignatura rerum tam certa eſt, vt noſter Oswaldus putat, qui fit, vt Semio-

ıiotici in ea eruenda tam parum conſtent ſi-
ı,eamque iam in ſolius nominis, iam in rei
pſius *ἀναλογία*, quærendam eſſe autument?
Qui fit, vt eam interdum intrinſecus ſolum-
modo a guſtu, interdum extrinſecus a viſu,
olfactu, odoratu, auditu &c. deſumant? Qui
fit, vt eam pro ſuo arbitrio in quibusdam ad
ſolam radicem, in aliis ad ſolum caulem, fru-
ctum, florem, folia &c. reſtringant? Scilicet
vt habeant incertitudinis *κρησφύγετα*, & v-
no fortalitio disiecto ad aliud ſe protinus re-
cipere queant. Sic cancer viuus ligatis che-
lis cancro impoſitus eundem extinguit iuxta
Crollium l. c. pag. 43. neque ratione alia ex-
tinguit, quam propter ſignaturam Nominis
(Quod Logicis imprimis obſeruandum erit
impoſterum, vt deſinant tandem ineptire
& in ſuis compendiis vocem Cancri reſpectu
animalis & Morbi *pro æquivoca caſu facta* ven-
ditare.) Item Trochomanes vel Capillus
Veneris capillos denſos, criſpos & pulchrio-
res reddit iuxta Crollium *l. c. p. 18.* quia cau-
le hanc ſignaturam refert. Ac ne ſignatu-
ram in ſolo caule reſidere exiſtimes. *ecce*
*Carduum benedictum, qui lateris puncturis tollen-
dis eſt aptiſſimus* iuxta Crollium *l. c. p. 36.* quia
foliorum ſignatura hoc indicat. Et quid a
floribus & a radice ſignaturam poſſe peti ſub-
dubitas? Recordare lilium conuallium, de

quo §. 9. & Zingiber de quo §. 7. diximus, ac cito tolletur omnis dubitatio. Ad fructus autem quod interdum Semiologi nostri se possint recipere, docet Crollius l. c. p. 40. vbi ait, *Ficus strumæ modo tumere* (spectatum admissi risum teneatis amici.) *adeoque valere ad easdem.*

§. XI. Sed signatura fortassis in animalibus est certior. Imo vero adhuc incertior atque fallacior. Etenim vt non dicam, eam iuxta vulgarem sententiam, cum imagine divina non minus, quam φυτοψίαν in nobis esse deperditam; quam pauca sunt & quam incerta, quæ de ea habet noster Crollius. Ecce enim Alcis posterioris pedis dextram vngulam, quam Epilepsia ingruente sinistræ auri immittere soleat aduersus hunc morbum ob signaturam adhiberi posse autumat; Sed peruelim audire, qua ratione hoc animal in Epilepsiæ paroxysmo, vbi vitales operationes plerumque omnes cessant, sibi tam prudenter prospicere & manum vel potius pedem Medicum accommodare possit. Taceo quod impossibile videtur, vt vngula posterioris pedis dextræ sinistræ auri immitti possit: & tandem etiamsi hæc omnia ita se haberent; tamen Oswaldus noster nunquam persuadebit nobis, se hoc amuletum signaturæ potius, quam experientiæ vel propriæ, vel alienæ debere acceptum.

§. XII.

§. XII. Quod idem de inanimatis affirmare fas sit. Nam licet de iis etiam non pauca habeat citato loco Crollius, dicatque v. g. p. 43. *Mel sanare apum aculeos fixos*: tamen æque difficulter persuadebit prudentioribus, se istud e signatura mellis didicisse, ac historiæ philosophicæ peritos adducet, vt credant, Peripateticos obambulantes suam signaturam didicisse primum a Cornice, quæ frequenter sola secum sicca spatiatur arena. Vid. eum de signaturis p. 56. Vel signaturam risus, quæ est in homine, a MÆO aue, desumptam esse, risum & Cachinnum humanum ad miraculum *imitante* (Ecce egregiam contradictionem! cuius generis plures cum in eius Semiotica, tum in Basilica Chymica occurrunt, vt p. 86 & alibi.) Adde quod ipse signaturam nullam afferre potuit, ex qua virtutem hanc internam mellis coniecerit, præter effectum ipsum, qui tamen operationis signatura non est, quia eadem est posterior. Signatura autem operatione prior sit cognita necesse est, quia nos in operationis & virtutis cognitionem debet deducere.

§. XIII. Quare si nihil aliud de signatura proferri potest, quam quod Oswaldus noster de ea protulit, nihil dico amplius, causa iam dicta est. Quid enim hoc ipso potest esse incertius, ineptius & puerilius? Sed hanc

artem Semioticam fuisse particulam imaginis diuinæ contendis? Finge, ita esse, hoc parum tibi proderit. Sic enim concedis insimul, eam hodie esse deperditam. Etsi eandem posse restaurari existimas, a veritate procul abes. Etenim nec intellectus sibi relictus potest excutere peccati Originalis maculas & semel ipsum illustrare; nec lumen diuinæ gratiæ nos ita exstruit, vt ad claram & distinctam rerum naturalium cognitionem peruenire queamus. Vt enim non dicam, istud vix alium splendorem impertiri nobis, quam qui ad vitam spiritualem ducendam est necessarius; quis nescit renouationem nostram, qua intellectum & voluntatem esse imperfectam in hac vita & non omnes ex nostro animo auferre maculas. Sane Oswaldus noster ex lumine Naturæ & gratiæ internas rerum signaturas didicerat, si fides titulo, qui eius Basilicæ Chymicæ præfixus est, & tamen ita in iis adumbrandis hallucinatus est, vt non tantum incerta quædam & ieiuna, sed & falsa non pauca attulerit. Quamobrem & ipse p. 8. se in hac arte profitetur ad huc discipulum & cum aliis, signaturarum studiosis libenter velle vlterius discere significat. Et si Iacobi Böhmii libellum perlustraueris, *de Signatura rerum* quem lumine diuino consperſus scripsisse videri vult, deprehendes, eum obscuriora quidem

dem; ſed non multo certiora nobis tradidiſſe. Etenim vocabulis Spagyricis ita inuoluit omnia, vt iuxta vulgatum Chymicorum proverbium; *vbi palam locutus eſt, ibi nihil dixerit* (vid. Rob. Boyle Chymiſtam Scepticam in Præfat.) & totam hanc Semioticā tam imperfecte delineauit, vt iſtud Terentianum de illo vſurpare queas; *Feciſti probe, incertior ſum multo, quam dudum.* Quanquam id peculiari mandato diuino ſe feciſſe ſcribit *C. 9. l. c. §. 35. pap. 35. Edit. Amſtelod.* vbi ita inquit; **Es lieget in manchem Kraute und Thiere große Heimlichkeit/ wenn dis der** Artiſta **wüſte zu gebrauchen und kennete es. Die gantze** Magia **lieget darinnen/ aber wegen des Gottloſen iſt mir zu ſchweigen gebothen/ der es nicht wehrt iſt/ und billig mit der Plage/ damit Er andere Fromme geplaget/ und ſich im Kothe ſudelt/ geplaget wird.**

§. XIV. Age autem & accipe a nobis quare Oswaldo noſtro vix darė queamus calculum, quando ſcribit, Protoplaſtos in ſtatu innocentiæ abſolutam habuiſſe rerum naturalium ſcientiam, & eas omnes ex ſignaturis ſuis cognouiſſe. Nam primum ſi hoc ita eſt, cur Eua ex ſignatura ſerpentis naturam eius non cognouit, perſpexitque protinꝰ, eundem eſſe Metaphyſicum vel transnaturalem, cum ſerpens Phyſicus natura Grammaticus Rheto-

cus & Dialecticus esse non possit? Cur ex signatura arboris Scientiæ boni & mali non coniecit, rursum se eius virtute interna maiorem corporis vel aliam perfectionem obtinere non posse, nedum fieri כאלהים. Cur adhuc hodie renati & ad imaginem diuinam restaurati in cognitione rerum Spiritualium crescunt tantummodo, non autem in signaturis corporum naturalium, quod tamen deberet fieri, si Semiotica pars imaginis diuinæ fuisset?

§. XV. Equidem obmurmurare te audio ac dicere, duxisse Deum omnia animalia ad Adamum לראת מה־יקרא לו vt videret (scilicet ex signatura) quid vocaret vnumquodque daß er sehe (nicht wie er sie nennete/vt Lutherus habet) sondern was er bey einem jeden in der Benennung eigentlich ausdrücken solle; Sed facilis hic est responsio. Nam primum nulla est consequentia; Deus duxit animalia ad Adamum, vt videret, quid in appellatione eorundem exprimeret E. ex signatura eorum naturam internam perscrutari potuit ac debuit. Quippe & adhuc hodie v. g. canem ad aliquē adferre possum. לראת מה־יקרא לו ad videndum, quid in appellatione eius velit exprimere, quanquam is ipse canis naturam internam

per-

peruestigare non possit. Et sicut nos in ὀνομαθεσίᾳ animalium non tam respicimus naturam & formam internam, (quippe quæ nobis est ἀπόκρυφος) quam accidentia externa, nominamusque v. g. canem Braunellgen, i colorem habeat liuidum; Ita Adamum a signatura externa dedisse animalibus sua nomina, non quidem repugnauerim, ast si quis exnde velit elicere, eum perfectissima rerum naturalium scientia imbutum fuisse, & ex signis externis de operatione rerum interna potuisse iudicare, eum profecto ἀσυλλογιστίας ccusarem,

§. XVI. Porro si Deus ideo duxit anima a ad primum hominem, vti ex signatura eorum externa internam eorum naturam perciceret, videretque adeo, quid in appellatione potissimum de essentia illorum exprimeret; Aut ille inseruit de essentia vel signatura terna eorum aliquid suis appellationibus, ut non inseruit. Si nihil, Deus suo scopo exdit & Adamus non bene functus est ὀνομαθεσίας officio. Sin; quæso te, qui fit vt nos dita & intellecta voce אישה vel נשר naram & essentiam fœminæ vel aquilæ internam non simul intelligamus. Qui fit? vt eraque animalium vocabula Hebraica ab cidente externo desumta videantur, v. g. : bufo, a צבה intumuit, quia interdum in-

inflare se solet & intumescere? qui denique sit, vt vnicuique indiuiduo non speciale nomen indiderit, cum vnum ab alio non tantum intrinsecus differat, vt v. g. Petrus per suam petreitatem ab aliis hominibus, sed & extrinsecus, qua signaturam externam?

§. XVII. Sed obiicis fortassean quid? illa ipsa nomina Hebraica, quæ adhuc hodie in lingua S. superstitant, num ea esse existimas, quæ Adamus animalibus in Paradiso imposuit? Difficile est fateor, hoc affirmare. Nam quis quæso sibi persuadeat columbam v. g. ab Adamo vocatam esse יונה cum testibus Lexicographis & optimis quibusque Criticis appellationem hanc acceperit a ינה *oppressit* eo quod oppressioni & prædæ præ cæteris sit exposita. Cum tamen in statu innocentiæ nec homo homini, nec animal animali insidiatum fuisse, manifestum sit? Et quis Asinum חמור ab Adamo appellatum credat, cum eo tempore nondum חומר vel chomer quoddam extiterit, a quo nobiliores Critici volunt eius nomen descendere? Sed esto, periisse hæc nomina Adamitica cum tota lingua primigenia, quod ego cum argumentis aliis, tum hoc imprimis, (quod nemo adhuc, quod sciam, protulit) adductus non difficulter crediderim; tamen hoc ipso non omnis scru-

pulus

pulus exemtus nobis eſt. Manet, non Adamum non vnicuique ſpeciei tantum, ſed & indiuiduo peculiare nomen dare debuiſſe, quia qua ſignaturam internam & externam non omnino inter ſe conueniunt. Etſi id ipſum nobis conceſſeris, videndum tibi erit, qua ratione vno die abſolui potuiſſet ὀνομαθεσία iſthæc & quomodo tam breui temporis ſpatio perueſtigari natura tot animalium & nomen eſſentiale iisdem impertiri potuerit? Ego ſane etiamſi conceſſerim quibusdam naturæ ſcrutatoribus, dederimque tantum 130 quadrupedum, 150 auium, 30 reptilium reperiri animalium ſpecies; tamen non perſpicio, qui vna luce Adamus tot perluſtrare indiuidua, ſignaturas vniuscuiusque examinare, & tandem nomen naturæ reſpondens cuilibet dare potuerit. Imprimis, ſi ex C. 3. Gen. v. 21 condiſco, non vnum par tantummodo in quauis ſpecie, ſed plura omnino a Deo eſſe creata. Taceo S. Ephræmi ſententiam, qui Adamum hora nona matutina creatum, & tertia pomeridiana lapſum ſcribit, adeoq; breuiſſimum omnino ſpatium appellandis animalibus deſtinatum autumat. Quæ tamen fides penes Auctorem eſto.

§. XIIX. Porro ſi Adamus ex ſignatura coniicit naturam animalium, peruelim ex te audiuiſſe, an viſu tantummodo, an vero aliis

etiam sensibus eandem explorauerit? Si visu tantum; qui potuit dixisse v.g. hoc animal eandem signaturam cum isthoc, &c. idem nomen habebit? Cum interna signatura, quæ est *inuisibilis*, potuisset esse diuersissima? sin aliis etiam sensibus, dic quæso, quomodo istud cum verbo ראה conciliari possit? & quantum temporis spatium ipsi necessarium fecisset, si cuiusuis animalis naturam & visu, auditu, olfactu & tactu dignoscere debuisset? Adde quod in vniuerso terrarum orbe vix dentur duo animalia, quæ gustu, visu, auditu, olfactu & tactu omnino conueniant. Quod propterea te obseruare velim, vt tandem desinas putare; *Herbas eiusdem signaturæ easdem etiam operationes habere;* Non enim dantur herbæ eiusdem prorsus signaturæ, nec dari possunt, nisi velis credere, diuersum esse posse idem.

§. XIX. Sed Eua tamen, vt ex Gen. c. 3. v. 6. liquet, ex aspectu vel signatura arboris Scientiæ boni & mali cognoscebat statim, eam facere prudentem; Adeoque erat omnino Ars quædam Semiotica in primis parentibus. Ast quæso te vbi hoc extat? Euam aspexisse arborem & eius fructum desiderabilem putasse eo, quod prudentiam induceret, citato loco legitur, ex signatura hoc ipsam collegisse, legitur nusquam. Quid quod ex præceden-

te

te versiculo contrarium elicitur, vbi hanc operationem arboris ψευδώνυμον ex commendatione serpentis, non vero ex signatura hausisse manifeste dicitur. Et si tantopere in hac arte versata fuit Mater optima, cur quæso ex signatura huius arboris non collegit, eam virtute Deificandi nequaquam esse præditam; Cur non perspexit ex signatura Serpentis, eundem sophisticari malitiose & nil moliri aliud, nisi lapsum humani generis & interitum?

§. XX. Neque est etiam, quod ad Adamum prouoces, dicasque, eum ex aspectu vel signatura statim cognouisse Euam, vidisseque, eam esse carnem de Carne sua, os de suis ossibus. Nam primum non puto te affirmaturum, Adamum atque Evam eandem habuisse in carne & ossibus signaturam. Tum notionem hanc ex occulto Sympathiæ sensu in sangvine, vel costæ inopinato defectu, vel reuelatione speciali diuina habere potuit. Porro de eo, quod eandem ex signatura cognouerit, ne γρὺ quidem in S. codice, neque hoc, neque alio loco extat. Ac tandem si hæc omnia concesserim, dixerimque, fuisse in statu innocentiæ Artem eiusmodi Semioticam & adhuc superesse, tamen idem de ea dicendum nobis esset, quod B. Lutherus in colloquiis Mensalibus de Astrologia scribit;

Ich

Ich bin so weit kommen und beredt in der Astrologia, daß ich glaube / sie sey nichts. Denn Philippus Melanchthon hat mir auch wider seinen Willen bekennet / die Kunst sey wohl da / aber es wären keine Meister / die sie recht kennten und verstünden.

OBSERVATIO XXV.

IACOBI ACONTII STRATEGEMATA SATANAE.

Synopsis.

Instituti ratio §. I. Acontii Patria, ætas. §. II. Vitæ studiorumque ratio, §. III. IV. Religionis mutatio. §. V. liberalitas Elisabethæ Angliæ Reginæ an spei eius non satisfecerit? §. VI. Exulum cupiditates difficulter admodum explentur. §. VII. Libri Acontii: de methodo, item de ratione muniendi oppida VIII. Dialecticam quoque scribere voluit. §. IX. Regula eius de conscribendis compendiis, item vaticinium de lætiore literarnm facie §. X. Iudicium Acontii de Francisco Patricio §. XI. quod expenditur. §. XII. Liber Acontii de strategematibus Satanæ, eiusque editiones, §. XIII. Epistola eius de scribendis libris ad Iohannem Wolfium. §. XIV. Diuersa eruditorum de libro Acontii, quem de strategematibus Satanæ scripsit, iudicia, eorumque causa. §. XV. Elogia quibus ornatus fuit ab Arminianis §. XVI. Censuræ in eum stri-

cta, Isaaci Iunii §. XVII. Peltii §. XVIII. Riueti §. XIX. Guilielmi Saldeni §. XX. Accusationum omnium summa capita §. XXI. Elatior animus sine causa ei obiicitur §. XXII. Quo iure arguatur Indifferentismi? §. XXIII. Effatum Acontii de illis, qui de Trinitate non recte sentiunt §. XXIV. Quod a Sandio inter Antitrinitarios non referatur §. XXV. Origo omnium accusationum §. XXVI. Verbis ipsius Acontii exponitur, §. XXVII. §. XXVIII. An inde colligi queat, eum Socinianos in Religionis admisisse societatem? §. XXIX. Sententia Acontii de confesfionibus, earumque necésfitate §. XXX. quae vlterius illustratur §. XXXI. XXXII. Conditiones confessionis vniuersalis, in qua omnes Christiani adquiescere posfint, ex mente Acontii §. XXXIII. Ex quibus colligitur, eum ab omni Scepticismi & Indifferentismi suspicione esse alienum §. XXXIV. Verbis scripturae exprimendam voluit confessionem Acontius §. XXXV. Id quod non semper in malam interpretandum est partem §. XXXVI. Rationes quae in hanc eum induxere sententiam §. XXXVII. Expenditur haec eius opinio. §. XXXVIII. Capita doctrinae christianae quae creditu ad salutem necessaria duxit Acontius §. XXXIX. Confesfionis ab eo concinnatae formula, obseruationisque conclusio. §. XL.

§. I.

VAria liber iste Iacobi Acontii de strategematibus Satanæ expertus est eruditorum iudicia. Adeoque de illo, eiusque auctore nonnulla commemorare animus est. Quod priusquam aggrediar, cum subinde libellus iste allegandus nobis fuerit, hoc moneo, vti me editione, quæ Amstelodami A. M DC LXIV in 12 prodiit.

§. II. Tridento ortum Acontium floruisse, constat seculo XVI. Hoc passim ipse indicat de Lutheranorum ac Pontificiorum certaminibus, & horum aduersus illos machinationibus verba faciens. Sic libro *VII. p. 305. Sunt iam anni*, inquit *plus minus quadraginta septem, cum cœpit Lutherus contra Romanam ecclesiam docere &c.* Accedit quod libellum de stratagematibus Satanæ Elisabethæ Angliæ Reginæ consecrauerit. Epistola ad Iohannem Wolfium scripta est Londini XII. kal. Decembr. M D L X I I V, vnde recte a Petro Bælio notatur Morerius, qui seculo XV. eum floruisse auctor est *in Diction. Hist. & crit. T. I. p. 67.*

§. III. Vitæ studiorumque, quam tenuit, rationem intelligere quodammodo licet ex Epistola ad Iohannem Wolfium. *Itaque* inquit, *nostri vicissim otii reddenda tibi fuerit ratio*

tio aliqua. Post illud tempus quo excidit nobis inchoatum illud de methodo opusculum, scis, me bis sedem & locum mutasse. Argentoratum primo, deinde in Angliam, vbi adeo frequenter incidunt mihi a studiis auocationes, vt quantum promoueam profecto pœniteat. Causæ fere leues sunt, sed quibus non parere non possum, interim tamen conscriptam iam dudum a nobis nostrate lingua muniendorum oppidorum artem latinam fecimus. Sed versio nouum pene opus fuit, quæ mihi scriptio nequaquam facilis extitit, qui primus (quod sciam) hanc rationem arte complecti ausus fuerim, mitto difficultatem noua inuenta latinis verbis exprimendi, hominis præsertim, qui bona vitæ parte inter Bartoli, Baldi & eius farinæ hominum sordes consumpta, multisque annis aulicæ vitæ, sed minime tamen otiosæ datis, sero admodum ad politiores Musas accesserit p. 396.

§. IV. Discimus hinc Acontium primo Tridento Argentoratum, deinde Argentorato in Angliam se contulisse: discimus, eum maximam vitæ partem in studio iuris & aulicæ vitæ occupationibus transegisse. Simulque patet, cur Philosophus Iure-Consultus, Theologus quibusdam audiat, ob studiorum scilicet rationem, non ob conditionem muneris, cui eum non fuisse adstrictum itidem hinc intelligitur.

§. V. Causa cur Tridento discederet religio-

gionis fuit mutatio. Italis enim veritatem adgnoſcentibus non alia fuit ratio ſaluti ſuæ conſulendi,quam vt eo ſe conferrent, vbi tuto veritatem profiteri licebat. Si Gisberto Voëtio credimus,Acontius ex eorum Italorum fuit numero, qui hæreſibus ſuis & paradoxis ſententiis religionem Euangelicam obtendebant. *Diſp. Theol. T. I. p. 491.* quod nonnullos equidem eo tempore feciſſe credo,de omnibus id cenſere iniquum eſt. In Acontio autem quousque locum inueniat, ex dicendis patebit.

§. VI. Id potius commemorabimus, quod eleganter & pererudite obſeruauit Petrus Bælius, eum liberaliter licet ac benigne ab Eliſabetha Angliæ Regina exceptum, ſatis frigide tamen iſtam beneficentiam laudando, haud obſcure indicaſſe, ſpei ſuæ haud vsquequaque fuiſſe ſatisfactum. In eadem enim ad Wolfium Epiſtola ita pergit: *Vt autem quicquid eſt operæ, id iſtam in artem conferrem, ex parte priuatis ſum rationibus adductus: etenim in hoc voluntario meo exilio inopiam* VTCVNQVE *ſubleuat, & otii ad alia ſtudia ſuppeditat* NONNIHIL *impetrato mihi ab huius ſapientisſimæ atque optimæ Reginæ liberalitate honeſto ſtipendio.* Sortis ſuæ & conditionis tenuitatem haud obſcure videtur indicare,nec tamen a Regina videtur plura deſiderare, cuius alibi quo-

quoque beneficentiam laudat. Mallem itaque, si a tanto viro mihi dissentire licet, benignius & in meliorem hoc interpretari partem.

§. VII. Hoc tamen certum & quotidiana experientia comprobatum, exulum & religionis auitæ desertorum auaris cupiditatibus raro admodum, quantumuis magna liberalitate, satisfieri. Molestum admodum & querulum, imo iniquum & morosum est id hominum genus. Ad quod probandum si vel maxime deessent exempla ex illustrioribus viris, illud tamen M. Antonii de Dominis sufficeret. Sed hoc ὡς ἐν παρόδῳ.

§. VIII. Ad libros Acontii accedimus. Et ipse quidem in epistola antea citata ad Ioh. Wolfium primo mentionem facit opusculi sui de Methodo, quod primum ingenii eius fuisse foetum, exinde colligas. *Post illud tempus*, inquit, *quo excidit nobis inchoatum illud de methodo opusculum &c.* Deinde ibidem meminit libri de ratione muniendorũ oppidorum lingua Italica a se conscripti, sed in latinam postea ab ipso autore translati: *Interim tamen conscriptam iamdudum a nobis nostrate lingua muniendorum oppidorum artem latinam fecimus.* Sed an lucem adspexerit, non constat. Ipse autem primum se fuisse putat qui rationem muniendi oppida arte complecti

ausus sit. Quam in rem diligentius inquirent, quibus artis huius historiam tradere est animus. Interim conferatur Gabriel Naudæus in *Bibliographia militari p. m. 133.* qui vt diligentissimus est, ita Acontium non prætermisisset, si quid eiusmodi de eo ibi innotuisset.

§. IX. Animus quoque fuit Acontio de Dialectica aliquid commentari: qua de re iterum ipsum disserentem audiemus: *Tandem etiam animum ad perficiendam, vel potius de novo incohandam susceptam olim de Dialectica scriptionem adieci, rem sane difficilem ac fastidii plenam: sed tamen, ni fallor, vehementer necessariam. Videtur enim quæ adhuc extat vtilitates nequaquam præstare tantas, quantas & pollicetur, & præstare videtur posse, si tandem aliquando veram eius adspicere effigiem suum illud exemplar, quod ipsa in natura est impressum, ad viuum referentem licuerit. Quanquam autem minime prolixa futura est scriptio, multo tamen opus habet tempore: tum propter rei difficultatem: tum etiam propter eas, quas mihi ipse indixi, leges. Video quid susceperim: rem videlicet a sexcentis tractatam, vt nisi conspicuus extiterit laboris nostri fructus, nemini non stomachum tanquam sæpe recocta crambe moturi simus. Intelligo etiam me in seculum incidisse cultum præter modum, nec tam certe vereor, tam eorum, qui regnare nunc*

nunc videntur, iuditia, quam exorientem quandam seculi adhuc paulo cultioris lucem pertimesco? Etsi enim multos habuit habetque ætas nostra viros præstantes, adhuc tamen videre videor, nescio quid magis futurum.

§. X. Lucem ista tractatio dialectica non adspexit non sine insigni rei literariæ, vti credo, damno. Siue enim ingenium doctrinamque Auctoris, siue consilium vsibus, quos pollicetur, dialecticam attemperandi, spectemus, eximium quid atque præstans iure ab autore expectari potuisse, arbitror. Duo tamen in verbis allatis valde notatu digna occurrunt. Primum illud est, quid obseruare illi debeant, qui noua compendia obtrudere orbi erudito gestiunt. Quod si sibi dictum credidissent, qui quotidie eiusmodi quid parturiunt, non tanta librorum inutilium copia orbis laboraret. Alterum, quod vaticinium velut longe certissimum ediderit noster, futuramque sequentium temporum felicitatem in promouendis literis bonisque artibus animo prospexerit.

§. XI. Subiicit hinc quædam de Francisco Patricio, quæ licet a nostro instituto aliena videri possint, referam tamen, quia pauci forte, qui elogia Patricii colligunt, in hoc Acontii loco eiusmodi quid quæsituri sunt. *Vt alia prætercam* (ita pergit) *stupore affecerunt*

 me

me non ita pridem dialogi decem de historia & nuperrime totidem de Rethorica nostrate lingua a Francisco Patricio, homine (vt audio) Dalmata conscripti. Quid quaris? Nihil hercle est propius, quam vt omnes iam Platones atque Aristoteles contemnam, acumen est incredibile, iudicium politissimum, lepore ita condit omnia, vt satietatem afferre prolixitas nulla posse videatur: magna audet, sed ita praestat, vt, si multo maiora polliceatur, facile sit fidem habiturus &c. Equidem serio dico, ex iis, quae videre licuit, ita coniicio, effecturum eum, si vixerit aliquamdiu (vix enim virilem ingressus est aetatem) vt quod inuideat seculum nostrum antiquitati, ingeniorum quidem praestantia, habiturum non sit: erigit mihi crede in spem suo exemplo multorum animos, fore, vt si grauiter contenderint, multo pleniorem firmioremque assequantur rerum quarumlibet cognitionem, quam posse iam quisquam videbatur,

§. XII. Nisi me omnia fallunt, singularis de Patricii eruditione opinio, iudicium illud, aut si mauis vaticinium de feliciori literarum statu, auctori elicuit, quod adeo casui & affectui potius, quam iustis rationibus innixae sententiae tribuerim. Et in Patricio quidem laudando, non magnopere aberrat, saltem eruditissimos viros secum consentientes habet, licet alii ob spretum ferociter Aristotelem, infenso in eum sint animo. Ianus Nicius

cius Erythræus de eo ita: *Franciscus Patricius Venetus, non huius modo, sed longe superioris aeui Italorum fere omnium multo doctissimus, in omni praestantissimarum artium genere, qui occupatissima in vita ac summorum virorum negotiis pene omnibus, ac fere perpetuo itinerum labore districtus nunquam literarum studia intermisit, & egregia multa composuit, quae summis literatorum omnium laudibus efferuntur. Pinacoth. p. 203.* Nimius tamen est in laudando Patricio Acontius & modum excedit.

§. XIII. Sed ad libros Acontii reuertimur. Inter hos superest, qui primo loco nominari debuisset, & qui solus fere auctoris nomen ab interitu vindicauit, de Satanae strategematibus. Editus is saepius est latine Basil. M. D. L X V. 8 M D. L X X X I I. 8. M D C X. M D C X X. Amstelodami M D C X X I V. M D C L I I. 8. Oxon. M D C X X X I. Gallice Basil. M D L X V. 8. Delphis M D C X I 8. M D C X X I V. 12. Belgice M D C L X. 12. Germanice M D C X L V I I. Basileae &c. vid. Christophorus Hendreich *in Pandectis Brandenburgicis p. 35.*

§. XIV. In plerisque editionibus addita est Acontii epistola ad Iohannem Wolfium Tigurinum, in qua de ratione scribendi libros, erudite, plane & accurate disserit. In-

ter plurima autem monita longe saluberrima hoc etiam maximopere placet: *mea quidem hæc est sententia, vt quam in ætatem incideris, videas, & quid suscipias; cuius rei gratia; hoc est, quanam magna vtilitatis spe adductus, expendas etiam atque etiam. Quæ literis mandauit Iohannes Hus, si ætatem, qua floruit, respicias, plane aurea sunt: si cum nostrorum hominum monumentis conferas, nullius sunt pretii.* Immemores huius moniti plerosque esse, qui hodie ad scribendum se accingunt, vel me tacente quilibet intelligit.

§. XV. Is autem quem de strategematibus composuit liber, plurimorum promeruit & laudes & vituperia. Moderationem nimirum pacisque studium cum vbique suadeat, non potuit non iis se probare, qui ab aduersariis potentioribus oppressi nihil nisi pacis concordiæque studium in ore habent. In quos cum Zelus non raro inconsultus alios armet, hisce suspectum statim est, fugiendumque videtur, in quo vel mentio saltem concordiæ & tolerantiæ iniicitur.

§. XVI. Arminianis itaque cur tantopere placuerit iste Acontii liber, intelligitur, imo, cur tam vehementer displicuerit Contra-Remonstrantibus. Illis *in Exam. censuræ præf. p. 11.* audit *vir æterna memoria dignus, quo Satanas isto tempore maiorem hostem vix habuit.* Iaco-

Iacobo Arminio *in Resp. ad Excerp. Theolog. Leidens. p. 65. diuinum prudentiæ ac moderationis lumen*; Amesio *præfat. ad Puritan. Anglican.* & Greuinchouio in *Absterſione calumn. Smoutii p. 125.* δυνατώτατος ἐν ταῖς γραφαῖς *qui ſementem eccleſiæ Anglicanæ calore & rore cæleſti fouit ſedulo.* Quæ & alia eiusmodi diligenter collecta de eo affert V. Cl. Thomas Crenius *Animaduerſion. Philolog. Hiſtor. part. 11. p. 31.*

§. XVII. Acerbissimæ contra aliorum in hunc Acontium extant censuræ. Plerique Socinianismum obiiciunt. Isaacus Iunius, *Acontius*, inquit, *homo fuit eiusdem farinæ cum Remonſtrantibus & Socino, totus in hoc, vt omnes ſectas ad vnam vniuerſalem reuocaret, in qua vt in arca Noæ omnium ſpecierum animalia includerentur, & quamuis diuerſo vtentia pabulo conſeruarentur in Exam. Apolog. Remonſtrant. p. 45.*

§. XVIII. Nec mitior in Acontium est Peltius, qui itidem Acontium cum Socino in vnam coniicit classem, illud maxime obiectans, quod vterque, plura esse scitu necessaria ad salutem præter fidem seu obedientiam mandatorum Christi, negauerit; *in dedicat. Harm.*

§. XIX. His, quem laudauimus V. Cl Thomas Crenius, addit Riuetum, cuius no-

tas manuſcriptas in Conradi Bergii *praxin catholicam diuini canonis* is primus in lucem produxit l. c. *Miror*, inquit Riuetus, *cur tanti faciat vir doctus iudicium Acontii, hominis ambiguæ fidei & Socinianorum vel prodromi, vel commilitonis, cuius rei gratia ab Arminianis toties recuſus eſt & commendatus etiam in varias linguas vulgares translatus. Huic homini ſcopus fuit, vt ex toto libro apparet, ad tam pauca neceſſaria doctrinam chriſtianam arctare vt omnibus Sectis in Chriſtianiſmo pateret aditus ad mutuam communionem. Vellem, doctiſſimum & pium virum a talibus laudandis & imitandis abſtinuiſſe.*

§. XX. Accedit iſtis Guilielmus Saldenus *de libris varioque eorum vſu & abuſu lib. II. c. III. p. 338.* Cum enim quod de Origene dici ſolet (*vbi bene, nemo melius, vbi male, nemo peius*) de Acontio vſurpaſſet, ſubiicit: *fuit hic Acontius, vir fere doctus, ſed ingenii vt acris quidem, ita & elatioris ac iuſto liberalioris, quin a neſcio quali Scepticiſmo & Indifferentiſmo in ipſam Theologiam introducendo, haud quaquam alieni, quod tractatu ſuo de ſtratagematis Satanæ teſtatum ſatis fecit, libello, (Simone Goulartio indice) omnium malorum peſſimo. Voetius ei adſcribit, quod vel imperite vel ſubdole, communem confeſſionis conceptum molitus ſit, ſub cuius vexillo militare poſſint & ipſi Ariani.*

§. XXI.

§. XXI. Video itaque omnia ἐγκλήματα contra Acontium ad tria reuocari posse capita. Indifferentismus namque illi obiicitur, Socinianismus & ingenium elatius & iusto liberalius. Goulartii enim sententia: *Librum istū Acontii esse omnium malorum pessimum*, cum auctoris summam aut imprudentiam arguat, aut impudentiam ne digna quidem est, in quam inquiratur, aut censura vlla stringatur.

§. XXII. Elatiorem animum Saldenus obiecit, nec tamen vllam sui iudicii affert rationem. Quod vitium etiam quo pacto in illum, qui nihil nisi moderationem pacisque studium spirat, cadere queat, me non capere, lubens profiteor.

§. XXIII. Indifferentismum si ita capiunt, vt protestantes omnes in fundamento consentire crediderit Acontius, & perinde adeo esse, siue Lutheranorum, siue Reformatorum partibus addictus sit, hactenus quidem recte, illum ei obiici concedo. Quoad ceteras religionis christianæ Sectas, an indifferens fuerit, id enimuero diligentius adhuc puto esse inuestigandum. Certe quoad Pontificios, eum non fuisse indifferentem, satis constat, quippe quorum superstitionem & tyrannidem acriter satis in hocce libello perstringit.

§. XXIV. An Socinianos in religionis suæ admiserit societatem, patebit deinceps.

Interim obstare videtur, quod in Epistola, quam primum in lucem protraxit V. Cl. Thomas Crenius, Sabellianos, ideo, quod non recte de Trinitate & filio Dei sentiunt, reiecit atque damnauit. Cum enim prolixe de mente sententiaque Sabellii disputasset, concludit: *qui ita loquitur vt certo non appareat, eum agnoscere id, quod sit creditu necessarium* (Christum esse filium Dei) *eum pro ecclesiæ membro agnosci non posse, etiamsi non constet, id eum negare & eius forte habendus sit loco, cuius ignoretur fides. l. c. p. 137.*

§. XXV. Iam ad Socinianismum quod attinet, initio id quidem mirum magnopere mihi videtur, cur Christophorus Christophori Sandius in sua Bibliotheca Antitrinitariorum nullam Acontii nostri iniiciat mentionem, cum in more positum sit viro huic, omnes huc trahere, quibus vel leuis quædam Socinianismi suspicio, imo suspicionis vmbra, adspergi potuit, quo ipso, quin multis fecerit grauem iniuriam, nullum mihi superest dubium.

§. XXVI. Sed vt de toto hoc negotio statui rectius queat, iuuabit paucis sententiam Acontii edisserere. Origo accusationum omnium inde orta, quod ad lites inter illos, qui Romani Pontificis iugum excusserant, præscindendas communem quandam confessionis formulam concinnari voluerit, in qua omnes

mnes

omnes adquiescerent. Causa, quæ in hanc sententiam Acontium adduxit, honesta satis & prægnans videtur. Videbat, Protestantibus obiici sectarum diuersitatem: calumniam confirmare videbantur diuersæ, quæ hinc inde edebantur, confessiones: hic quid consilii? communem quandam confessionem conscribi volebat, in qua omnes adquiescere possent.

§. XXVII. Hac de re ipse Acontius ita disserit: *ad diluendas calumnias, quibus infamari solent Euangelii professores eo quidem nomine, quod multa eis nefaria valdeque absurda tribuantur dogmata, quæ illi nullo pacto agnoscunt, & illud pertinet, quod iam fieri vbique videmus, vt quælibet aut particularis alicuius loci ecclesia, aut ciuitas aut prouincia, quæ Euangelium fuerit amplexa & priuatim etiam homines nonulli scriptis editis, quæ sit suorum dogmatum summa testentur, eaque ratione Impiorum errorum, quos nunquam non serit Satanas, ad se doceant non pertinere infamiam. Quæ res quam bene eis cedat, expendendum est. Certe quidem aduersarii quod audiunt confessionum nomina, etiamsi in præcipuis religionis capitibus summa sit consensio, tamen totidem videri sectas volunt: faciunt id illi quidem suo vitio, nulla iusta causa, fateor; sed colorem tamen habet calumnia &c. p. 323.*

§. XXVIII. Hæc itaque aliaque hunc in mo-

modum cum edisseruisset, vt ostenderet confessionum multitudinem πρόφασιν calumniæ quam Protestantibus intentabant Pontificii, præbere, tandem concludit: *Meo quidem iudicio nihil præstaret, quam vno accurate concinnato fidei symbolo confessiones alias abolere omnes. Certe enim talis ecclesiarum confessio multas sopiret hominum voculas, multa magnaque tolleret offendicula, quæ Euangelii cursum retardant mirum in modum. p. 325.*

§. XXIX. Aut itaque me omnia fallunt, aut supponit Acontius, eos quibus confessionis formulam præscribit in iis doctrinæ capitibus, quæ cognitu ad salutem sunt necessaria, inter se consentire. Hoc autem an de Socinianis & Protestantibus intelligi queat, ego quidem vehementer dubito, imo plane abnuo. Quicquid sit: Acontius aut in hoc peccauit, quod Socinianos in præcipuis doctrinæ cœlestis capitibus a Protestantibus non dissentire credidit, aut in eo, quod de Reformatis atque Lutheranis id sibi persuasit. Si prius, peccauit quidem enormiter, vix tamen video, quo pacto in hanc sententiam ingredi potuerit: saltem accuratius hoc esset demonstrandum. Si posterius, miror cur tam male audiat, saltem apud Reformatos, quorum doctissimi hunc

in

in fundamento vtriusque partis consensum agnoscunt.

§. XXX. Si porro ex Acontio quæras, quid generatim de confesſionibus sentiat? respondet, in Veteri Testamento, licet sæpius diuini cultus facta sit restitutio, nullius tamen extare more nostro compositæ confesſionis memoriam, & absolutam eius rei se non videre necesſitatem, licet ad calumnias repellendas & refutandas necessarium quandoque sit confesſiones edere *p. 324.*

§. XXXI. In eo si reprehendas Acontium, hoc tecum expendas velim: triplicem posse confesſionis esse finem: primum, vt omnibus de hominis, aut vnius aut plurium, imo integri cœtus sententia constet, si forte impia & profana placita illis tribuantur: alterum, vt aliis certam loquendi sentiendique præscribamus formulam, non toleraturi eos, qui non statim easdem nobiscum foueant opiniones, iisdemque vtantur verbis; tertium vt nos ab iis, qui graues errores docent, aut alia non ferenda committunt, discernamus.

§. XXXII. Vltimus finis superfluacaneus fere videtur, cum qui dissentiunt ipso dissensu satis a se discernantur. Medius ille finis haud raro cum conscientiarum coactione & tyrannide coniunctus est, adeoque Christiano

no homine indignus. Primus autem finis & licitus est, & confessiones interdum prorsus necessarias reddit. Ast necessariæ, inquis, sunt, vt hæretici ex latebris suis protrahantur, illorumque palam fiat sententia. Sed salua aliorum sententia, ita arbitror: aut manifesti sunt hæreticorum errores aut occulti: si occulti, Deo cordium scrutatori res committenda: si manifesti, non opus est formulis & confessionibus; per se non damnandis, sed magnis abusibus obnoxiis. Hæc & alia pro sententia Acontii dici possunt, vt pateat non tam temere eam esse reiiciendam.

§. XXXIII. Non itaque omnes promiscue in religionis societatem admittit Acontius, nec damnat confessiones, licet abusum earum & multitudinem reiiciat. Si ergo nunc scire cupias, qualem eam esse velit confessionem, in qua omnes veri Christiani adquiescere possint, ecce quo pacto suam ipse exponat hac de re sententiam: *Ac oportet quidem confessionem eiusmodi esse instar definitionis cuiusdam, quemadmodum enim requiritur, vt definitio neque plura complectatur, neque pauciora, quam ipsa, quæ definitur, res: videlicet vt nihil desit, nihil deesse oportet eorum, quæ sint ad salutem cognitu necessaria. Nihil enim contineri debet, absque cuius cognitione contingere salus possit. Etenim si deesset aliquid cognitu ne-*

necessarium fieret, vt qui Christianus haberi non debeat, neque ecclesiæ Dei membrum propterea, quod profiteretur illud symbolum, haberetur pro Christiano. Sin contineretur Symbolo aliquid non necessarium cognitu, vsu venire posset, vt qui confiterentur, quæ essent necessaria, & qui cum sua qualicunque fide salui esse possent, propterea, quod non reciperent id, absque cuius cognitione contingere salus posset, cum essent pro Christianis & ecclesiæ membris agnoscendi, reiicerentur. At si neque desit, neque redundet quicquam, iam neque reiicerentur nisi qui sint reiiciendi, neque reciperentur, nisi qui sint recipiendi. p. 327.

§. XXXIV. Ex quibus Symboli, quas posuit, conditionibus, luculenter apparet, ab omni Scepticismi & Indifferentismi suspicione Acontium procul esse remotum. Qui enim certa doctrinæ capita creditu ita necessaria ducit, vt eos, qui hæc capita non admittunt, *reiiciendos* statuat, is, quo pacto Scepticismi & Indifferentismi insimulari queat, ego equidem non video. Quod autem nec superflua Symbolo admisceri cupit, in eo nescio an vituperari possit, saltem ab iis, qui serio secum expendunt, non fœcundiorem esse litium & controuersiarum materiam, quam eiusmodi doctrinas, quæ vt per se creditu necessariæ non sunt, ita tamen tanquam necessariæ obtrudi aliis solent.

§. XXXV.

§. XXXV. Præcipuam autem Symboli sui hanc voluit esse conditionem Acontius, vt ipsis Scripturæ S. verbis concinnetur. Cum enim monuisset, imo sedulo inculcasset, quæ complectitur Symbolum, ita expressa esse oportere, vt ea neque agnoscere videre possit is, qui non agnouerit, neque videri non agnoscere, qui vere agnouerit, hoc est vt nullis cauillationibus & subdolis interpretationibus relinquatur locus (vnde rursus patet, quam hic ab omni Scepticismo alienus fuerit Acontius) in eam tandem ingreditur sententiam, ad hunc finem obtinendum nihil esse consultius, quam vt ipsis Scripturæ sacræ verbis exprimatur. *Quæ cum ita se habeant, nihil mihi consultius videtur, quam vt fidei confessio, quæ sit pro symbolo vsurpanda, non solum nihil complectatur non necessarium cognitu, nihil non verissimum ac certissimum, nihil non diuinarum literarum testimonio testatissimum, sed etiam vt nihil complectatur, nisi expressum eisdem etiam verbis & loquendi formulis (quoad eius fieri possit) quibus ipse Dei Spiritus vsus est. p. 329.*

§. XXXVI. Hic vero clamabunt haud dubio multi: hic latere anguem sub herba, hic virus suum prodere Acontium, & ad consueta hæreticorum strategemata confugere, quippe quibus solennius nihil sit, quam terminos & formulas, ad errores in lucem pro-

tra-

trahendos ab ecclesia salutari consilio excogitatos & introductos repudiare. Sed cum hæreticorum quidem, vt vocantur, interdum hæc mens sententiaque esse possit, superest tamen, vt quæramus, an Acontii quoque fuerit Possunt enim duo idem facere, diuerso tamen consilio sententiaue diuersa, quorum vnus laudem ideo promereatur, vituperium alter.

§. XXXVII. Acontius saltem grauissimas consilii sui se habuisse rationes sibi visus est, quas expendant velim, quibus certi quid hac de re statuere volupe est. Neque enim in hanc se inductum sententiam profitetur, quod in verbis aut Syllabis vllam putaret esse religionem, aut quod interesset, quibus quidque verbis exprimatur, si modo & verum sit, & recte intelligatur: sed cum lubricum, inquit, admodum sit hominis ingenium, qui sæpe certissima exploratissimaque arbitretur ea, nec posse in controuersiam adduci, quæ postea non modo veniunt in controuersiam, sed etiam falsa fuisse demonstrantur; ideo consultius esse arbitror in fidei scribenda confesſione Spiritus Sancti verba retinere, quam vsurpare nostra, ne videlicet nostro indulgentes ingenio aliquid inferamus, quod non solum non sit certum & cognitu necessarium, sed ne verum quidem sit. Vrget

deinde & hoc, quod verba noſtra quantumvis magna in iis ſeligendis vtamur diligentia, nihiloſecius tamen nobis non animaduertentibus aliquid ambigui habere queant, & quæ alia ſunt eiusdem generis *p. 339*.

§. XXXVIII. Meum non eſt, hanc litem componere: proferre ſaltem in lucem Acontii de hoc negotio ſententiam volui, vt clare perſpicueque omnibus innoteſceret. Hoc tamen non addere nequeo: ſiue noſtris, ſiue ſacræ ſcripturæ verbis Symbolum aliquod concinnetur, commune tamen, quod omnes confeſſionum formulas vrget incommodum remanere. Aut enim ideo confeſſiones eduntur, vt calumnias, quibus oneramur, repellamus, doctrinæque noſtræ innocentiam oſtendamus, quem vnicum licitum confeſſionis vſum eſſe poſſe, ſupra oſtendi, aut vt loquendi & credendi formulam aliis præſcribamus. Si prius, perinde eſſe videtur, quibus vtamur verbis formulisque, imo quæ perperam nobis tribuuntur non poſſunt ſæpe ſatis ſcripturæ verbis declinari. Si poſterius, præterquam quod finis iſte haud raro in tyrannidem degeneret, ſi quis ſententiam peculiarem & a noſtra diſcrepantem foueat, eandem tegere verborum ambiguitate poteſt, ſiue noſtris, ſiue Scripturæ S. vtamur verbis. Imo, quod non diffitendum, in controuerſiis recen-

centioribus ad mentem aliorum veram eliciendam commodiora sæpius sunt verba nostra, quam Scripturæ Sacræ. Sed ideo iste finis & ratio confessionum non statim probari potest, nisi euidentissima accesserit necessitas.

§. XXXIX. Videamus nunc quo pacto hæc consilia de tali formula concinnanda in effectum deducat Acontius. Primo quidem ea doctrinæ capita, quæ creditu ad salutem necessaria sint, hæc designat:

1.) Quod vnus sit verus Deus,& is, quem ille misit Iesus Christus & Spiritus S. & quod non recte negatur, alius esse pater,alius esse filius, quia Iesus Christus vere sit Dei filius.

2.) Quod homo iræ iudicioq; Dei sit obnoxius. Et quod reuiuiscent mortui, iusti quidem ad sempiternam beatitudinem, impii vero ad sempiternos cruciatus.

3) Quod Deus Iesum Christum filium suum in orbem miserit, qui homo factus, propter peccata nostra mortuus sit,& propter iustitiam nostram a mortuis excitatus.

4) Quod si crediderimus Dei filio, per eius nomen vitam consecuturi simus.

5) Quod non sit in vllo alio salus, non in beata Virgine, aut Petro, aut Paulo, aut

vllo alio ſancto, vel quouis alio nomine, & quod non ſit iuſtitia in lege, neque in hominum mandatis aut inuentis.

6) Quod vnus ſit baptiſmus in nomine & Patris & filii & Spiritus S.

§. XL. Sufficiantne hæc ad ſalutem conſequendam; inquirant, qui id operæ pretium duxerint. Noſtrum enim non eſt, prolixas aliorum de articulis fidei fundamentalibus & non fundamentalibus diſputationes retexere. Referamus potius eam, quam hiſce fundamentis ſuperſtruxit, confeſſionem Acontius, quæ ita ſe habet:

Vnum ſolum verum Deum noui, & eum quem ille miſit Ieſum Chriſtum filium eius & Spiritum S. Noui legem Dei eſſe illam: Audi Iſrael Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt &c. Execrabilis eſt quicunque executus non fuerit omnia, quæcunque in lege ſcripta ſunt.

Credo futuram mortuorum reſurrectionem, & iudicatum iri viuos & mortuos, qui recte fecerint in vitam æternam ituros, qui autem inique egerint, ad ſupplicium.

Et cum ego in peccatis conceptus, & natura iræ filius contra legem Dei grauiter commiſerim, agnoſco me Dei iudicio obnoxium, atque æternæ mortis reum eſſe.

Ve-

Verum cum ſtatuto tempore Deus filium ſuum Ieſum Chriſtum in mundum miſerit, qui homo factus propter peccata noſtra mortuus eſt & propter iuſtitiam noſtram reuixit, qui nos a peccatis noſtris ſuo ſanguine abluit, per quem peccatorum venia nunciatur, nec eſt in vllo alio ſalus, nec vllum aliud nomen eſt ſub cœlo hominibus datum, per quod ſeruandi ſimus, confido, me per illius nomen & gratiam vitam conſecuturum.

Agnoſco vnum baptiſmum in nomine Patris & filii & Spiritus S.

Hæc eſt illa confeſſio, in qua qui conſentiunt, eos in religionis admittere ſocietatem non dubitat Acontius: vti contra reiicit & Chriſtiano nomine indignos iudicat, qui vel vnicum illorum capitum, quæ in ea continentur, in dubium vocauerint. Et hanc exhibere ideo conſultum duxi, vt omnibus de doctrina & religione viri ſtatuere, prout viſum, integrum foret. Nobis nec defendere, nec accuſare, multo minus damnare illum conſtitutum fuit. Vitam ſaltem, fata, & doctrinam paucis complecti voluimus. Interim ſi vel maxime quædam atro notanda lapillo in libro eius de Strategematibus Satanæ occurrerent, hæc tamen infinita rerum vtilium varietate facile compenſarentur. Omnibus itaque, quibus veræ Sapientiæ, imo veræ pie-

tatis studium curæ cordique est, commendatum eum libellum maximopere cupimus.

OBSERVATIO XXVI.

De ARCTIORI FEMINARVM CVM VIRIS EXTRA CONIVGIVM COMMERCIO.

Σύνοψις.

§. I. Commercia virginum feminarumque cum viris primo ex eo, quod illæ hos doctores sectatæ sint, §. II. deinde ex eo, quod feminæ viros docuerint, §. III. in primitiua ecclesia feminæ a viris in contubernium receptæ; §. IV. quod ex Platonica ortum videtur philosophia, iuxta quam amor quoque corporeus ad animi ascensum aliquid conferebat: Platonica de anima doctrina, prolixius edisseritur: §. V. Mos ille abrogatur: sed succedunt mulieres συνείσακτοι: §. VI. Eæ & ἐπίσακτοι seu peregrinæ dictæ sunt, & initio ad domestica ministeria obeunda, itemque ad pietatis exercitia, fuere adscitæ, sorores quoque dictæ sunt: §. VII. Sed grauissimus accessit abusus, quem acriter perstringunt Patres: §. VIII. De Monachis, & monialibus in vno eademque monasterio viuentibus: nullum huius rei afferri exemplum posse contra

contra D. Paullini asseritur, simulque de duplicibus monasteriis quædam afferuntur.

§. I.

TAmetsi virgines apud plerasque gentes domi extra consortium cum viris seruatæ fuerint, vt quondam diligenter ostendit socer meus I. P. Pfeifferus in differt. de *Cura Virgin. apud Veteres:* Nihilominus non raro factum vt sub vario prætextu illis commercia quædam cum viris intercederent. Ita sane Hermippus, teste Diogene Laertio ([a]) auctor est, quod Pythagoras *quidem homo diuinus fuerit creditus* adeo, *vt & feminæ ei se traderent* ὡς ϰ̀ μαθησομένας τι τῶν &c. *quasi aliquid ex eius doctrina percepturæ*, Huius generis virgo fuit, etiam Agnodice, quæ amore discendi medicinam incensa demptis capillis habitu virili sese Herophilo cuidam in disciplinam tradidit, quemadmodum legere licet in fabulis Hygini ([b]) Plura feminarum, quæ in discenda medicina operam posuere, exempla leguntur in nostra morborum Vratislav. historia A. 1700.

§. II. Aliæ autem Mulieres auctoritatem docendi viros sibi arrogarunt. Theano, vt

P 4 lib.

(a) in vita Pythagor. lib. 8. p. m. 224 edit. Londin.

(b) fabul, 274. p. m, 143 Edit. Commel.

lib. I. stromat. Clemens Alexandrin. testatur, primo est *philosophata & versus scripsit inter Mulieres*, & defuncto Pythagora scholam regendam suscepit, sicuti perhibet Theodoretus Therapeutic. II. siue ea fuerit Pythagoræ *vxor*, prout Iamblichus, Porphyrius, Iulius Pollux aliique credunt; siue *filia*, quod statuit Anonymus vitæ Pythagoræ auctor apud Photium. Id certum est quod pauxillum illud, quod scripsit Pythagoras, filiæ suæ moriens commendarit, monueritque vt secretum custodiret; certum etiam est, quod filia clam omnibus, præter quam Patris discipulis, tenuerit paterna monumenta, ac sententias eius exposuerit iis, qui visi sunt Patri Pythagoræ doctrina & moribus digne successisse, quod præter antiquos memoriæ prodidit etiam Bessarion lib. I. Contr. Calumniator. Platon. c. 2. sed vltimum hoc, aliquanto, opinor, rarius contigit, prius autem illud multo frequentius. Inter Romanos memorandus est ipse Cicero; hic in consortium suum allegit Cerelliam, ita tamen, vt non æque amoris, quam studiorum commercium cum ea sibi intercedere credi vellet, vt appareret ex lib. 13 epistol. familiar. 72 lib. 13 ad Attic. 21 &c. quamuis eroticorum opinionem declinare minime potuerit. Nam apud

pud Dionem Caſſium (c) in inuectiua Calenus non tantum molliciem Ciceroni exprobrat ac repudium vxoris, ſed & adulterium cum Cerellia: *ne eam quidem*, inquit, *retinuiſti* (vxorem) *nimirum vt libere Cerelliam haberes, quam ἐμόιχευσας, ſtupraſti.* Et vt Calenus fidem liberet, ad literas eroticas Ciceron. prouocat, dum in hæc erumpit verba: *ad quam ipſam eiusmodi literas ſcribis, quales ſcribi par eſt a ſcurra linguaqae incontinentis viro.*

§. III. At vero, quod mireris, hinc inde inter Chriſtianos in primitiua Eccleſia, in qua Virginalis Caſtimonia non paucorum matrimonia nobilitauit, vt conſtat ex Orig. lib. I. Contr. Celſ. p. 21 Tertull. ad vxor. lib. c. 6. Methodio in Conuiv. X. Virgin. aliisque ſcriptoribus a Caue & Kortholt, niſi fallor, iam ante allegatis, occurrunt exempla Cælibum, qui feminas in contubernium allegarent, eas complecterentur, & oſcularentur (non ſane more Romano, vbi propinquis & affinibus Virgines oſculari ius erat teſte Arnob. lib. 2, Plin. lib. 14. c. 13. Iuuenal Satyr. 6. Gell. lib. 10. cap. 23. nimirum *vt ſpiritu iudicarentur*, prout loquitur Tertullian. in Apolog. c. 9. an vino abſtinuiſſent, cuius vſus feminis Romanis erat capitalis,

 prout

(c) lib. 46. p. m. 345. edit. Stephan.

prout fidem faciunt Dionysius Halicarnaſſ. & Valerius Maxim. Imo cum illis in vno lecto dormirent. Teſtem omni exceptione maiorem hic laudamus S. Cyprianum Martyrem. Is in epiſtol. 5. (d) ad Presbyteros & Diaconos ita ſcribit: *Doleo quando audio quosdam improbe & inſolenter diſcurrere, & ad ineptias vel diſcordias vocare: Chriſti membra & iam Chriſtum confeſſa per concubitus illicitos inquinare &c.* His lucem affundunt, quæ leguntur in epiſt. 6. p. 15. *Quid deinde illud? quam vobis execrandum debet videri, quod cum ſummo animi noſtri gemitu & dolore cognouimus, non deeſſe, qui DEi templa & poſt Confeſſionem ſanctificata & illuſtrata membra turpi & infami concubitu ſuo plus maculent, cubilia ſua cum feminis promiſcua iungentes: quando etſi ſtuprum eorum conſcientia deſit, hoc ipſum grande crimen eſt, quod illorum ſcandalo in aliorum ruinas exempla naſcuntur.* Et in epiſtol. 62. ad Pomponium Cyprianus non vult Pomponium pati, Virgines *cum maſculis habitare non dico ſimul dormire, ſed nec ſimul viuere* & p. ſeq 99. *Certe ipſe concubitus, ipſe complexus, ipſa confabulatio & oſculatio & coniacentium turpis & fœda dormitio, quantum dedecoris & criminis confitetur?* Et rurſus: *Conſulte & cum vigore feciſti, frater chariſſime, abſtinendo Diaconum, qui cum Virgine ſæpe manſit, ſed & ceteros, qui cum Virginibus dormire conſueuerunt H. l.*

§. IV.

(d) Edit. Rigaltii Pariſ. p. m. 13.

§. IV. Cum vero non omnes illæ virgines conſcientia graui cum viris cohæſerunt: nam quædam ex iis magna fiducia ſe integras eſſe aſſeuerabant, obſtetricum fidẽ appellabant, probanda ac inſpicienda corpora præbebant, vt ex his Cypriani verbis loco iam iam citato colligimus: *Nec aliqua putet ſe hac excuſatione defendi, quod inſpici & probari poſſit, an virgo ſit. Et ſi incorrupta inuenta fuerit virgo ea parte ſui, qua mulier poteſt eſſe, potuerit tamen ex alia corporis parte peccaſſe, qua violari poteſt, & tamen inſpici non poteſt:* quæſtio oritur, à qua origine fœda conſvetudo hæc manarit, vt ita arcte virgines cum viris citra copulam tamen carnalem cohærerent. Illi proxime ad veritatem accedere videntur, qui exiſtimant, tum regnaſſe in animis multorum opinionem, quod amores corporei aliquid ad animæ aſcenſum conferant, & hæc ſententia ex fontibus philoſophiæ Platonicæ fluere fortaſſis non abſone creditur. Quod vt tanto liquidius pateſcat, paulo altius huius opinionis fundamenta rimari licebit. Scilicet mens iuxta Ppiloſophos hos eſt θεια ἀπόμοιρα, id eſt *portiuncula diuina*, qua ratione etiam ab ipſis deſcribitur Stoicis, vt conſtat ex lib. 2. Marci Antonini Imperator. & lib. 5. eiusd. oper. §. 27. ipſi eſt τȣ̃ Διὸς ἀπόσπασμα, Epicteto autem lib. 1. c. 1. τȣ̃ διὸς μέρος. Rotunde quoque Seneca epiſtol. 92. fatetur, *quod Dei*

ſit

sit & lib. de otio Sapientis: *diuini*, inquit, *spiritus pars ac veluti scintilla quaedam est.* Et Plutarchus lib. 1. quaestion. Platonic. docet, quod anima mentis particeps iuxta decreta Platonicorum οὐκ ἔργον ἐςὶ τοῦ Θεοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ μέρος ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἐξ αὐτοῦ γέγονε. Synesius Platonizans epistol. 105. mentem vocat ἐν τῇ ψυχῇ μοῖραν τὴν θείαν magno vtique errore, cum, vt optime S. Augustini epistol. 157 *anima Dei non particula sed creatura* lib. 3. de origine animae c. 3. *ab illo non de illo facta* sit. Porro Corpus ex mente horum sophorum est *animae folliculus & sacculus.* Notum illud Anaxarchi, *tunde Anaxarchi sacculum* apud Ciceron. lib. 2. quaestion. Tusculanar. Plutarch. Dion. Prus. Conf. Elmenhorst. ad lib. 2. Arnobii p. m. 66.; *animae amictus*, qua alias denominatione crebro Stoici vtuntur, *vagina animae* apud Plinium lib. 7. c. 52. *ergastulum corporale* vt est apud Prudentium, qui Platonicis descriptionibus etiam alias vtitur, περὶ ςεφάνων p. 175. Plato quoque in Cratylo expresse corpus vocat σῆμα & initio lib. 7. de Republic. σπηλαῖον. Breuiter ex sententia, quam Plato in Phaedone & alibi fouet, anima, quando Corpori coniuncta existit, velut vinculo constricta est, *imo in monumento sepulta* vel *propter poenarum meritarum exactionem, vel absolutionem perfectionis vniuersi,*

vt

vt optime Æneas Gazæus in Theophraſt. p. m. 11 in f. edit. Barth. Cum antea purgatisſima omnium rerum ſcientia polleret, ſcilicet ex mente eius præexiſtens ante corpus, Conf Mazonium (quem To mo 3. obſeru. 14. Platonis atque Ariſtotelis Conciliatoribus a Cl. Viro non additũ fuiſſe miror,) in *methodo* vit. *contemplatiu.* p. m. 334. Enitendum autem animæ eſt, vt priſtinam ſuam felicitatem recuperet. Ad illam autem reduci animam cenſebant per gradus virtutum, *politicas* inquam, quæ ex beſtia facerent hominem, *purgatorias* quæ ex homine Dæmonem, ac *intellectuales &c.* qua de re vberius diſputat Porphyrius, initio part. 2. ſententiarum ad intelligibilia ducentium. Hæc autem reductio non fit ſine motu animæ, cui propterea etiam alas tribuunt Platonici. Ipſa etiam philoſophia iis nihil aliud eſt, quam ψυχῆς περιαγωγὴ ἐκ νυκτερικῆς τινος ἡμέρας εἰς ἀληθινὴν τοῦ ὄντος ἰούσης ἐπάνοδος lib. 7. de Republ. vt eam ipſe Plato deſcribit. Alcinous in Iſagoge hanc Philoſophiæ ſuppeditat definitionem, quod ſit περιαγωγὴ ψυχῆς ἀπὸ σώματος ἐπὶ τὰ νοητὰ ἡμῶν τρεπομένων καὶ τὰ κατ᾽ ἀλήθειαν ὄντα. Ad hanc περιαγωγὴν anima a corpore tanquam ex carcere, vinculo, vagina, & in priſtinum dignitatis locum, momentum aliquod ex ſententia Platonicorum con-

confert etiam amor corporeus. Nam vtut ipse Plato nec vxorem duxerit, nec liberos susceperit & ita Epicuri illud effatum, *sapientem non ducturum vxorem* apud Diog. Laert. lib. X. Arrian. lib. 3. c. 7. reipsa probauit, vtut etiam lib. 8. de legib. expresse dicat, quod *amare ad concubitum & concumbere inter se promiscue homines extra legem matrimonii sit res nefaria, DEo odiosa, turpissima* Conf. Montecatin. in compendio leg. Platon. (e) non tamen vsque adeo Plato ab amore corporeo fuit alienus. Hoc vt euincat Apuleius in Apolog. (f) prouocat ad varios Platonis versus, qui certe inter eroticos non vltimi sunt, cuius generis sunt in Puerum Astera:

Astra Vides vtinam fiam mi sidus Olympus,
Vt multis sic Te luminibus videam.

Nec non in Alexin Phædrumque pueros

Dixerit hic tantum cum nil nisi pulcher Alexis
Extitit & vertunt quilibet in Te oculos.
Cur animæ os canibus monstrans angisque dolor
Postmodo. Non Phædro sic prius exciditur

Tandem & in Dionem Syracusanum

Ciuibus ingenti in patria laudate iaces. nunc
Qui insanum me reddis amore Dion.

Et

(e) in Partition. & paraph. lib. de Republ. p. m. 648.

(f) p. m. 280. Edit. Elmenhorst.

Et hinc a Comico Ephippo apud Athenæum lib. 2. Platoni veſtitus ſumptuoſus & propemodum laſciuus obiicitur. Inde etiam fit, vt Platonici in amatoriis Poëtis extollendis nec modum nec finem vllum faciant. Atque ex mente Maximi Tyrii: amor tantum abeſt, vt dedeceat ſapientem, vt potius *ſapiens optet, ne amor vnquam ab eo recedat*, ſiquidem *vna cum illo libertatem ſecuritatem & firmitatem conſecuturus* diſſert. 10. Et quid ſibi volunt illa Socratis in diſſert. 8 eiusdem Tyrii (g) ſe *Phædri amore tanquam Bacchico furore concuti*. Scio quosdam cauſari quod Platonicus amor fuerit τῆς ψυχῆς, non σώματος vt etiam eſt apud Cælium Rhodigin. lib. 16. c. 15. at vero etiã hoc ſcio, quod Platonici amoris *fons & origo ſit flos corporis, qui oculos intrat*, vti iterum Tyrius diſſert. 9. p. 93. Et ecce quam aperte & cum qua fiducia eroticorum defenſionem ſuſcipiat Philoſophus Platonicus Apuleius: 15 l. c. p. 281. ita ſcribit: *Verſus* [Platonis] *quos percenſui, tanto ſanctiores ſunt, quanto apertiores, tanto pudicius compoſiti, quanto ſimplicius profeſſi. Namque hæc & id genus omnia diſſimulare & occultare peccantis, profiteri & promulgare laudantis eſt, quippe natura vox innocentiæ, ſilentium maleficio diſtributa.* H. I. Et ſane mirum non eſt Platonicos ita de

(g) p. m. 90. Edit. Lugdunenſ.

de amatoriis rebus loqui, cum origo philoſophiæ Platonicæ non alibi rectius quæratur, quam in Poëtis, quorum antiquisſimi in amatoriis leuitatibus occupati. Homerus in aliis rudior, *cum de amore agit, nihil eſt, quod non ordine deſcribat*, vt recte iterum Tyrius diſſ. 8. p. m. 87. vbi τὰ ἐρωτικὰ Homeri neruose recenſet. Et apud Heſiodum *quid aliud Muſæ canunt, quam* γυναικῶν ἔρωτας καὶ ἀνδρῶν, vt denuo Tyrius l. c. Imo ipſa res loquitur, quod amores vehementium corporis & animi motuum cauſa ſint, vnde iam olim venus *verticordia* dicta. Conf. Herbertum de religione gentil. (h) Oculi ſane amantium nutantes ſunt, vnde Taſſius apud Scipion. Claramontium de coniectandis cuiusque morib. & latitantibus animi affectibus (l) *aſpectum tremulum* amantibus tribuit, ac Claramont. ipſe l. c. *viciſſitudinem linguæ inter labra* in iis, obſeruauit, vt & *ſaliuæ in labia effluxum*. Pulchre Honorat. Fabri (k) *Lingua*, inquit, *in hoc amoris ſcena etiam ſuas partes agit : nempe illa mollior eſt affuſo ſcilicet vbertim ſanguine, hinc ad tremulum quendam motum determinatur; hinc bleſa euadit cum ſæpe ob nimiam motuum vim & agitationem mentem ipſam fallat, delibat autem identidem labra &c.* & §. 10. Variis motibus aman-

(h) p. 182. edit. nuperæ. (l) p. 337. Edit. Conring.
(k) Tom. 5. Phyſic. Tract. de homine lib. 5. prop. 39. §. 7.

amantem agi ostendit. Eo ipso autem, dum tantos in corpore amor motus excitat, ad Platonicam animae Periagogen & Enthusiasmum, quo Philosophia Platonica, iudice summo Viro Iacob. Thomasio, ducit, aliquid confert. Quia ita tum non pauci inter Christianos summa veneratione Platonem prosequebantur, in eandem, quam de amoris ad ascensum animae efficacia Platonici fouebant, sententiam a Philosophis inducti, non tantum eodem cubiculo, sed & lecto cum feminis iuncti fuerunt.

§. V. Malum hoc in herba suffocauit S. Cyprianus sanciens in epistola 62 vt ii, qui *obstinate perseuerant*, nec *se ab inuicem separant*, cum hac *impudica obstinatione in Ecclesiam non admittantur.* Cum vero pessimus ille mos abrogatus esset, mox alius successit, quo viri sibi socias adsciscebant feminas & satis familiariter cum iis agebant. Veteres has vocabant *συνεισάκτους*. Earum mentionem fieri inuenio in epistola synodi Antiochen: contra Paulum Samosatenum scripta, in qua expresse memoratur (l) quod & ipse Episcopus eiusmodi feminas habuerit, & Presbyteris ac Diaconis, vt haberet eos sibi obnoxios, permiserit. Inter alia occurrunt in hac epistola

(l) Eusebius lib. 7. Hist. Eccles. c. 30. p. 281. Edit. Paris.

ſeq. *Quid hic referre attinet ſubintroductas, vt Antiocheni vocant, mulieres tam ipſius, quam Presbyterorum eius ac Diaconorum ?* Hieracæ, qui *vitæ inſtituto ac genere plane admirabilis* fuit, vt Epiphanius hæreſ. 67. (m) refert, ſequaces *ridiculi* teſte eodem Epiphanio p. 716. fuerunt *ob introductas & aſcititias has feminas συνεισάκτȣς γυναῖκας, quas cum* inquit, *apud ſeſe habeant, ad quotidianum duntaxi miniſterium eas ſeſe adhibere gloriantur.* Meminit eiusmodi feminarum idem Epiphan. in hæreſi 63 quæ eſt Origenianorum, p. 522 qui itidem vt Hieracitæ, *nuptias repudiabant, neque* tamen obſcœnis libidinibus modum vllum adhibebant. Huc faciunt etiam aliqua ex hæreſ. 78. Vulgarem admodum fuiſſe eius temporis labem, patet ex Can. 3. Concil. Nicæni, in quo Epiſcopis Presbyteris & Diaconis omnique clero vſus harum feminarum prohibetur. Nec tamen conſuetudo alendi *συνεισάκτȣς* poſt Concilium Nicænum extincta ſtatim eſt, quandoquidem & Paregorius, Presbyter ſeptuagenarius, eiusmodi *συνεισάκτȣς* aluit, vt conſtat ex epiſtol. Baſilii M. ad eum ex hoc capite ſcripta. Idem ad oculum patet ex variis Gregor. Nazianzen. verſibus, ac cumprimis etiam ex duabus Chryſoſtomi orationibus, quarum vna *πρὸς τȣ̀ς ἔχοντας παρθένȣς, συν-*

(m) Ed. Pariſ. Poeta v. *p.* 710.

συνεισάκτοις altera ad feminas τὰς ἐχούσας ἄνδρας συνεισάκτους, quæ ſunt 17. & 18. in 6. Tom. edit. Sauilian. De eiusmodi mulieribus etiam agit Hieronymus in Epiſtol. ad Euſtoch. nec non lex 4. Honorii in Codice Theodoſiano de Epiſcop. & Cleric. Tempore Iuſtiniani conſuetudinem illam nondum exſpiraſſe, liquet ex Nov. 133. cap. 29.

§. VI. Hæ συνείσακτοι, indiuulſe adhærebant viris, vnde vetuſtiſſimus canonum Concilii Nicæni Interpres non inepte appellat illas *commanentes*. Nulla ſanguinis cognatione viros attingebant, & hinc credo, ἐπίσακτοι dicebantur, vt conſtat ex collectione Ioh. Antiocheni, Simeone Logotheta, nec non Alexio Ariſteno in Epitome, Balſamone & aliis. Επίσακτος autem denotat *alienum, peregrinum, extraneum*, vt fit manifeſtum ex Heſychio. Et in Demoſthene legas: ἐπισάκτῳ σίτῳ χρώμεθα id eſt *frumento peregrino vtimur*. Atque hinc Ruffinus has feminas vocat *extraneas* in reſpectu nimirum ad matrem, ſororem, aliasque neceſſitudinum huiusmodi perſonas. Quæ denominatio iis etiam tribuitur in Concilio Turon. 2. Can. 2. Concil. Tolet. 4. c. 42. Concil. Ilerdenſi can. 15. & in multis aliis. A vero non abhorret, quod feminæ hæ domeſtica Viris præſtiterint mi-

 niſte-

nisteria. Atque hinc Monachus aliquis ad Canon. 3. Concil. Nicæn. dicit *συνεισάκτας* vocari, *qua cum sacerdotibus & cœlibibus cohabitationem eligunt, iisque in rebus necessariis ministrant.* Sane senex ille Episcopus in Palæstina domesticum ministerium prætendebat, cum propter feminas illas suspicionem incurreret apud Epiphan. p. m. 522. Et hinc Petavius non inepte eas vocat *contubernales ad domesticum ministerium.* Credibile quoque est, quod quædam pietatis exercitia cum viris hæ feminæ aut vere habuerint, aut habere videri voluerint communia. Iustellus ad Can. 3. Concilii Nicæni *Erant* inquit, *neque vxores, neque concubinæ sed tertii cuiusdam generis mulieres, quas secum Clerici non sobolis neque libidinis gratia, sed pietatis studio aut certe prætextu fouebant.* Hinc etiam sororum iis inditum nomen, vt apparet ex Gregor. Nyssen. de Virginib. c. 23. Doctissimus Valesius (n) testis est, quod in vetustissimo Codice Corbeiensi Canon. 3. Conc. Nicæni hanc habeat inscriptionem: *de subintroductis, id est adoptiuis sororibus* atque hinc illam Honorii legem: *Eum, qui probabilem seculo disciplinam agit, decolorari consortio sororiæ appellationis non decet,* explicari posse. Iam nulla ratione fit verosimile, quod Romanos imitati fratris & soro-

(n) in annotat. ad Euseb. lib. 7. p. m. 175.

ſororis appellationibus ad libidines tegendas abuſi fuerint Chriſtiani: id quod Martiali, nequitiæ Magiſtro, in frequenti vſu fuit. Ita enim ille Epigr. 4. lib. 2. in Amianum:

o quam blandus es Amiane, Matri!
quam blanda eſt Tibi Mater, Amiane!
Fratrem Te vocat, & ſoror vocatur
Cur Vos Nomina nequiora tangunt;
Quare non iuuat hoc, quod eſtis eſſe. &c.

Conf. lib. 12. epigr. 20. Apud Ouidium lib. 9. Metamorphoſ. fab. XI. Byblis Cauno ſtuprum ſuadens ita fatur:

Dulcia fraterno ſub nomine furta tegemus:

Apud Petronium Circe ad Pollienum: *ſi non faſtidis feminam ornatam & hoc primum anno virum expertam concilio tibi o iuuenis ſororem. Habes tu quidem & fratrem, neque enim me piguit inquirere, ſed quid prohibet & ſororem adoptare?* Phædra apud Senecam indicatura amorem ait:

Matris ſuperbum eſt, nomen & nimium potens.
Noſtros humilius nomen affectus decet
Me vel ſororem, Hippolyte, vel famulam voca

Certum potius eſt, quod ſenſu Chriſtianis vſitato nominibus illis vſi ſint. Iam apud noſtros vocantur fratres (par eſt vero hic ratio

etiam, quantum ad sorores) *qui per electam creationem & morum consensionem & operum substantiam eadem faciunt, & cogitant, & loquuntur, opera sancta & honesta, quæ dominus voluit ipsos, cum sint electi, sentire: τὰ ἀυτὰ ποιȣ̃ντες ϗ νοȣ̃ντες ϗ λαλȣ̃ντες ἐνεργήματα ἅγια ϗ καλὰ* &c. vt loquitur Clemens lib. 7. stromatum. Posterioribus temporibus ex eadem causa sorores a Monachis appellatæ virgines ac mulieres, quæ pietatis ac deuotionis intuitu eorum disciplinæ ac regulæ sese addicebant, licet domicilia seclusa a Monachorum ædibus haberent. Atque hinc pie creditur, quod non omnes libidinis causa eiusmodi mulieres aluerint. Certe septuagenarius ille Presbyter, ad quem, vt diximus, scripsit Basilius M. professus est, se esse ἐλεύθερον παντὸς σωματικȣ̃ πάθȣς. Et quis aliud de capulari hoc sene suspicaretur? Purgat etiam a suspicione libidinis Epiphanius l. a. Senem in Palæstina Episcopum scribens: *Iis, qui de eo istud affirmarent & de mulierculis ipsis cognouisse dicerent, fidem nullam adhibendam putauimus.*

§. VII. Rursus negari nequit, quod aliqui eiusmodi feminas libidinis caussa susceperunt. Hinc iam olim Balsamon ad Canon. 3. Concil. Nicæni testatur, quosdam fuisse, *qui dixerunt, mulierem eiusmodi eam esse, quæ lo-*

co

co legitima mulieris sub introducatur & cum aliquo more meretricio cohabitat γυναῖκα συνοικοῦσαν πορνικῶς. Rotunde S. Chrysostom. l. c. fatetur se non posse aliam huius συνοικήσεως caussam dare, quam πονηρὰν ἐπιθυμίαν καὶ ἡδονὴν ἐπονείδιστον id est *malam concupiscentiam & ignominiosam voluptatem.* Gregor. Nyssen. c. 23. de Virginit. diserte scribit: *qui nominetenus duntaxat cœlibatum profitentur, a communi viuendi consuetudine non longe absunt, vtpote qui non ventris solum voluptatibus indulgeant, sed etiam cum feminis aperte cohabitent.* Ecce μέχρις ὀνόματος τὴν ἀγαμίαν profitentur συνείσακτοι. Gregor. Nazianz. ait ambigere se, an *nuptis* vel *innuptis* eius generis feminas annumerare debeat, an *vero tertium quendam eis locum reseruare.* Notari quoque merentur sequentia Chrysostom. verba: *Maioribus nostris duæ tantum cognitæ fuerunt caussæ, propter quas viri mulieribus cohabitent, & vna quidem vetus est ac iusta, rationique consentanea, nempe matrimonium, quod DEo legislatore institutum, altera vero posterior & ex confesso iniusta & legi aduersa, nempe stuprum, quod a malignis est introductum Dæmonibus. Atqui nostra hac ætate tertius quidam nouus & insolitus mos prodiit. Sunt enim nonnulli, qui puellas nuptiarum inexpertes domum ducunt & vsque in extremam senectutem inclusas tenent ac fouent &c.* Clarissime

ſime S. Hieronymus in epiſtol. ad Euſtoch. de *cuſtodienda Virginit.* ſub Agapetarum nomine noſtras συνεισάκτες perſtringit, ita ſcribens: *Pudet dicere, proh nefas! triſte, ſed verum eſt, vnde in Eccleſias agapetarum peſtis introiit. Vnde ſine nuptiis aliud nomen vxorum? Imo vnde nouum concubinarum genus?* ac iterum; *cum in eodem propoſito ſe eſſe ſimulent, quærunt alienorum ſpiritale ſolatium, vt domi habeant carnale commercium.* Vere agapetas illas fuiſſe neceſſe eſt, *cum* teſte Chryſoſtomo, *animam potius perdere, ac omnia facere & pati parati fuerint, quam a dilecta eiusmodi ſeparari.* Quam friuolus vero ſit obtentus pietatis & neſcio cuius aſceſeos, eloquenter & pulchre oſtendit S. Chryſoſtomus ita perorans; *Quando video, Te auelli nulla ratione poſſe, & infinitam eorum, quæ offenduntur, multitudinem, deſpicere, nec conuerti multis licet te reprehendentibus, ſed & gloriam tuam conculcare, totique Eccleſiæ accuſationem magnam & inuidiam conflare, atque infidelium ora laxare, omnesque mala opinione imbuere — quomodo aliis perſuadere potero, quod omnis affectionis ſis expers, & a concupiſcentia mala purus?* Hæc edocere etiam ſatis poſſunt, quod male, quisquis ſit [eſt autem, niſi fallor Arniſæus lib. de iure Connubior.] rationes ſubducat, dum exiſtimat, quod Virgines συνείσακτοι viros habuerint obſeruatores

res pudicitiæ: ſcilicet! Pronum etiam ex allatis eſt diiudicare, quid de deſcriptione συνεισάκτου Budæana in Commentar. Græc. linguæ p. 148. ſentiendum, eſt vero illa ſequens: *συνείσακτος dicitur comes vel ſocius ſociaue cœlibatus, ſiue Virgo contubernalem habeat virum ſiue Monachus feminam*, vbi ſi hoc exiſtimet, quod Monachi ac Clerici tantum fouerint eiusmodi mulierculas, fallitur, nam ea labes latiſſime ſerpſit & tam Eccleſiaſticorum, quam laicorum mores inquinauit. Præclare vero notauit, quod & feminæ viros ſuſceperint, quod rarius, aliquando tamen, factum eſſe autumo. Ad hanc claſſem puto referri poſſe Virginem illam, quæ Athanaſium per ſeptem annos ſub Conſtantio ſuſtentauit, tametſi Athanaſium minime in ſuſpicionem adducere cupiam. Illa *vtut formæ venuſtate reliquas mulieres adeo ſuperaret, vt ſpectantibus quidem eſſet inſtar miraculi & viris modeſtiam & caſtitatem profitentibus fugienda eſſe videretur, ne ex ſiniſtra ſuſpicione probrum aliquod iis adſpergeret: vsque adeo tamen fida Athanaſii & ſedula eius miniſtra fuit, vt pedes lauaret ei, ὡς πόδας αὐτοῦ νίπτειν, & res ad victum neceſſarias ac reliqua omnia, quæcunque naturæ neceſſitas exigit, vbi opus, ſola per ſe miniſtraret*, teſte Sozomeno (o) lib. 5. hiſtor. Eccleſ. c. 6.

 §. VIII.

(o) edit. Pariſ. p. 602.

§. VIII. Quid vero dicemus de Monachis & Monialibus in vno eodemque monasterio viuentib9? Omnino ad συνεισάκτους referri possent modo indubitatis constaret testimoniis, vnum idemque monasterium sine murorum interstitio viris & feminis fuisse commune. Hoc equidem Clariss. Vir Colleg. noster Dn. D. Paulini in epistola quadam ad Abbatem aliquem scripta (p) adstruere annisus est, sed vix testimonia, quæ ad assertum hoc comprobandum ab ipso adducuntur, illud euincunt. Agedum aliquanto attentius eadem inspiciamus, & exempla a viro doctissimo allata excutiamus. *Geminum*, ait, *assertionis nostræ exemplum dedit Trithemius vir candidissimus in Chronico Hirschaugiensi ad annum* 1108 *inquiens: Ruthard Archi-Episcopus Moguntinus præposituram in Rinckavia Monachis ordin. Benedicti construxit -- in eiusdem Monasterii ambitu iuxta Ecclesiam videlicet Cœnobium pro sanctimonialibus præfatus Pontifex construxit, in quo virgines Christo in S. virginitate deuotissime seruientes collocauit, quæ vnâ cum Monachis sub vnius præpositi cura constitutæ semper manebant inclusæ.* Et alibi ad annum 1121. Gedebaldus *fundat monasterium dictum Oesbach. ord S. Bened. in quo plurimi fuere Monachi. Huic con-*

(p) Monatlichen Unterredungen An. 91. pag. 984. seqq.

coniunxit monasterium monialium. At nullum in his causæ suæ patrocinium inuenit Paulini. Nam facile quisque videt, Trithemium loqui de monasterio, quod διπλῦν græci vocant, quo de vide sis Balsamon. ad Canon. 7. Synodi 8. Nimirum cito satis inualuit mos, vt feminæ pietatis gratia non procul a Monasteriis virorum congregarentur & ab iisdem præpositis, qui præerant Monachis, regerentur, ita tamen, vt sub diuersis viuerent tectis. Rem ita se habere discas ex his verbis, quæ occurrunt in actis Murensis Monasterii: *De consuetndine congregandi feminas, quæ hic iam multis annis viguit, nobis est exemplum vitæ S. Patrum, quia & ipsi feminas congregauerunt ob amorem DEi, quarum mansio & vita ita debet esse separata a Monachis, vt nulla inter eos posset esse suspicio, sed a solo Abbate & præpositis, qui eis prælati fuerint, eorum vita & religio ordinetur.* Nostrum hoc assertum roborant etiam sequentia Rudolphi Monachi verba: *Duo Monasteria antiquitus a Regibus gentis illius constructa sunt muris altis & firmis circumdata &c. Vnum scilicet Clericorum, & alterum feminarum, quorum ab initio fundationis suæ vtrumque ea lege disciplinæ ordinatum est, vt neutrum illorum dispar sexus ingrederetur: Nunquam enim virorum congregationem feminæ aut Virginum Contubernium Virorum quisquam intra-*

intrare permittebatur. Eulogius lib. 3. Memorial. Sanct. c. 10. agens de Tabanensi cœnobio: *expleto,* inquit, *iam propriis sumptibus Tabanensi coenobio, eo se viri cum mulieribus Christo militaturi conferunt.* Quis hæc legens non crederet, Paulinianam opinionem confirmari, at vero facile errorem omnem eximunt seq. quæ in eodem capite leguntur: *Claustra feminarum a cellulis Monachorum altis interiectis disparata maceriis, licet Vnius Patris gubernaculo regerentur, hæ tamen sequestratis se mansiunculis retrudentes nulli omnino contuendi se facultatem dederunt.* Quod vero Trithemius de duplici eiusmodi monasterio loquatur, verba eius satis probant. Nam in priori loco expresse dicit, quod *in Monasterii,* vbi nimirum viri degebant, *ambitu cœnobium pro sanctimonialibus construxerit* Ruthar. in posteriori vero admodum notanter scribit, quod *Monasterio Oesborch,* in *quo plurimi fuere Monachi, coniunxerit* Genebaldus *Monasterium Monialium.* Ecce vtrobique duo Monasteria, in quibus seorsim viri & feminæ vixerunt. Exemplum alterum, quod adducit D. Pauli, maius robur nostræ opinioni affert, quam sententiæ Paulini, cum euidentissime pateat, in secessu Huisburgensi duo fuisse monasteria. Insistamus vestigiis historiæ. Initio

tio Piæ inclusæ Presbyter datur Echardus, postea anno sexto Adelheidis dulcedine eiusdem solitudinis illecta carcerem Piæ sibi Paradisum fecit. Posthac ad cremum se contulit, Thiezelinus, qui Meinholdum breui huc traxit. Quinque ergo personæ in eremo degebant: Ne vero existimes, sub vno omnes quinque tecto vixisse, prohibent hæc historici verba: *Vixerunt hi tres vna in sylua religiose* Viri si eodem cum feminis loco conclusi fuissent, credo scripturus fuerat historicus: Vixerunt hi quinque vna. Et quid multa? cum alia religiosa in eremum secederet, illam non tribus his viris, sed feminis sese iunxisse his prodit verbis: *Ipso Echardo adhuc superstite alia religiosa Quedlinburgo Huisburgum venit Piæ & Adelheidi sese iungens*, quæ manifestum præbent documentum, alio viros, alio feminas loco vixisse; nam si in vno vixissent domicilio omnes, non tantum Piæ & Adelheidi, sed & Echardo Tiezelino & Meinholdo religiosa adueniens sese iunxisset. Tandem Monasterium ad Visurgim pulsas ex Kaminada sorores ordinis sui ad tempus sub turbis bellicis alens, prorsus huc non facit, cum longe aliud sit quenquam alere, quod fieri extra domum potest, aliud cum persona quadam sub eiusdem domus tecto hospitari. Si quis vero plura scire desideret de Mona-

naste-

tio interna & externa §. X. Obligatio interna non tantum metuit malum verum, sed & apparens §. XI.) id est obligationis tam internæ, quam externæ §. XII. item ratione scopi & finis §. XIII. & XIV. Definitiones dogmatum, consiliorum & monitorum, §. XV. præceptorum varii generis §. XVI. Pactorum §. XVII. Metus in obligatione externa triplex §. XIIX. scilicet, metus nullitatis, damni in re familiari, pœnæ. §. XIX. Triplex adeo obligationis externæ gradus. §. XX. Differentia intuitu eorum legis stricte dicta a consilio, monito, pacto. Pactorum inter se variæ differentiæ. Natura pacti, quo imperium transfertur. §. XXI. Legis virtutes: præcipere, vetare, punire, cogere, annullare. §. XXII. An omnis lex proprie dicta debeat esse pœnalis. §. XXIII. Falsum: omnem legem esse disiunctivam. Lex disiunctiua est lex improprie dicta. §. XXIV. Permittere non est legis virtus. Origo sententiæ oppositæ. §. XXV. Conceptus Legis generalis, dum ad Dei voluntatem applicatur non habet dubium. §. XXVI. etiamsi applicetur ad legem diuinam tam naturalem, quam positiuam. §. XXVII. Sed de eo quæritur, an dum legem diuinam dicimus, intelligamus monitum & consilium, an pactum, an præceptum dominicum &c. §. XXIIX. Deus quatenus Consiliarius, & Doctor, item Pater & Rex sit intuitu hominum. §. XXIX. Pacti vox de voluntate Dei valde improprie prædicatur. §. XXX. Inconuenientia illustrationis doctrinæ de œconomia diuina ex natura pactorum, §. XXXI. tam intuitu

tu

tu Adami, §. XXXII. item Noachi & Abrahami, §. XXXIII. quam intuitu Mosis & Christi. §. XXXIV. Deus se Adamo & Patriarchis manifestauit vt patrem, Israëlitis per Mosen vt Dominum & Regem, omnibus Gentibus per Christum vt Sponsum, vel doctorem, vel patrem iterum. §. XXXV. Maxime probandum, quod leges Adamo datæ sint magis monita paterna, quam leges dominicæ. §. XXXVI. Probatur id intuitu legum naturalium. Omnis pœna proprie dicta est ex lege positiua humana. §. XXXVII. Etiam lex de non comedendo ab arbore vetita non fuit lex despotica, sed monitum paternum §. XXXIIX. adeoque caput legis naturalis in illo statu §. XXXIX. Pœnas diuinas esse pœnas late & minus proprie dictas. §. XL. Differentia inter Doctorem vel Patrem & Legislatorem. Inconuenientia doctrinæ, monita Adamo data exponentis ad instar legum despoticarum. §. XLI. Ista inconuenientia non metuenda, dum leges Mosaicas dicimus habere instar legum dominicarum, §. XLII. Ex dictis ostenditur: Legem diuinam naturalem & positiuam non esse species vniuocas: Legem Mosaicam naturali oppositam denotare saltem leges pure positiuas; denique nullam dari legem diuinam positiuam vniversalem. §. XLIII. Vltimum hoc probatur quoad legem de sacrificiis & sabbatho, §. XLIV. Quoad leges pœnales homicidii & similes, §. XLV. porro quoad leges quæ dicuntur matrimonia-

les, §. XLVI. vtpote quæ fundantur non in bono absolute dicto, sed in bono maiore. §. XLVII. In specie respondetur ad exempla de concubitu vago, sodomia, polygamia, & diuortiis; §. XLVIII. de Incestu & concubitu cum menstruata. §. XLIX. Ostenditur similem esse rationem præcepti Noachidici de non comedendo sanguine §. L. Ad obiectionem ex Leuit. XVIII. respondetur 1. non iuste inferri: est abominatio coram domino, ergo coercetur lege vniuersalii pœnali. §. LI. 2. Extirpatio gentium omnibus istis abominationibus inquinatarum, non probat, quod qui singulas perpetrant, morte sint puniendi. §. LII. 3. per extirpationem a populo suo non semper intelligi pœnam capitalem. §. LIII. Sensus admonitionis diuinæ d. Leuit. XIIX. §. LIV. Imperium mariti non esse legem vniuersalem maritos obligantem §. LV. Sed referri saltem ibi a Deo fructus lapsus. Cautelæ de imbecillitate sexus fœminei. §. LVI. Ius naturæ sumi vel late, vt præcepta honesti & decori sub se comprehendat, vel stricte, vt sola denotet præcepta iusti. §. LVII. Fontes præceptorum honesti & decori. §. LVIII. Leges, quas antea diximus esse positiuas vniuersales, sunt conclusiones ex regulis honesti & decori. §. LIX. Honesti & decori differentia, item virtutis & iustitiæ, vitii & criminis. §. LX. Definitio Legis propriissime dictæ. §. LXI. Omnem legem proprie dictam esse ciuilem & positiuam. §. LXII. Ius Gentium esse legem improprie dictam,

ctam, §. LXIII. item iussa patrum familias §. LXIV. Omnem legem proprie dictam debere publicari. A modo publicandi legem esse vel scriptam vel non scriptam. §. LXV. Notatur error communis ICtorum de lege scripta non scripta. §. LXVI. Legem non scriptam & consuetudinem differre. §. LXVII. Errores communes de iure consuetudinario. §. LXVIII. Respondetur exemplis de pœnis diuinis arbitrariis ante Mosen §. LXIX.

§. I.

EXposui quidem in Institutionibus Iurisprudentiæ diuinæ prolixius meam sententiam de natura & diuisione Legum aduersus communes doctrinas Scholasticorum & eorum, qui Puffendorffio controuersias ea de re mouerunt. Legi ea potest *lib. 1. dictarum Institutionum cap. I. n. 28.-33. 134. 135. C. 2. n. 3. 4. 6. 7. 10. 11. 63. 64. 94. 97. 117. 119. - 128.* Sed quia tamen posterioribus cogitationibus deprehendi, me multa tum admisisse pro veris propositionibus, quæ ad errores communes referenda sunt, opera danda est, vt & illa iam emendentur.

§. II. Fons omnis erroris exinde oriri videtur, 1. quod Legis definitio generalis quæsita fuerit æque aptanda Legi diuinæ, quam humanæ, tanquam speciebus vniuocis, cum tamen lex diuina sit æquiuoca, certe analoga

h. e. lex si non improprie, certe non proprie dicta. De Deo enim tanquam ente incomprehensibili & infinito nullum prædicatum creaturæ proprie dicitur. Lex autem est prædicatum respiciens actionem humanam, vel certe eius relationem ad alios homines. Paucis: lex proprie dicta fertur & hominibus & ab hominibus. 2. Quod, cum Legis vox sæpissime etiam de dogmatibus & consiliis, item monitis paternis, &c. sumatur, tam in sacris literis, quam apud alios scriptores in doctrina de Legibus diuinis vniuersalibus, legis vox stricte nimis fuerit obseruata in conceptu dominico, quatenus monitis paternis opponitur, cum tamen Deus etiam se reuelauerit vt patrem & amicum humani generis. 3. Quod ex communi dicterio, quod consilium non obliget, (vbi obligationis vox stricte sumitur, vel, si mauis, iuridice pro obligatione externa) obligatio interna, nobilissima obligationis species, plane fuerit relicta, & ita obligatio generaliter accepta pariter erronee definita. Igitur sic tenendum.

§. III. Quia legis vox etiam de Deo ἀνθρωποπαθῶς prædicatur, vt intelligatur eo melius, quid tum denotet, ante omnia videndum est, quid sit lex proprie dicta, i. e. humana. Lex humana varia denotat: *Consilia*, *monita*, *dogmata*, *mandata*, *præcepta*, *pacta*; Amicorum

rum, patrum, dominorum; parium, ſuperiorum, inferiorum: (Inde in ſcripturis *δόγματα* ſœpe pro legibus ſumuntur.) Cum igitur hæc vox ſit homonyma, oſtendendæ erunt variorum horum ſignificatuum conuenientiæ & differentiæ. Conueniunt hæc omnia in conceptu generico, quod per ea præſcribantur regulæ viuendi hominibus in actionibus futuris, adeoque hoc reſpectu pertineant omnia ad prudentiam conſultatoriam, ſeu ad conſilia late dicta. Quatenus ea opponuntur prudentiæ iudiciali & iudiciis de actionibus humanis præteritis.

§. IV. Differunt variis modis. *Conſilium* dari poteſt ab omnis generis hominibus, amicis, patribus, dominis, paribus, ſuperioribus, inferioribus: *dogma* eſt præceptorum, *pactum* parium, *monitum* patrum & præceptorum, *præceptum* patrum, præceptorum & dominorum: *mandatum* vel ſuperiorum vel parium. Porro: *Conſilia, monita, mandata, præcepta, pacta* magis ſeu immediate reſpiciunt voluntatem eiusque actiones, *dogmata* immediate intellectum. *Dogmata* non obligant quia omnis obligatio eſt affectio voluntatis, ſed perſuadent vel non perſuadent: *Conſilia* ſi prudentia ſint perſuadent, & ſi perſuaſerint obligant: *Monita* obligant, ſed magis intendunt perſuadere: *Mandata* & *præcepta*

 obli-

obligant, item *pacta* etiamsi non persuaserint.

§. V. *Persuasio* igitur est affectio intellectus, qua intellectus credit, aliquid esse verum in genere, hoc est, siue de boni conceptu agatur, siue de conceptu alterius rei: siue intellect9 putet, se eius rei scientiam firmam habere, siue saltem fidem seu verosimilitudinem. *Obligatio* est affectio voluntatis, vi cuius voluntas hominis alio inclinans retrotrahitur ob metum mali.

§. VI. Scilicet voluntas hominis inclinatur regulariter natura sua ad res quasdam non quas ipsi intellectus bonas esse persuasit, sed quas ob inclinationem sibi bonas persuadet. Inclinatur autem vel directo ex concupiscentia & amore, & tum intellectus concipit rem tanquam bonum per se, vel comparatiue ex fuga, & odio mali, & tum intellectus sibi rem concipit tanquam bonum per accidens. Vnde regula: minus malum induit naturam boni & vice versa. Natura autem voluntatis humanæ non est eadem, sed infinitis modis diuersa, non solum intuitu indiuiduorum humanorum inter se comparatorum, sed & intuitu singulorum hominum, quia singuli possident triplicem voluntatem prauam & vnam bonam, sed natura imbecillimam

mam. Hinc infinita & contradictoria appetunt homines.

§. VII. Voluntas hominum omnium natura inclinatur ad verum malum. Malum autem infinitum eſt. Verum bonum vnicum. Ergo vti inclinatio directa ad verum bonum in ſtatu naturæ corruptæ qua talis non datur, ſed omnis eſt comparatiua: Ita & illa inclinatio ſi daretur, non eſſet *obligatio*, ſed ſumma *libertas* & ſpontaneitas, cum obligatio quaſi coactionem & metum ſemper præſupponat.

§. VIII. Non tamen omnis retrotractio voluntatis ob metum maioris mali obligatio eſt, e. g. in viatore intuitu latronis. Hinc tradendum eſt, quomodo *vis* & *obligatio* differant. Vbi hæc præſupponenda. Maius illud malum, ob quod voluntas hominis alio inclinans reprimitur, vel neceſſariam i. e. naturalem connexionem habet cum actione, ad quam homo inclinatur, vel dependet a libero aliorum hominum arbitrio. Ita quoad priorem caſum, nimiæ & ſœpius frequentatæ; aut etiam alias imprudenter ſuſceptæ actiones voluptuariæ, ambitioſæ, ex auaritia profluentes natura ſecum trahunt varios morbos, contemptum aut odium & inimicitiam aliorum hominum; item damnum rei familiaris, item maiorem quotidie deprauationem vo-

§. VIII. Quid vero dicemus de Monachis & Monialibus in vno eodemque monasterio viuentib9? Omnino ad συνεισάκτους referri possent modo indubitatis constaret testimoniis, vnum idemque monasterium sine murorum interstitio viris & feminis fuisse commune. Hoc equidem Clariss. Vir Colleg. noster Dn. D. Paulini in epistola quadam ad Abbatem aliquem scripta (p) adstruere annisus est, sed vix testimonia, quae ad assertum hoc comprobandum ab ipso adducuntur, illud euincunt. Agedum aliquanto attentius eadem inspiciamus, & exempla a viro doctissimo allata excutiamus. *Geminum, ait, assertionis nostrae exemplum dedit Trithemius vir candidissimus in Chronico Hirschaugiensi ad annum* 1108 *inquiens: Ruthard Archi-Episcopus Moguntinus praeposituram in Rinckavia Monachis ordin. Benedicti construxit -- in eiusdem Monasterii ambitu iuxta Ecclesiam videlicet Coenobium pro sanctimonialibus praefatus Pontifex construxit, in quo virgines Christo in S. virginitate deuotissime servientes collocauit, quae vnâ cum Monachis sub vnius praepositi cura constitutae semper manebant inclusae.* Et alibi ad annum 1121. Gedebaldus *fundat monasterium dictum Oesbach. ord S. Bened. in quo plurimi fuere Monachi. Huic con-*

(p) Monatlichen Unterredungen An. 91. pag. 984. seqq.

coniunxit monasterium monialium. At nullum in his causæ suæ patrocinium inuenit Paulini. Nam facile quisque videt, Trithemium loqui de monasterio, quod διπλοῦν græci vocant, quo de vide sis Balsamon. ad Canon. 7. Synodi 8. Nimirum cito satis inualuit mos, vt feminæ pietatis gratia non procul a Monasteriis virorum congregarentur & ab iisdem præpositis, qui præerant Monachis, regerentur, ita tamen, vt sub diuersis viuerent tectis. Rem ita se habere discas ex his verbis, quæ occurrunt in actis Murensis Monasterii: *De consuetndine congregandi feminas, quæ hic iam multis annis viguit, nobis est exemplum vita S. Patrum, quia & ipsi feminas congregauerunt ob amorem DEi, quarum mansio & vita ita debet esse separata a Monachis, vt nulla inter eos posset esse suspicio, sed a solo Abbate & præpositis, qui eis prælati fuerint, eorum vita & religio ordinetur.* Nostrum hoc assertum roborant etiam sequentia Rudolphi Monachi verba: *Duo Monasteria antiquitus a Regibus gentis illius constructa sunt muris altis & firmis circumdata &c. Vnum scilicet Clericorum, & alterum feminarum, quorum ab initio fundationis suæ vtrumque ea lege disciplinæ ordinatum est, vt neutrum illorum dispar sexus ingrederetur: Nunquam enim virorum congregationem feminæ aut Virginum Contubernium Virorum quisquam intra-*

intrare permittebatur: Eulogius lib. 3. Memorial. Sanct. c. 10. agens de Tabanensi coenobio: *expleto,* inquit, *iam propriis sumptibus Tabanensi coenobio, eo se viri cum mulieribus Christo militaturi conferunt.* Quis hæc legens non crederet, Paulinianam opinionem confirmari, at vero facile errorem omnem eximunt seq. quæ in eodem capite leguntur: *Claustra feminarum a cellulis Monachorum altis interiectis disparata maceriis, licet Vnius Patris gubernaculo regerentur, hæ tamen sequestratis se mansiunculis retrudentes nulli omnino contuendi se facultatem dederunt.* Quod vero Trithemius de duplici eiusmodi monasterio loquatur, verba eius satis probant. Nam in priori loco expresse dicit, quod *in Monasterii,* vbi nimirum viri degebant, *ambitu cœnobium pro sanctimonialibus construxerit* Ruthar. in posteriori vero admodum notanter scribit, quod *Monasterio Oesborch,* in *quo plurimi fuere Monachi, coniunxerit* Genebaldus *Monasterium Monialium.* Ecce vtrobique duo Monasteria, in quibus seorsim viri & feminæ vixerunt. Exemplum alterum, quod adducit D. Pauli, maius robur nostræ opinioni affert, quam sententiæ Paulini, cum euidentissime pateat, in secessu Huisburgensi duo fuisse monasteria. Insistamus vestigiis historiæ. Initio

tio Piæ inclusæ Presbyter datur Echardus, postea anno sexto Adelheidis dulcedine eiusdem solitudinis illecta carcerem Piæ sibi Paradisum fecit. Posthac ad eremum se contulit, Thiezelinus, qui Meinholdum breui huc traxit. Quinque ergo personæ in eremo degebant: Ne vero existimes, sub vno omnes quinque tecto vixisse, prohibent hæc historici verba: *Vixerunt hi tres vna in sylua religiose* Viri si eodem cum feminis loco conclusi fuissent, credo scripturus fuerat historicus: Vixerunt hi quinque vna. Et quid multa? cum alia religiosa in eremum secederet, illam non tribus his viris, sed feminis sese iunxisse his prodit verbis: *Ipso Echardo adhuc superstite alia religiosa Quedlinburgo Huisburgum venit Piæ & Adelheidi sese iungens*, quæ manifestum præbent documentum, alio viros, alio feminas loco vixisse; nam si in vno vixissent domicilio omnes, non tantum Piæ & Adelheidi, sed & Echardo Tiezelino & Meinholdo religiosa aduenienss sese iunxisset. Tandem Monasterium ad Visurgim pulsas ex Kaminada sorores ordinis sui ad tempus sub turbis bellicis alens, prorsus huc non facit, cum longe aliud sit quenquam alere, quod fieri extra domum potest, aliud cum persona quadam sub eiusdem domus tecto hospitari. Si quis vero plura scire desideret de Mona-

nasteriis duplicibus, quæ occasionem errandi præbuerunt Viro Celeberrimo, adeat Bedam lib. 4. histor. c. 15. Bolandum ad vitam S. Angelberdi, nec non Isidorum lib. 2. de Ecclesiastic. officiis cap. 15. Tuto ergo credere possumus semper exacte obseruatum fuisse Canon. 47. Concilii sexti in Trullo, qui ita sonat: *Neque mulier in virorum monasterio, neque vir in mulierum dormiat. Extra offendiculum enim & scandalum fideles esse oportet, & ad id quod est decorum ac honestum, DEoque gratum vitam suam componere, si quis autem hoc fecerit, siue sit Clericus, siue laicus, segregetur.* Et hoc decretum omnino rationi consonum est: Pulchre Balsamon in Commentar. ad hunc Canonem (q) *Carni innatus est ignis ἐκ τῶν παθῶν & vix nobis etiam procul a materia, quæ eum accendit, nosmet constituentibus debilior fiat. Quod si nos ei fomites addiderimus, erit acris & vehemens, & sicut fœnum facile nos incendet. Quod autem viris ad ignis cupiditatem potest esse acrius fomentum muliere? Vel mulieribus rursus Viris ad flammam excitandam? Et sic inter se quidem Monachi offensionis ansam præbebunt; aliis vero scandalum afferent, cum viderint mulieres in virorum habitaculis pernoctantes vel viros in mulierum asciteriis. Sunt enim quam plurimi suspiciosi offensionumque & calumniæ occasionem*

(q) in Pandectis Canon: Beuereg. Tom. I. p. m. 223.

sionem quærunt. Quorum pleraque Zonaras more suo repetit. Hæc si semper observata fuissent, ignotum mundo nomen *συνεισάκτυ* &c. mansisset, & ignota scelera, quæ iam impune grassantur.

OBSERVATIO XXVII.

NATVRA LEGIS TAM DIVINAE, QVAM HVMANAE.

SVMMARIA.

Occasio huius obseruationis §. *I. Errorum communium in doctrina de natura & diuisione legum commissorum fontes tres: incauta applicatio doctrinæ de legibus ad leges diuinas: nimis præcipitata applicatio præceptorum dominicorum ad præcepta diuina: neglectus obligationis internæ.* §. *II. Nomine legum humanarum varia insigniuntur: consilia, monita, præcepta, pacta &c. & omnia quæ regulam quandam præscribunt actionibus humanis.* §. *III. Horum inter se differentia ratione causæ, obiecti & effectus* §. *IV. Differentia inter persuasionem & obligationem.* §. *V. Natura inclinationis voluntatis humanæ.* §. *VI. Voluntas humana natura appetit verum malum. Differentia naturalis inclinationis ad bonum & obligationis* §. *VII. Malum, quod voluntas hominis alio inclinans metuit, est vel naturale, vel arbitrarium* §. *IIX. Vis & obligatio quomodo differant* §. *IX. Obliga-*

tio

tio interna & externa §. *X. Obligatio interna non tantum metuit malum verum, sed & apparens* §. *XI.) id est obligationis tam internæ, quam externæ* §. *XII. item ratione scopi & finis* §. *XIII. & XIV. Definitiones dogmatum, consiliorum & monitorum,* §. *XV. præceptorum varii generis* §. *XVI. Pactorum* §. *XVII. Metus in obligatione externa triplex* §. *XIIX. scilicet, metus nullitatis, damni in re familiari, pœnæ.* §. *XIX. Triplex adeo obligationis externæ gradus.* §. *XX. Differentia intuitu eorum legis strictè dictæ à consilio, monito, pacto. Pactorum inter se variæ differentiæ. Natura pacti, quo imperium transfertur.* §. *XXI. Legis virtutes: præcipere, vetare, punire, cogere, annullare.* §. *XXII. An omnis lex proprie dicta debeat esse pœnalis.* §. *XXIII. Falsum: omnem legem esse disiunctivam. Lex disiunctiua est lex improprie dicta.* §. *XXIV. Permittere non est legis virtus. Origo sententiæ oppositæ.* §. *XXV. Conceptus Legis generalis, dum ad Dei voluntatem applicatur non habet dubium.* §. *XXVI. etiamsi applicetur ad legem diuinam tam naturalem, quam positiuam.* §. *XXVII. Sed de eo quæritur, an dum legem diuinam dicimus, intelligamus monitum & consilium, an pactum, an præceptum dominicum &c.* §. *XXIIX. Deus quatenus Consiliarius, & Doctor, item Pater & Rex sit intuitu hominum.* §. *XXIX. Pacti vox de voluntate Dei valde improprie prædicatur.* §. *XXX. Inconuenientia illustrationis doctrinæ de œconomia diuina ex natura pactorum,* §. *XXXI. tam intuitu*

tu Adami, §. XXXII. item Noachi & Abrahami, §. XXXIII. quam intuitu Mosis & Christi. §. XXXIV. Deus se Adamo & Patriarchis manifestauit vt patrem, Israëlitis per Mosen vt Dominum & Regem, omnibus Gentibus per Christum vt Sponsum, vel doctorem, vel patrem iterum. §. XXXV. Maxime probandum, quod leges Adamo datæ sint magis monita paterna, quam leges dominicæ. §. XXXVI. Probatur id intuitu legum naturalium. Omnis pœna proprie dicta est ex lege positiua humana. §. XXXVII. Etiam lex de non comedendo ab arbore vetita non fuit lex despotica, sed monitum paternum §. XXXIIX. adeoque caput legis naturalis in illo statu §. XXXIX. Pœnas diuinas esse pœnas late & minus proprie dictas. §. XL. Differentia inter Doctorem vel Patrem & Legislatorem. Inconuenientia doctrinæ, monita Adamo data exponentis ad instar legum despoticarum. §. XLI. Ista inconuenientia non metuenda, dum leges Mosaicas dicimus habere instar legum dominicarum, §. XLII. Ex dictis ostenditur: Legem diuinam naturalem & positiuam non esse species vniuocas: Legem Mosaicam naturali oppositam denotare saltem leges pure positiuas; denique nullam dari legem diuinam positiuam vniversalem. §. XLIII. Vltimum hoc probatur quoad legem de sacrificiis & sabbatho, §. XLIV. Quoad leges pœnales homicidii & similes, §. XLV. porro quoad leges quæ dicuntur matrimonia-

les, §. XLVI. vtpote quae fundantur non in bono absolute dicto, sed in bono maiore. §. XLVII. In specie respondetur ad exempla de concubitu vago, sodomia, polygamia, & diuortiis; §. XLVIII. de Incestu & concubitu cum menstruata. §. XLIX. Ostenditur similem esse rationem praecepti Noachidici de non comedendo sanguine §. L. Ad obiectionem ex Leuit. XVIII. respondetur 1. non iuste inferri: est abominatio coram domino, ergo coercetur lege vniuersalii poenali. §. LI. 2. Extirpatio gentium omnibus istis abominationibus inquinatarum, non probat, quod qui singulas perpetrant, morte sint puniendi. §. LII. 3. per extirpationem a populo suo non semper intelligi poenam capitalem. §. LIII. Sensus admonitionis diuinae d. Leuit. XIIX. §. LIV. Imperium mariti non esse legem vniuersalem maritos obligantem §. LV. Sed referri saltem ibi a Deo fructus lapsus. Cautelae de imbecillitate sexus foeminei. §. LVI. Ius naturae sumi vel late, vt praecepta honesti & decori sub se comprehendat, vel stricte, vt sola denotet praecepta iusti. §. LVII. Fontes praeceptorum honesti & decori. §. LVIII. Leges, quas antea diximus esse positiuas vniuersales, sunt conclusiones ex regulis honesti & decori. §. LIX. Honesti & decori differentiae, item virtutis & iustitiae, vitii & criminis. §. LX. Definitio Legis propriissime dictae. §. LXI. Omnem legem proprie dictam esse ciuilem & positiuam. §. LXII. Ius Gentium esse legem improprie dictam,

ctam, §. LXIII. item iussa patrum familias §. LXIV. Omnem legem proprie dictam debere publicari. A modo publicandi legem esse vel scriptam vel non scriptam. §. LXV. Notatur error communis ICtorum de lege scripta non scripta. §. LXVI. Legem non scriptam & consuetudinem differre. §. LXVII. Errores communes de iure consuetudinario. §. LXVIII. Respondetur exemplis de pœnis diuiniis arbitrariis ante Mosen §. LXIX.

§. I.

EXposui quidem in Institutionibus Iurisprudentiæ diuinæ prolixius meam sententiam de natura & diuisione Legum aduersus communes doctrinas Scholasticorum & eorum, qui Puffendorffio controuersias ea de re mouerunt. Legi ea potest *lib. 1. dictarum Institutionum cap. I. n. 28.-33. 134. 135. C. 2. n. 3. 4. 6. 7. 10. 11. 63. 64. 94. 97. 117. 119. - 128.* Sed quia tamen posterioribus cogitationibus deprehendi, me multa tum admisisse pro veris propositionibus, quæ ad errores communes referenda sunt, opera danda est, vt & illa iam emendentur.

§. II. Fons omnis erroris exinde oriri videtur, 1. quod Legis definitio generalis quæsita fuerit æque aptanda Legi diuinæ, quam humanæ, tanquam speciebus vniuocis, cum tamen lex diuina sit æquiuoca, certe analoga

h. e. lex si non improprie, certe non proprie dicta. De Deo enim tanquam ente incomprehensibili & infinito nullum prædicatum creaturæ proprie dicitur. Lex autem est prædicatum respiciens actionem humanam, vel certe eius relationem ad alios homines. Paucis: lex proprie dicta fertur & hominibus & ab hominibus. 2. Quod, cum Legis vox sæpissime etiam de dogmatibus & consiliis, item monitis paternis, &c. sumatur, tam in sacris literis, quam apud alios scriptores in doctrina de Legibus diuinis vniuersalibus, legis vox stricte nimis fuerit obseruata in conceptu dominico, quatenus monitis paternis opponitur, cum tamen Deus etiam se reuelauerit vt patrem & amicum humani generis. 3. Quod ex communi dicterio, quod consilium non obliget, (vbi obligationis vox stricte sumitur, vel, si mauis, iuridice pro obligatione externa) obligatio interna, nobilissima obligationis species, plane fuerit relicta, & ita obligatio generaliter accepta pariter erronee definita. Igitur sic tenendum.

§. III. Quia legis vox etiam de Deo ἀνθρωποπαθῶς prædicatur, vt intelligatur eo melius, quid tum denotet, ante omnia videndum est, quid sit lex proprie dicta, i. e. humana. Lex humana varia denotat: *Consilia, monita, dogmata, mandata, præcepta, pacta*; Amicorum

rum, patrum, dominorum; parium, superiorum, inferiorum: (Inde in scripturis δόγματα sœpe pro legibus sumuntur.) Cum igitur hæc vox sit homonyma, ostendendæ erunt variorum horum significatuum conuenientiæ & differentiæ. Conueniunt hæc omnia in conceptu generico, quod per ea præscribantur regulæ viuendi hominibus in actionibus futuris, adeoque hoc respectu pertineant omnia ad prudentiam consultatoriam, seu ad consilia late dicta. Quatenus ea opponuntur prudentiæ iudiciali & iudiciis de actionibus humanis præteritis.

§. IV. Differunt variis modis. *Consilium* dari potest ab omnis generis hominibus, amicis, patribus, dominis, paribus, superioribus, inferioribus: *dogma* est præceptorum, *pactum* parium, *monitum* patrum & præceptorum, *præceptum* patrum, præceptorum & dominorum: *mandatum* vel superiorum vel parium. Porro: *Consilia, monita, mandata, præcepta, pacta* magis seu immediate respiciunt voluntatem eiusque actiones, *dogmata* immediate intellectum. *Dogmata* non obligant quia omnis obligatio est affectio voluntatis, sed persuadent vel non persuadent: *Consilia* si prudentia sint persuadent, & si persuaserint obligant: *Monita* obligant, sed magis intendunt persuadere: *Mandata* & *præcepta*

obligant, item *pacta* etiamsi non persuaserint.

§. V. *Persuasio* igitur est affectio intellectus, qua intellectus credit, aliquid esse verum in genere, hoc est, siue de boni conceptu agatur, siue de conceptu alterius rei: siue intellectꝰ putet, se eius rei scientiam firmam habere, siue saltem fidem seu verosimilitudinem. *Obligatio* est affectio voluntatis, vi cuius voluntas hominis alio inclinans retrotrahitur ob metum mali.

§. VI. Scilicet voluntas hominis inclinatur regulariter natura sua ad res quasdam non quas ipsi intellectus bonas esse persuasit, sed quas ob inclinationem sibi bonas persuadet. Inclinatur autem vel directo ex concupiscentia & amore, & tum intellectus concipit rem tanquam bonum per se, vel comparatiue ex fuga, & odio mali, & tum intellectus sibi rem concipit tanquam bonum per accidens. Vnde regula: minus malum induit naturam boni & vice versa. Natura autem voluntatis humanæ non est eadem, sed infinitis modis diuersa, non solum intuitu individuorum humanorum inter se comparatorum, sed & intuitu singulorum hominum, quia singuli possident triplicem voluntatem pravam & vnam bonam, sed natura imbecillimam

mam. Hinc infinita & contradictoria appetunt homines.

§. VII. Voluntas hominum omnium natura inclinatur ad verum malum. Malum autem infinitum eſt. Verum bonum vnicum. Ergo vti inclinatio directa ad verum bonum in ſtatu naturæ corruptæ qua talis non datur, ſed omnis eſt comparatiua: Ita & illa inclinatio ſi daretur, non eſſet *obligatio*, ſed ſumma *libertas* & ſpontaneitas, cum obligatio quaſi coactionem & metum ſemper præſupponat.

§. VIII. Non tamen omnis retrotractio voluntatis ob metum maioris mali obligatio eſt, e. g. in viatore intuitu latronis. Hinc tradendum eſt, quomodo *vis* & *obligatio* differant. Vbi hæc præſupponenda. Maius illud malum, ob quod voluntas hominis alio inclinans reprimitur, vel neceſſariam i. e. naturalem connexionem habet cum actione, ad quam homo inclinatur, vel dependet a libero aliorum hominum arbitrio. Ita quoad priorem caſum, nimiæ & ſœpius frequentatæ; aut etiam alias imprudenter ſuſceptæ actiones voluptuariæ, ambitioſæ, ex auaritia profluentes natura ſecum trahunt varios morbos, contemptum aut odium & inimicitiam aliorum hominum; item damnum rei familiaris, item maiorem quotidie deprauationem vo-

luntatis, & inquietem animi. Mala, quæ a libero aliorum hominum arbitrio dependent, vel talia sunt, vt ad ea inferenda homo ille ius & potestatem habeat, vel talia, vt proveniant ab eo, qui talem potestatem non habet.

§. IX. Igitur *vis* est, quando mala, quæ metuuntur, proueniunt ab eo, qui non habet potestatem inferendi e. g. a latrone. Contra *obligatio* est in reliquis metus speciebus. Inde oritur diuisio obligationis in internam, & externam.

§. X. *Obligatio interna* est cum homo, cuius voluntas alio inclinat, metuit grauius malum ex naturali connexione oriundum. Obligatio *externa* est, cum homo, cuius voluntas alio inclinatur, metuit grauius malum a libero arbitrio eius dependens, qui potestatem habet talia inferendi. Facile hinc patet, quod obligatio *in lib. 1. Instit. Iurispr. diuin. c. 1. n. 134. 135.* definita sit obligatio non in genere, sed obligatio saltem externa, & quod obligatio interna sit vinculum voluntatis æque forte, si non fortius, quam obligatio externa. Imo prudentiores sunt, qui obligatione interna duce actiones instituunt, quam qui externa, secundum dictum: Oderunt peccare mali &c.

§. XI. Id tamen notandum, homines obligatione interna & actionibus suscipiendis re-

reprimi non ſolum, ſi malum naturalem connexionem cum ſua actione habens (quod metuunt) ſit verum malum, i. e. inquies animi, ſed & ſi ſit ſaltem malum apparens. Ita v. gr. ſi ambitioſus irritetur ad libidinem valdè, reprimitur eius actio ſæpe non ex fuga inquietis, ſed ex metu contemptus ſaltem humani, aut, ſi auarus irritetur, ex fuga damni &c. Vnde dependet diſcuſſio difficilis alias doctrinæ de conſcientia erronea, quam tamen prolixius excutere huius loci non eſt. Iam enim in viam. (*Confer.* §. 4.)

§. XII. Itaque *Dogmata* cum directo non obligent, fruſtra quæritur, an intendant obligationem externam, an internam. Si tamen ſunt dogmata de moribus, ſimul habent naturam conſiliorum. *Conſilia* & *monita*, intuitu eius, qui conſilium dat & monitum, intendunt obligationem magis internam, quam externam. At *mandata* & *præcepta* (Regum & Dominorum) item *pacta* magis obligationem externam, quam internam.

§. XIII. Porro quia omnes regulæ actionum humanarum reſpiciunt, aut reſpicere debent vtilitatem hominum; *Conſilia*, item *monita* & *dogmata moralia* reſpicere debent ex natura ſua vtilitatem eius, cui dantur; *Mandata* & *præcepta* dominorum natura ſua reſpiciunt primario vtilitatem dantis. *Pacta* ſi ſint ab

 ini-

initio *δίπλευρα*, respiciunt vtilitatem vtriusque, reliqua, vt ex iure notum, vel primario vtilitatem dantis vt mandatum, vel accipientis, vt donatio, commodatum, mutuum &c.

§. XIV. *Leges Politicæ* in Republica *Democratica* obligant per modum sponsionis mutuæ, ergo debent respicere vtilitatem communem. In Republica *Aristocratica & Monarchia* non *absoluta*, quia ibi Magistratus & Princeps debent esse Patres patriæ, etiam debent leges intendere vtilitatem communem. At in *Dominatu* & *imperio despotico* æque ac mandata & præcepta domestica Dominorum primario respiciunt vtilitatem Legislatoris.

§. XV. Ex dictis iam extrui facile possunt definitiones. *Lex* pro *dogmate morali* accepta est regula actuum moralium (*vide* §.3.) a præceptoribus (*vide* §.4.) proposita auditoribus, vt intellecta vtilitate eius, intrinseca obligatione cogantur, actiones suas secundum illam regulam instituere (*vid.* §. 4. 12. 13.) *Consilii* fere eadem definitio est, (*vid.* §. 12.) nisi quod dogma sit præceptorum, consilium autem quorumuis (*vid.* §.4.) & quod Consilium magis detur de actionibus singulis, dogma de vniuersis. *Monitum* eodem modo definiendum, vt consilium, nisi quod illud sit magis patrum, & quod monitum tendat etiam ad ob-

obligationem externam, si liberi monitis sponte obtemperare nolint. (*vid.* §. 4. & 12.)

§. XVI. *Praeceptum* stricte dictum est regula actuum moralium, quo *dominus* vel *Rex absolutus* obligat seruos & ciues, vt actiones suas secundum eam sub metu poenae instituant ad vtilitatem praecipientis, (*vide numeros saepe citatos, & adde n. 14.*) Praecepta *patrum* & *praeceptorum* eodem modo definienda, nisi quod haec respiciant vtilitatem filiorum & auditorum, (*vid.* §. 13.) Lex stricte dicta seu praeceptum *reipublicae* est regula actuum moralium obligans subditos, vt metu nullitatis vel coactionis iudicialis vel poenae actiones suas secundum eam instituant ad vtilitatem communem, vel Regis in Monarchia absoluta.

§. XVII, *Pactum* est regula actionis moralis, qua contrahentes vt pares considerati obligantur sub metu coactionis iudicialis vel belli, vt promissa impleant, vel ad vtilitatem communem, vel vnius ex contrahentibus secundum variam pactorum naturam, (*vid.* §. 13.) *Mandatum* vel pro lege sumitur, vel pro pacto. Et ergo eadem est mandati definitio, quae legis vel pacti.

§. XVIII. Nihil addendum est, quam vt *obligationem externam* adhuc distinctius consideremus. Malum illud extrinsecus adueniens

ens, a libero tamen hominum arbitrio dependens, quod in obligatione externa metuitur, est vel metus *frustraneitatis*, vt ita dicam, vel *damni in re familiari*, vel *pœnæ*.

§. XIX. Omnis actio est propter finem, & homo adeo intendit, vt nihil agat frustra, unde Respublica dum negotiis quibusdam per leges formam præscribit, metum simul adiicit *nullitatis*, si subditi non instituant actiones secundum illam normam, ut in pactis, testamentis &c. Porro qui alteri damnum dat delictis, vel violatione fidei, æquum est, vt damnum illud datum resarciat, etiamsi ille inde nullum acquisiuerit lucrum, ac sic rursus *damnum patiatur* in re suâ familiari. Leges ergo humanæ metum talem incutiunt subditis, & damnum datum æstimant (quod tamen non pœna, sed interesse est) & restitutionem eius judiciis exequuntur. Quia tamen sponte debebant a delictis abstinere & pacta servare, & adeo delictis & violatione fidei incommodant rempublicam, insuper *pœna* per leges dictatur delinquentibus, & qui dolo nimis aperto fidem violant.

§. XX. Inde patent diuersi *obligationis externæ gradus* & effectus legum politicarum diversi. Metus nullitatis *infimus* est, metus damni *grauior*, metus pœnæ adhuc *grauior*. Et quia pœnarum vna altera grauior est, inde

&

& metus pœnarum suos *diuersos gradus* habet.

§. XXI. *Lex* igitur humana *strictè* dicta & *consilio* & *monito item dogmati morali* & *pacto* opposita, in eo a consilio, monito, & dogmate morali differt quod hæc operentur saltem obligationem internam; lex producat obligationem externam. A pacto differt, quod pactum sit inter pares, qui vel superiorem habent, vnde pactum producit actionem, vel non habent, vnde oritur ius belli. Nisi pactum transferat imperium in alterutrum paciscentium, tum enim ex natura huius pacti intuitu inferioris nulla producitur coactionis species, quæ actioni vel bello sit similis, quia hæc cum imperio non potest subsistere: (an pactum tale producat metum nullitatis, id est, vt imperans, si ipse pacta non seruet, amittat imperium, societas soluatur, quæstio est altioris indaginis. Res ex natura societatis dominicæ diiudicanda. Et in applicatione ad societatem ciuilem media via inter sectas Machiavellistarum, & Monarchomachorum est quærenda.) Ast intuitu superioris qua talis, coactio oritur, quæ tamen nec actio iudicialis est, nec bellum, sed pœna.

§. XXII. Lex autem (qua pacto opponitur) semper est actus superioris ius puniendi, iudicialiter cogendi, & annullandi haben-

tis

tis. *Legis* ergo humanæ *virtutes* immediatæ ſunt *præcipere* & *vetare*. Mediatæ & conſequentes, per Magiſtratus *punire* iudicialiter, *cogere*, aut *annullare* actiones contra leges.

§. XXIII. Ex his patet, Legem pœnalem eſſe quidem ſpeciem legum eminentem, legem exequentem (coactione judiciali) aut annullantem eſſe ſpecies inferiores, ſed tamẽ ſpecies, quia cum coactione coniunctæ. Inde caute exponendum quorundam Politicorum dogma, quod *omnis Lex proprie dicta debeat eſſe pœnalis.*

§. XXIV. Falſum etiam illud, ni fallor, Hobbeſii, *omnem legem natura ſua eſſe disiunctiuam* & ſenſum habere aut hoc fac, aut pœnam patere. Nam Lex pœnalis disiunctiua non eſt, quia, qui pœnam patitur, per paſſionem pœnæ non acquirit ius & licentiam in poſterum contra leges peccandi, ſed tum pœna augetur. At in lege disiunctiua, v. g. nemo curru vehatur, niſi qui (vel ſemel vel ſingulis annis) tot aureos pendat; licentia acquiritur alterutrum faciendi, nec finis eſt, ut metus incutiatur. Vnde leges hæ disiunctiuæ ſunt leges impropriæ dictæ, & ſaltem ita dicuntur, quia a ſuperiore proponuntur per promulgationem.

§. XXV. Denique legis virtus non eſt *permittere*. Et recte Grotius: permiſſio non

eſt

eſt legis actio, ſed actionis negatio. Permisſio etiam non eſt regula actionis moralis, qui tamen eſt conceptus generalis legis quocunque modo ſic dictæ. (*vide ſupra* §.3.) Orta autem eſt diuiſio Legis in præcipientem & permittentem ex confuſione iuris & legis. Ius eſt vel permiſſiuum (v. g. dominium, patria poteſtas) i. e. attributum perſonæ, vel præceptiuum i. e. Lex. Confuſio illa maximam partem debetur interpretibus Iuris Romani & fundatur *in l. Legis virtus ff. de LL.*

§. XXVI. Iam ad *Leges diuinas*. Voluntas Dei quam manifeſtauit hominibus, debet vtique eſſe norma actionum humanarum. Sed hoc ſaltem infert conceptum *Legis generalem*, quatenus a dogmate morali, conſilio, monito, pacto, & lege ſtricte ſic dicta præſcindit *per d.* §.3.

§. XXVII. Hæc voluntas Dei vel eſt rationi hominum inſcripta, vel a Deo publicata per ſcripturam. Inde diuiſio Legis *diuinæ* in legem *naturalem* & *poſitiuam*. At per hanc obſeruationem iterum nihil ſpecialius infertur, ſed manet adhuc conceptus *generalis*.

§. XXVIII. In his ergo conuenimus cum communi doctrina. Iam vero quæritur; *an Lex diuina*, quæ vel naturalis vel poſitiua eſt, aut an lex naturalis in ſpecie vel lex poſitiua *in ſpecie* dicatur ἀνθρωποπαθῶς de *conſilio*, an

de

de *pacto*, an de *monito*, vel de *dogmate morali*, an de *lege* (*dominica* vel politica) ſtricte dicta?

§. XXIX. *Deus* intuitu hominum proprie nec conſiliarius, nec pater, nec doctor nec Rex eſt, omnia horum vero de Deo prædicantur per ſimilitudinem. *Conſiliarius* & *Doctor* eſt, quatenus homini ſemina doctrinæ moralis & prudentiæ conſultatotiæ indidit. *Pater*, quatenus creaturis ſuis maxime autem homini & eſſe dedit & bene eſſe, & quatenus eſt autor omnis boni. *Rex* eſt, quatenus leges pœnales publicauit & per Moſen populum Iſraeliticum rexit.

§. XXX. *Pacti* vox de *voluntate Dei* non niſi valde improprie prædicatur, 1. quia pacta fiunt inter pares qua tales, at Deus quando pactum init cum hominibus ſemper retinet conceptum ſuperioris; h. e. vult hominem ſibi obligare, non vero ſe homini. 2. Homo vero iam ante pactum erat obligatus Deo obligatione intrinſeca, quæ non augetur per pactum. 3. Quæ Deus promittit, ea ob ſanctitatem ſuam non poteſt non ſeruare. Vnde homo in Deum fidens non opus habet promiſſo, quia beatitudo neceſſario eſt connexa cum vita virtuoſa. Homo autem Deo diffidens nullum ius acquirit in Deum per hanc promisſionem. Quia tamen Deus ſœpe in ſcripturis mentionem facit foederis cum Noacho

acho, cum Abrahamo, cum populo Israëlitico per Mosen, & fœdus species pacti est, inde potest etiam pacti vox de voluntate Dei suo modo prædicari.

§. XXXI. Illa tamen Obseruatio est probe notanda, ne, quod nonnulli ex nouioribus Theologis, & Puffendorffius etiam *in opere posthumo*, item Huberus *peculiaribus dissertationibus de fœderibus & testamentis fecerunt*, quæramus illustrationem doctrinæ de œconomia diuina ex natura pactorum, vtpote quæ magis ob tot differentias obscuratur, quam illustratur.

§. XXXII. Nam in scripturis, quantum memini, nunquam dicitur, inter *Deum* & *Adamum* pactum & fœdus intercessisse: & magis explicatur voluntas Dei Adamo manifestata ex natura consilii & moniti, quam ex natura pacti.

§. XXXIII. Fœdus cum *Noacho* & *Abrahamo* initum similitudinem saltem quandam cum pacto habet, sed valde remotam, tantum abest, vt ex natura pacti negotium istud doctrinaliter possit exponi. Idem est, ac si monita patris, quibus promissiones beneuolentiæ iunctæ sunt, fœdus dicere & pactum velim. Magis enim retinent naturam monitorum & consiliorum, & ex horum doctrina felicius explicantur, quam ex natura pacto-

rum, præprimis cum iam Grotius promiſſiones patrum, patronorum &c. a pactis & recte ſeparauerit, quia non inducunt obligationem ex parte promittentis.

§. XXXIV. Fœdus *Moſaicum* habet naturam illius pacti irregularis, quod deſcripſimus §. 21. Vnde nec hoc ex natura pacti regularis exponi poteſt. *Chriſtus* magis vt Doctorem ſe manifeſtauit, quam vt paciſcentem. Quod vero eius doctrina appelletur nouum fœdus, magis ab interpretibus prouenit & collectoribus librorum N. T. quam vt in textu ſic vocetur. Quamuis hæc locutio poſſit retineri eo ſenſu, quatenus Chriſtus in genere cum Moſe comparatur, aut quatenus Chriſtus dicitur, cum patre ſuo pactus eſſe de ſalute humani generis. Et melior eſt locutio, quam ſi per teſtamentum explicetur. Conf. omnino Huber. *dictis diſſert. & in obſeruat. iuris publici ad Tom. I. Inſt. Hiſtor. Ciuil. p. 512.*

§. XXXV. Miſſa igitur comparatione voluntatis diuinæ cum pacto ob dictas rationes, reſtat, vt videamus, vtrum voluntas diuina magis recipiat comparationem cum *lege dominica* vel regia, vtrum cum *monito paterno* aut doctrina morali, quæ ſpecies conſiliorum potius ſunt, quatenus conſilium legi opponitur per dicta §. 21. Quod ſi accurate & abſque præiudicio doctrinam ſcripturæ, quæ vbique

hic

hic fundamenti loco ponenda eſt, conſideres, patebit, Deum ſe in creatione manifeſtaſſe non tam vt Regem, quam vt patrem benigniſſimum, & hanc manifeſtationem continuaſſe in Patriarchis vsque ad tempora Moſis, per quem vsque ad aduentum Chriſti ſe manifeſtauit in ſpecie populo Iſraelitico vt Regem & Dominum: Chriſtus autem ſe manifeſtavit iterum vniuerſo generi humano vt patrẽ benigniſſimum; ad quem Chriſtus Θεάνθρωπος diuina ſua doctrina ducebat. Poſſes etiam ſic dicere: Deum in œconomia ſua ſe manifeſtaſſe ſecundum omnes tres ſtatus ſocietatis domeſticæ. Adamo & Patriarchis vt *Patrem*, Iſraëlitis per Moſen vt *Dominum*, Gentibus omnibus in Chriſto & per Chriſtum vt *ſponſum*.

§. XXXVI. Vti vero hæc de Chriſto prolixius deducere ad præſens inſtitutum non pertinet, & præterea hanc ſententiam omnes paginæ hiſtoriæ Euangelicæ teſtantur; de manifeſtatione autem per Moſen non eſt dubium; ita ſaltem probanda eſt prima aſſertio: *Deus ſe manifeſtauit Adamo vt Patrem benignum, non vt dominum & Regem*, ſeu leges Adamo datæ ſunt potius monita paterna, quam leges regiæ h. e. produxerunt obligationem *internam* non *externam*.

§. XXXVII. Probamus hanc ſententiam,

 quia

quia leges Adamo datæ etiam ex communi sententia vel sunt naturales, vel positiuæ. *Naturales* quod attinet, vti non fuerunt publicatæ Adamo, sed cordi eius inscriptæ, ita perpetuo qua tales nullam aliam nisi *obligationem internam* producunt, grauissimam tamen, quia metuunt malum necessarium, quod euitare astutia non possis, sc. inquietem animi & amissionem pacis internæ pariter ac externæ. Quamuis enim antea Doctores putauerint, pœnas externas humanas, quæ v. g. homicidio, adulterio &c. irrogantur, etiam a natura deberi, contrarium tamen huius rei iam docuimus *in Instit. Iurispr. diuinæ*, & Origo erroris communis profluxit ex neglecta disciplina iuris naturalis & inepte exposita comminatione Caini *Genes. IV.* quam alii de præcepto naturali, alii de præcepto positiuo vniuersali habuerunt. Vtrique parum apte, quia & ibi monitum magis est & dogma morale, quam præceptum.

§. XXXVIII. Igitur sola hic restat lex Protoplastis data *de non comedendo fructu arboris scientiæ boni & mali.* Quam communi errore hactenus fere vnanimiter habuimus pro lege regia & positiua, quia neglevimus secundum regulas bonæ interpretationis exponere historiam creationis & lapsus, & ex principiis Papisticis Deum considerauimus vt Tyran-

rannum vel despotam esum certi cibi sub poena capitali prohibentem, qui cibus alias homini nullum damnum inferret, sed vbi loco rationis nihil aliud afferri possit, quam sic volo sic iubeo, stat pro ratione voluntas. At si, quod monstrabimus mox, luculentius alibi ostendatur, fructum arboris vetitæ fuisse destinatum ad cibum serpenti, adeoque in eo fructu fuisse quasi concentratum spiritum, virtute pollentem, vt produceret sapientiam terrestrem ac cupiditates terrestres, patet, & huius intuitu legem Adamo datam esse monitum paternum, ac mortem subsecuturam non esse malum arbitrarium, sed necessarium.

§. XXXIX. Ergo & illa lex de non comedendo ab arbore vetita est mere naturalis, cuius rationem æque intelligebat Adamus ac rationem de non occidendo &c. Nec obstat, quod hæc lex fuerit publicata Adamo. Nam primo etiam summa capita legis naturalis sunt publicata in decalogo Israëlitis. Secundo publicationis Adamo factæ ideo fit mentio, quia Deus præuidebat, spiritum Adami terrestrem irritatum maxime iri per hunc fructum. Ita v. g. Pater filium morigerum & prudentem, natura tamen ad sexum sequiorem inclinantem, non desinet hortari & ei monita salubria dare, & si sciat, filium iam in intellectu possidere principia moralia de turpi-

tudine ſcortationis, & hactenus etiam fugiſſe meretrices.

§. XL. Uti ergo Lex naturalis non eſt Lex Politica, ſed conſilium & monitum paternum, ita etiam neceſſario ſequitur, *pœnas diuinas*, quas homo ex violatione horum præceptorum metuit, eſſe minus proprie dictas. Nam Pœna proprie dicta eſt metus mali externi arbitrarii, nullam neceſſariam connexionem habentis cum actione turpi. Ita improprie dicta pœna eſt, ſi quis ex ſcortatione morbum Gallicum ſibi contrahit, ſi quis in facto audaci & periculoſo damnum in corpore &c. ex illo facto patitur.

§. XLI. Differentia ſimul patet inter *Doctorem* & *Legislatorem* abſolutum. Doctor emendat amice, coactione amica, i. e. interna. Legislator emendat iracunde coactione externa. Metus Doctoris & *Patris* eſt metus filialis; Metus Domini & deſpotæ ſervilis. Pater & Doctor primario quærit vtilitatem filii & diſcipuli: Dominus & deſpota primario ſuam. Iam conſidera, annon neceſſario illi, qui Leges diuinas vt Dominicas exhibent, ſimul Deum ſiſtant vt dominum, qui ſuam primario vtilitatem quærit, & inculcent metum non filialem, ſed ſeruilem.

§. XLII. Ergo id tamen verum eſt, Deum *in Lege Moſaica* publicaſſe Leges, quæ *vera-*

nerarum legum Politicarum & dominicarum instar habentur: quia adiunctæ sunt plerisque pœnæ & reliqui effectus Legum Politicarum (*vid. supra §. 22.*) Dico *instar* Legum despoticarum, non quod Deus voluerit per Leges Mosaicas introducere metum seruilem, & in illis Legibus suam primario vtilitatem quærere, sed quod homines pertinaces & non nisi metu seruili reprimendos aliter in viam reducere non potuerit. Quemadmodum pater, si filius nequam monita paterna contemnat, & ad nequitiam omnem inclinet, vitio filii vt seruum eum durius tractat, donec in ordinem redigat.

§. XLIII. Ex dictis autem constat 1. Quod diuisio legis diuinæ in naturalem & positiuam non sit diuisio in species vniuocas, sed distinctio æquiuoci. Lex naturalis enim est monitum paternum, lex positiua est lex despotica. 2. Quod, cum Lex naturalis & Mosaica opponantur sibi, per legem Mosaicam intelligantur saltem præcepta forensia & ceremonialia, non amor Dei & proximi subinde in lege Mosaica, maxime vero in Decalogo repetita, vtpote quæ per aduentum Christi non debuerunt expirare, sed potius a Christo renouata sunt. 3. Quod omnis lex diuina positiua sit particularis, &

quod adeo non detur lex talis diuina vniuersalis.

§. XLIV. Quod vltimum vt distinctius concipiatur, notandum, me in Institutionibus Iurisprudentiæ diuinæ potissimum tria capita retulisse, ad legem positiuam vniuersalem: *Præcepta de sacrificiis & cultura Sabbathi;* de pœnis capitalibus homicidii, adulterii & similium criminum, ac leges matrimoniales. Præcepta de sacrificiis & cultura Sabbathi pure Mosaica esse, irrefutabiliter ostendit honos Angliæ Spencerus, in tractatu egregio de Legibus Hebræorum ritualibus, adeoque nobis hic otium fecit.

§. XLV. *Pœnas capitales* homicidii, incestus, & similia, de quibus dicit Deus, quod ea patrans debeat extirpari a populo suo, retuli *id Institutionicus Iurispr. diuinæ lib. 3. cap. 7. §. 129. seq.* ad legem positiuam vniuersalem, quas mutare non sit in principis arbitrio. At omnia, quæ ibi pro fundenda illa asserrione attuli, cadunt, si quis vel totam rationem *ibidem in nota ad §. vltimum* illatam consideret; quod phrasis extirpari de populo suo non semper denotet pœnam capitalem. *Confer. dicenda mox §. LI. seqq.*

§. XLVI. Quod autem leges *Matrimoniales* attinet, de iis sic tenendum. Non publicatæ illæ sunt Adamo aut Noacho, multominus

minus certa pœna humana iis addita. Interim cum Deus ipſe matrimonium inſtituiſſet, nec fruſtra vnam vni iunxiſſet, facile perſpiciebant Patriarchæ tam ante, quam poſt diluuiani, *melius* eſſe, ſi ea, quæ communiter ad leges nuptiales diuinas referuntur, obſervarent, quam ſi diuerſos mores ſequerentur.

§. XLVII. Probatur autem *melius* eſſe viuere ſecundum illas regulas coniugales, quia talis vita indicat aut coniuncta eſt cum vita magis quieta, contrarii autem mores & ſi non directe turbent pacem externam, tamen occaſionem multam ſuppeditant turbis, vel certe indicant in homine, qui iis vtitur, magnam libidinem & inclinationem ad voluptatem, atque adeo aliis ſcandalum præbent.

§. XLVIII. Ita *Concubitus vagus* citra ſocietatem arctam, quæ coniugium dicitur, haud dubie libidinis teſtimonium eſt, adeoque melius eſt, certam perſonam ſeligere, cum qua liberos procreemus, quam ſcortari. *Sodomitica* crimina vero ſunt eminentes libidines. *Monogamia* melior eſt, quam Polygamia, vti late probauit Puffendorffius *de I. N. & G. cap. de Matrimonio. Diuortia* indicant plerumque libidinem, ſi fiant ea intentione vt alia ducatur, aut imprudentiam, ſi ob mores prauos fiant, quod non ſatis circumſpe-

ctus quis fuerit in ſeligenda perſona: is autem qui ob mores tales repudiatur, haud dubie, eſt homo parum quieti animi. Breuiter, melius haud dubie eſt, ſi quis coniugem nactus ſit, cum qua indiuiduam conſuetudinem habeat, quam ſi diuortium ab ea faciat.

§. XLIX. *Inceſtus parentum* haud dubie ex libidine fit, quia diuerſitas ætatum, reuerentia parentibus debita, & familiaritas coniugalis facile indicant, non eſſe coniugium prudens, ſi pater cum filia iungatur, multo minus ſi filius cum matre. Eadem ergo fere eſt hic moralitatis ratio, quæ in aliis ſenibus, quando cum iuuenibus matrimonium contrahunt. *Inceſtus ſororum & fratrum ac reliquarum perſonarum* eſt ſaltem contra legem Moſaicam, quia abſtrahendo a multis circumſtantiis particularibus, quæ non ſunt communes toti humano generi, in coniugiis eiuſmodi nulla turpitudo naturalis adeſt, inde etiam viri ſancti ante legem Moſaicam talia matrimonia habuerunt. *Concubitus cum menſtruata* indicat magnam libidinem, cum ea res damnum afferat ſanitati, & etiam partum ipſum reddat morbis obnoxium.

§. L. Denique eadem eſt ratio *legis Noachidicæ de non comedendo ſanguine*, & homo ſanguinem comedendo magis magisque ſimilis fit beſtiis, quarum ſanguis eſt, vel crudelis

delis redditur, ad appetendum ſanguinem, adeoque magis recedit a ſtatu tranquillitatis. Et hæ rationes indicantur in ipſa lege Noachica *Gen. IX.* Quod vero hoc præceptum publicatum legitur, factum fuit, non ob Noachum, qui bene moralitatem illius iam intelligebat, quam ob peruerſos & deprauatos mores priſtinos, qui valde adhærebant adhuc Noachi liberis. Vnde eadem eſt ratio huius publicationis, quæ publicati decalogi. Quare non obſtat dictus locus Geneſeos, vt exinde opponere poſſis clarum exemplum legis pure poſitiuæ vniuerſalis. Adde, quod, etiamſi poſitiua eſſet, eſſet tamen ſaltem monitum, non lex pœnalis, quia non adiunctam habet pœnam externam.

§. LI. Porro non obſtat *Levit. XVIII.* vbi Deus dicit, quod Gentes ſe contaminauerint in *omnibus* illis *abominationibus*, & quod eos *propterea* eiicere velit, item quod omnis anima, quæ tales abominationes faciat, debeat *extirpari* a *populo ſuo*. Reſp. 1. *Abominationes* Domino ſunt omnia vitia, etiamſi pœna externa non coërceantur, aut etiam iuſtam cauſam bello non præbeant, vt intemperantia, ingratitudo, cor falſum &c. Ergo non ſequitur: eſt abominatio coram Domino, ergo prohibita eſt lege pœnali, multo minus lege poſitiua diuina.

§. LII.

§. LII. 2. Quod *extirpatæ* sint gentes, non factum fuit, quod contra vnam vel alteram legum illarum peccauerint, sed quod contra *omnes*, vt clare textus loquitur, vnde falsum est, quod exinde probari possit, Deum eas leges *singulas* apud omnes gentes voluisse pœna capitis muniri. Ratio vero aperta est, populos, qui talibus moribus sunt præditi, esse gentem mollem, stultam ac iniustam, quæ alios vicinos populos maxime irritet, & quæ postea incapax sit, contra hostes suos se defendere. Omnis enim luxuria & mollities eminens, est causa necessaria ruinæ magnorum etiam imperiorum. Vnde iam intelligitur, quid velit illud *propterea*. Nam opera prouidentiæ & iustitiæ diuinæ, non excludunt rationes philosophicas.

§. LIII. 3. Per *τὸ extirpari a populo suo* non semper intelligi pœnam capitis, argumento est *Genes. XVII. 14. Leuit. XX. 20. 21.* etsi Deus plerasque illarum legum pœna capitali in Lege forensi muniuerit, sed denotatur vel iudicium occultum Dei, vel etiam ratio naturalis. Nam homo ita luxuriosus, qui nullam harum legum matrimonialium obseruat, plerumque ineptus est, ad generandam sobolem, & mortem sibi ipso vitio accelerat.

§. LIV. Unde sensus dicti est; Libidines ibi

ibi recensitæ, vti aliæ cupiditates humanæ, Domino abominationes sunt. Gentes, quæ his omnibus contaminatæ sunt, eiiciuntur a vobis sedibus suis, atque, ne vos seducant, a vobis extirpabuntur. Vos vero omnes illas vitabitis sub certa pœna humana, vel metu etiam iudicii diuini occulti, partim vt moribus vestris separemini ab istis populis, quos extirpabitis, partim, quia vna libido facile secum trahit alteram. Nam videmus, valde libidinosos ad omnia ibi recensita crimina pronos esse.

§. LV. Memoranda etiam est *Lex connubialis* de *imperio mariti*, quam & ipsam retulimus in Instit. Iur. diu. inter leges positiuas vniversales. Sed respondetur: I. in Ebræo est & *dominabitur* tibi. Est ergo futurum, non imperatiuus. Vnde stulti sunt, qui putant, præceptum esse maritis, vt imperent grauiter vxoribus, & absque læsione conscientiæ non possint verbera omittere, si resistant vxores (quorsum referenda sententia cuiusdam Friedlibii in tractatu *de modestia ICtorum*) cum potius, si præceptum esset, ius, hoc est, libertas concederetur Maritis, & obligatio esset intuitu vxorum. Ius autem omne tale est, vt quilibet eidem renunciare possit. Neque ergo Deus voluit maritos esse carnifices vxorum, vti voluerunt quædam versiones: vnde

und

und e schall dich to pinigen und to schlagen &c.

§. LVI. 2. Ergo Deus nihil amplius ibi narrat, quam *fructus lapsus* naturali aut morali consequentia eam subsecuturos: e.g. partum cum doloribus. Ita etiam post lapsum maritus imperabit potius vxori, quam vxor marito, *ob imbecillitatem sexus* muliebris. Hic tamen medium tenendum. 1. Fœmineus sexus ex classe hominum non est eiiciendus. 2. Imbecillitas earum non primario in intellectu est quærenda: Nam certum est, fæminas æque ingenio pollere, ac mares,& capaces esse ad studia quæuis. 3. Vitia voluntatis plurima,quæ sexum fæmineum comitantur, dependent ab educatione earum, & cultu idololatrico masculorum. Vnde nostra sunt magnam partem earum vitia. 4 Interim non negandum, intuitu voluntatis esse regulariter sexum hunc imbecilliorem,& signum eius esse etiam imbecillitatem corporis. Varium &mutabile animal semper fæmina. Vnde ad imperium regulariter sunt minus aptæ &c.

§. LVII. His præmissis obseruamus: *Legem naturalem* sumi dupliciter I. *Generaliter* pro omnibus regulis actionum moralium ex dictamine rectæ rationis proficiscentium, seu pro omnibus dogmatibus moralibus, siue respiciant bonum internum, siue externum,siue regulas

gulas honesti, vel decori siue iusti, siue officia hominis erga seipsum, siue erga alios homines, siue determinent intuitu aliorum hominum bonum absolutum & malum absolutum, siue comparationem graduum inter res bonas vel malas &c. 2. *Specialiter*, quatenus Lex naturæ denotat saltem principia moralia, quæ respiciunt bonum *externum* & regulas *iusti*, seu officia hominum *erga alios* homines, & quidem in negotiis *per se* turbantibus socialitatem seu pacem externam, quæ dicuntur mala *absoluta* & possunt referri ad tria capita: neminem esse contemnendum, neminem lædendum, non esse violandam fidem datam; quæ collecta continentur in hoc præcepto: *quod tibi non vis fieri alteri ne feceris*. Et hoc modo Lex naturæ opponitur regulis honesti & decori, seu principiis Ethicis strictè dictis & Politicis.

§. LVIII. Igitur *Principia honesti* sunt regulæ actionum moralium quatenus respiciunt officia hominis erga *se ipsum*, seu actiones quibus acquiritur bonum *internum*, seu quies animi per sedationem affectuum absque respectu ad alios homines. Principia *decori veri* sunt regulæ actionum moralium, quæ respiciunt actiones hominum *erga alios* homines in capite de *officiis humanitatis*, seu *promotionem pacis externæ* per electionem *boni perfectionis*,

cuius

cuius adeo oppositum est *malum comparatiuum*: & includuntur præcepto: *Quod tibi vis fieri, alteri feceris.*

§. LIX. Ex dictis autem patet, quomodo *Lex naturæ* & leges illæ, quas antea ad classem legum *positiuarum vniuersalium* retulimus differant. Lex *naturæ* est illa lex naturæ stricte dicta continens principia *iusti*. Leges illæ *positiuæ vniuersales* non sunt leges positiuæ, sed sunt conclusiones ex principiis *decori* deductæ, vel etiam ex principiis *honesti*. *Decet* enim viros prudentes & sapientes non solum obseruare præcepta iusti, sed & honesti & decori. Vnde leges matrimoniales ostendimus primario respicere bonum *internum*, & euitationem *mali externi* etiam *per accidens* saltem procurandi. Ita lex de non comedendo sangvine respicit etiam primario quietem internam &c.

§. LX. Simul vero patet: quia *honestum* & *decorum* sæpe promiscue vsurpantur, quatenus sc. vtrumque opponitur iusto, quod & honestum & decorum sumantur etiam in sensu *lato*, quatenus vtriusque oppositum est actio vitiosa seu turpis & indecora, quæ tamen non est crimen. In sensu vero *stricto* a se differunt secundum tradita §. 58. Denique actiones contra ius Naturæ stricte dictum sunt *Crimina*, i.e. quæ vindictam pariunt. Habes

bes ergo simul differentiam inter *vitium* & *crimen*, item inter *virtutem* & *iustitiam*.

§. LXI. Cum itaque Leges diuinæ Ante-Mosaicæ sint nihil aliud, quam præcepta iusti, honesti & decori, & eiusmodi dogmata communi stilo legibus opponantur, patet, *Legem stricte & propriissime sic dictam* esse voluntatem eius, qui summam potestatem habet in Republica, patefactam subditis, vt sub metu pœnarum, vel coactionis, vel nullitatis actiones secundum eam instituant.

§. LXII. Ex quo sequitur: omnem legem proprie dictam esse *ciuilem* & *positiuam*. Posterius iam probauimus, ostendendo, legem naturalem esse legem improprie dictam. *Prius* iam paucis est ostendendum. Cum enim præter legem naturalem etiam ius Gentium leges dici consueuerint & in domo voluntas patrisfamilias habeat etiam vim legis domesticæ, videntur & hæc iura sub definitione legis proprie dictæ esse comprehendenda.

§. LXIII. Sed iam in Institutionibus Iuris Diuini ostensum: *Ius Gentium* vel sumi pro moribus Gentiū, vel pro iure proprie dicto. Mores, quia liberi sunt & nullam obligationem inducunt, nō possunt pro Lege haberi, neque illi, qui contra faciunt, dici, quod violauerint ius Gentium. Ius Gentium proprie dictum esse speciem iuris naturæ, ibidem o-

ſtendimus; Ergo cum ius naturæ ſit lex improprie dicta, etiam ius Gentium proprie dictum, non proprie erit legis ſpecies.

§. LXIV. At *iuſſa patrum familias* regulariter momentanea ſunt, neque præſcribi ſolent tanquam communis norma, neque etiam id patitur facile natura ſocietatis domeſticæ. Ergo & hæc ſunt Leges minus proprie tales, cum lex proprie dicta debeat eſſe conſtans & durabilis & communis norma plurium.

§. LXV. Dico, legem debere eſſe *publicatam*. Et in hoc conſentiunt omnes legem poſitiuam, vt vim obligandi habeat, requirere publicationem. Publicatio autem eſt duplicis generis: alia *viua* voce, alia per *ſcripturam*. Inde Lex eſt vel *ſcripta* vel *non ſcripta*.

§. LXVI. Scio quidem, huic ſententiæ contradicere communem ICtorum Scholam, qui ad eſſentiam iuris ſcripti dicunt non pertinere vt lex ſit ſcripta. Sed hic error inde prouenit quod ius ſeu *legem non ſcriptam* putauerint eſſe Synonymum iuris quod hodie *conſuetudinarium* dicitur, & quod ex hoc errore profluxerit alius error, ſcilicet doctrina communis, de requiſitis conſuetudinis, vt vim iuris accipiat, & tota fere doctrina de iure conſuetudinario.

§. LXVII.

§. LXVII. Legem non scriptam non esse synonymum consuetudinis, sed denotare leges absque scriptura publicata, patet ex *§. 10. Instit. de I. N. G. & C.* Nam Lycurgus leges suas publicauit absque scriptura, (*Conf. Paul. Voet. Comm. ad d. §. 10.*) Neque Lacedæmoniorum ius pedetentim ex moribus est introductum. Quamuis non sit diffitendum, si *d. §. 10. cum §. 9.* conferas, ipsum Tribonianum hæc duo distincta miscuisse.

§. LXVIII. Errores vero istos communes *de iure Consuetudinario* iam prolixius notaui in peculiari Dissertatione de iure Consuetudinis & obseruantiæ: Cuius summa eo tendit: Consuetudinem producere ius efficaciæ & impunitatis, non tamen ius obligationis, sed legale, adeoque non esse speciem legis proprie dictæ, probari tamen legem non scriptam per consuetudinem.

§. LXIX. Antequam finiamus, respondendum est ad obiectionem, quæ moueri possit, cum diximus, leges diuinas ante Mosaicas non adiunctas habuisse pœnas proprie dictas arbitrarias, sed tantum produxisse obligationem internam ex metu mali necessarii ortam. Etenim non deerunt haud dubie, qui contra urgebunt exempla pœnarum diuinarum, diluvii, excidii sodomarum, O-

T 2 nanis

nanis immaturâ morte extincti, & si quæ forte sunt adhuc similia. Hic etsi non desint responsiones aliæ, sed quæ altioris sunt indaginis, id vnicum iam, sed evidens responsionis loco dabitur. Omnes absq; difficultate fatebuntur, pœnas has iam recensitas esse pœnas non ordinarias, sed extraordinarias, quæ adeò non ad regulam pertinent, sed ad regulæ exceptiones. Quæ autem extraordinaria sunt, sunt extrà disciplinæ vel doctrinæ circulum. Ita Politicus iura Principis exponens non curat ea facta, quæ Princeps extra ordinem ex iustâ status ratione patrat. Unde etiam Rationes status non cadunt sub disciplinam.

OBSERVATIO XXVIII.
De
SOLLICITA DIÆTA.

Σύνοψις.

Nutritionis necessitas §. I. Et sanguinis imprimis restauratio §. II. Poscit alimenta §. III. Quæ quidem pauca sufficere possunt §. IV. Tam è vegetabilibus, quàm animalibus §. V. Interim notabilis est appetitus varietas §. VI. Imprimis sapidis imminens §. VII. Brutorum quædam certis alimenti generibus à priori destinata videntur. §. VIII. Homo assuefit variis. §. IX. Imo interdum toleratu difficilioribus. §. X. Simplicior victus æqualem sanita-

nitatem, cæteris paribus, præbet. §. XI. *Exemplo multarum nationnm.* §. XII. *Vario victui dediti sæpiùs incommodè habent: sed & simpliciore utentes, si deflectant.* §. XIII. *At qui mediocribus incommodis adsuescunt, durantur ad maiora.* §. XIV. *Cuius contrarium evenit his, qui plane tanquillis rebus excidunt.* §. XV. *Unde, ubi tanquillitatis perpetuæ minor est potestas, moderata inæqualitas præferenda videtur.* §. XVI. *Non tamen luxuriosa variatio.* §. XVII. *Causa.* §. XVIII. *Animi & corporis sollicitus status.* §. XIX. *Exempla.* §. XX. *Etiam in morbis: Et à duriore ad simpliciorem mollem victum.* §. XXI. *Simplicissimi victus affectatam regulam.* §. XXII. *Incommoda sequuntur* §. XXIII. XXIV. XXV. *Somnus horis certis adstrictus.* §. XXVI. *Præfertur iterum laboriosior diæta.* §. XXVII. *Etiam ab infantia assuefacienda.* §. XXVIII. *Declinatur favor luxuriei.* §, XXIX. *Reliqua quoque res Diætericæ, magis ad laborem, quam inertiam, aptanda.* §. XXX. *Sed & hoc non scrupulosè.* §. XXXI.

§. I.

QUam necessaria sit homini *nutritio*, & sanguinis præcipuè, perpetua *restauratio*, dilucescit satis ex eo, quod ipse *sanguis*, indies, imò velut in horas, ita *resolvatur* atque absumatur, ut, nisi reparatio talis perpetua subveniret, maturè

 sane

sane vniversi huius vitæ thesauri iactura sequeretur.

§. II. Dum enim sanguis, perpetuo *motu* per subtiles poros partium, partim sui ipsius, partim corporis totius conservationi velificatur; Ita obtingit nihilominus ipsi, per *attritum* perpetuum ad solidas fibras, & intestinum motum caloris, sui ipsius extenuatio atque dissolutio, in *serum* excrementitium: Unde perpetuo nouo commeatu opus est, quo amissæ portioni noua quantitas substituatur.

§. III. In hunc finem assumi debere alimenta, vti in propatulo est; Ita eadem rationis evidentia nititur, quod illa respondere debeant huic effectui, sive *materiam* talem suppeditare, è qua sanguis prognasci possit.

§. IV. Faciunt hoc, seu præbent materiam sanguini in genere constituendo aptam, partim è *vegetabilibus*, partim *animalibus*, simpliciora, & numero quoque pauciora, si illis acquiescere placeat: Præcipua inter hæc sunt *frumenta*, triticum, far, secale, oryza, milium nostras, & Mays Americanorum, quod vulgus frumentum Saracenicum appellare consueuit, hordeum; Ab animalibus autem *Lac*. Neque vero minoris efficaciæ *amygdalæ* dulces, & aliqui congeneres *nuclei*, lactescente tali dulci medullâ constantes: Post hæc vero etiam alia, tum *legumina*, tum *herbæ* & *fru-*

fructus varii, iuxta qualemcunque reliquum saporem, etiam leni quadum *lubricitate* instructi: Denique variorum animalium *carnes*, & excoctæ inde *gelatinæ*. Re vera tamen verè præcipua inter hæc omnia sunt dicta illa prima *frumenta* & lac.

§. V. Vbi quidem rationi obvium est, quod omnia horum generũ alimenta, proprie e *vegetabilibus*, sicut hæc e terra tota suam materiam nanciscantur. *Animalia* enim, quorum *carnibus* maximè vesci solemus, vegetabilibus nutriri, id est, materiam carnis suæ vegetabilia habere, in propatulo est; vbi tamen *Lac* veluti primum & simplicius tale extractum, sive materia, è vegetabilibus, â crassioribus & inutilibus feculentis sui portionibus, iam liberata existit, adeoque ad alimentum *animale* velut magis immediate constituendum, tantò magis iam aptata.

§. VI. Interim, est omnino insignis non solum humani appetitus *ἀταξία* sed brutis etiam non paucis familiaris, (præcipue tamen illis, quæ homini magis adsuescunt,) ut neque *paucis*, neque *melioribus* & scopo directo, nempe nutritioni, magis immediate & velut absolutè quadrantibus, acquiescere velint, sed perpetuò, non magis ad *plura*, quam à nutritione larga *alieniora*, inclinent.

§. VII. Mirum profectò est, neque vlli ra-

tioni perscrutabile, cur homo, adeo amet & appetat res imprimis notabiliter *sapidas? Dulces, acidulas*, imo *amaricantes.* Sicut etiam omni *rationali* indigitatione caret, in quo proprie consistat determinatio illa, vt aliquæ tales res dicantur BENE, IVCVNDE, sapere; aut contra male sapere, aduersum saporem præbere. Quantumlibet autem nulla harum rerum, neque a priori, neque a posteriori, vere rationalis caussa vel proportio subsit; Imo etiam multa horum minime *toti* hominum *generi* communia; Notum tamen atque certum est, quod in his præcipue rebus admodum prolixe occupentur plerique homines, vt appetitui suo, quam maxime vero ita, licet irrationali, tamen electiuo, indulgeant, imo longè magis ad huius generis esculenta ferantur, quam ad alia, certioris atque manifestioris vtilitatis.

§. VIII. De brutis quidem, negari neque potest, neque debet, quod in illis specialis quædam constitutio organorum, indigitare videatur, quod alia ipsorum ad hanc, alia ad aliam victus rationem, mox *a priori* formata & instructa sint. Ita enim *carniuora* animalia, ventriculum habent & intestina, a *graminiuororum* & *graniuororum* iisdem partibus, tota structura longe plurimum diuersa. Et coincidit hæc constitutio adeo in variis generibus

ribus animalium, vt sine reliquo respectu ad vniuersam suam speciem, hac in parte circumstantiam illam, quasi magis *genericam*, sequantur, vt ventriculum a reliqua auium, nempe *granivorarum* conformatione, hac in parte prorsus alienam habeant, quotquot illarum *carniuora* sunt.

§. IX. Quicquid horum sit, & si vel maxime nuda quædam assuetudo, hominem ad illam ciborum varietatem ducere videatur, habet tamen homo propemodum certam & perpetuam hanc in hoc genere indolem, vt non magis varietatem ciborum, & quocunque modo alibilem succum præbentium, appetat, & desiderio quodam mox moxque sectetur; sed etiam illis satis promptè ita assuefiat, vt nisi coniuncta aliqua insigni efficacia polleant, quæ alteram illam alimentosam illorum consistentiam potenter superet, leuiter & tranquille illorum vsum toleret, & nihil sinistri facile inde experiatur.

§. X. Quid, quod etiam huiusmodi concreta, quæ cum alia quadam efficacia corpori *molesta*, imo non perfunctorie periculosa, aliquam tamen alimentosam substantiam *coniunctam* habent, non raro tamen placido & successiuo vsu, ita esui & vsui assuefieri possunt, vt posthac veluti plane dissimulatis aut superatis illis aduersis effectibus, simpliciter

citer tolerentur, imprimis, quamdiu sanus de reliquo adhuc est, status corporis.

§. XI. Ex altera parte, obseruantur quidem etiam illi, qui *simplicore* victu vtuntur; si modo reliquæ res nonnaturales sese recte habeant (nempe *aëris* temperies, *motus* & *quies*, *somnus* & *vigiliæ*, *animi pathemata*, *excretiones* debitæ,) pariter longe commodissime viuere: imo fugi quadam æqualitate sanitatis, istos quasi semper superare, qui nimiæ saliculentorum varietati indulgent.

§. XII. Cuius quidem rei vti apud *Americanos* imprimis populos, imo ipsos etiam *Africanos* bene multos, & *Asiaticorum* quasi medioxumos, per totas gentes, & innumera capita solida vigent exempla; Ita certe in nostris regionibus, ingenti quoque numero hominum res hæc indies confirmatur.

§. XIII. Interim monstrat vtique experientia attentius spectata, quod illi quidem, qui *varietati* ciborum *maiori* licentius indulgent, sæpius inde incommoda aliqua persentiscant, quibus alteri isti, qui æquali & simplici victu vtuntur, minus vexari notantur: Reuera tamen hi ipsi quoque *simpliciori* illi victui addicti; si ab illo, siue voluntate, siue necessitate aliquando *deflectant*, non modo non minores, sed sæpissime longe præter proportionem maiores molestias inde persentiscant.

§. XIV.

§. XIV. Accedit illud, quod homines, etiam in hoc ipso vitali negotio, *mediocribus* modo, non nimium frequentibus, talibus molestiis, non magis tolerandis, quam depellendis atque superandis *assuefacti*, posthac non raro etiam e *grauioribus* felicius sese expediant: nempe leuioribus velut experimentis atque exercitiis ad perpetrandas exonerationes atque depulsiones rerum plus minus noxiarum, habiles redditi: Cum econtra, illi, qui in vna continua, placida & æquali securitate, iugiter vixerunt, ingruentibus deinde extra ordinem periculis, quasi absolute improuiso malo sese nulla ratione opponere, aut sibi ipsis consulere possint.

§. XV. Vnde quidem, quamdiu reliqua ipsorum viuendi ratio *æqualis* manet, & victus æqualitati iugiter respondet, hi quidem posteriores, nempe *simpliciori* victui; addicti, ita constantius, imo securius æquali sanitate fruuntur, quam alteri isti, sine aliquibus incidentiis molestibus vix ita constanter viuentes.

§. XVI. At vero, vbicunque illa concurrit conditio, vt illa ita commode, tranquille, & æqualiter viuendi, constans libertas atque potestas, non æque suppetat: Res ipsa loquitur, & dictat sana ratio, quod, si vtique dubitemus *varietatis* assuetudinem illi viuendi *simplicitati* præferre (quod tamen serio facere,

ego non æque dubito) certe nihil prærogatiuæ, in hoc casu, hæc præ ista habebit, aut, *sub tali conditione*, illi præponi poterit.

§. XVII Moneo vero iterum iterumque, quod sub *varietate* victus, non denotem *luxuriosæ* gulæ studium, vt non solum quicquid in manus venit, auide deuoretur; imo quicquid fere a recepto vsu & vtilitate solida alienius est, inhiare placeat: Sed etiam quantitate, & tempore, ita extra orbitam ruere, vt hominis (nam his vitiis minus obsidentur bestiæ) intemperantissimi exemplar fiat. Sed intelligo talem varietatem, quæ magis ad *concoctionem* paulo *laboriosiorem*, *depurationem*, operosiorem, & *nutritionem* ipsam moderatiorem, quadret.

§. XVIII. Tali inquam, diætæ, præ altera simplicissima, eo sensu primas defero, quo magis in tota vita commendabile est, *labori* potius & *tolerantiæ*, quam *otiosæ mollitiei*, & rebus vndiquaque in procliui positis, assuefieri.

§. XIX. Hoc intuitu tanto minus æquipollere puto huiusmodi diætæ, quasi paulo laboriosiori, oppositam illam nimium *sollicitam* & *scrupulosam*, quæ non solùm curiosa *simplicitate* cibi & potus, & *mensura* insuper harum rerum mirè determinatâ; Sed etiam *anxia, animi*, non tam intentione, quam, sollicitudine;

ne, imò formidine ita circumſcripta ſit, ut non magis ipſarum rerum phyſicarum, aliquando deflectens quantitas atque qualitas: Quam *animi* mox concurrens incertitudo, ſollicitudo, imò trepidatio, varios labores pariat, & non magis ipſum *corpus* hinc oneretur, aut inuſitata moleſtia afficiatur, quam ipſorum *motuum* in corpore regimen & directio hinc in perturbationem atque confuſionem adducatur.

§. XX. Quid familiarius eſt, homini in noſtris, ſeptemtrioni appropinquanuibus regionibus, quam potum *frigidulum*, imò *gelidum* bibere? Et tamen homo, & vir quidem, ſoli *calido* potui aſſiduo, per aliquam longum tempus aſſvefactus, vno hauſtu frigido mortem combibit. Quot vero ſunt hodieque noſtratium exempla, vbi hauſtum potus à tepore ad *frigus* declinantem, ebibiſſe, certa *tormina* grauiſſima, *colica*, imò verò, exemplis non rariſſimis *iliaca*, provocauit? Quantus eſt hominum numerus, qui, ſic carnis *pinguioris*, imprimis *veruecinæ*, aliquot bolis, mox cerevіſiam ſuperbibant, alii *nauſeam* & vomitum, alii *tormina* ventris eximia, alii *alui fluxum*, alii *ſtranguriam*, alii imanem *flatulentiam*, imò aliqui diuturniores ventriculi *tenſiones*, *preſſiones*, *grauitatem* perpetiuntur: quæ vel in pertinacia *chronica* mala, ventriculi & inteſtinorum debi-

debilitates, exeant: Vel *febres* tertianas aut quartanas pariant? Imo, quot sunt vtriusque sexus homines, quorum alios, leuis haustus immaturioris & nondum satis *defecatæ* cereuisiæ; alios, etiam cetera bonarum, sed tantum *diuersarum*, cereuisiarum, in eadem cœnâ potus, pessime habent? Vt de *cibis* reuera difficilioris concoctionis, & vel plane incognitis, & saltem per aliquod notabile tempus desuefactis, prolixiores non simus.

§. XXI. Imo, non subsistit hæc res in solius, de reliquo tolerabiliter *sani* status, limitibus; Sed extendit sese tanto magis, ad *vacillantis* sanitatis tempus. Vbi quidem, ne nude hactenus citati census exemplis inhæream, placet contrariæ rationis exempla citare: Ubi nempe non a *simpliciore* ac *teneriore* victu, ad multiplicem ac duriorem factus transitus, fraudi esse obseruatur: Sed etiam e contra, numerosa exempla occurrunt, vbi patientibus, duriori victui assuetis, nimis mollis atque teneri victus obtrusione, imprimis diuturniore, plus incommodi, molestiæ, imo non ita raro damni offertur, quam si vel plane non edissent, vel ad minimum duriore fecalino pane pasti fuissent, aut sane vbi qualiscunque adhuc viget appetitus, consuetis suis cibis, quamuis pro stomacho alio non assueto, durioribus vsi fuissent. Experimentum

tum

rum huius rei in hominibus, de reliquo sanis, duriori vero victui assuetis, (quo nomine Westphali imprimis noti sunt) suppetit illic locorum, vbi plures horum *molliore* diæta sustentari incipiunt, iusculis, pultibus, ouis sorbilibus, carnibus vitulinis &c. ibi citra aliam quamcunque sensibilem causam, incipiunt primo *stomachi* debilitate, *appetitus* imminutione, mox pleniore ciborum *fastidio*, *malo colore* &c. grauari, indeque magis magisque intermittentibus tertiunariis *febrilibus* symptomatibus, vel *ictero*, grauissima *flatulentia*, tensionibus, *angustiis*, imo *anxietatibus* hypochondriacis, obnoxii fieri.

§. XXII. Quotidiana sunt exempla, vbi homines, alias satis commode viuentes, neque conquerendi de valetudine insignem causam habentes, aut ad summum, tolerabilibus quibusdam tædiis indignantes; vitæ rationem non solum ex abrupto, sed prorsus in contrarium mutant; vt ex *pleno* victu, ad *tenuem*, ex commodo ad incommodiorem, transitum & progressum faciant. Ita v.g. sunt, qui dimisso omni alio potu, ad *simplicem aquam* diuertunt; Loco *lectorum* plumaceorum, *stoream* aut scamnum capessunt: Imo fuerunt, qui aquæ simplici, præter *panem secalinum*, nihil aliud coniungere vellent, aut etiam non possent.

§. XXIII. Ex his alii ita toto corpore male af-

affecti sunt, vt *cachecticis*, *scabiosis*, *scorbuticis*, *ictericis* incommodis, pessime habeantur: Plerique vero ad minimum famosum *hypochondriacum* malum inde accusent.

§. XXIV. Alii præsertim & corporis & animi paulo præsentioris, tolerauerunt quidem talia paulo fortius; Quamuis apud multos & coloris, & corporis reliqui vigoris, visibilis in peius alteratio testaretur, quod plus dissimulationis, quam sibi constantis euphoriæ subsit: Interim hoc vtique omnes non magis fatentur, quam conqueruntur, quod posthac etiam a leuissimis contra hanc *simplicissimam* diætam erroribus, ita maximopere alterentur, quam sub pristina qualicunque diæta; minime fieri consueuerit.

§. XXV. Ita, vt ciborum aliorum, potus cereuisiarii, imprimis minus defœcati, summam posthac impatientiam, silentio prætereamus; Ipse vel leuiores *aëris* atque tempestatũ perturbationes, facile illos sensibilissime turbant & male habent; Laboriosiorum operarum, non tam corpore, quam ipso animo vt plurimum longe magis, quàm impotes existunt &c. Verbo, quicquid exquisitæ rationi electæ suæ diætæ contrariatur, admodum difficulter ferunt; Ipsam verò hanc non facile tolerant.

§. XXVI. Nouimus exempla talium, qui

sa-

somnum suum, certarum horarum ambitui ita adstrinxerunt, vt paulo post, si maxime vellent, non possint amplius, aut sane non directe & immediate, hanc periodum violare. Si enim vel dimidia hora *citius* solito, somno sese subtrahant, *dolore capitis* & grauitate insigni: Si tantundem aut paulo amplius, vltra tempus somno indulgeant, somnolentia notabili, & fastidio aliquid agendi, vix non per totum illum diem, corripiuntur.

§. XXVII. Quibus quidem rebus omnibus bene pensitatis, tantum abest, vt *exquisitam* illam, siue scrupulosam, diætam, facile cuiquam suaserim; vt potius tali, quæ paulo magis varia, ad reliquam vulgo receptam consuetudinem, inter nostrates, accedat, calculum adiicere nullus dubitem: Comprehendendo ibi præcipue moderatam assuetudinem (inter cibos alios, proniores ad illum effectum,) duriusculæ concoctionis ciborum.

§. XXVIII. Ante omnia ab ipsa vsque *infantia* nimis sollicitam, mollem eiusmodi diætam abesse velim, qua non solum ipsi *mores*, perpetuis cauendi, metuendi, contemnendi, seligendi, inculcationibus: Et absoluta illa, omnium minus solitarum rerum auersione, cuiuslibet minoris iucunditatis imprimis autem leuissimorum forte dolorum aut imcommodorum fortuitorum, formidine

aut impatientia, multis modis *a teneris*, quod aiunt, *vnguiculis*, peruertuntur: Sed etiam *molle*, nimis quam *sensibile*, ne mediocrium quidem fastidiorum, nedum *laborum*, patiens redditur corpus: Imo potius perpetuis quiritationibus, quin veris & nihil simulatis sanitatis interuersionibus, si affectatam illam ἀκρίβειαν, absolute obseruare, variæ fortuitæ circumstantiæ vetent, plana via sternitur.

§. XXIX. Tantum autem abest, vt hac mea sententia, *luxuriosam* delicatæ *varietatis* cupidinem, comprehensam velim, vt potius illam, toto stadio hinc exclusam velim. Neque enim hanc approbare, iure videri possum, ubi, quæ corporis & animi mollitiem, stolida desideria, rerum alias tolerabilium quantumcunque contemptum, inferre possunt, accuso atque damno; & potius quæ *digestioni* qualemcunque *laborem* interdum facessant, eamque veluti vt plurimum *vigilem* & attentam reddant, laudo atque comprobo. Vnde non est, quod prolixius exprobationem declinem, quæ a sani intellectus hominibus, mihi intentari non possit.

§. XXX. De reliquis vero diætæ circumstantiis, & imprimis alacrioris *motus* sollicita euitatione; De *aëris* quantumcunque *frigidi* aut *turbulenti* metu: De *vigiliarum* alacrium, erga otiosum *somnum*, proportione; & euitanda

da *sollicita nimis* temperie, fortassis omnium optime perorare possum sententiam meam breuissimis, asserto meo, superius dissertis verbis, ipsa re vero in tota tractatione prolato, quod videlicet in omnibus huiusmodi rebus plurimum *præstet, corpus & animum, potius laboriosiori, quam otiosiori habitui assvefacere.*

§. XXXI. Abstinendo tamen in hoc etiam proposito, a *sollicita* euagatione in *alterum* extremum; Vt vbilibet, seruando auream mediocritatem, rebus humanis etiam in hac parte recte consulatur.

OBSERVATIO XXIX.
De
PHILOSOPHIA ORPHICA.
SYNOPSIS.

ORpheus quis §. I. Exitisse vnquam Orpheum negat Vossius §. II. Infirmo eius argumento ab etymologia sumpto alia certiora opponuntur §. III. Patrum testimonia hic plurimum valent §. IV. Probatur Orpheum extitisse testimonio Iustini Martyris §. V. Athenagoræ §. VI. Tatiani §. VII. Origenis §. VIII. Vossio tamen adstipulatur Huetius §. IX. Respondetur ad testimonium Aristotelis ad quod Huetius prouocat §. X. item ad testimonium Dionysii §. XI. De loco Aeliani, qui de Androtione agit sententia Perizonii profertur & sub examen reuocatur §. XII. Orpheum eundem cum Mose fu-

isse contra Huetium negatur §. XIII. De Philosophia Orphei praeclare meritus est V. C. Christianus Eschenbachius cuius Epigenes de Poësi Orphica commendatur §. XIV. An Iudei omnia a Barbaris acceperint §. XV. Philosophia Orphei ex scriptis eius ut inuestigetur, sistuntur eius τελεταὶ §. XVI. De more sacris ritibus doctrinam sublimiorem tegendi, iudicium §. XVII. θρονισμοὶ μητρῷοι καὶ βακχικὰ §. XVIII. XIX. Κορυβαντικὸν §. XX. πέπλοι καὶ δίκτυον §. XXI. περὶ διὸς καὶ ἥρας. §. XXII. Κρατῆρες §. XXIII. θεογονία §. XXIV. Reliqua Orphicae Philosophicae capita vno fasce comprehensa sistuntur §. XXV. ἐπίκρισις subiungitur §. XXVI.

§. I.

CElebre maxime inter poëtas paritar ac Philosophos estOrphei nomen. Thrax ille genere fuit, patre Oeagro natus, Regis filius. De hoc namque sermo nobis est; cum neutiquam nos fugiat, plures Orphei nomine insignitos fuisse, cuius rei deinceps perspiciemus causam. Hic autē Oeagri filius antiquissimus omnium fuit, & vt Zezes autor est, *hist. 399. Chil. 12.* Herculis coaetaneus fuit, floruitque annis centum ante bellum Troianum. Sed de temporum rationibus siquis hic dissentiat, cum eo non pugnabimus.

§. II. Id mirum, cum tot tamque clara veterum

terum de Orpheo extent testimonia, repertos fuisse viros doctos, qui dubitarent, num omnino Orpheus aliquis vnquam extiterit. Inter eos & Vossius est, quem nimia forte cupiditas ingenii in etymologiis excogitandis felicitatem ostentandi, in hanc sententiam deduxit. De Orpheo enim Musæo atque Lino ita philosophatur: *Puto enim Triumviros istos poëseos, Orphea, Musæum, Linum, non fuisse, sed esse nomina ab antiqua Phœnicum lingua, qua vsi Cadmus & aliquandiu posteri. Sane Linus carmen siue canticum ac præcipue lugubre, ut ex Athenæo, Eustachio, Suida, constat. Nomen vt puto non quia Linum eo deplorarent, quod Grammaticum est commentum, sed ab Hebræo* הלין murmurare, *vnde* תלונה querela, murmuratio, *vt Linus nomen poëtæ sit lugubria canentis. Musæus absque dubio a Musa, siue* Μῶσα, *quod a* מוסר *Mosar, ARS, DISCIPLINA. Orpheus itidem a scientia nomen habuerit: ARIFA Arabibus est SCIRE, NOVISSE; Vnde ARIF sciens, eruditus, doctus. de art. poët. cap. XIII.*

§. III. Verum si hæc ratio nomina propria ex incertis deriuationibus in appellatiua commutandi, indeque historiæ veritatem in dubium vocandi procederet, nihil iam tam certum tamque firmum esset, quod non facile sollicitari, imo prorsus euerti possit. Recte hoc obseruauit vir doctissimus Thomas Bur-

netius, qui ſolide & erudite contra hanc Voſſii ſententiam diſputat, in *Archæolog. philoſ. cap. IX.* Quid, inquit, ſi *Cadmum* quem memorat vir doctiſſimus, nomen inane eſſe dixero atque fictum, a voce קדם antiquum? Certe aptius reſpondet vox voci, quam Arif Orpheo: neque in Arabiam proficiſcimur quæſitum vocis originem, vt ille pro noſtro Thrace. Dein quoad hiſtoriam multo plures meminerunt Orphei quam Cadmi. Poëtæ Græci & Latini: Patres Græci & Latini: Hiſtorici Græci & Latini. Cui non dictus Orpheus? Addit ex Diodoro, ipſos Ægyptios in ſacris commentariis nomen Orphei retinere, præficereque ſapientum Græcorum agmini, qui & augendam ſcientiam in Ægyptum deſcendere.

§. IV. Firmiſſimum autem argumentum ex patrum teſtimoniis deſumitur, qui Chriſtianæ religionis veritatem contra Gentilium inſultus defenderunt. Etenim cum Ethnici Orpheum ſuum, primum Theologiæ Græcanicæ auctorem oſtentarent ſubinde, & cum Chriſto compararent, imo ei præferrent, facillima ad eos refellendos via fuiſſet, dicere, nunquam Orpheum iſtum extitiſſe. Aſt nihil eiusmodi patribus in mentem venit, imo fuiſſe Orpheum, & de rebus diuinis & naturalibus multa docuiſſe, omnes vno fatentur ore.

§. V.

§. V. Ex multis, quibus hoc confirmari poteſt teſtimoniis pauca ſeligemus. Iuſtinus Martyr Orpheum primum multitudinis Deorum Græcis extitiſſe auctorem, deinde inutata ſententia vnum agnouiſſe Deum, idque ex ſcriptis Moſaicis accepiſſe, refert. *Adhort. ad Græcos p. m. 15.* *Orpheus ſane quidem*, ait, *multitudinis Deorum, ſiue plurimæ Diuinitatis, vt ſic aliquis dicat, primus auctor, qualia poſterius ad filium ſuum Muſæum, ac reliquos germanos verosque auditores de vno eodemque ſolo Deo prædicauerit, neceſſarium viſum eſt nobis exponere &c.* Latine enim ſaltem hoc eius teſtimonium breuitatis cauſa retulimus. Multa autem deinceps de Orpheo ſubiicit, quæ plane euincunt ne minimum quidem Iuſtino ſuperfuiſſe dubium, quin Orpheus aliquis extiterit.

§. VI. Iuſtino Athenagoram addimus, qui itidem non ſemel Orphei meminit. *Non ab initio*, inquit, *p. m. 143. Vti dicunt Dii erant, ſed ita vnusquisque natus eſt, vt & nos naſcimur idque inter ipſos omnes ita conuenit: ſic enim Homerus ait:*

Oceanumque Deum patrem & Thetin genetricem,

Etiam Orpheo ipſo (qui & nomina eorum primus inuenit & natiuitates expoſuit, & quid quisque egerit dixit, & quæ ad theologiam pertinent ſincerius executus creditur: quem & Homerus plerumque ac

Ll 4 *maxi-*

maxime quantum ad Deos attinet, sequi solet) primam eorum generationem ex aqua constituente.

§. VII. Tatianus in Oratione ad Græcos non tantum asserit poëtices, & canendi studium, & initiatorios ritus ab Orpheo accepisse Græcos *p. 3.* edit. recentissimæ quæ Oxoniæ MDII. prodiit, sed & *p. 136.* inter illos eum refert quibus Moses antiquior sit, licet ipsi a Græcis pro antiquissimis sint habiti. Et *p. 183.* dicit: Orpheus una cum Hercule vixit: nam quæ ei attribuuntur poëmata Onomacritus Atheniensis Pisistratidis imperantibus, circa quinquagesimam Olympiadem composuisse fertur. Et *p. 139.* Orphei discipulum Musæum fuisse perhibet.

§. VIII. Nemo ergo ex hisce dubitauit, quin extiterit Orpheus. Burnetius autem dum eandem causam agit, inter egregia gentilium elogia quibus Orpheum ornarunt, hoc Celsi effatum maxime affert: *Quanto satius esset, si innovare aliquid affectatis de alio quopiam præclare mortem perpesso, & diuina fabula digna cogitasse? Et si non placuit Hercules aut Aesculapius, aut alii inter priscos gloriam adepti, Orpheum habeatis: VIRUM SINE CONTROVERSIA SANCTO AFFLATVM SPIRITV.* Ad quod cum Origenes respondeat, libros Orphei non amplius exstare, nec de Deo recte eum sensisse, minime autem neget Orpheum aliquem vnquam extitisse, recte inde colligit,

tam

tam certum hoc fuisse veteribus, vt religioni sibi duxerint ea de re dubitare.

§. IX. Nihilosecius eandem cum Vossio sententiã haud obscure tuetur Petrus Daniel Huetius *Dem. Euangel. prop. IV. p. 189.* Cum enim prolixe demonstrasset conuenire in plerisque Orpheum cum Mose, tandem concludit: *Quid plura, cum scenam hanc omnem aperte retegat Aristoteles, quem scripsisse testatvr Cicero, Orpheum nunquam fuisse? Eiusdem assertorem sententiæ Dionysium quendam citat Suidas. Sed & Androtion apud Aelianum docet, nullam litterarum notitiam Thracas habuisse; vnde colligit, male inter sapientes recenseri Orpheum ipsique adscripta carmina supposititia esse. Addimus nos, supposititium esse & ipsum, & quascunque de eo fabulas mythologi referunt, mutato nomine de Mose narrari.* Hæc Huetius.

§. X. Sed ad Aristotelem quod attinet, iam Thomas Burnetius itidem respondit, nullum hodie apud eum extare locum, in quo Orpheus vnquam fuisse negetur. Videri equidem alicubi de scriptis Orphicis dubitasse Stagiritam, vnde errandi forsan occasio enata sit Ciceroni. Interim ex doctrina Orphica luculenter satis intelligi, Orpheum fuisse. Hoccine, inquit, nullum habuit auctorem? nullam originem? neque diuinam neque humanam? Antiquior erat Pythagora, hanc enim

ille secutus est & excoluit fatentibus ipsis Pythagoræis. Neque tot vnquam fuissent suppostitia scripta sub nomine Orphei, nisi verus olim fuisset Orpheus. Post alia, recte quoque ex scriptoribus rerum Orphicarum idem colligi posse asserit. Syrianus namque & Proclus scripsere in Theologiam Orphei, & præterea de consensu doctrinæ Orphicæ & Pythagoricæ. Scripta Orphei collegisse dicitur Pherecydes Atheniensis. Herodotus Orphei & Musæi historiam scripsit teste Photio, & Epigenes denique περὶ τῆς Ὀρφέως ποιήσεως teste Clemente Alexandrino. Hos scriptores aliosque similes, inquit, sua nobis narrare somnia credemus?

§. XI. Atque hæc cum ita se habeant, nec Dionysii cuiusdam auctoritas receptæ obstabit sententiæ. Ad Androtionem autem quod attinet, non is negat quidem extitisse Orpheum, sed eruditum eum fuisse negat. Quanquam ne in eo quidem fidem ei adhibendam censeat ipse Aelianus. Iuuat integrum Aeliani locum, sed latine tantum, huc adscribere: *Ex veteribus Thracibus neminem aiunt literas nouisse. Imo turpissimum esse putarunt omnes Europam inhabitantes Barbari, literis vti. Asiatici vero, vt traditur, magis sunt iis vsi. Vnde affirmare etiam audent, ne Orphea quidem eruditum fuisse, quippe Thracem, sed temere fabulas de eo esse*

esse mentitas. Hæc Androtion tradit, si cui fide est dignus ad declarandam Thracum imperitiam litterarum & inscitiam. Recte dubitat, an fide dignus sit ad hoc alicui persuadendum. Enimuero si vel maxime concedatur Thracas litterarum ante Orphea fuisse imperitos, quod negari nequit, cum omnem culturam ab Orpheo acceperint, nullam video rationem, cur non ab Asiaticis illis Barbaris, quos litteris vsos concedit, aut ab Aegyptiis, quos adiisse communi consensu fertur, litteras discere potuerit Orpheus?

§. XII. Vir Cl. Iacobus Perizonius supponens itidem litterarum rudes fuisse Thracas, componi ita negocium hocce posse putat, ut dicamus, Orphea non fuisse litteris illis eruditis excultum, sed tamen fuisse *virum sapientem*, qui multa inuenerit & instituerit, quæ dein ad Græcos & Athenienses ipsos sint propagata: hos vero illa in maius dein extulisse, & multis contaminasse fabulis, sicuti & eius nomine hymnos ediderint qui non plane a viris doctis reiiciantur, sed ad Pisistrati referantur tempora. Hinc & vocem σοφὸν qua vtitur Aelianus exponi iubet per *eruditum, litteris excultum, qui multa legerit & ita didicerit ac sciuerit.* Id quod nostræ adeo non obest sententiæ, vt potius vel maxime hac ratione salua sit Orphica philo-

philoſophia. Neſcio tamen, an menti Androtionis hæc ſatis reſpondeat expoſitio. Etenim quid ſibi voluerit Androtion, ipſe Perizonius veroſimili plane coniectura ita explicat: Tradebant plerique, Eleuſinia vel eorum myſteria ab Eumolpo Thrace potisſimum profecta: at alii referebant ea ad Eumolpum, non Thracem illum, ſed ad eius trinepotem Muſæi poëtæ filium, hominem Atticum. In hac ſententia & Androtionem fuiſſe docet ex ſcholiaſte Sophoclis. Suam itaque ſententiam vt defenderet Androtion, aſſeruit ex Thracia omnis culturæ experte eiusmodi quid tum proficiſci non potuiſſe. Omnem ergo eruditionem & ſapientiam Thracibus haud dubio denegauit: ſi enim de litteraria, vt ita dicam, eruditione, non de ſapientia hoc intellexiſſet, nihil ſane hoc feciſſet ad eius cauſam. Namque qui ſapientia pollent, vtut litterarum rudes ſint, ſalubrium inſtitutorum & ſacrorum rituum, cur eſſe auctores nequeant? ego quidem non video. Atque ita Androtionis teſtimonium magis, fateor, nobis aduerſabitur, qui ſapientisſimum fuiſſe virum Orpheum credimus: ſed cauſam ipſam tamen non conficiet. Primo enim cum Aeliano dicimus, tantam eius non eſſe auctoritatem, vt eius fide hic ſtandum ſit. Deinde palam eſt, affectu in patriam abreptum eum

eum eiusmodi quid commentum esse. Non enim satis Græcis honorificum esse putauit, si profiterentur ab homine Thrace se aliquid accepisse. Ex quo hominis vanitas satis elucescit.

§. XIII. Sed ad Huetium reuertimur, qui quicquid de Orpheo dicitur, id mutato nomine de Mose narrari sibi persuadet. Ego ingenium & doctrinam Viri semper admiratus sum, & adhuc admiror, iudicium in eo requiro. Pleraque enim argumenta quibus euincere cupit sub mythologia Græcorum latitare Mosen, tam ieiuna sunt, tam frigida, vt cordatioribus grauedinem moueant atque tussim, tantum abest vt credam ad impios conuincendos eum multum hac ratione profecturum. Elumbis etymologia, leuissimaque similitudo, vtramque hic faciunt paginam. Sic vt Orpheum eundem esse cum Mose probet, argumentum primum ex temporis desumit conuenientia. *Tempus*, inquit, *conuenit, nam ponitur Herculi æqualis, Iosuæ videlicet, ministro Mosis. Coæuus ponitur & Aristæi, & Musæi, & Persei & Liberi, quibus omnibus Moses vnus adumbretur.* Ast primo temporum rationes hic nondum adeo expeditæ sunt, vt tam audacter hæc affirmari queant. Suidas enim sub iudicibus eum claruisse diserte autumat: *ἐπὶ τῶν παρὰ Ἰουδαίοις κριτῶν Ὀρφεὺς ἐγνωρίζετο*

ζετο σοφὸς ἄριςος γενόμενος καὶ πολλὰ μυςήρια διδαχθείς. *Sub Iudæorum Iudicibus Orpheus clarus erat vtpote philosophus præstantissimus & multorum mysteriorum peritissimus.* Deinde, quam multa hic vir doctissimus assumit, quæ æque incerta sunt ac illud quod probandum suscepit! Herculem videlicet Iosuam esse, Aristæum, Musæum, Perseum, Liberum, Mosen. Equidem probare hoc alibi voluit, sed argumentis non certioribus: vt tandem tota res in meros ingenii lusus, & leuissimas abeat coniecturas. Eiusdem commatis & illud est, quando dicit: *Arcadem fuisse putant nonnulli, quod & de Mercurio & Pane traditum est, quorum vterque Moses est. Thrax tamen fuisse vulgo creditur: Mercurium enim, quem Mosen esse constat ex superioribus, sacra in Thraciam penetrasse, docuisse mihi videor.* Nimirum Pan & Mercurius fuerunt ex Arcadia, ergo & de Mose hoc dici potest, ergo Orpheus est Moses? item: Mercurii sacra in Thraciam penetrarunt: Ergo Moses Thrax potuit dici: ergo Orpheus est Moses? Quid ineptius dici poterat? Sed mitto reliqua.

§. XIV. Sed ad philosophiam Orphei accedimus. Vbi id quidem statim profitendum est, occasionem hæc commentandi mihi præbuisse V. Cl. Andream Christianum Eschenbachium, cuius Epigenes de poësi Orphica in pri-

priſcas Orphicorum carminum memorias liber commentarius, Norimbergæ hoc anno prodiit. Is ita in hoc argumento verſatus eſt, vt & acre iudicium,& profundam reconditamque eruditionem omnibus ſatis probaverit. Proinde & veſtigiis eius inſiſtemus, ſumma Orphicæ philoſophiæ capita, quæ ipſe ſingulorum Orphicorum, quorum aut tituli aut fragmenta ad nos peruenerunt,argumenta indicando,vberius explicauit, indicaturi.

§. XV. Recte autem vir doctisſimus in præfatione docuit, errare eos qui Græcos Orpheumque omnia a Barbaris accepiſſe contendunt,cum nec Græcis nec Barbaris mentem rationemque natura denegauerit, qua ad rerum quæ nobis quotidie ſe offerunt,accuratiorem inueſtigationem vti potuerint. Enimuero cum nimium Græci ſibi tribuerent, Patres quidam, recentioresque nonnulli qui Patres imitantur, in alterum extremum delapſi ſunt & Barbaris nimium dederunt, cum vtrisque quædam debeantur. Vellem tamen vt auctor doctisſimus ab iis quæ ratione ſola inueſtigari poſſunt, ſedulo diſcreuiſſet ea quæ per *traditionem* nobis innoteſcunt. In his enim ad eas maxime gentes reſpiciendum eſt, quæ antiquitate alias vincunt, eoque ad primum traditionis fontem propius acceſſerunt. Eas autem quas Barbaras vocamus,

camus, præsertim Asiaticas hac præ Græcis gaudere prærogatiua, nullum mihi superest dubium. Accedit & alia Barbarorum prærogatiua, quod traditionem magis incorruptam seruauerint, quam Græci, qui suis ratiocinationibus eam mirum in modum deprauarunt. Vnde iam pridem viri docti iudicarunt, post Platonis tempora veræ & priscæ philosophiæ vestigia apud Græcos prorsus euanuisse. Ad Orphicam autem philosophiam quod attinet, aut me omnia fallunt, aut pleraque eius capita ita comparata sunt, vt traditioni potius, quam ratiocinationi innitantur. Id autem rectissime ab autore docetur, Orpheum ritibus atque ceremoniis sacris sapientiam suam occultasse, quam cum prodere alii atque proferre in lucem anniterentur, extitisse nonnullos eosque genuinos Orphicæ doctrinæ alumnos, qui præcipua philosophiæ huius capita scriptis itidem consignare, in animum induxerint, carmine tamen & fabulis ea tegentes, vt & sic auctoritas & veneratio illis conciliaretur. Cumque Orpheo omnia tanquam primo auctori merito imputarent, sub Orphei quoque nomine omnia illa carmina legi voluerunt. Hæc caussa, cur Orphei nomen multis deinde impositum sit, omnibus scilicet illis qui doctrinam Orphicam in lucem proferebant, commemoren-

renturue Orphei Brontinus, Prodicus, Chius, Zopyrus Heracleota, Cecrops Pythagoræus, aliique.

§. XVI. Inter scripta Orphei primo loco commemorantur τελεταὶ, quas clariorem quandam expositionem τῶν ἱερῶν λόγων, arcanorum sermonum, tum forte etiam ordinem & apparatum, quo sacra mysteria, initiationes, &c. peragenda essent, continuisse, haud improbabili coniectura autor suspicatur. Etenim recte obseruat, antiquissimos Græciæ sapientes suis mysteriis, τελεταῖς, *Orgiis, Ceremoniis, Initiis*, &c. nihil aliud sibi voluisse, quam vt sub hisce symbolis sacrisque ritibus atque ceremoniis narratiunculisque grauissima theologiæ ac philosophiæ suæ capita occultarent. Huc itaque & voces mysticas, totque arcana verba, non nisi μυσταγογοῖς aut ἱεροφάνταις & summis sacerdotibus intellecta fuisse comparata. Cumque in vniuersa illa sacra Admissorum turba varii & diuersi essent personarum gradus: *Initiati, Mystæ, Epoptæ, Sacrorum ministri, Sacerdotes*, solis tamen *Hierophantis*, aut si vel maxime fortassis aliis, non tamen nisi *sacerdotibus* sensum arcanorum fuisse introspectum. Quem qui acceperunt, proprio nomine Τελεσταὶ appellabantur, doctrina vero ipsa, siue scripto contenta, siue ore tradita fuerit, τελετὴ aut Τελεταὶ.

§. XVII. Atque hæc dum mecum cogito, videre mihi videor veram rationem, cur in gente quoque Ebræa, sub sacris ritibus & ceremoniis sublimiora doctrinæ coelestis capita fuerint occultata. Equidem alibi iam docui, forte sapientes Ebræos Mosen insecutos, more aliarum gentium orientalium hos ritus in Symbola arcanioris doctrinæ conuertisse. Sed dum mecum expendo, antiquissimum fuisse huncce morem sacris ritibus & ceremoniis dogmata arcaniora tegendi, nullam video rationem cur non & Moses eundem vsurpare potuerit. Præterea, cum ista dogmata, quæ hisce ritibus occultabantur, sine dubio per traditionem, forte ab ipsis Ebræis in Orpheum fuerint deriuata, non temere quoque omnia reiicienda esse, facile quis concesserit. Nec causam esse quilibet videt, cur tam male symbolica ista Græcorum sacra audiant. Quod vellem, vt is secum expenderet, qui de re Hieratica veterum aliquid commentari haud ita pridem pollicitus est, saltem eo consilio, vt Fanaticismum & Enthusiasmum ex hoc demum fonte accerseret. Vellem, inquam, magnopere, vt hoc secum expenderet, ne veterum Ebræorum doctrinam in Enthusiastas, quos vocat, deriuando, illorum causam confirmet potius atq; defendat, quam euertat. Ceterum grauissimos accessisse deinceps abusus in hisce sacris, non abnuo

abnuo. Inter quos haud infimus fuit, quod plerique folis ritibus vim animas ad feliciores fedes poſt mortem transferendi tribuerent, cum de animi puritate & virtute, ad quam tamen vel maxime hæc facra comparata erant, minime eſſent folliciti. Quam hominum ſtultitiam ideo riſerunt philoſophi. Sic de Antiſthene Diogenes Laërtius: *Cum aliquando Orphicis myſteriis initiaretur, diceretque Sacerdos, eiusmodi initiatos bonis plurimis apud inferos perfrui, cur igitur, ait, ipſe non moreris? p.m. 318. edit. Amſtelod. Meibomii.* qua in re genuinam moderni Chriſtianismi faciem videre mihi videor.

§. XVIII. Sequuntur θρονισμοὶ μητρῷοι ϰ̀ Βακχικά. Et ad Cereris quidem facra quod attinet, fumma doctrinæ arcanæ, quæ iis tegebatur, iuxta Auctorem huc redibat: *Animam humanam*, quam *Coren* vocabant, ex primo illo & vberrimo limpidiſſimoque & puriſſimo *Mundanæ Animæ* (Iouis) fonte, per *Sidereæ Animæ* (Cereris) traducem in inferiora hæc corpora deriuari, magno conſenſu docebant veteres. Hæc (anima humana) teneros carpit *flores* (ita fabula de Core docet) h. e. virginali fimplicitate τ͂ ὅλης, qua parte cœlum contingit flore capto, tota mente in ὕλην iſtam fertur, Pluto (*Materia ſublunaris*) iſtam Coren materialis cogitationis pondere iam graua

tam, occupat, secumque per *septem sphærarum sylvam* & denique *turbidissimæ materiæ sublunaris Oceanum* deuehit in speluncam, inferorum carcerem, *corpus humanum.* Ibi Proserpina imperium in inferos exercet, i. e. in hoc tenebricoso corporis regno, anima regina cupiditatibus corporis frena iniicit, legesque præscribit. *Ceres* autem (*anima siderea*) Coren suam, dilectissimam sui partem, accensis facibus per orbem vniuersum sollicita quærit, i. e. omnium siderum suorum vim colligens & indefesso cursu circa terræ orbem rotata, omnia in hominem ob suam κόρην sollicite confert. Et denique illam cum corpore suo tam arcte coniunctam & connexam deprehendens beneficam se huic quoque præbet, frumentique vsum quo maxime corpus sustentatur, docet. Ergo tota hæc fabula eo spectauit vt homines *principia & initia vitæ suæ* cognoscerent, tum etiam vt *ex agresti immanique vita excolerentur ad humanitatem & mitigarentur, vt legum, mansuetudinis, humanitatis exempla inde haurirent atque deducerent.* Atque vt huc tota fabula comparata fuit, ita sacrorum ritibus idem fuisse indicatum, Auctor prolixius ostendit.

§. XIX. Ad Βακχικὰ autem seu Dionysiaca sacra quod attinet, ea innitebantur fabulæ de Dionysio puero a Titanibus misere la-

cerato atque discerpto: Cuius membra cum Iupiter, fulmine percussis Titanibus, Apollini, fratri Dionysii, sepelienda commisisset, corde interim a Pallade surrepto & asseruato noua *παλιγγενεσία* rursus emersit, pristinæque vitæ & integritati redditus, Deorum numerum deinceps impleuit. Hæc ita ab Auctore explicantur: Anima mundi, quæ a summo illo Ente quod *τ' ἀγαθὸν* dixere, *τῷ λόγῳ* subdita & subiecta est, *Iupiter est:* illa facultas animæ huius mundanæ, quæ *ὕλην* seu materiam vegetat, *Dionysius* est: Titanes *Dæmones* sunt, naturæ ex veterum opinione subministrantes; Pallas, *Iouis* seu *animæ mundanæ* prouidentia est, *Apollo*, Dionysii frater, *Mens cœli*. Quæ si rite ad hoc institutum accommodentur, patebit, veteres, hoc indicasse, animam dum per *ὕλην* seu materiam suam eiusque membra diffunditur, mori, velut lacerari atque discerpi dum a dæmonibus in materiam attrahitur: in hoc statu autem, dum corpori, cui copulata est, vitam dat atque calorem, prouocare eam prouidentiam Iouis h. e. animæ mundanæ, qui Dæmonas *fulminat* h. e. ad alta conuertit, & *Apollini membra Dionysii sepelienda tradit*, h. e. vt animæ ministerio suo in corporibus functæ iterum cum toto suo vniantur, postquam cor Dionysii, seu nobilissimam animæ partem Pallas, seu proui-

dentia animæ mundanæ ſartum tectum conſeruauerat. Ex qua reſtitutione renaſcitur Dionyſius. Innuebant itaque hiſce myſteriis, *totius huius vniuerſi conſtitutionem, vitam, vitæque huius omnem dependentiam, proceſſum, ordinem & rationem*. Quo pacto ad noſtræ quoque animæ deſcenſum in corpus, & poſt peracta ibidem fata ſua in cœlum aſcenſum hæc pertineant, ibidem exponitur.

§. XX. Sequitur κορυβαντικὸν, quo mundi geneſin & originem olim deſignatam putat. Nimirum vniuerſum a mente illa δημιουργῷ producendum, velut parentes accepit *tempus* & *locum*, in quibus originem ſuam inueniret. Materia, ex qua fieret ſunt: *Aether, Nox, Chaos*. Modus conſiſtit in vario motu & ſeparatione horum principiorum, dum æther cum Chao & nocte permixtus & agitatus non ſine fragore & tumultu erupit, noctem delevit, & ſupernas ſibi ſedes vindicauit, Chao interim tamdiu agitato, donec cuncta in ordinem redigerentur & tandem inde Anima mundi, ſiue Natura tacite emergeret.

§. XXI, Atque in hiſce omnibus, quæ hactenus expoſuimus, nihil fere niſi pugnæ, contentiones, tumultus conſpiciuntur. Qua arte itaque, qua interueniente poteſtate, non ſolum hæc, ſed omnes omnino, quotquot ſunt in vniuerſo ἐναντιώσεις καὶ ἀντιθέσεις ita inui-

cem

cem conciliari & ad concordiam redigi potuerint, vt vnum vniuersum constituerent, id vero, in libro cui titulus: πέπλος καὶ δίκτυον, Orpheum exposuisse Auctor opinatur. Potestatem hanc siue virtutem cuncta vniendi & in concordiam redigendi veteres Deum fecerunt, appellaruntque Ἀθηνᾶν seu Mineruam.

§. XXII. Universum hoc, ut in omnibus suis partibus vivere, vitamque eam ordinatam harmonicam & concinnam pergere posset, Orpheus omnia diis replevit magno illi δημιεργῷ Totius, subjectis & subordinatis: hinc illi in Universo duplex mundus: Νοητὸς, Αἰσθητὸς, hinc tres δημιεργίαι: διῖος διονυσιακὴ, Ἀθωναικὴ, & inde multæ & tantum non infinitæ Deorum τάξεις & differentiæ. Singulis Diis singula agmina Angelorum, Dæmonum, Heroum addixit, quibus itidem Deorum nomen dedit. Quoniam vero Deorum actus simplices sunt, nec orbem aut centrum suæ divinitatis propria natura excedunt, alias minores divinitates singulis subiunxit & associavit Orpheus, cum quibus Dii insimul agerent, ut hæ illorum actus suscipiant, illosque deinceps in inferiora derivandos dispescant & discernant, Cujus rei cum simile quiddam in diverso mortalium sexu deprehendisset in diis quoque sexus differentiam observari voluit, ut alii Mares censeantur; alii

Fœminæ; Atque huc ſpectavit Orphei liber: *περὶ διὸς καὶ ἥρας* de *jove & junone.*

§. XXIII. Vt animæ mundanæ originem & productionem veteres cum Orpheo docerent, ita philoſophati ſunt: Νοῦς ille primus & abſolutisſimus mundum producturus tria invenit principia: Aethera, Chaos, Noctem. Cumque Aether & Chaos contraria ſibique repugnantia principia eſſent, ante omnia ea ſibi inuicem conciliauit Auctor mundi. Ex horum mutuo complexu *ingens ouum* productum eſt. Quod cum a Nocte excluderetur, in binas partes disruptum eſt, *ſuperiorem* ſeu puriorem, quæ ſurſum lata, & *inferiorem* ſeu crasſiorem quæ ſubſedit. Has partes etiamnum ſibi contrarias, vt coniungeret arctius *δημιουργὸς, τὸ πέρας* (quod in parte ſuperiore continebatur) & *τὸ ἄπειρον, τὸ ἀμέριστον* & *μεριστὸν* in ouo tanquam cratere ita commiſcuit ante eius diſruptionem, vt in eius excluſione nouus inde prodiret Deus *Phanes* dictus, ideas *δημιουργικὰς* orbi infuſas hoc ipſo deſignantes: quem cum alius Deus, deglutiuiſſet, prodiit inde *anima mundi* Iupiter dicta, omnes ideas *δημιουργικὰς* in ſe complexa & contraria ſibique repugnantia principia etiam vniens. Atque ita de *Cratere maiori* philoſophantur, ſimilia de *cratere minore* excogitantes, vt *fontem animarum particularium* indica-

dicarent: idque argumentum fuit libri Orphici κρατῆρες dicti.

§. XXIV. Θεογονίαν apud veteres sapientes nihil aliud, quam rerum naturalium, præsertim mundi huius inferioris, causas, earumque ordinem, actus, & operandi modos significasse, quanquam simul etiam vitia virtutesque hominum hoc commento texerint, positum apud plerosque est extra controuersiam. Vnde quid & Orphei θεογονία sibi voluerit, haud difficili coniectura intelligitur. Ordinem autem quem in sua θεογονία Orpheus obseruauit, pluribus accuratiusque Auctor edisserit. Nec obscurum alicui esse potest, quid ὠοθυτικὰ & ὠοσκοπικὰ Orphei sibi voluerint. Ad κοσμογονίαν adumbrandam hæc erant comparata. Qua quidem imagine non figuram modo mundi, sed etiam formam internam & modum originis eum indicare voluisse, iampridem obseruatum est sapientibus. Cur Orpheus in hanc venerit sententiam, vt mundo formam oualem tribueret, ex intimioribus philosophiæ huius recessibus Auctor arcessit. Omnem mentem figura circulari concepit Orpheus. Sed dum anima mundana in materiale corpus sese detendit ac demisit, a pristina sua forma tereti in formam coni aut oui vt desineret, necesse fuit. Sed hæc paucis indicasse sufficiat.

§. XXV. Atque cum hæc præcipua Orphicæ philoſophiæ ſint capita, reliqua nunc vno complectemur faſce. Deos colendi ſacrificiisque eos placandi rationem ſuos edocuit itidem Orpheus. Atque hoc ſine dubio argumentum fuit librorum: θυηπολικὸν καὶ σωτήρια. Effatis ſapientiſſimis & multum ponderis habentibus ad virtutem ac honeſtatem eum ſuos erudiuiſſe, nemo quoque dubitat. Sapientum quoque effatis cum quædam velut vaticinia interſperſa quandoque eſſent, oraculorum hinc fluxit ſuperſtitio. Orpheum eiusmodi effata ſeu χρησμοὺς reliquiſſe, certum eſt, quos magna religione exceperint Græci: id vero dubium, an χρησμοὶ, qui poſt Onomacriti ætatem ſub Orphei nomine innotuerunt, verum hunc & antiquum Orpheum auctorem agnoſcant. Deorum nomina ſcire magna olim ſapientiæ pars erat. Mirifice in ea excelluit Orpheus, vt ea Græcos etiam edocuerit. Atque huius forte ſapientiæ præcipua capita liber exhibuit, cui titulus fuit: ὀνομαστικά. In ἱεροῖς autem λόγοις ſecretiorem de Deo rebusque Diuinis doctrinam paulo apertius & ſine inuolucris eum tradidiſſe, admodum eſt veroſimile. Horum equidem inſigne aliquod fragmentum, ſed mirifice interpolatum hodienum extat. Ad naturalium quidem rerum ſcientiam multa

ex

ex hactenus dictis spectant. Non male tamen coniiciunt, qui in τοῖς Φυσικοῖς eandem ab Orpheo tractatam existimant, ea tamen ratione, vt diuina cum naturalibus, more sibi antiquissimisque philosophorum recepto coniungeret. Siderum naturam, motumque eum tradidisse, eo minus dubitandum, quod Græcos ab eo hanc scientiam accepisse, multi diserte tradant. Librum sub titulo: Ἀστρονομία posteris eum reliquisse, Suidas quoque auctor est. Astrologiam iudiciariam adiungebant plerique Philosophi veteres. Nec eius expers fuit Orpheus, quandoquidem modum futura διὰ δώδεκα στηρίδων prædicendi eum docuisse & scripto reliquisse, veteres tradidere. Cum vero sapientum esset, quavis ratione hominum generi prospicere, a munere suo haud alienum esse putarunt, agriculturæ quoque rationem mortales edocere. Huc spectant variorum libri sub titulo ἔργα καὶ ἡμέραι editi, cuiusmodi & Orpheum reliquisse constat. Eodem spectat Ἀμνοκοπία Orphei, qua rei pecuariæ prudentem tractationem mortalibus monstrauit: vt & liber περὶ βοτανῶν, in quo de herbarum natura viribusque præcepit. Denique & de animarum post mortem statu, felici quidem illo ac beato si honestatem sectati fuissent, dum viuerent, Græcos eum erudiuisse, manifestum est, idque

que vberius ab eo expositum, in libro: εἰς ᾅδου κατάβασις, vel ex ipso titulo haud difficulter aliquis intellexerit. Qui vero sub titulo: Τριαγμὸς circumfertur liber, in quo de numeri ternarii mysteriis disseritur, eum perperam Orpheo tribui Auctor ostendit: Licet Orpheum numeris quoq; arcaniora doctrinae capita tegere consueuisse haud abnuat, imo fateatur Pythagoram hanc rationem per numeros philosophandi ab Orpheo accepisse.

§. XXVI. Hæc summa est Orphicæ philosophiæ. Quam cum adeo accurate Auctor doctissimus exposuerit, nihil addere aut potuimus, aut voluimus. Non nescio pleraque conjecturis inniti. Sed hic non nisi coniecturis locus est. Isque rem quam optime expediuit, qui coniecturas verosimillimas attulit. Id quod Auctorem fecisse, salvo aliorum judicio, existimo. Operæ autem omnino pretium fecit, Orphicam hanc philosophiam in lucem reuocando, cum nunc demum veri Pythagoreæ ac Platonicæ philosophiæ fontes omnibus pateant.

OBSERVATIO XXX.
DISPUTATIO CONTRA EXPERIMENTA PRO PROBANDA GRAVITATE AERIS INVENTA.

Σύνοψις.

Monita quædam de autore observationis & occasione, qua observationem illam transmisit

§. I.

§. I. & II. Promittit & alias observationes, quarum index recensetur §. III. & IV. Mundum erroribus esse repletum ac falsum esse, quod Philosophi moderni superent antiquos §. V. Autoris propositum adversus jactantiam modernorum de gravitate aëris §. VI. & VII. Experimentum Autoris de duobus tubis vitreis, §. VIII. quorum minor & angustior, sed crassior aëre saltem repletus in vero orificio immissus tubo longiori & ampliori aqua repleto, sua sponte fundum petiit, aqua vero maioris tubi aërem minoris compressit. §. IX. Contra si tubus minor ita immitteretur maiori, ut orificia sibi responderent, & utrumque vitrum inverteretur ut utrumque in cavitate manus quiesceret, nulla compressio aëris in minore fuit observata. §. X. Donec foramen in capite tubi cera oblitum aperiretur §. XI. Inde Autor infert 1. carentiam aëris in vitro, & veterum fugam vacui esse causam, quod in illo secundo experimento cesset compressio aëris §. XII. 2. esse meram hypothesin Philosophorum noviorum, gravitationem aëris esse causam cur ascendat aqua in antlia, puteorum, & ibi suspensa maneat §. XIII. Responsio ad instantiam dissentientium, excluso e tubo aere descensum ei & gravitationem adimi §. XIV. Transitus ad aliud experimentum §. XV. Ipsam scilicet quotidianam exantlationem aëris in antliis puteorum, ex qua similiter fugam vacui veterum putat probari autor. §. XVI. Argumentum Wallisii contra fugam vacui veterum, quod per exantlationem aëris non possit effici, ut liquida sur-

ſurgant ad quamcunque altitudinem &c. §. XVII. Ad quod reſpondetur (1.) veteres non dixiſſe, veterum fugam vacui facere vacuum & illud replere, ſed aquam eleuari propter fugam vacui. §. XIIX. 2. noluiſſe, quod res, quæ vacuum effugiat, habeat vires in infinitum §. XIX, Abſurdum igitur, ad quod ſententiam veterum de fuga vacui deducere voluit Walliſius, tantum in cerebro modernorum fuiſſe natum. §. XX. Secundum argumentum Walliſii, contra leuitatem aëris §. XXI. Ad quod item reſpondetur oſtendendo, Walliſium non recte inferre. §. XXII. At falſo ſupponere, in ſphæra unum punctum extremæ ſuperficiei eſſe arctius altero, §. XXIII. Item falſo ſupponere quod aër ſi levis ſit ſemper debeat & quidem in linea recta ſurſum ferri, §. XXIV. Boylii experimentum ad monſtrandam grauitatem aëris, quod appellat Barometrum ſtaticum §. XXV. Oſtendit Autor, Boylium committere fallaciam non cauſæ. §. XXVI. Inanitas obſervationum Boylii. §. XXVII. Multitudinem errantium non parere errori patrocinium §. XXVIII. Non fugam vacui, ſed naturam, h. e. Deum in creaturis manifeſtatum, eſſe cauſam attollentem aquas ad replendum vacuum §. XXIX. Cauſam cur fluidum in tubis barometri modo adſcendat, modo deſcendat, eſſe calorem & frigus extra tubum. §. XXX. Barometrum nil eſſe aliud, quam thermometrum repletum Mercurio loco ſpiritus vini. Inuentum hoc & antiquum & non multi vſus eſſe. §. XXXI. Obiectio, quod

nec

nec autor aliquid noui memoratu digni inuenerit. §.XXXII, Responsio, satis esse, quod veritatem antiquorum ex puteo extraxerit, & quod tamen velit nouum inuentam suppeditare tollendi aquam ad altitudinem quamcunque motu naturali & perpetuo §. XXXIII. 3. illatio ex experimentis praecedentibus: quod aër, quia cum vehementiis in tubum mercurio repletum adscendat, non habeat pressionem & grauitatem, sed potius leuitatem §. XXXIV. 4. falsum esse, quod secundum neotericos corpora fluida in loco sphæræ suæ grauitent. §. XXXV. 5. falsum item esse, quod fluida extra sphæram suam eleuata ad eam hoc modo descendant, vt per lineam rectam deprimant, quicquid sub iis inuenitur, & eleuent, quicquid est ad eorum latera. §. XXXVI. Occasio obseruationis, qua autor deductus est ad nouum inuentum tollendi aquam, quousque quis velit. §. XXXVII. Puteus eum in finem ab autore confectus, eiusque descriptio. §. XXXIIX. Aliæ obseruationes ad extructionem putei necessariæ. §. XXXIX. Effectus putei ita constructi §. XL. I. II. III. Vsus ulterior obseruationum superiorum in aliis quæstionibus physicis §. XLIV. Excusatio Autoris, quod non correcte scribat in idiomate Gallico. §. XLV. Conclusio §. XLVI.

§. I.

QUatuor autquin que anni elapsi sunt, cum ab amico, qui ex vicina vrbe quadam huc excurrebat, mihi narraretur, quod socium habuisset in itinere, eodem

dem publico vehiculo vtentem, hominem peregrinum, sed qui de variis iisque tam politicis quam physicis quæstionibus eruditè, sed liberrime & non secundum principia vulgaria dissernuisset. Cum igitur rarum sit, in Academiis Germanicis eiusmodi homines libertate philosophandi cum iudicio vtentes videndi, & ego qui discendi cupidus ero, etiam, cum iam alterum pedem in sepulcro habebo, sperarem me meæ discendi siti non melius satisfacere posse, quam si peregrinum hunc adirem, accessi in diuersorio & ad colloquium aliquot horarum inuitaui. Deprehendi vero virum incognitum quidem, & qui, & si sub specie fiduciæ se Anglum natione, mercatorem professione, Portugallum domicilio esse, & O. H. cognominari diceret, tamen nescio quis alius esse videretur; deprehendi, inquam, virum & rerum in Europa gestarum, præprimis vero Status Britannici & Hispanici peritissimum, & in philosophia etiam naturali singulariter eruditum.

§. II. Cum igitur de variis rebus collocuti essemus & mentio incidisset hypotheseon physicarum nouæ Philosophiæ corpuscularis & experimentorum de grauitate aëris Cartesio-Boylianorum, multa ipse contra disseruit, & ad experimenta etiam prouocauit. Sensi equidem ex discursu, quod defendere

vel-

vellet hypotheses Aristotelicorum aduersus Cartesianos, & quod à me, qui ex aliis principiis a Cartesianis dissentio, in propositionibus fundamentalibus in alia omnia abiret, sed non potui tamen eius mentem distincte percipere, potissimum, quod ad experimenta mihi nondum cognita prouocaret, vnde petii, vt mihi, sicubi otium superesset, suas meditationes aliquando distinctius communicare vellet, quod & humaniter pollicitus est, ac post aliquot menses per amicum Lipsiensem transmisit obseruationem, quam dignam duxi, vt in obseruationibus his selectis compareret.

§. III. Misit vero ad me duas plagulas in forma octaua Hagæ Comitis impressas, ex quarum titulo appareret, quod eruditus autor, quisquis sit, alias quoque meditationes tam ad Theologiam, quam ad Philosophiam naturalem & plures alias scientias pertinentes operi illo destinasset, & apparebat etiam in frontispicio tituli, quod nomen eius sit *le Sieur du Mont*. Sed quemadmodum certo persuasus sum, quod Autor noster plane sit alius a viro eius nominis Clarissimo, qui Itineraria sua non ita pridem in idiomate Gallico publicauit, & præterea etiam multas rationes habeo, credendi, quod ipse nomen & statum suum nescio quam ob causam dissimulet, ita suspendo etiam iudicium meum, an id verum sit Autoris nomen. Nec nostra id refert,

quia non videndum eſt, quis dicat, ſed quid dicatur. Credo etiam, quod reliquæ obſeruationes nondum ſint publicatæ,& quod forte Doctiſſimus Autor eas adhuc dum ſupprimere velit. Nam in fine huius obſeruationis impreſſum erat: *Fin de ce premier Eſſai*, nec aliud quisquam in iſta plagula ſecunda comparebat, etſi integrum folium chartæ vacuæ ſupereſſet,in qua ſaltem initium meditationis ſecundæ potuiſſet comparere, ſi Autor in animo habuiſſet,quod & illud ſtatim vellet edere.

§. IV. Communicabo tamen & titulum & indicem obſeruationum, qui poſt titulum in altera folii facie legitur. Titulus ita ſe habet: *Qvelqves Eſſais du Sieur du Mont, tant en la Theologie, qv' en la Science naturelle, & pluſieurs autres Sciences, pour montrer, que les modernes ne les ont point avancées. A la Haye de l' Imprimerie de David Roger. M. D CC.* Index vero tentaminum ſequens eſt. *1. Qve la gravité de l' air, & l' élévation des fluïdes dans la Pompe, le Tube, & Syphon par elle ſont une pure hypotheſe; & en démontre la cauſe, & la voye pour élever, & pour faire monter l' eau à la hauteur qu'on voudra, par un mouvement nouveau & perpétuel. 2. Des Principes & Fondemens de la Religion Chrêtienne. 3. Du mouvement de la terre; par la peſanteur de l' eau plus grande en un lieu qu'en l' autre, & la cauſe des Marées. 4. De la fine Politique, pour tous les Prin-*

Princes Chrêtiens. 5. De la premiére matiére minérale & métallique. 6. De la Trinité en Dieu; & comment elle se forme & engendre en l' Vnité. 7. De la Circulation du sang; en montre l' erreur, & où Harvé s' est trompé. 8. D' augmenter l' argent courant, le Crédit & le Commerce en tous Etats & Royaumes. 9. Des Docteurs en Médecine, en Droit, en Théologie: étant une Paraphrase sur le chapitre 9. de la Révélation de Christ, ou Apocalypse.

§. V. Sequitur jam ipsa observatio: On m'a tant rompu la tête des exploits que nos Savans ont fait en ce Siécle ici; de leurs belles découvertes d'une gravité de l' Air; de la circulation du sang, & telles autres choses; bref de leurs avancemens des Sciences & des Arts, que je ne peux plus l'entendre sans dire mes sentimens: Et il m'est dur & facheux de ne voir que des Erreurs, & que le monde aveuglé ne laisse pas cependant de paillarder aprés elles; mais haït & persécute ceux, qui lui ouvrent les yeux; & qui tâchent à l'amener de son ombre de mort à la vie & la lumiére. Si jamais la *Vérité défailit*, c'est à present; & si jmais on vit tant d'Enthusiastes fiéfez, qui disent nous la sçavons; *Jean* 9. 41. & à qui en la motrant, ou même *en se départant du mal de leurs* opinions absurdes, *on se donne en proye*, *Esaïe* 59. 15. je veux bien passer pour

 tel.

tel. On croit qu'il n'y a qu'à être vêritablement ſçavant pour être réputé tel, & paſſer pour habile homme. Mais la faveur, dit le Sage, *Eccl.* 9. 11. n'eſt pas à ceux qui ſont tels. Il faut le génie du monde. Et comme les vrais Sçavans ſont illuminez de Dieu, (les Sciences étans des raions de Dieu & de ſa lumiére) & ſont Membres du Royaumes de lumiere qui furent montrez à Chriſt, qui n'eſt pas, dit Chriſt, *Jean* 18. 36. de ce monde ici ; ils n'ont pas ce génie là & ainſi ne ſçachans ſe faire valoir, ni faire la Cour à ceux qui y regnent, ils n'y partagent avec eux que rarement ces Royaumes qui furent montrez à Chriſt, dont la Renommée eſt un ; & n'en ont par conſéquent que rarement tant qu'ils vivent.

§. VI. Quand à moi qui n'a jamais encore eu ce génie là, & qui n'en ſçai point l'uſage ; & qui ai depuis long tems été harcelé par ceux, dont je rejette l'erreur, comme un chien à qui on a long tems tiré les oreilles, perdant enfin patience, je me ſuis réſolu de dire ce que je penſe librement en vérité ; ſans donner à leurs ténébres les titres de la lumiére, & de donner ces Eſſais pour eſſai en temoignage à vérité, pour ceux qui donnent leur bon argent, leur tems, la fleur de leur âge, pour ce qui ne ſert

ſert de rien, qu'à les faire devenir les Eſcla-ves des chiméres & des opinions d'autrui.

§. VII. Mais pour ne pas éblovïr & pré-venir le Lecteur, & ne pas perdre le tems en réflexious ennuyeuſes ſur le peu de progrés qu'on a fait dans les Sciences de-puis le tems des Anciens ; & ſur la bonne opinion que les Modernes ont d'eux mê-mes, nonobſtant le peu de bien, que le monde reçoit d'eux : & pour parler par effets d'œuvres, & non de paroles ; je paſ-ſerai tout droit au point, aux choſes de fait, aux preuves & expériences, qui font ce premier Eſſai : laiſſant à ceux qui voy-ent clair, la liberté toute entiére de juger, prendre ou laiſſer, & tirer la concluſion qn'ils tnouveront la meilleure.

§. VIII. Je pris deux Tubes de verre, clos ou fermez à un bout comme ceux des Barometres. L'un étoit d'un pied de long, & l'autre de cinq ou ſix ; le grand plus large que l'autre, afin que le petit y pût aiſément entrer ; & ayant en ſon bout clos ou fermé un petit rrou bouché avec de la cire.

§. IX. Ayant empli le grand d'eau, & le tenant tout droit en ma main la bouche en haut, j'y enfonçai le petit vuide d'eau *la bouche en bas* : & comme ce petit Tube étoit épais

& massif, & spécifiquement, plus pesant qu'aussi gros d'eau, il s'enfonça de soi même; & descendit peu à peu jusqu'au bas de la colomme d'eau versée dans le grand Tube, non obstant l'air y enclos, qui l'y auroit supporté, ou fait flotter & nager, s'il n'avoit pas été tel; je veux dire si massif. Et en s'enfonçant dans l'eau on remarquoit, qu'à mesure, qu'il s'avançoit vers le fond, l'eau y entroit & haussoit, y comprimant l'air en moins d'espace & prenant sa place; & que la colomme d'eau s'abaissoit en même tems à la bouche du grand Tube. En sorte que quand ce Tube fut venu au fond du grand, on y vit un pouce d'eau & plus, à qui l'air enclos, en se laissant comprimer, avoit cédé cette place: & on y vit au haut tu grand que la colomne d'eau qui l'emplissoit tout à fait quand le petit y fut mis y avoit laissé du vuide en entrant dans le petit & en baissant dans le grand, environ d'un demi pouce.

§. X. Ensuite, ayant retiré le petit Tube du grand, & ré-empli le grand d'eau, j'y remis le petit Tube, vuide d'eau comme devant, mais plain d'air; *la bouche en haut*; & d'abord que les deux bouches se rencontrérent au niveau, les bouchant avec ma main, je tournai subitement sans répandre ces

ces deux Tubes ensemble, les bouches en bas, & les tins en cet état, renversez & appuyez sur la paume de ma main, (que le grand pressoit bien fort; & qui le bouchoit si bien, qu'il n'en pouvoit rien sortir, ni y rien entrer non plus; & que la correspondance & la communicatiou entre l'air de l'Atmosphere & la colomne en ce Tube étoit ainsi interdite) assez long tems pour y faire les observations qui suivent: à sçavoir, que tout le tems que je tins ces Tubes ainsi, on ne vit plus d'eau du tout entrer dans le petit Tube, ni de compression de l'air, par la descente de l'eau, quoi que cet air & ce Tube eussent contr'eux & sur eux toute la même hauteur & masse, & quantité d'eau, qu'ils avoient auparavant; d'où il paroît, qu'elle avoit perdu sa gravitation & descente contre l'air, puis qu'elle n'en usoit plus; mais demeuroit suspenduë & soûtenuë dans le Tube.

§. XI. Ce qui ne se pouvant faire par la gravité de l'air élevant, comme on le dit, & soûtenant l'eau au Tube en balance & équilibre; vû que l'air de l'Atmosphére n'ayant nul accés à l'eau, ni action par conséquent, ni opération contr'elle, ne la pouvoit élever, ni la tenir suspenduë; il fallut chercher ailleurs la cause de cette

perte, cessation & suspension de gravité & descente: & ce au dedans du grand Tube, parce qu'il n'y entre rien de dehors pour la causer; mais n'y voyant que de l'eau élevée & soûtenuë en haut, & suspension de gravité & descente; je fis ouvrir le pertuis qui étoit au haut du Tube, bouché avec de la cire; pour y laisser entrer l'air, & voir ce qui en viendroit. Et l'on vit que, l'air entrant, l'eau baissa incontinent; & reprenant sa descente & son mouvement en bas, rentra dans le petit Tube à la hauteur précédente; & laissa au haut du grand autant de vuide que quand il avoit la bouche en haut toute ouverte & exposée à l'air ou à l'Atmosphere.

§. XII. 1. D'où s'ensuit que, puis que l'eau reprend, quand l'air est admis, sa descente & gravité, & laisse du vuide au haut à la bouche du grand Tube, c'est faute d'air pour remplir ce vuide que la descente de l'eau cesse dans le Tube: & puis que c'est faute d'air pour remplir le vacuum, qui se feroit dans le Tube en cas que l'eau descendît, qu'elle se tient en sa place, & ne la laisse point vuide: c'est pour ne pas laisser vuide l'espace qu'elle remplit; ainsi c'est de peur du vuide, pour le prévenir & fuïr, ou, comme les Anciens parlent, *propter fugam vacui*, què

que l'eau perd sa gravité & descente dans le Tube quand l'air n'y sçauroit entrer : Et par la même raison qu'elle monte dans la Pompe quand on en épuise l'air, & l'empêche d'y rentrer. Et qu'ainsi les Anciens ont la raison de leur côté.

§. XIII. 2. Il s'ensuit aussi d'ici que l'opinion des Modernes, *que c'est par la gravité & gravitation de l'air que l'eau s'éléve en la Pompe, & y demeure élevée*; est une pure hypothese; qui n'a lieu qu'en la cervelle de ceux qui portans les yeux à l'autre bout de la terre, *Prov. 17. 24. Eccl. 2. 14.* ne sçauroient appercevoir, ce qu'ils ont dessous le nez. Et que ces Innovateurs se donnent bien de la peine, pour montrer aux gens d'esprit combien ils sont *vains* en vain. *Job.* 11. 12. Et qu'en voulant rafiner sur les Philosophes anciens, ils n'ont pas eu le bonheur de rencontrer si bien, qu'eux. Voila le Procés jugé en faveur des anciens Sages : car a cette expérience, qui est une trés-parfaite & claire démonstration, que sçauroit-on objecter?

§. XIV. Ce qu'un des Innovateurs de la Société de Londres, & qui est leur Secrétaire à present, y répondit, ne servant de rien du tout qu'à allonger le papier : *Qu'en excluant l'air du Tube* (ainsi qu'il l'est en effet par son bout d'enhaut fermé) *on lui ôte sa*

descente & gravitation sur l'eau. Car il n'eſt pas plus exclus en ce cas, ou le grand Tube eſt appuyé ſur ma main, que quand on le tient la bouche trempante dans le ſtagnum : où on ne met point en compte une telle excluſion, parce qu'il n'y eſt queſtion que de la gravitation & deſcente de l'eau ſeule. Car ce qu'on pouroit conclure de cette excluſion de l'air, en cas qu'on convint de ſa deſcente & gravitation, ſeroit, non la ceſſation de la deſcente des deux, de l'air & de l'eau enſemble, qu'on voit qui arrive ici ; mais d'une de ces deux là, ſçavoir de l'air ſeulement. L'eau ayant ſon propre poids, & gravitation à part, dont elle n'eſt pas privée par la ſubſtraction de celle qu'on dit que l'air lui ajoûte. Outre que l'air ne pouroit rien ajoûter en ce cas à la gravité de l'eau, parce qu'entrant par le trou qui eſt au côté du Tube, & non pas en ſon ſommet, qui porte & ſoûtient ſur ſoi la colomne d'Atmoſphere, & toute ſa gravité ; il n'entre pas avec elle, & par conſéquent ne peut la communiquer à l'eau. Et comme il entre ſans force, librement, & de ſoimême, il ne ſe comprime pas en entrant, partant n'a pas le reſſort, qu'on lui aſſigne, à ſçavoir égal en force à la peſanteur de l'air. Et on ne peut non plus dire, qu'il entre tout com-

comprimé : vû qu'il entre tel qu'il eſt en ſon état naturel, en ſa Sphere & l'Atmoſphere. Et s'il étoit en ſa Sphere ſi comprimé, qu'on l'y fait : il feroit toûjours du vent ; ou l'air ſeroit ſi épais, qu'on ne s'y pouroit mouvoir auſſi aiſément qu'on fait : & qu'on ne verroit jamais le Soleil & les Etoiles. Combien de paroles oiſives pour répondre à ces grands Hommes ſelon leur Philoſophie ! *Prov. 26. 5.*

§. XV. Et ceci pouroit ſuffire pour vuider le différent. Mais parce que toute choſe eſt *confirmée par la bouche de deux ou de trois témoins* ; pour que cette vérité le ſoit victorieuſement, & triomphe du menſonge, & pour ôter au Lecteur tout prétexte de douter ; voici une autre expérience, qui ſe peut faire à toute heure & par tout où il y a des pompes prêtes à pomper ; que ſi nos Sages avoient pris la peine de regarder, ils ne ſe ſeroient pas mis tant de chiméres en la tête.

§. XVI. Cette expérience eſt la pompe, qu'on n'a qu'à faire jouer. Car en baiſſant le piſton, (ou bouchon, que le vulgaire ſuppoſe qui ſucce l'air, & qui pour cette raiſon s'appelle en Anglois *ſucker*) on voit, qu'il comprime l'air, qui eſt enclos dans la pompe, & le chaſſant de ſa place le fait ſortir par le trou

trou du piston & l'entredeux de la soupape qu'il ouvre. Et en le haussant on voit qu'il laisse vuide l'espace d'où il avoit chassé l'air; Et que l'eau par conséquent (l'air ni rentrant pas si vîte, que le piston est haussé ; à cause que la soupape se ferme, quand on le hausse) y montant pour le remplir, fait comme l'air, sort, entr'ouvre & soûléve la soupape, avec la colomme d'air, qui la couvre & est sur elle dans la bouche de la pompe, où elle entre librement ; & l'emporte avec son poids, & toute la gravité de l'hypothese Moderne, en l'air, où elle est bâtie. Et on voit, enfin, on voit, quand on le veut regarder, que quant on ne pompe plus, ou ne baisse & hauste plus le piston (qui tire l'air en baissant, & fait le vuide,) l'air rentre par l'entre-deux de la soupape en la pompe ; & en rentrant peu à peu, fait tomber l'eau peu à peu, & retourner au niveau de l'autre, qui est au fond : d'où elle ne monte plus, qu'on ne recommence à faire du vuide, & a chasser l'air en baissant & en haussant le piston, comme dit est. D'oû il conste évidemment, que l'eau monte dans la pompe seulement, de peur du vuide ; Et que puis que l'eau qui monte & fait ouvrir la soupape, la soûleve & l'air avec, (qu'il emporte avec son poids prétendu, comme dit

est)

eſt) elle ne défend point la colomne dans la pompe du poids & preſſion de l'air, comme les Modernes affirment ; & qu'ainſi ce fondement étant nul, leur hypotheſe eſt fauſſe & tombe en ruïne.

§. XVI. Ce qui a donné naiſſance à cette belle hypotheſe eſt le faux raiſonnement de Galilées, Wallis, Boyle, & autres fameux Docteurs & Philoſophes modernes, qui trouvant que l'eau ne monte pas plus de trente-trois pieds, & le vif argent pas plus de trente pouces, d'eux mêmes, concluoient par l'argument que le grand Docteur Wallis étalle en un ſien Traité de gravité, en ces termes ; ſi la „*fuga vacui* eſt cauſe que les fluïdes ſont é-„levez en des Tubes & des Pompes & Si-„phons vuides, elle y doit faire monter ces „fluïdes juſqu'au haut, & les remplir tout à „fait, de quelque hauteur qu'ils ſoient ; u-„ne Pompe par éxemple devroit tirer l'eau „cent pieds, & le Siphon la lever par deſ-„ſus les plus hauts Monts. Et les Anciens „ne doutoient nullement, *ajoûte-t-il*, que „cela ne fût ainſi. Et ce fut une ſurpriſe „& découverte aſſez grande ſur la fin du „dernier Siécle, de trouver par expérien-„ce qu'on ne ſçauroit tirer l'eau plus haut „de 35 pieds. Et cette expérience ſeule „dé-

„démontre trés clairement que la ſuppoſée, „*fuga vacui*, ne peut avoir qu'une force li-„mitée, & non pas une infinie. Ce qui fit, „que Galilée cherchant & conſidérant „quelle autre raiſon, que celle de la *fuga* „*vacui*, pourroit bien être la cauſe que l' „eau monte dans la pompe; trés heureu-„ſement pour lui il rencontra l' hypo-„theſe de la gravité de l'air. Et les An-„ciens, s'ils avoient obſervé, ce que les „nôtres ont bien ſçû & découvert, que „l'air a (quoi que trés-peu) du poids & „de la preſſion, ne ſe ſeroient pas repûs „d' une raiſon telle, qu'eſt cette *fuga va-„cui*; mais auroient dit rondement que „l'air a ſa gravité; & que par elle, en „preſſant ſur l'eau & autres fluïdes, elle „exprime & pouſſe en haut tout autant „de ce fluïde, qu'il en faut pour égaler „en poids & en gravité l'air, dont le „corps eſt plus ample & étendu que l' „eau n' eſt.

§. XVII. A quoi par leur permiſſion je répons, en premier lieu, que les Anciens n'ont pas dit, que c' eſt *fuga vacui* qui tirant l'eau fait le vuide, & le fuit & le remplit: mais que c'eſt *propter fugam vacui*, par une fuite du vuide, ou pour l' éviter, que l'eau y eſt élevée.

§. XVIII

§. XVIII. En second lieu, n'ont pas crû, comme nôtre Docteur fait, que c' étoit le *vacuum*, qui tiroit pour se remplir; & qui se fuyoit soi-meme; ni que *fuga vacui* vouloit dire que la fuite est dans la chose, qu'on fuït, ni que la chose qui fuit devoit avoir une force infinie en ce bas monde, qui est fini, comme on sçait; ni proportionnée non plus à l' espace qu' elle fuit. Vû que les Anciens étoient douez de sens & raison, comme on voit par leurs Ecrits; & n'étoient pas si stupides que de croire, que le vuide étans la chose du monde la plus passive & oisive est ce qui agit & tire à soi l' eau pour se remplir; mettre la fuite du vuide dans le vuide qu' on évite; l'action dans le patient; & proportionner les forces de l'action & de l'agent à l'étenduë de la chose, contre quoi l' agent agit: bref pour confondre par la finis ῦ & *finis*, ȣ: & le *terminus à quo* avec *terminus ad quem*. Et puis qu' ils n'en ont rien fait, ce n'est pas non plus leur faute, si nôtre Docteur le fait.

§. XIX. Les Anciens étoient plus simples & moins entetez que nous, & comme en voyant les choses, ils ne jettoient pas les yeux à l' autre bout de la terre, ils en formoient des idées qui leur etoient plus con-

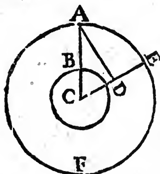
conformes que celles que nous avons. Mais s'ils avoient eu autant de bon ſens que les Modernes, ils auroient conclû, ſans doute, en la même forme qu'eux, que la *fuga vacui* eſt d'une force infinie, & agit à l'infini ; & ce dans un lieu fini, je veux dire dans ce monde ; Que le *vacuum*, qui eſt la choſe la plus paſſive, agit, attire, & ſe fuït ; Que la, fuite eſt en la choſe qu'on veut fuir & qu'on évite : Et que toute action enfin eſt toûjours proportionnée au paſſif & à ſa fin ; & partant que tout fuyard ſe peut ſauver par ſa fuite ; & tout bon ſauteur ſauter plus haut ſous le Ciel ouvert que ſous le toit d'une Egliſe, parce qu'il a ſous le Ciel plus de hauteur où pouvoir s'élever que ſous ce toit. Bref en regardant pomper, ils auroient cherché comme eux le midi à quatorze heures, les *Difficiles Nugæ* découvertes depuis peu : & auroient enfin trouvé, & prouvé en leur tete auſſi heureuſement qu'eux, la même peſanteur d'air, que nos gens ſentent en la leur. Mais ce bon ſens leur manquant, c'eſt pour nos Réformateurs, qui voyent, comme on dit, le monde *ſedendo in culcitra*, par la fenetre d'un grenier, qu'étoient réſervées ces grandes & heureuſes découvertes, c'eſt à eux, qu'il appartient, de trouver ce nouveau

monde

monde, où tout ce qui eſt contraire à ce qu'ils bâtiſſent en l'airs, ſoit pompe, ſoufflets, ſyringue, les ſens & la raiſon même, eſt faux & en a menti: & où l'air, eſt obligé d'avoir de la complaiſſance, ou de ſe mouvoir en bas, & prendre ſes ordres d'eux.

Sed quid ego hæc autem nequicquam ingrata revolvo?

Quid ve moror? Si ces gens prennent à tâche de n'entendre ni la choſe dont ils parlent, ni ce qu'ils en diſent eux mêmes; ni ce que les autres en diſent. Avec tels n'y ayant pas bien des meſures à garder, je prendrai la liberté de leur dire rondement, que s'ils font des découvertes ce ſera ſans y penſer. Dont l'autre argument ſuivant du même Sçavant Docteur contre la légéréte de l'air, pour ſa gravité, eſt un autre bel Exemple.

„ Si la légéreté, *dit il*, „eſt ſa qualité poſitive, & le principe „par qui il ſe porte „en haut, ce principe „là doit être, ou une „averſion du centre, „comme *terminus a-* „*quo*, ou une inclination à quelq'autre endroit du cercle,

„comme *terminus adquem*; si on répond le „premier, *dit-il*, il est vrai, qu'alors B se „mouvra droit de C en la perpendiculaire „C B A &c. Mais si on répond que c'est „une affectation qu'il a de quelqu'autre en-„droit plus haut, comme par exemple d'A. „Il est vrai, pendant que B est droit entre „C & A, qu'il se mouvera droit à A en la „perpendiculaire, C B A, comme il est „dit, étant la plus droite voye : mais s'il se „trouvoit ailleurs, comme à D, son mou-„vement à A ne pouroit alors être perpen-„diculaire en la droite C D E, mais seroit „en ligne oblique C D A ce qui n'est „pas; étant tout à fait contraire à toute „l'Expérience.

§. XXII. Mais ce qui s'accorde bien avec vôtre consequence, Monsieur le Docteur subtil; que C quand il est à D, doit par son inclination au plus haut lieu de la Sphere aller à A, non à E, vû qu'il est tout aussi vrai, que D doit aller à A, pour y être au plus haut lieu, que ce que vous concluez, qu'A, est plus haut qu'E, encore que vous les ayez, placez en même circonference. Si la même Sphere étoit plus haute un lieu de sa circonferenceén, qu'en l'autre, vous auriez raison, Monsieur; mais comme un endroit plus haut que l'autre en une même circonference ne se

ſe trouve point au monde, il s'enſuit; s'il eſt ainſi, que le monde n'eſt plus rond mais ou ovale; ou conique. Découverte à quoi perſonne, qu'un ſi excellent Docteur, n'eût certes jamais ſongé.

§. XXIII. A l'aide Tycho Brahe. Vous Atlas, & Archimedes, prétez-nous vôtre Machine & un lieu, où la fixer, pour enlever de ſa place cette Calpe & Abyla, ce *nôn plus ultrà*, que nôtre fameux Mathematicien s'eſt mis à ſoi-même en l'air; qui l'empêche de paſſer, & même (la gravite que j'ai dite être en ſa tete étant venuë en ſes pieds) d'y monter, pour faire ou prendre une vraye obſervation du monde, où il a vécu tellement comme Etranger, qu'il en a enfin conçû une idée à faire peur; à ſçavoir que ſa figure eſt ou conique ou ovale? Belle penſée du grand homme en l'art dont il eſt Docteur: n'ayant pû depuis le tems qu'il vit, ſe mettre en l'eſprit, qu'il ſoit rond; qu'il n'y ait point de haut & bas en la ſphere, ni de lieu plus haut qu'un autre en même circonférence; & que ſa circonférence ſoit également diſtante de ſon centre; & qu'ainſi E en ſoit auſſi éloigné, & par conſequent autant le plus haut lieu qu'A; étant (comme il les met) l'un & l'autre en une circonférence, & celle qui eſt la plus éloignée de ſon centre.

§. XXIV. Mais d'où a-t-il découvert que tout l'air doit tendre en haut ; & toûjours en ligne droite, à cause qu'il est leger ? Il n'en fait rien, quand il vente, ni quand il neige (la neige étant dè l'air congelé.) Le mouvement de sa Sphere est en rond de l' Est à l' Ouest, témoin les Brises, qui soufflent toûjours entre les Tropiques, où le Soleil, par sa force, rend les vapeurs plus subtiles, & plus propres à circuler ; & où il y a bien moins de Montagnes & autres choses capables d'en retarder & changer le mouvement qu'en toutes les autres Zones. D'abord, que l'air est monté au dessus des autres corps, qui sont plus pesans que lui, & qui sont en l' atmosphere, il est en sa propre sphere, ou il est en son repos ; ou bien suit le mouvement de sa sphere, s'il s'y meut ; quoi que le Soleil en le subtilisant fait qu'il monte au dessus du plus grossier par voye de sublimation, & non par affectation d'un lieu plus haut en sa sphere ; & bien moins par aversion du centre, puis qu'il y tend. Mais quand on voit que l'eau meme réduite en vapeurs s'éléve vers le centre, le Soleil, parce qu'il l'attire à soi ; dire que l'air n'en fait rien, mais qu'il monte seulement par sa gravité des corps qui se précipitent en lui,

étans

étans plus pesans que lui ; & lui assigner du poids pour qualité positive, c'est etre bien enteté ; Il faut avoir pour ce faire l'œil malin par excellence ; C' est le monde renversé ; où en se tirant les yeux on passe pour éclaire.

§. XXV. Un autre fameux Héros de la meme République, le Noble Boyle, *sat est*; entre ses exploits, pour faire enrager ceux qui voyent clair, qu'il appelle *Experiments* en a laissé un semblable à peu prés aux précédens, à meme fin, d'établir une gravité en l'air. Sçavoir de deux larges ampoulles penduës à un bout du bras d'une petite balance, & contrepesées à l'autre par un petit poids d'airain ou de quelqu'autre métal. Il appelle cet engin un Barometre statique : *qui ne montre pas*, dit-il, *tous les changemens de l'air qu'on peut remarquer en l'autre* (qu'il avoit placé auprés) *mais fait voir* ad oculum *que l'air a du poids* ; *à cause qu'on ne peut prétendre ici que c'est* fuga vacui *qui cause le changement* de situation des ampoulles, dont il rend compte en ces mots: *J'avois le plaisir*, dit-il, *en mettant le bras en branle, d'observer que ces ampoulles emportoient leur contrepoids quand l'air étoit haut* (plus rare & leger qu'auparavant) *faisant pancher la languette tout à fait de leur côté : & que*

quelquefois aussi (quand l'air étoit plus pesant, ou grossier) *le contrepoids l'emportoit de son côté & élevoit les ampoulles tantôt à son équilibre, & tantôt plus haut que lui.* Ce qui divertissoit fort un homme de son génie.

§.XXVI. Mais pour ne point mettre en compte son branlement,(qui fait tout en cet Engin immobile) quel nez y a-t-il à dire, qu'il faut que l'air ait du poids, à cause que ces ampoulles ne haussent & ne baissent pas par la *fuga vacui*; quand par une de ces règles d'hydrostatique qu'il donne dans le même endroit, où il décrit cette expérience, il met en fait, & affirme, que quand on pése deux corps d'une égale pesanteur, mais de différent volume ou grosseur, l'un contre l'autre, en l'air, ou autre fluïde; le plus ample doit hausser ou baisser en ce fluïde; plus que l'autre moindre corps, selon que le *medium* est plus ou moins dense ou mince, & suporte & fait hausser ce plus grand corps, & l'empêche de s'enfoncer, plus ou moins; ce qu'il n'a pas eu le sens d'observer, & d'en tirer la conclusion raisonnable, à sçavoir que l'épaisseur, non la pesanteur de l'air étoit la cause que les ampoulles haussoient alors principalement voyant ce qu'il dit que les ampoulles baissoient, quand l'air étoit haut; c'est à dire moins pesant; & quand par son hypo-

hypothese de la gravité de l'air, elles auroient dû moins baisser pour lors, que quand il est bas, c'est à dire plus pesant ; à moins qu'il ne voulût dire que quand l'air est plus grossier & pesant il est plus haut ; Ce qui est aussi contraire à la raison que le reste. L'expérience montrant que l'air condensé s'abaisse ; & que quand il devient rare & mince il hausse ou s'étend.

§. XXVII. *On peut*, continuë-t-il, *faire de trés-grands avancemens des sciencec de ceci. Comme en premier lieu, qu'au lieu d'un contrepoids d'un metall inferieur, de cuivre, ou plomb, les riches en peuvent avoir d'or. Puis en second lieu, que si ce contrepoids est de plomb, il sera moins sujet à la rouille & au verdet qu'étant de cuivre ou de fer. En troisiéme lieu, que si cette balance est penduë en une armoire quarrée, avec des vitres aux côtez, elle ne sera pas tant exposée, à la poussiere que si on la tient à l'air. Et à tous ces avantages plusieurs autres tels*, dit-il, *peuvent être de jour en jour ajoûtez & inventez, par la consideration de la nature de l'air, & de la chose elle même.* Sur quoi la prenant enfin en ma considération j'y trouva à ajoûter, que cette Expérience étant (1) *de Bullis amplissimis*; (2) *& ab amplissima* * BULLA *authore facta*, (3) & considéré: *en soi avec ces avancemens*: mérite bien

 en

* Bulla est en Anglois *Boyle*,

en à mon gré l'ample & magnifique titre *de ter Bullatæ Nugæ. O fortunatam natam istorum sapientum moderamine Scholam, ubi qui cum majori apparatu delirant, acclamantibus cunctis, Coryphæi vocantur!* Si jamais Dieu *fist* des fols, c'est bien ceuxci qu'il a faits; vû qu'ils sont au même sens que toutes les grandes choses sont surnommées en la Bible de Dieu, des vrais fols de Dieu! Et qui pis est incurables de leur demangeaison de faire voir qu'ils sont tels.

§. XXVIII. Oui; mais aussi-tôt que cette decouverte a été faite, tous les Sçavans, dira-t-on, l'ont reçûë à bras ouverts, la suivent unanimement, & rejettent d'un accord l'autre comme ridicule, ce qui est selon Platon un signe de vérité. Chose étrange qu'aucun d'eux avant toi n'ait découvert que c'est une fausseté! Je répons,

Chanson Nouvelle.

Que les Anes & les Mulets
S'entregrattent, s'entregattent;
Que les Anes & les Mulets
S'entregrattent, s'il leur plait.

Si je dis la vérité: & la montre & la démontre, pourquoi ne la crois-tu pas si tu n'es pas un Mulet?

Tel qu'un cheval ou une mule
Qui n'a en soi intelligence nulle, Ps. 32. 9.

§. XXIX.

§.XXIX.Les trois cens des Quinze-vingts voyent tous également rien. Les gens d'une Religion croyent tous la même chose, & sont tous d'une opinion, quelque fausse qu'elle soit. Ceux, qui ont l'esprit bridé ne le peuvent tous ensemble porter aussi loin qu'un seul,dont l'ame est en liberté. C'est toûjours quelqu'homme seul, quelqu'un du nombre de ceux que Christ appelle petits, *Matth.* 11.25. (pour qui on n'a point d'égard, qui découvre des secrets, & qui sauve la cité.

§. XXX. Qui a oreilles pour ouïr, & yeux pour voir qu'il s'en serve : & donnant gloire à celui qui aveugle tellement ceux qui disent nous voyons, *Jean* 9. 41. qu'ils ne peuvent appercevoir des choses, qui sautent aux yeux; qu'il aprenne enfin ici, que ce n'est pas le piston, ni le vacuum, ni l'air qui tire ou fait monter l'eau ; mais que c'est Dame nature, c'est à dire, Dieu lui-même (*Natura quasi dicas nascitura*, Dieu naissant, ou bien se manifestant *ad extra*, aux créatures;) qui pour prévenir le vuide, & pour suppléer à l'air (dont l' office est de remplir tous les lieux, que d' autres corps évacuent, quand ils en sortent) fait monter au lieu de l'air dans la pompe & les lieux vuides, l'eau ou tout autre fluide,qui

ſe trouve interpoſé entre ce lieu vuide & l'air: non à proportion du vuide, comme je l'ai déja dit, mais ſelon l'ordre & les régles établies par ſa ſageſſe, qui ayant tout diſtribué par ordre, poids & meſure, (le monde eſt, dit Ariſtote, *ordo & diſtributio*) a donné des bornes à l'air, qu'il ne peut outrepaſſer: & partant ne permet pas que le fluide qui monte au Tube au defaut de l'air, pour ſuppléer ſon Office, & pour être ſon Vicaire, les paſſe, en montant plus haut dans le vuide qu'il ne fait: vû que s'il montoit plus haut, en plus grande quantité & poids que trente trois pieds (en cas que ce fût de l'eau) & d'environ 30 pouces (en cas qu'il fût du mercure) & s'il rempliſſoit le vuide tout entier, pour grand qu'il fût, il s'étendroit au de là des bornes de la nature (par elle aſſignées à l'air,) en cas qu'il fût dilatté, rarefié, & réduit en une conſiſtance auſſi ſubtile que l'air. L'air même, s'il devenoit auſſi denſe & reſſerré que le vif argent & l'eau, ne s'étendroit pas plus loin, & ne monteroit pas haut que chacun d'eux fait. D'où vient, que ſage Nature, pour obvier à ces deux inconvéniens oppoſez, d'un vuide, & d'un trop ou plus du corps montant qu'il n'en faut pour emplir l'air, & s'étendre auſſi loin

loin & aussi haut, en cas qu'il fût devenu aussi étendu que lui; se partageant entr'eux deux subvient à l'un & à l'autre, autant qu'elle le peut faire par son ordre & par ses régles: remplissant l'espace vuide en partie, *secundum quid*, (vû qu'il y reste de l'air) mais n'y faisant monter d'eau ou de tout autre fluïde qui prend la place de l'air, & en devient le Vicaire, qu'une quantité égale en poids à ce qu'auroit l'air, s'il étoit aussi serré & dense que ce fluïde.

§. XXXI. Car quand à ce, qui le fait hausser & baisser ensuite, aprés qu'il est une fois réduit à ce poids de l'air, ce n'est rien, que la froideur & la chaleur extérieure qui est au dehors du Tube, qui condense & rarefie, fait s'étendre & retrecir, l'air qui reste dans le Tube au dessus de la colomne; (où quelque peine qu'on prenne pour l'épuiser & tirer, il en demeure toûjours) comme on peut aisément voir en y appliquant de l'eau & du feu l'un aprés l'autre (ou quelque chose de froid & quelque chose de chaud) l'un faisant incontinent hausser & l'autre baisser ou descendre la colomne plus haut ou plus bas au tube qu'elle n'étoit dans le tems de sa premiere descente & reduction à ce poids.

§. XXXII. D'où je dis pour conclusion, que cette

cette invention des leur, qu'ils appellent un Barometre, n'eſt au plus qu'un thermometre fait avec du vif argent au lieu de l'eſprit de vin; Vieille & ancienne invention! qui ne ſert à autre choſe qu' à montrer le froid & le chaud; ou la condenſation & rareſaction de l'air, qu'on trouvoit fort bien ſans elle. Découverte incomparable des Sages de nôtre Siécle, qu'on ne ſçauroit trop payer; & qui mérite de reſte tous les titres & les penſions que les Princes leur en donnent! Faites-vous rendre vôtre argent, Meſſieurs qui aprenez d'eux, ils vous trompent impunément. Mais *le trompeur*, dit Job 12. 16. *& le trompe ſont à Dieu*..

§. XXXIII. Mais quel ſigne montres-tu toi-même, diraquelqu'un? Quel avancemant des Arts & des Sciences fais-tu? Qu'elle invention profitable as-tu découvert toi-même? Que fais-tu plus que les autres, pour prendre, comme tu fais, à tâche tous les Sçavans, trouver a redire à tout, détruire & renverſer tout ce que les autres bâtiſſent; comme ſi tu étois l'unique vrai bâtiſſeur, & comme ſi la ſageſſe devoit mourir avec toi? Job. 12. 2. Si tu ſçais plus que les autres montre-le par les éfets: & réduis ce que tu ſcais de théorie en pratique.

§ XXXIV.

§. XXXIV. A quoi je répons deux choſes. (1) Que j'ai déja fait cela, & le veux bien faire encore: que j'ai déja juſtifié & montré la vérité; que je l'ai tirée du puits où ces gens l'avoient cachée, & rectifié leur erreur: ce que je vais faire encore dans les trois choſes qui ſuivent. *La Sageſſe eſt juſtifiée* (reconnuë) *par ſes enfans*, *Matth.* 11. 19. & même écoutée des fols, *Prov.* Si tu ne peux en voyant & oyant entendre & voir, c'eſt ta faute & non la mienne. (2.) Et que la génération tortuë & adultereſſe demande toûjours un ſigne aux Domeſtiques de Chriſt, tout de même qu' à leur Maitre, *Math.* 16. 24. 25. Mais quoi qu'il n'en donnât point quand on le lui demandoit; & que la Tourbe infidelle de nos Sages en ſoit indigne; néanmoins par complaiſance pour ce peu qui ont l'œil ſimple & ne ſont pas pervertis; & pour qu' on voye que la Science n'eſt pas une choſe oiſive, & ne gît pas en paroles, & en certains termes d'Art à quoi on la veut réduire, mais en œuvres & en vertus, 1. *Cor.* 4. 20. & n'eſt pas comme on la fait, purement ſpéculative; je veux bien, quoi que trés-peu verſé dans la Méchanique, leur donner une invention fondée ſur l'expérience & ſur les obſervations mentionnées en

en cet Essai, pour lever l'eau tant qu'on veut, par un mouvement qui est naturel & perpétuel, à quoi je ne sçache pas qu'on ait encore pris garde.

§. XXXV. Les trois choses qui réfutent & rectifient d' autres erreurs & faussetez de nos Sages, & montrent trois véritez; & qui sont trois conséquences tirées de l' expérience des deux Tubes en cet Essai, aussibien que les deux autres aux pages 7. & 8. sont celles-ci. La prémiere, que l'air, tandis qu'il est air, ou en consistence d'air, n'apoint cette gravité & pression qu'ils lui assignent, mais semble avoir au contraire beaucoup de legereté. Vû qu'on voit, que quand on tire le Tube hors du stagnum, où il est plein de mercure, & on le pend à unclou l[illegible] bouche en bas, & en l'air, afin qu'il se vuide en l'air; l'air y monte au méme tems que le mercure en descend, non seulement de soi-même, mais même avec telle force & impétuosiet qu'en montant il fait sauter le tube avec el mercure un pied & demi de haut, en danger de le casser contre le clou ou cheville où on le tient suspendu pour faire cette expérience. Et qu'il va tout droit au tube, plûtôt qu'à quelqu'autre part en l'air à l'entour du tube; preuve qu'il n'y monte par la gravité de l'air ou du mercure y tombant

en

en descendant hors du tube, mais par *fuga vacui* qui l'y fait voler si vîte, & y determiner sa course plûtôt qu'ailleurs, à cause du *vacuum* qui s'y produiroit, alors si l'air ne se remplissoit.

§. XXXVI. 4. La seconde, qui détruit une autre des découvertes de nos Sagés, (à sçavoir que les corps fluïdes en leur sphere pésent, ou ont de la presſion & gravité sur eux-memes,) est, qu'on voit que tout l'éfort du poids & de la presſion de l'eau enclose au grand tube n'est pas droit sur le petit, ni sur l'eau qui l'environne, & que l'autre a droit sous elle, en la perpendiculaire; mais contre l'air comprimé & enclos au petit tube, en ligne réfléchissante obliquement vers le haut, poussant en haut l'air enclos & le tube qui l'enferme. D'ou il conste evidemmént, que puis que l'eau n'a ici, étant enclose en un tube, nulle presſion sur soi-même, elle n'en a point non plus étant libre & en sa sphere: & que puis que sa presſion est contre ce petit tube par dessous en ligne oblique, elle n'est pas sur les corps non plus, qui s'enfoncent en l'eau, mais contre & par dessous eux, leur resistant par en bas pour les soûlever en haut, & les repousser hors d'eux; afin de se réünir & rejoindre, & prévenir le chasme & vacui-

vacuité [que nature fuit par tout, nature & le monde étant *plenitudo entium* : *omnia plena Jovis*] ou plûtôt la solution de leur continuité que ces corps la causent en eux. Et si leur pression étoit en bas sur ce qui s'enfonce, jamais plongeon, ni plongeur, ni poisson, ni chose aucune qui se plonge, & qui s'enfonce jusqu'au fond d'une eau profonde, ne s'en pouroit relever.

§. XXXVII. 5. Et la troisiéme démontre, contre un troisiéme Château en l'air des Sçavans du Siécle [à sçavoir que les fluïdes éminens & déplacez se réduisent à leur niveau en pressant en ligne droite en bas ce qui est sous eux; & en haut ce qui se trouve à leurs côtez autour d'eux] qu'ils ne se réduisent pas au niveau par cette voye. Vû que quand on laisse aller & descendre la colomne du tube dans le *stagnum* où il trempe & est debout, en ouvrant le petit trou qui y est bouché de cire, on voit qu'en sortant du tube, au lieu de pousser en bas ce qu'elle a droit dessous elle, & en haut ce qui se trouve autour d'elle à ses côtez, & se méler avec lui; elle ne pousse en bas ni en haut quoi que ce soit; car le *stagnum* hausseroit, ce qu'on voit qu'il ne fait pas; mais que déplaçant ce peu du *stagnum* qui touche au tube en l'endroit où elle passe, qui

qui n'eſt qu'autant qu'il en faut pour donner paſſage libre au peu qui ſort à la fois, elle paſſe droit en haut entre la bouche du tube & la partie du *ſtagnum*, qu'il touche immediatement, rejalliſſant auſſi haut par dehors autour du tube; (marque, qu'elle n'employ pas ſa force & presſion ailleurs contre ce qui eſt ſous elle) qu'elle eſt ſait dedant du tube; & ſe réduit au niveau de méme, que fait la pluye ou d'autre eau qui tombe en l'eau, en tombant dans le *ſtagnum* & ſe mêlant avec lui. Et de la méme maniére les fluides déplacez par des corps qui s'y enfoncent ſe répandent & s'enmoncelent au tour d'eux à leurs côtez, s'écoulans de déſſous eux à meſure qu'ils s'enfoncent, & tâchans de retourner & ſe réduire au niveau en preſtànt de tout leur poids & leur peſanteur contr'eux. Et ſi l'éminence d'eau ſe réduiſoit au niveau de la maniére qu'ils diſent, il s'enſuivroit que ſon poids, ſi elle ſe réduiſoit au niveau en l'Ocean ou autre grande eau profonde, en enléveroit un autre infiniment plus peſant & plus grand qu'il n.eſt lui même. Et jamais corps qui s'y noye, pour grand & peſant qu'il fût, ſi la choſe étoit ainſi, ne s'y pouroit ſumerger. Ce ſont là cinq des travaux de nos Hercules modernes, qui depuis

 tren-

trente-cinq ant ont tans fait de bruit entr'eux ; mais que cette expérience de trois sols rend inutilès : tirant avec ses deux tubes plus de véritez du puits oû ils les avoient cachées, qu'ils n'ont la mine de faire en trente-cinq autres années avec tout leur apparat.

§. XXXVIII. L'invention, que j'ai promis de donner pour lever l'eau à la hauteur qu'on voudra, est fondée sur la derniére de ces trois observations. Car en observant, que l'eau déplacée monte à l'entour du corps qui s'enfonce en elle ; & que le corps qui s'enfonce de place autant d'ean qu'il pese, je considerai en outre, que si cette eau là étoit resserrée en un Vaisseau & ne pouvoit se répandre & hausser tout à l'entour de ce corps qui la déplace, il faudroit qu'elle baissat en sortant, de dessous lui, si on lui ouvroit un trou ou passage par ailleurs, qu'ainsi en le lui donnant par quelque canal ou Tube au côté de ce Vaisseau dans lequel on l'encloroit ; elle sortiroit par là & monteroit, si ce Tube alloit droit de bas en haut.

§. XXXIX. D'où concluant qu'il falloit resserrer l'eau en un lieu, & que ce lieu fermât juste avec un bouchon flottant ; je fis faire un Puits de bois, fort rond, avec son

ſon bouchon ou piſton qui s'emboitoit éxactement en ſa bouche ; & qui flottoit, étant creux, comme un tambour ou tonneau ; à peu prés de la figure que le piſton d'une pompe, je veux dire plus étroit par un des bouts que par l'autre: & fis metre à un côté du puits, & fort prés du fond, un tuyau de 30 pieds plus élevé que le Puits. Et puis laiſſant entrer l'eau, j'y mis le bouchon de bois le bout le plus large en bas : & en le charcheant de poids je trouvai, qu'il s'enfonçant chaſſa l'eau hors du Puits par le Tube ou le tuyau au côté, avec une force égale à la peſanteur du poids que j'avois mis deſſus lui : en ſorte que le tuyau n'étant pas d'une groſſeur ni d'une hauteur capable de tenir toute cette eau, il la jettoit au dehors avec force & violence plus haut que ſon orifice ſuperieur, ou bout d'enhaut. D'où il conſte, que l'eau monte, & peut monter auſſi haut que la quantitè qui eſt déplacée ſe peut étendre.

§. XL. Le Puits doit être profond, & avoir la bouche ronde, de bois, de fer ou de bronze, afin qu'elles s'uſe moins ; & ſoit unie & polie, pour fermer d'autant plus juſte : Et le Puits doit être fait en l'endroit même où l'eau ſourd : & avoir á un cô-

té au bas deux tuyaux ou Tubes, de la hauteur néceſſaire ; & avec chacun ſa clef pour les ouvrir & fermer quand l'eau croît ou diminuë. Et ſon bouchon ou biſton doit etre moins haut que large, ou plat ; & bien relié pour qu'il ne faſſe point d'eau; & moins large à ſon ſommet qu'à ſa baſe ou bout d'embas ; pour boucher & preſſer l'eau en bas uniformement, & pour laiſſer vers ſon haut ou ſommet, entre le Puits & ſoi, un eſpace vuide, où l'eau qui paſſe & qui hauſſe entredeux étant reçûë ne le faſſe pas ſitôt abaiſſer & s'enfonſer que ſi elle le couvroit. Enfin ce piſton doit etre chargé de poids plus ou moins, juſtement à proportion de la quantité de l'eau que les tubes contiendront ; & de celle qui ſourdra : mettant & ôtant du poids à meme qu'elle croitra ou baiſſera dans le puits; ce que la ſituation du piſton indiquera.

§. XLI. Commes ce poids & piſton chaſſeront inceſſamment hors du puits l'eau qu'ils repouſſent, elle ſortira toûjours par les tubes, & montera à meme qu'elle ſourdra ; ou bien il n'en ſourdra plus. Et montera auſſi haut, que cette quantité là qu'ils deplacent en s'enfonçant poura aller & s'étendre. Enſorte qu'il n'en faudra déplacer qu'à proportion du contenu

tenu des tuyaux; autrement de la grosseur & de la hauteur dont on verra qu'il faudra qu'ils soient; en proportionnant les poids à cette quantité là. Et il n'y a point à craindre ici que la tuyau créve; vû que l'eau y montera toûjours, & non par reprises, comme elle fait dans la pompe; & parce que ce qui monte à son mouvement en haut, & ne peut au méme tems en avoir un tout contraire, elle ne descendra point, & n'aura par conséquent ni pression, ni force aucune, ni éfort contre le tube; qui partant poura durer autant qu'une pompe fait, sans s'ouvrir, ou sans crever. Quand à l'eau qui rejallit, ou plûtôt qui monte & passe tout à l'entour du piston, (parce qu'il n'est pas possible de faire qu'il bouche & serre le puits si éxactement qu'il n'en rejalisse un peu) elle demeurera dans l'entredeux du piston & du puits, où elle monte, jointe à celle de dessous; & aidera avec elle, par son poids & sa presion, à suporter le piston, & a le faire floter.

§. XLII. Par cette invention, qui met la terre, ou les poids ou pierres pesantes, au dessus de l'air; ce qui fait que l'air aussi met l'eau au dessus de soi; on peut faire monter l'eau à la hauteur qu'on la veut; & en grande quantité: ce qui sort par l' entre-

deux du puits étant peu de chose, & bien moins que ce qui sourd. Outre qu'en mettant du feutre tout à l'entour du piston, comme à celui d'une pompe; il en bouchera bien mieux; & laissera d'autant moins passer d'eau par l'entredeux. Au pis aller, tant cette eau, que celle qui vient d'ailleurs que du puits, comme en des mines; peut rentrer; non dans le puits; (parce que pour cet éfet il y faudroit faire un trou pour y laisser entrer l'eau; par lequel il est à croire qu'elle sortitoit plus vite qu'elle ne pouroit entrer) mais dans un des deux tuyaux; à cause que l'eau y monte, & en y montant fera aussi monter avec soi, par son mouvement en haut, toute celle qui y entre. Et il faut l'y faire entrer par un troisiéme tuyau' qui d'un bout recevra l'eau, qui sortira par un trou ouvert en l' entredeux même, & l'introduira de l'autre dans l'un desdits deux tuyaux. Mais ce troisiéme tuyau doit étre courbé au bout par où il l'introduira, & couvert d'une soupape; la soupape, & la courbure (qui doit aller vers le haut) etant pour empêcher l'eau qui vient du puits, d'y entrer.

§. XLIII. Et s'il est besoin de force pour introduire cette eau, il n'y aura qu'à faire un

une fosse auprês du puits; où tant cette eau que toute autre qui vient d'ailleurs puisse entrer: & la couvrant d'un plancher sur quoi on fera deux puits qui se toucheront l'un l'autre, & de la même façon que l'autre, mais plus petits, avec chacun son piston flotant, & qui soient tous deux d'une même pesanteur; on pendra ces deux pistons aux bouts d'une même barre, par le milieu de laquelle une cheville, fixée en l'entredeux de ces puits, passant, la laisse jouér librement des deux côtez, comme le bras d'une balance. Et au fond de chaque puits, qui sera le pancher meme, il faut mettre un bout de pompe qui entre en l'eau par en bas, & soit par en haut égal, ou au niveau du plancher: & couvert d'une soupape; qui s'ouvrant laisse entrer l'eau, quand les pistons haussent ou montent; & se fermant la retienne quand ils s'abaissent & descendent. S'ils sont bien contrepesez & en un juste équilibre, l'eau qui monte en un des puits en haussera le piston, & fera en meme tems baisser l'autre en l'autre puits. Ainsi chacun tour à tour en haussant & en baissant chassera l'eau des deux puits dans le troisiême tuyau qui l'introduira dans l'autre; l'y faisant entrer par force, & mon-

ter inceſſamment avec l'eau qui vient du puits: ces deux eaux montant enſemble, par un mouvement qu'on peut appeller, perpétuel. Mais il faut à ce troiſiême tuyau mettre des ſoupapes, pour que quand les piſtons hauſſent, l'eau qui entre & vient, des puits n'y puiſſe pas retourner.

§. XLIV. Si cette invention ici pouvoit ſervir toute ſeule j'aurois donné au Public deux inventions au lieu d'une. Et ſelon, les aparences elle le pouroit bien faire; ſa force étant ſuffiſante pour ouvrir le paſſage & donner entrée à l'eau des deux puits dans l'un des tubes; n'etant beſoin tout au plus, par l'obſervation cinquiéme, que d'une force capable de lui ouvrir le paſſage, en déplaçant ſeulement cette eau là qui couvre & touche immédiatement la bouche du tube par où l'autre entre. Mais comme en la méchanique, on ne peut dire qu'on ſçait avant d'avoir fait l'epreuve; & que mon expérience n'eſt pas venuë juſqu'ici, je laiſſe à nos Inventeurs de choſes toutes trouvées cette découverte à faire; ſi le digne Docteur Wall, qui en ſçait plus que, Wallis, ne l'a pas faite avant eux.

§, XLV. J'ai tiré cette Invention de l'obſervation cinquiéme qui eſt à la pag.368. à ſçavoir de la maniére dont les fluïdes ſélevez

levez se réduisent à leur niveau. Et comme de ce principe j'ai déduit des choses utiles, parce qu'il est veritable : ainsi sur les fondemens que nos Sçavans ont posé, leurs disciples ont bien la mine de bâtir des fausfètez & des inventions pareilles à celle du Barometre, ou bien d'un Areometre; c'est à dire bonnes à rien. De ce retour des fluïdes emmoncelez au niveau j'ai aussi déduit la cause du Reflux & des Merées; comme on verra en l'Essai du mouvement de la terre.

§. XLVI. Au reste, quand ceux qui trouvent que je ne sçai pas écrire le Francois corectemént, m'obtiendront la permission d'aller demeurer en France sans y étre inquiété pour les chimères d' autrui, j'y retournerai l'aprendre: car en étant sorti jeune je ne l'ai jamais bien sçu; ni meme (tant parce que je ne l'ai point éxercé, que parcé que j'ai appris quelques autres Langues depuis, dont les unes ont chassé les autres de ma mémoire,) pû retenir ce que j'en sçavois quand j'en ai sorti.

§. XLVII. Proposuéram quidem citius dare orbi literario obseruationem hanc ad me transmissam, sed impediuit hactenus, propositum effectui dare, partim quod sperarem, autorem & reliqua capita suarum meditatio-

num editurum ac ita integrum volumen publicaturum esse, vt ita non opus sit nostra publicatione; partim quod vellem eam curare in idioma Latinum transferri, vt eò magis conueniat cum reliquis obseruationibus. Sed cum hactenus cessauerit Autor edere tractatum suum, & videatur saltem pauca exemplaria primi huius capitis curare imprimi, & displicuerint versiones Latinæ mihi exhibitæ, difficile etiam sit, varios loquendi modos, quibus Autor subinde vsus est, cum illa emphasi & vi significandi in lingua latina exprimere, quam habent in idiomate Gallico: malui eius obseruationem in ea lingua, qua eam transmisit, communicare erudito orbi, quam rem diutius differre. Habebunt hic defensores Philosophiæ corpuscularis, in quo se exerceant, quorum in gratiam potissimum obseruatio illa in Tomo hoc locum sibi vindicavit, cum sciam, eos esse nouorum inuentorum insignes fautores.

OBSERVATIO XXXI.

IVS BELLI ET FOEDERVM STATVVM IMPERII GERMANICI.

SVMMARIA.

Status controuersiæ. §. *I. Ius quid hic denotet.* §. *II. De Iure fœderum statibus competente dispositio Instrumenti pacis. Ex hac etiam Ius Belli metiendum.* §. *III. Imo bellum, offensivum expresse*

presse in legibus fuit prohibitum §. IV. *An mores Imperii huic prohibitioni obstent?* §. V. *Aliæ rationes pro licentia belli offensiui.* §. VI. *Ostenditur eas nihil inferre* (1.) *quoad bella ciuilia*, §. VII. (2.) *quoad bella socialia. Diffidationes antiquæ hodie non amplius in vsu.* §. IIX. *Quid iuris, si Constatus nolit satisfacere Instrumento pacis aut legibus imperii?* §. IX. *Eiusmodi coërcitionem non esse bellum offiensiuum.* §. X. *In causa dubia status non possunt vindicare bello iura sua* §. XI. *Quid si bello aperte iniusto status constatum turbet?* §. XII. (3.) *quoad bella externa. Extraneos bello petere nequeunt ordines imperii* §. XIII. *Loca eam in rem ex Puffendorffio.* §. XIV. *De fœderibus quid olim in Comitiis sit actum* §. XV. *Sententia Obrechti de fœderibus statuum.* §. XVI. *Fœdera fieri debent saluo Imperatore & imperio, olim etiam saluo Papa* §. XVII. *Exemplum ex fœdere Rhenano nouissimo* §. XIIX. *Limitatio dictorum & Conclusio* §. XIX.

§. I.

Acris hactenus inter Dd. disceptata controuersia, *An status Imperii habeant Ius belli offensiui*, a) & *an inscio Imperatore possint fœdera cum exteris pangere?* Qui af-

a) Quæstionem hanc accuratè tractavit vir quidam Illustris in Tomo IV. Obferv. 8. Ego verò cum in Differtatione de collisione morum

cum jure scripto, asseruissem, observantiam Imperii tollere posse leges scriptas observantiam contrariam vetantes, inter alia apposui: etiam legem de pace publicâ moribus hactenus fuisse mutatam, ut plerique Status Imperii præter jus belli defensivi, quod ibi concessum est, utantur etiam jure belli offensivi (ex iusta videlicet causâ) quod tamen ibi sit prohibitum. Hanc autem mutationem & experientiam testari, & rationem defendere, quia iubeatur in constitutione pacis publicæ, quod quilibet offensus debeat esse contentus, ut causam suam in iudicio debito modo agere liceat. At per næuos status hodierni Imperii Germanici, factas esse lites immortales in Dicasteriis Imperii. Hinc idem esse in effectu intuitu statuum potentum, ac si iudicia cessent: Ubi autem cessant iudicia, ibi licere etiam bello offensivo vindicare iniuriam illatam. Simul tamen notavi, Limnæum sententiam, de iure belli offensivi statibus competente malè probare voluisse ex legibus imperii, cum tamen leges imperii potius doceant contrarium. Igitur addidi, videri totam hanc quæstionem commodissimè ea methodo tractari posse, ut (1.) causæ explicentur, cur constitutiones præcedentum Imperatorum de pace publica nullum effectum habere potuerint: inter illas potissimum eam esse (2.) quod ob nimis tum turbatum statum diffidationes sub certis conditionibus fuerint permissæ. (3.) An possibile sit, bello defensiuo subditis permisso pacem publicam in regno procurare? (4.) Cur tamen id in constitutione Maximiliani fuerit permissum? (5) Sine rationabili administratione iustitiænon potuisse etiam efficaciter prohiberi bella offensiua. (6.) An ipsa institutio ac

or

affirmatiuam tuentur partim fundamenta quærunt in ipsis legibus contrariis, partim in ipsa formâ Reip. necessitatem hisce bellis fœderibus offensivis indulgente: Econtrario in diuersam partem abeunt alii: Nos posterio-

ac ordinatio Cameræ, eius emendationes subsecutæ, & praxis hodierna ita sint comparatæ, ut deinceps potens contrà potentem principem rationabilitèr administrationem iustitiæ cum effectu sperare possit? (7.) Quàm difficile & fortè imposposibile sit, bella offensiua & defensiua in explicatione ad casus obvenientes exactè secernere. (8.) Ex historiis omnium bellorum post constitutionem pacis publicæ ortorum constare, ab utraque parte semper, & utrobique quidem cum maximâ plerumque verosimilitudine prætensum fuisse, bellum defensionis causâ esse susceptum. (9.) An leges effectum habere possint, quæ medium subministrant, dispositionem legum cavillandi? (10.) Qvænam sint rationes status, cur in nouioribus legibus, ut instrumento pacis, capitulationibus ac Recessibus res quædam obsoletæ, aut quarum effectus nullus sperari potest, repetantur. Hæc à me ibi dicta videntur occasionem dedisse dubiis hic adversus illam meam sententiam propositis. Cum vero tum quidem tempus non habuerim, thema istud difficillimum, pro dignitate exponendi, & fortè brevitas ibi dictorum, & cum brevitate conjuncta obscuritas in causa sit, ut fortè mea sententia nondum distinctè percipe possit; licebit ad observationem hanc Amici honoratissimi nonnulla adjicere, non ut

ſteriorem ſententiam legibus & moribus *b*) omnino eſſe conuenientiorem credimus) & quidem ante omnia monemus ſtatum controuerſiæ recte ponendum eſſe: Non enim diſputamus. *An non Principes nonnulli Imperii hactenus bellis offenſiuis impune* c) *ſe petierint?* Neque hoc ſub incudem vocamus, *An ob lenta auxilia & morbos Imperii Comitiales, ferme impoſſibile ſit via iuris à conſtatu ſuo ſua acquirere?* d) Sed hoc tantum quærimus, An Status Imperii IVS HABEANT BELLI OFFENSIVI, & an Fœdera poſſint licito iure cum exteris ſine conſenſu Imperatoris ſancire? Quod omnino nobis negandum videtur.

§. II.

ut diſſentientem à me refutem, ſed, ut ſaltem mentem meam diſtinctius explicem. Nam ſaltem extemporanea ſunt, quæ hic annoto, & dum hæc ſcribo, ad nihil minus aptus ſum, quam ad illam animi diſpoſitionem, quam requirit meditatio quæſtionis tanti momenti.

b) De Legibus non dubito: nam & hoc ipſe aſſero. At de moribus res ulteriorem disquiſitionem meretur. Ea enim quæ in hâc obſervatione adducta ſunt exempla, vereor an ſufficientia ſint ad mores conſtituendos.

c) Rectè. Hinc etiam dixi, eos id iuſtè & cum ratione feciſſe.

d) Sed ſi hæc quæſtio non vocatur ſub incudem, fruſtranea erit omnis diſputatio, cum per dicta initio ratio omnis aſſertionis meæ in eius diſcuſſione nitatur.

§. II. Vt itaque eo dilucidius mentem nostram possimus declarare, primo explicabimus, quid nobis sit *Ius habere vel non habere* Est quippe Ius nobis qualitas moralis actiua ex concessione superioris personæ competens ad aliquid ab altero homine, cum quo in societate viuimus, iuste habendum vel agendum, quæ concessio cum vel tacita, vel expressa sit, videbimus, an Status Imperii illam habeant an non.

§. III. Et quidem præsuppono statum Imperii nostri Germanici nouam ideam & formam quasi recepisse post. I. P. O. itaque si de Iuribus Statuum Imperii hodiernis iudicium ferre volumus, necesse est, vt non ad antiquiora tempora sed ad tempus I. P. O. recurramus *Obrecht in Expos. I. P. C. art. 8. pag. 174.* Sic ut merito statuamus, quod Principes Imperii ea tantum jura habeant quæ in *I. P. O. art. 8* vel expressis verbis vel sub vocabulo *similia* e) continentur. Jam verò si evoluimus tabulas prædictas, præ-

e) Sed hoc vocabulum tam latè patet, & tam obscurum est, ut, si non adjungatur expositioni instrumenti pacis Historia præcedentium incrementorum superioritatis territorialis, sola Instrumenti pacis consideratio insufficiens aut certè valdè obscura norma sit judicium ferendi de iuribus statuum.

præsertim ubi agitur de Jure belli statibus competente, statim offendimus mirum in modum & variis sub repagulis illud esse inclusum, & non nisi salvis illis repagulis esse concessium credendum. Ita enimde fœderibus bellum plerumque antecedentib9 *d. l.* cauetur. *Cumprimis verò jus faciendi inter se, & cum exteris fœdera, pro sua cujusque conservatione, ac securitate singulis statibus perpetuò liberum esto, ita tamen, ne ejusmodi fœdera sint contra Imperatorem & Imperium, pacemque ejus publicam vel hanc imprimis transactionem, fiantque salvo per omnia juramento, quo quisque Imperatori & Imperio abstrictus est.* f.)

§. IV. Imò quod bellum offensiuum attinet, expressis verbis hoc statibus esse interdictum reperimus, in tabulis pacis *art. 17. §. 7.* hisce verbis; *Et nulli omnino statum licet jus suum vel armis persequi, sed si quid controversiæ jam exortum sit, sive post inciderit, unusquisque iure experiatur, secus faciens sit reus fractæ pacis: Quæ vero judicis sententia definita fuerint, sine discrimine statuum, executioni mandentur, prout Imperii Leges de exequendis sententiis consti-*

f.) Vti nunquam negaui, verba legum imperii statibus denegare ius belli offensiui, ita ultro addo, quod eadem hæc clausula Instrumenti pacis repetita sit in Capitulatione Iosephi art. 10.

ſtituunt. Et ſi acta, quæ in compoſitione tabularum m Oſnabrugenſium confecta,& quæ inter alios collegit *Lundorpius P.5.p.* 1075. ſeqq. evolvimus, ſtatim offendimus, nullam aliam mentem, neque petitionem fuiſſe ſtatuum, quam ut *jus fœderis defenſiuum* (quod ipſis antea in pace Pragenſi *de anno 1635. §. 75.* denegatum, *vid Aut. Hiſt. Pac. Weſtph. l. 2. c. 12. §. 28.*) illis ſalvum redderetur, g) quod & Capitulatione Leopoldi *art. 6. & 10.* & Joſephi *art. 10.* ut omnis ſcrupulus adimeretur, quaſi renovatum, verb. zu ihrer defenſion Sicherheit und Wohlfarth ; nihilq; magis tunc curarunt, quàm quò & occaſiones belli præſcinderentur :

§. V. Expreſſo itaque iure cum prohibitum ſtatibus bellum & fœdus offenſivum ſuſcipere, videndum, an regula exceptionem patiatur, vel an tacite hæc prohibitio abolita. Non nego moribus contrariis poſſe aboleri legem & abrogari, adeo ut illud Plauti in Trinumo Act. 4. Scen. 3. verſ. 30. nihil inſipidi ſapiat, *Mores LL. perduxerunt tam in poteſtatem*

 ſuam

g) Oſtendunt hæ circumſtantiæ, ideò ſaltem petitum fuiſſe ius fœderum defenſivorum, quia anteà & hæc fuerant denegata, & quia ſi diſerue fœdus offenſiuum petiisſent nihil obtinuiſſent, partim etiam, quia facilè videbant, obtento jure fœderis defenſiui, ſe etiam revera obtenturos eſſe ius fœderis offenſivi, ob difficilimam ſecretionem belli defenſiui & offenſiui.

ſuam, Magis queis ſunt obnoxioſi, quam parentes liberis; Ea miſera ad parietem ſunt fixa clavis ferreis, Vbi malos mores h.) *affigi nimis fuerat æquum*; noſtroque ſeculo poſſit applicari, ſic ut cum *Dn. Hertio de ſuperior. territ. th.20. §.15.* inclamare liceat: *Leges ſummâ ſapientia & conſilio lata* i) *verum ſine moribus parum profecerunt*; neque hoc nego, eſſe næuum non minimum, qui deformem reddit noſtram Remp. quod lites in illa Statuum fiant immortales, & quod contra potentem Statum iudicia & ſententiæ non poſſint ſemper tuto exequi, *l*) quod & quondam Illuſtr. Forſtnerus *Epiſtola ad Ill. Baron de Boineb.* ſcripta agnouit, quando, Statum Germaniæ corruptum inter alia hiſce depingit: *Bonas ſed vanas ſine auxilio leges, ma-*

h) Hoc tertium comp[illegible]tionis in dicto Plautino non agnoſcó. Nam loquor de moribus non malis, ſed qui ex hypotheſi ſtatus Imperii neque boni, neque mali ſunt.

i) Id forte adhuc in quæſtione eſt. Quæritur nimirum, an prudens ſit conſilium & lex, quod ad Statum Reipublicæ, cui aptari debet, non eſt aptum? Sed iſtam quidem litem iam non facio meam.

l) Atqui hanc confesſionem accepto. Exinde enim ni fallor, firmisſimo nexu ſequitur, ceſſare iudicia in Germania, idem enim eſt, nullum iudicium, & iudicium effectu carens. At ceſſantibus iudiciis, quemlibet, etiam, privatum, habere ius belli, offenſiui quoque, ex principiis iuris naturæ & Gentium conſtat.

malos mores, lites ac controuersias, quæ iudiciis habebantur, armis vindicatas, elusam denique potentia rerum iudicatarum vim & autoritatem quis tangat?

§. VI. Cum itaque ratio legis qua bella offensiva denegantur Statibus, hæc sit, quod iudicia imperii restaurata, quibus læsis occurri debeat, hæc autem ratio plerumque cesset, hinc dicunt cessante ratione legis prohibitiua ipsam cessare legem, armisque dari locum, ceu & argumentatus Dn. Cocceius m) *Iurispr. publ. c. 23. §. 29. p. 369*, & ipsam necessitatem *porrigere legem* dicit Dn. Hertius *Diss. de superior. territ. th. 31. p. 299*. Et fortassis non deerunt exempla contradicentibus, quibus demonstrare possunt, post Tabulas pacis confectas Principes Imperii inuicem se bello petiisse, & *impune* n) quidem, ex quo & porro argumentabuntur cum *Furstenerio de Suprem. c. 22. Ex facto sæpe permisso, quod iuri diuino atque naturali contrarium non est, multa repetione ius fieri.* Et omnino ex hisce rationibus

m) In eo saltem est differentia, quod Illustris Dn. Cocceiius saltem eum casum facere exceptionem putet, vbi iudicis iustitiæque obtinendæ copia non sit: ego vero putem, statum Imperii hodiè talem esse, ut ordinariè inter potentes non sit iudicis iustitiæque obtinendæ copia.

n) At sic ego non argumentor, per dicta lit c. Ac nolim sapientiam Philosophiæ Furstenerianæ comparari cum simplicitate meæ doctrinæ.

bus videtur posse concludi ipso iure licita esse bella offensiua in Imperio.

§. VII. Verum enim vero hi scrupuli quamvis ingentis momenti, me tamen non potuerunt hactenus a negatiua dimouere. Et vt eo facilius me explicem, distinctius erit procedendum. Scilicet notum, triplex dici bellorum genus (1) Ciuile, (2) sociale, & (3) externum; Ciuilia bella ea appellari, quando Princeps rebelles & refractarios subditos ad obedientiam redigit, notum, o) hæc bella Principibus Imperii esse concessa non ambigo, dum utraque *Capitulatio Leopoldi & Iosephi art. 7.* id sat dilucide probet. Verum dubito an hæc vis Principum armata bellum dici possit offensivum, cum potius in indubitato iure Principatus se defendant Principes ceu contra ciuitatem Magdeburgensem Serenissimus quondam Elector Brandenb. vrsit. vid. Pufendorff. *L. 9. Rer. Brand. §. 83.* Sed si Princeps Imperii vel contra Capitulationem vel alia pacta faciens, subditos & Status armata manu adigere velit vt sibi non obstantibus pactis id, quod ab illis exigit, concedere debeant, & vt suæ licentiæ velificari possit, externum quoque militem ad se allicit, illi sua præsidia

o) Hoc genus belli non propriè bellum ciuile dici, patet ex iis, quæ mox sequuntur. Magis propriè ciuilia bella aliàs dicuntur, quæ in Republica Aristocraticâ aut Democratica, vel mixta Proceres cum Proceribus, aut cives cum concivibus, aut status cum statibus gerunt.

ſidia concredit, & vt in Status & ſubditos ſuos deſæuiat, permittit, hic omnino peccat, & legibus Imperii reus fit, eoque caſu S. C. M. oppresſis opem ferre & iuſtitiæ brachium armatū illis porrigere poteſt & debet, ceu vltima verba dictarum Capitulationum *art. 7.* edocent.

§. IIX. (2) Sòciale quod attinet p) id maiorem dubitationem iniicit. Aſt bene circa ilud facies & antiqua & recentior Imp. Rom. vel potius regni Germanici erit inſpicienda: Ea pro ſtabilieuda ſu a ſententia ad antiquora iura, & imprimis Conſtitutionem Maximiliani provocant, & ex illa Jus Belli offenſiui deriuare volunt q) illi meo, quidem iudicio non tuto procedunt, diffidationes r) potius & contentiones ciuiles, imò nonnumquam latrocinia gentis in gentem erant, quam bella iuſta & legitima: *Autor. Animaduerſ. in Furſten.*

 de J.

p) Sociale bellum aliàs dicitur, quod pro ſociis confœderatis geritur. Igitur ſi Dominus autor rempublicam Germaniæ habet pro ſyſtemate irregulari confœderatarum Rerumpublicarum, utique bellum ſtatuum cum Conſtatibus poterit vocari ſuo modo bellum ſociale. At convenientius videtur bellum ſtatuum Imperii ad claſſem bellorum Civilium -ferri, præprimis ſi habeat remp. Germ. pro Republicâ ſimplici & unâ

q) Hoc ego quidem non facio.

r) Sed diffidelationes per conſtitutionem illam Maximiliani ſunt ſublatæ, & fortè reſpexit Dn. Autor ad tempora Caroli IV. & ea, quæ de diffitionib9 illorum temporum habentur in Aurea Bulla.

de J. supr. c. 21. Scilicet papali astu germani Principes à litteris & studiis alieni ense & ferro, non legibus sua iura dirimebant; temporibus itaque aliquid dandum, & ut quædam mora priuatis illis dimicationibus iniiceretur, Maximilianus cauit, ne ante denunciationes solennes, quas diffidationes vocabant, inuasiones à pœna essent imunes, quæ diffidationes nomen belli, quod inter gentes liberas obtinet, non merentur, non secus ac illæ deprædationes & barbaricæ inuasiones, quibus se hodie lacerant Lithuani, quas ad iura belli non referimus.

§. IX. Ast hodie illis diffidationibus in Germania abolitis aliter iudicandum: Aut enim vel ex instrumento pacis vel ex sententia à supremo iudicio lata status contra constatum agit, hic vero omni legis & judicis autoritate posthabita iusta petentis postulata spernit, seque opponit. Aut iura adhuc sunt illiquida, quæ status contra constatum urget; Aut tertio, in possessione sua notoria vel ex nudo odio quis à Constatu turbatur & insectatur, Priori casu quod tunc possit arma capessere Princeps, & in societatem vocare vicinos vel alios Principes, suaque iura à renitente repetere, non ambigo, ita enim claris verbis cautum in *I. P. O. art. 7. §. 6. Veruntamen si neutro horum modorum intra spatium trium annorum terminetur controversia, teneantur omnes ac singuli huius transactionis consortes, junctis cum parte læsâ*

ſi consiliis viribusque arma ſumere ad repellendam iniuriam à paſſo moniti, quod nec amcitiæ nec iuris via locum invenerit &c.

§ X. Sed nec hanc coercitionem ad iura belli offenſiui refero s) quod *Nicolaus Damaſcenus* olim pro defenſione Herodis, maxime urgebat; de *quô Ioſeph. Antiquit. Judaic L. 16. c. 16. p. 575.* & *Grot.* Epiſt. ad *Gall. p. 226. Edit. Geſen.* Tum vero *Nicolaus narrans de quingentis illis, quæ Herodes Obadæ per Syllæum dederat mutua, & de cautione, cui & hoc ineſſet, ut liceret Herodi, ubi dies ceſſiſſet, pignora capere ex uniuerſa Arabia, non illud bellum, ut inimici dicerent, fuiſſe aiebat, ſed, jure legitimo res eſſe repetitas. Neque tamen huc feſtinanter decurriſſe Herodem, ne tum quidem cum formula cautionis id permitteret, ſed poſt aditos Syriæ Præſides Saturninum & Volumnium, poſt, his coram datis à Syllæo, jusjurandum per genium ipſius Cæſarisque intra trigeſimum diem ſe & nomen exſoluturum, & dediturum, qui ex ditione Herodis in Arabiā profugerant. Quibus pactis juratis cum non ſtetiſſet Syllæus, iterum ab Herode appellatos Præſides, cumque hi permiſiſſent pignora capere, vix tandem cum ſuis profectum in Arabiam. Hoc, inquit, illud eſt, quod bellum, quod expeditionem, conquiſitis in atrocitatem vocabulis appellant. At quomodo bellum dicatur juris perſecutio poſt impetratam à præſidibus à te datis veniam &c.?* Cui aſſerto & adſtipulatur *R. I. Rabiſh. de anno 1567.* §. ſo halten wir/ quo *Exactio*

 hac

s.) Nec ego.

hacce contra refractarios minimè audit bellum.

§. XI. Quodsi verò dubia adhuc sint jura Principis, quæ contra alium prætendit, t) tunc nequaquā ad arma ptovolare potest, nisi prius legum axilio implorato, u) neque ante sententiam expectatam x) dici potest, esse sic comparatum statum nostræ Reip. ut ab. eo jus expectari nequeat, affectib9 y) modo non indulgeamus, à ui abstineamus, & impartiali aliorum iudicio res nostras submittamus, & non opus erit arma violenta velamento defensionis naturalis obtegere: Bene *Schüzius*, V. 2. disp. 10. §. 3. in hanc rem disserit: *In omnibus fere bellis ejusmodi utriusque partis, licitæ defensionis & pacis publicæ assertionis & conservationis colorem cau-*

t) Hic casus maximè est huius loci.

u) Sed frustrà imploratur auxilium legis, cuius finis & executio frustrà expectatur.

x) Quamdiu vero expectandum erit? Cum habeamus exempla possessoriorum summariissimorum, quæ ultrà seculum durarunt. Notum est, JCtum celebrem, quem honoris causa non nomino, qui cum vocatus fuisset in consilium intimum cuiusdam principis Imperii, in quo deliberabatur de reparatione damni, quod vicinus dederat, & cum ordo eum tetigisset votum suum eò direxerat, ut diceret, habere Principem actionem legis Aquiliæ, postea nunquam vocatum fuisse ad Consilium, tanquam qui sententiam parum pertinentem dixisset.

y) De affectibus planè hic non est sermo, nec de partialitate iudicum, sed de iis, quæ suprà §. 5. Dn. Autor iam concessit. vide notata lit. l.

causæ suæ quæsivisse historiarum aliaque publica testari monumenta, quibus nullum fertilius seculum reperiatur ac hoc nostrum : Certe causa Wildfangiatꝯ dedit huius tragœdie testimonium : Et ea, quæ *de facto* à quibusdam in alios mota arma, ius non tribuunt, neque à Cæs. Maj. & Imperio approbta vnquam, nisi dicere velis ; *ipso facto & ipso iure esse synonyma in LL. Germanis, vid. Schilt. in Instit. I. P. p. 2. p. 279.*

§. *XII.* Hoc eo magis procedit, si cui Principi ab alio contra pacem publicam notoria vis infertur, sicuti nostris temporibus, à Svecis Potentissimo Electori Brandenb. factum meminimus, Ejusmodi enim arma omni justitiæ & pietati repugnare uniuersa pronunciauit Resp. Germaniæ, ipsaque non tantum C. Maj. sed & Sereniss. Domus Brunsvicensis Luneb. aliique Principes secundũ Imperii leges, *vid. Ordin.* des Landfriedens zu Worms *de anno 1521. t. 2. O. C. pag. 2. t. 9. §. 2.* recte contra hanc aggressionem Serenissimo Electori Brandenb. manus auxiliatrices præbuerunt. Ex quibus & hoc apparet nullum in Imp. R. posse dari casum *vbi Bellum sociale offensiuum in Germania locum habeat.* z)

§. XIII. De tertia specie itaque nempe de *Bello Externo* & an huic Principes Imperii se *quatenus Principes Imperii* adiungere & inscio Cæsare fœdera cum exteris offensiua inire possint, dispiciendum. Vix oritur bellum, cui

 non-

z) Sed hactenus dicta ostendunt, adhuc superesse casum, de quo actum est §. 11.

nonnullos Principes Imperii non reperias admixtos. Notauit venalitatem Germanorum non tantum Thuanus *L. 24. Histor. ad ann. 1560.* sed & ipse *personatus ille v.* Herden *in Tr. cui titulus* Grundfeste des H. R. R. *P. 3. c. 9.* taxat illas pensiones, quas nonnulli a coronis exteris, quo suis studiis inseruiant & illis auxiliatrices copias præstent, sibi stipulantur. Quod bella exteris Principibus non possint inferre & legibus Imperii & ipsi Statui publico Germanicæ Reip. hodierno convenit: *Ipse Hyppolitus a Lapide famosus ille autor P. 1. c. 9. p. 133.* hoc vel inuitus fateri cogitur, dum exclamat: *Quemadmodum nullus ordinum priuata authoritate bellum mouere potest, aut debet, ita Imperatori æque ac singulis ordinum, absque communi omnium ordinum, aut certe hodie Electorum consensu id facere prohibitum.* Si enim saluum Imperium esse velimus, neque ea admittenda, quibus per indirectum pax & salus Imperii in discrimen vocatur.

§. XIV. Id quod cum anno 1665. Episcopus Monasteriensis Belgii ordines fœderatos bello oppetiisset offensiuo, Serenissimus Elector Brandenb. acriter contra hunc in Comitiis Imperii vrsit. Ita enim Pufendorff. *L. 10. Rer. Brandenb. §. 9.* memorat, Legatum Ratisbonæ dictasse. *Male Præsulem Monasteriensem fecisse, quod inscio Cæsare ac Imperio circuliq; Westphalici ordinibus tam periculosum bellum fœdera-*

deratis Belgis mouerit, per quod vicinis iam multa incommoda inferantur; & mox. Tali modo Imperium bello inuoluere, ne Cæsari quidem per legem Regiam fas esse. Et memorat laudatus Pufendorff. *L. 11. Rer. Brand. §. 39. ad ann. 1672.* ita tunc in Comitiis disseruisse quosdam; *Ferri non posse a Coloniensi & Monasteriensi bellum suscipi contra Leges publicas, quod Germaniam quoque inuoluturum sit, si Belgæ inuasoribus paria reponant: Nam si ipse Cæsar per legem Regiam offensiuum bellum mouere non possit insciis ordinibus, ac instrumento Pacis cautum sit, vt ordinum auctoritas in Comitiis declarata accedat, multo minus Principi alicui id permissum, & si quispiam tale quid audeat, Cæsari vtique fas esse, id malum in herba opprimere.* Et similiter fere ratiocinatur Herde in G. des H. R. *p. 336.*

§. XV. Ex quo porro fluit, nec posse *Status Imperii qua Status*, inconsulto Imperatore fœdera cum Exteris pangere: Non me latet, *Bauarum & Coloniensem* quondam in Comitiis Ratisbonensibus, vbi ipsorum sententia de hac re exquireretur, palam dixisse, *ne honoris quidem causa Cæsari de iis significare velle.* Pufendorff. *L. 1. Rer. Brand. §. 7.* Egregium iniustæ libertatis Germanicæ exemplum! Sic enim non solum Cæsaris Legati apud Pufendorff. *L. 18. Rer. Suecic. §. 95.* ratiocinabantur; *Ius Fœderum cum exteris Cæsarem ordinibus quidem concessisse, eadem tamen causa cogni-*

gnitionem requirere, ne ex illis Imperio damnum nascatur. Et iam decreto Comitiorum Wormatiensium Anno 1495. cautum, vt causa fœderum antequam concludantur, ad Cæsarem & Status Imperii referantur, eorumque consensus adhibeatur. Id quod eo magis ordinibus incumbat, quia ipse Cæsar Lege Regia teneatur, nulla fœdera intra aut extra Imperium nisi expresso consensu Electorum inire. Vnde plus licentiæ indulgeri ordinibus, quam Cæsari absurdum fore, atque ex his sensum Verborum, modo non sint fœdera contra Imperatorem & Imperium, facile illustrari posse. Sed & alii cordatiores Germani in ipsis Comitiis de hac re ita sentiebant apud Pufendorff. *L. 13. Rer. Brand. §. 16. ad ann. 1675. Speciosum sane id ius fœderum & magnificum, & in quo præcipuum libertatis specimen resideat, sed ex quo demum totius Imperii exitium prouenturum sit, si ordines ita proterue eodem abutantur, nec quæuis fœdera accurate totius Imperii rationibus attemperent. Quid enim spei superesset, saluam fore patriam, si validissimis ordinum integrum sit, iis Regibus, queis in eneruanda & subruenda Germania Consiliorum summa vertitur, fœdere se innectere, ex quibus vel vires illis sociare, vel saltim quiescere teneantur, dum quam maxime decretum bellum aduersus istos geritur? quos meminisse decebat, ab exteris illis, quicquid blandiantur, non aliud ipsos beneficium manere, quam vt reliquis oppressis, eandem postremo sortem subeant.*

beant. Quin omnem ſalutem ſuam, omnem dignitatem ab Imperio pendere, quod quo florentius ac formidabilius ſit, eo magis quoque ſingulorum ordinum dignitatem apud exteros gliſcere.

§. XVI. Quibus addenda, quæ habet Ill. *Obrecht in Comm. ad l. P. O. p. 179.* ad verba *ſaluo per omnia iuramento.* Ita autem ingenue Germanum ſe adhuc profitetur: *Hoc ſuppeditat rationem decidendi quæſtionem; An Status inſcio Imperatore & Imperio fœdera facere poſſint? quod negatur ex his formulis, quamuis ſint qui contrarium velint; Quia enim Imperii Statibus non abſolute licet fœdera pangere dum Imperium & Imperator excipiuntur, iam autem nemo iudicare poſſit, an talia fœdera contra Imperatorem & Imperium ſint, quam ipſe Imperator cum Statibus, ſequitur hinc vtique illorum conſenſum eſſe requireudum., non quidem vt per id Statibus hoc ius competens, imminuatur, ſed ſolum vt de circumſtantiis horum fœderum indicari poſſit, num ſcilicet Imperio proficua ſint, nee ne.* aa)

§. XVII.

aa) Sed & contrà hæc multa diſputari poſſunt. Unicum id profero. Conſtat, legibus Imperii permitti fœdera defenſiva. Cum vero nunquam deſint argumenta ſatis probabilia, bella offenſiva (iſta) pro defenſiuis venditare, & leges nunquam diſponant, quod in caſu defenſionis debeat præcedere Imperii aut Imperatoris cognitio, nec natura defenſionis eam cognitionem ad-

§. XVII. Quin per verba illa: *Saluo Imperatore & Imperio* id denotari, vt fœdera prius examinanda sint ab Imperio, an subsistant, & an Imperatori aduersentur, exemplis demonstrat, Datt. *de Pac. Imp. Publ. V. 1. c. 12. p. 84. n. 4.* ostenditque Eberh. a Weihe *medit. pro fœder. c. 2. n. 232.* solenne esse omnibus ordinum Imperii fœderibus, vt Imperator excipiatur, sed & ex Vnione illa confraternitatis inter domos Saxonicam, Hassiacam & Brandenb. notum in perantiqua ipsum Papam fuisse exceptum, quod pactum cum anno 1537. renouaretur, miros motus inter Georgium Ducem Saxoniæ & alios Principes protestantes circa omissionem Papæ excitauit, in quam rem videatur Strauch. *in Differt. Jur. Publ. Diss. 9. th. 4. 5. p. m. 240. seqq.*

§. XVIII. Et ne quis nobis obiiciat, obsoleta hæc esse, prouocabimus ad *fœdus illud Rhenanum* nostris tempotibus sat famigeratissimum, ex quo patebit, ipsos confœderatos agnouisse, eiusmodi fœdus non posse aliter subsistere, quam si a S. C. M. prius approbaretur, quo illa supplicata: d. 14. Aug. 1658. S. C. M. exhibita omnino tendunt, insimulque & hoc obseruandum, expressis verbis in illo cautum, vt illud ad nullum *offen-*

mittat; eadem facilitate sententia doctrinæ Obrechti aduersa defendi poterit.

fensiuum] *bellum debeat* porrigi, bb) & quod sub hac clausula sit confectum, *quatenus non det occasionem vel directò, vel per indirectum pacem Germaniæ turbandi, & alienis se immiscendi bellis*, quamuis, quod fœdus hocce Rhenanum neque a Cæsarea Maj. approbatum, neque a cæteris Statibus æquo animo susceptum fuerit, ex illis, quæ tunc temporis hinc inde scriptis ventilata videre licet, de quibus Scriptis videatur *Theatr. Europ. P. 8. p. 561. &* Londorpius *in Act. Publ.* Contin. *P. 8. c. 260. seqq. p. 417.*

§. XIX. Notanter vero dixi, *Qua Status Imperii.* Nam quod Imperator quatenus Rex Hungariæ, Elector Brand. quatenus Rex Prussiæ, Dux Bipontinus quatenus Rex Sveciæ aliis *Exteris Non Statibus Imperii*, possint bella offensiua inferre, & cum Exteris fœdera pangere offensiua, modo Imperii Romani tranquillitas illis non turbetur, dubio caret; Ex quibus concludo, cc) & illa fœdera, quæ a Sta-

bb) Hic arbitror, per bellum offensiuum intelligi bellum vel iniustum, vel quod certè non habet prætextum plausibilem belli iusti.

cc) Ego concludo, ita se habere statum imperii, ut modo bellum aliquod offensiuum non sit evidenter iniustum, semper possint argumenta proferri verosimilia, bellum istud iure à statu imperii geri, modo non desit potentia. Nam vti vis sine iure est latrocinium, ita ius sine viribus nihil est seu non ens morale.

a Statibus ineuntur cum exteris, si vicinis diffidentiam, parere apta, omnino esse iniusta neque sine consensu Imperatoris vim habere, imo posse ab Imperatore & Imperio ea cassari & annullari.

CORRIGENDA.

Tomi V.

Notes velim B. L. in Obseruat. XIII. de Libro Sapientiæ, ubi præcipua ratio status controuersiæ euolvenda erat, omissa quædam verba fuisse; quorum defectus facile te turbare potuit. Suppleas igitur quasso linea penultima p. 409. id quod deest, hoc modo: *determinatum est. Apocryphum vero illud est, quod declaratum nondum fuit, sed declarari tamen, vt a DEO inspiratum, potuisset &c.*

INDEX

A.

B.

 XXX.

D.

Do-

carum

Dd scri-

O.

P.

San-

S.

T.

V.

Z.

